

ମହାପ୍ରାୟସ୍

ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ : ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂକଳନ

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ବିଶେଷାଙ୍କ

● ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା :

କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ—ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର--ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ-କାଶୀଚରଣ
ଦାସ--ବିନୋଦ ବିହାରୀ ପଣ୍ଡା-କୁମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ--ଘୋଷଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କ

● ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୂଁ :

ନୀଳାଦ୍ର ଛପଣ ହରିନୟନ—ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣ୍ଡବ—ବଂଶୀଧର ପତିଙ୍ଗୀ—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ
କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ—ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ—ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି

● ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଞ୍ଚୋଟି କବିତା : ବିଗୁର—ଅନୁଶୀଳନ :

ରେଖା ମହାନ୍ତି—ପ୍ରମୋଦ ମହାନ୍ତି—ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ମହାନ୍ତି—ସୌରଭ
ବାରିକ—ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ

● ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର :

● ପରଶିଷ୍ଟ : ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ।

ସଂପାଦନା:

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ନାଥଙ୍କ

ମହାନଦୀ ବୁକ୍ସ

ମଲ୍ୟ : ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ମୂଲ୍ୟାୟନ - ୭

(ପ୍ରାମାଣିକ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନା ସଂକଳନ)

* ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ : ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂକଳନ *

,ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ବିଶେଷାଂକ

ସମ୍ପାଦକ :

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଜ୍ୟୋତି

ଅଧ୍ୟାପକ, ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗ

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ଵର

ମହାନଦୀ ବୁକ୍ସ

ଭୁବନେଶ୍ଵର

● ସମ୍ପାଦକ : ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେନ୍ଦ୍ର । ଅତିଥି ସମ୍ପାଦକ : ଶିଶିର କୁମାର ବେହେରା । ଆଞ୍ଚଳିକ ସମ୍ପାଦକ : ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି । ପରାମର୍ଶନା (ସମ୍ପାଦକ : ପଦ୍ମୋତ୍ତମ କୁମାର ଖୁଣ୍ଟିଆ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ । ପ୍ରସାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ : ରଞ୍ଜନ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ ।

● ଘୋଷାଘୋଷ : ପ୍ରସବେ—ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରେସ୍
ପୃଷ୍ଠ ନଂ ୧୦୧, ଶଙ୍ଖଦ ନଗର, ବୁବନେଶ୍ୱର-୨

● ପାଞ୍ଚୋଟି ସଂକଳନରେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ଏକ ବର୍ଷ ପୂରଣ ହୁଏ । ପ୍ରତିସଂଖ୍ୟା ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରମ ବାର୍ଷିକଦେୟ (ବିଶେଷାଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଦ୍ଧି) ପଦର ଟଙ୍କା ।

● ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ରେ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ସମ୍ବଲେଚନାମୂଳକ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ଓ ପ୍ରତି ସଂକଳନରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନୋଟି ନିୟମିତ ବିଭାଗ ପଡ଼ୁଥିବା କରାଯାଏ ।

କ) ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମ୍ବଲେଚନା :—ଏ ବିଭାଗଟି ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ତତ୍ତ୍ୱ, ‘ବାଦ’ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧ, ତଥା ପ୍ରାଚୀନ, ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପୁନର୍ମୂଲ୍ୟାୟନାତ୍ମକ ସମ୍ବଲେଚନା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଖ) ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ସର ଓଡ଼ିଆ କବିତା : ଶରୀର-ଅନୁଶୀଳନ :—ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ସର କାଳରେ ସୃଷ୍ଟ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ‘ଅବୋଧ’, ‘ଅର୍ଥହୀନ’ ‘ନିର୍ବିକଳ୍ପବେ ଦୁଃଖୀ’ ଇତ୍ୟାଦି ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରଚାର । କିନ୍ତୁ ଏ ଅଭିଯୋଗର ସତ୍ୟତା କେତେ ? ତା’ର ନିରୂପଣ ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ କରାଯାଏ, ଅନ୍ତତଃ ଗୁରୋଟି ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ସର କବିତାର ବିସ୍ତୃତ ଅନୁଶୀଳନ । ଅନୁଶୀଳନଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ତବ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧ ନ ହୋଇ ଆଲୋଚ୍ୟ କବିତାର ଭବ୍ୟତା ଓ ଆର୍ତ୍ତକ ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋଚନାପାତ କରାଯିବ ।

ଗ) ପୁସ୍ତକ-ସମୀକ୍ଷା :—ସଂପୃକ୍ତ ଲେଖକ/ପ୍ରକାଶକ ନୂତନ ପୁସ୍ତକରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏ ପଠାଇବା ବିଧେୟ ।

● ଲେଖାଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶିତ ମତ/ମନ୍ତବ୍ୟ ଏକାନ୍ତରୂପେ ସଂପୃକ୍ତ ଆଲୋଚକଙ୍କର; ତାହା ସମ୍ପାଦକ ବା ପ୍ରକାଶକଙ୍କମତ ବା ତା’ର ପ୍ରତିଫଳନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

॥ ସୂଚୀ ॥

● ଭୂମିକା		୫
● ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା:—		୫
୧. ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ଓ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ		୧୩
୨. ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ		
ରୂପକଲବ୍ଧ ବ୍ୟବହାର	ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର	୨୩
୩. ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନ୍ଦେହ	ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ	୩୧
୪. ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା		
ଓ ମେକର ପୋଏଟି	ଜାଗଣିଚରଣ ଦାସ	୪୧
୫. ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ 'କାଳପୁରୁଷ'	ବିନୋଦବିହାରୀ ପଣ୍ଡା	୪୪
୬. ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା	କୁମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ	୪୮
୭. ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀ	ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ	୫୩
● ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ:—		
୧. ମାଳାଦ୍ୱି ଭୁଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ		୭୩
୨. ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣ୍ଡବ		୭୮
୩. ବଂଶୀଧର ପ୍ରତାପୀ		୮୩
୪. ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ		୮୯
୫. ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ		୯୩
୬. ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି		୯୪
● ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେତେଟି ସୁପରିଚିତ କବିତା: ବିଶ୍ୱର ଅନୁଶୀଳନ:—		
୧. 'ଆଖିର କପୋତ ମୋର'	ରେଖା ମହାନ୍ତି	୯୭
୨. 'ସୁନାର ଝରଣା'	ପଂଗୁନନ ମହାନ୍ତି	୧୦୪
୩. 'ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ'	ପ୍ରମୋଦକୁମାର ମହାନ୍ତି	୧୧୭
୪. 'ସିନ୍ଧୁଆ'	ସୌରୀନ୍ଦ୍ର ବାରିକ	୧୩୧
୫. 'ଚଂପାପଲ'	ବିଜୟ କୁମାର ଗ୍ଲୋସ୍ଟରୀ	୧୪୫
● ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର		୧୫୦
● ପରିଶିଷ୍ଟ ('ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା)		୧୬୩

॥ ଏ ସଙ୍କଳନର ସମାଲୋଚକ ॥

କୃଷ୍ଣ ଚଣେ ସାହୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
 ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଶତ୍ରୁର ॥ ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର ଜେ : କେ : ବି : ଜେ
 କଲେଜ, କଟକରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ରେଭରଣ୍ଡ, ଶତପଥୀ
 ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଚାରିଶୀ ଚରଣ
 ଦାସ ଖଲକୋଟ୍ କଲେଜ, ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ହିନ୍ଦୀ ବିଭାଗରେ ଶତ୍ରୁର
 ଓ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ । ବିନୋଦବିହାରୀ ପଣ୍ଡା ଆନନ୍ଦପୁର କଲେଜ
 (ଜି: କଟକ)ରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ କୁମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ
 ରସପୁର କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନୟକ
 ଜଗତସିଂହପୁର କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ । ମାଳାଧର ଭୂଷଣ
 ହରିଚନ୍ଦନ ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ।
 ଇଉନଭରସିଟି ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ସ କମିନେକ୍ସ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହୋଇ ସେ
 ମଂପ୍ରତି ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରୁଛନ୍ତି । ଶତ୍ରୁର ପାଣ୍ଡବ
 ଜଟଣୀ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ବଶୀଧର ଶତ୍ରୁଜୀ
 ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଶିକ୍ଷକ-ଗବେଷକ ॥
 ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ସିପାଠୀ ବି: ଜେ: ବି: କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
 ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଶା
 ସରକାରଙ୍କ ଲୋକ ସମ୍ପର୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସହ-
 କାରୀ ସମ୍ପାଦକ ॥ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି ଓ ପ୍ରମୋଦ ମହାନ୍ତି ଉତ୍କଳ
 ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ଶିକ୍ଷକ ଗବେଷକ ॥ ରେଣୁ
 ମହାନ୍ତି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ
 ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରୁଛନ୍ତି ॥ ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱ-
 ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଗବେଷକ ॥ ସୌରାନ୍ତ ବାରିକ
 ଭଦ୍ରାକଳ କଲେଜରେ ଇଂରାଜୀ ଶତ୍ରୁର ॥ ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ
 ମହର୍ଷି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ (ଜି: ଭେଙ୍କାନାଳ)ରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ●

ଭୂମିକା

“ମୋଟ ଉପରେ କହୁବାକୁ ଗଲେ, ଅଧିକାଂଶ ମତର୍ଥୁ ବା ନୂତନ-ମାନଙ୍କର ସିଦ୍ଧି ଅକିସ୍ତୁକର । ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଭୁଲ୍ଲନାରେ ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ଅତି ବେଶୀ ... ।

ଦଶବର୍ଷତଳେ ଏହି ଦଳର ଧର୍ମ-ରକ୍ଷକ ଭାବରେ ଦେଖାଦେଲେ ଜନୈକ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଯଦ୍ୟା ମୋହନ ମହାନ୍ତି । ଏହି ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରସ୍ତର ଚଳେଇଲେ କି, ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ-ପ୍ରାପ୍ତ ଦୁଇଜଣ ‘ନୂତନ’ କବି, ଶ୍ରୀ ଭଗୁଳା ରାଓ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ରଚନା ପରି ଭକ୍ତୃଷ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି, ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେବେହେଲେ ଦେଖା ଦେଇ ନ ଥିଲା । ‘ନୂତନ କବିତା’ ନାମକ ଏକ ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି, ଅଧ୍ୟାପକ ମହାନ୍ତି, ନୂତନ କବିତା ଉପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତର କରିଛନ୍ତି ତାହାର ଏକାଂଶ ଏହି—

‘ତେଣୁ ଅଧୁନକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ପ୍ରଗତିପ୍ରେକ୍ଷିତରେ ବର୍ତ୍ତୁର କଲେ, ଏହି ‘ନୂତନ କବିତା’ର ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ବ ଅଛି । ଏଲ୍‌ୟୁଟ୍‌ଙ୍କର unification of sensibility ଓ dissociation of sensibility ମଧ୍ୟରେ ଯେତକ ପ୍ରଭେଦ, ‘ନୂତନ କବିତା’ ଓ ଆଜିର ଓଡ଼ିଆ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଠକ୍ ଯେତକ ପ୍ରଭେଦ । ଗୋଟିକୁ ଯଦି ପରିତ୍ୟାଗର କବିତା କୁହାଯିବ, ଅନ୍ୟଟି ସମନ୍ବୟର କବିତା । ଏହି ସମନ୍ବୟକ୍ଷମ ମାନସ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ବଡ଼ କଥା । ଏହାର ନୂତନତା କେବଳ କାବ୍ୟ-ଆବେଗ, ଆଜିକି ବା ଶଙ୍ଖଳାରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, କାବ୍ୟ-ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଭିନବ ।’ ଏହି ସାତମୂର ସୋପଣା ସହିତ, ଇଦୁକ୍-ଈଚ୍ଛୁକ ପ୍ରଶଂସିତ ତଥା-କଥିତ ‘ନୂତନ କବିତା’ ଭିତରେ କି ବ୍ୟବଧାନ ପାଠକେ ନିଜେହିଁ

ତାର ବିସ୍ତାର କରନ୍ତି । ଏହି ‘ନୂତନ-କବିତା’ ନାମକ ସଂଗ୍ରହ-ପୁସ୍ତକରେ ଅଧ୍ୟାପକ ମହାନାଥ ପ୍ରଥମ ପ୍ରିୟ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନାଥଙ୍କର ଛଅଟି କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ପ୍ରେମ କବିତା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମ ନାମକ ଯେଉଁ ମାନବିକ ଅନୁଭୂତି ଜୀବନକୁ ରୂପାନ୍ତର ଦିଏ ସେ ପ୍ରେମର ଚକ୍ରୁହିଁ ଏଠି ନାହିଁ । ଏଠି ପ୍ରେମ କେବଳ ଜାନ୍ତବ ନୁହେଁ, ତାହା ଘୋର ଅସମାଜିକ ମଧ୍ୟ । କେଳୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଇଛି.....ପାଠକେ, ଅଧ୍ୟାପକ ଯଶଦ୍ରା ମୋହନ ମହାନାଥଙ୍କ ଦୃଢ଼ବିଦ୍ୟୋପିତ ଏହି ମୁଗାନ୍ତକାଶୀ କବିତାରେ ଏଡେବେଳକୁ ଏଲିପ୍ସଟିଙ୍କର ‘unification of sensibility’, ‘ସମନ୍ୱୟକ୍ଷମ ମାନସ’, ‘ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗି’ ଇତ୍ୟାଦି ବିରୁଦ୍ଧ ବିରୁଦ୍ଧ ଗୁଣାବଳୀ, ଯାହା ଶ୍ରୀ ମହାନାଥ ଏସବୁଥିରେ ପାଇ ଏପରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି, ସେସବୁ ନିଜେ ଏଡେବେଳକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଯାଉନେଶି ! ଅଧ୍ୟାପକ ଯେପରି କହିଛନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚ କବିତା ପ୍ରକୃତରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେବେ ଦେଖା ଦେଇ ନ ଥିଲା—ସେ ସବୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନବ । ଅଧ୍ୟାପକ ମହାନାଥଙ୍କ ବିଦଗ୍ଧ ମତରେ ଜୀବନପ୍ରତି ଏହି ‘ନୂତନ’ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ବୋଧହୁଏ କେବଳ ଜାନ୍ତବ ଯୌନ-କ୍ଷୟା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପାତ .. ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ନକଲି ଏଲିପ୍ସଟି ଓ ପାଉଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଏସବୁ କବିତାରେ, ବାମପନ୍ଥୀମାନଙ୍କର ଭୂ-ସ୍ୱର୍ଗ-ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ, କି ‘ଉପଶ୍ଚଳଣ୍ଡ’ର ବ୍ୟର୍ଥତାମୟ ଯୁଗଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ; ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଏକା ପାଉଣ୍ଡଙ୍କର ‘କାଣ୍ଟୋ’ମାନଙ୍କ ତଳେ ଥିବା ବିସ୍ମୟକର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ । ଏ ସବୁ କବିତା କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ହିଁ ନୁହନ୍ତି ଓ ଆଲୋଚନା ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟ ।” (ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦର, କଟକ, ୧୯୭୭, ପୃ. ୩୮୫—୩୮୮)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ନୂତନ’ ଓ ଅନନ୍ୟ, ସେ ମର୍ମିକରେ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଯଶଦ୍ରା ମୋହନ

ମହାନାଟ୍ୟ 'ଭୂମିକା'ଠାରୁ ଅଧିକ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରମାଣ-ପତ୍ର ହେଉଛି ବୋଧେ ମାନସିଂହଙ୍କର ଏପ୍ରକାର ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ତୁଷ୍ଟ ସମାଲୋଚନା । ମାନସିଂହଙ୍କୁ ଦୋଷ ନ ଦେଇ ବରଂ ଏହା କୁହାଯିବା ଉଚିତ ହେବ ଯେ ମାନସିଂହ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର କାବ୍ୟ ରୂପ, କାବ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ଓ କାବ୍ୟ-ଆବେଗର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିନ୍ତି, ତାକୁ ନେଇ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଉପଭୋଗ କରିହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କାହିଁକି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରକୃତରେ 'ନୂତନ' କବି ପ୍ରଥମେ ଏଭଳି ଅନୁଦାର ସମାଲୋଚନାର ଶରବ୍ୟ ହେବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଚୁର; ଯଥା :— ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଡ୍ୱାଇଟ୍-ସର୍ଡ୍ସ୍ ଓ ଜାଲିଫ୍ଟ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାରେ ହୁଟ୍ସମ୍ୟାନ, ଫ୍ରାନ୍ସରେ ବଦ୍‌ଲେୟାର୍ ଜତ୍ୟାଦି ।

ଅବଶ୍ୟ ଅଜାଣତରେ ମାନସିଂ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ନୂତନତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଛନ୍ତି ! : “ଏ ସବୁ କବିତା କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ନୁହନ୍ତି ।” ବାସ୍ତବିକ, ଯେଗୁଡ଼ିକୁ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ-ଇତିହାସରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଏହି ଯେ ମାନସିଂ ଯେଉଁ କବିତାକୁ ‘ଆଲୋଚନା ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟ’ କହି ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ତାରି ସମ୍ପର୍କରେ ବୋଧେ (କବିତା ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଆନୁପାତିକ ଭାବରେ) ସବୁଠି ବେଶୀ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି; ଓ ଯଦ୍ୟାପି ମୋହନ ମହାନ୍ତି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଯେଉଁ ନୂତନତ୍ୱର ପରିଚୟ ପାଇଥିଲେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧିକାଂଶ କବି ଓ ସମାଲୋଚକ ସେ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛନ୍ତି । ତେବେ, ଏକାଧିକ ଆଲୋଚକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ସମାଲୋଚନା ତଥା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦିଗରେ ଏ ସଂକଳନ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ । ଏଥିରେ ସଂକଳିତ ସମସ୍ତ ଲେଖା ନୂଆ ଓ ଏଇ ସଂକଳନ ପାଇଁ ହିଁ ଲିଖିତ । ସହଯୋଗ କରିଥିବା ଆଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ଏ ଅବସରରେ ଆମେ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଅର୍ପଣ କରୁଛୁ । ଏ ସଂକଳନର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟ ହେଉଛି, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ

ସହ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସାକ୍ଷାତକାରର ପ୍ରକାଶନ, ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଆମେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଚରଭର୍ତ୍ତୀ । ବିଶ୍ୱାସ, ଏ ସାକ୍ଷାତକାରରେ ତାଙ୍କ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ତଥ୍ୟସମୂହ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତିର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତର ସନ୍ଧାନ ଦେବାରେ ପ୍ରଭୂତ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ସଂକଳିତ ହେଲାପରେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ତିନୋଟି କବିତାର ଏ ସଂକଳନରେ ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ ତା’ର ଆଉ ଏକ ଆକର୍ଷଣ, ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏ ସଂକଳନରେ ଯନ୍ତ୍ରିବେଶିତ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ଆମେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ସଂକଳନର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ବିଭାଗ ‘ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ଯମାଲୋଚନା’ରେ ଆଲୋଚକଗଣ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ସମ୍ପର୍କରେ ନୂତନଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବାରୁ ନିଷ୍ପାପର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ଏକ ମୂଳଭାବସତ୍ତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ ଲେଖିଛନ୍ତି : “ଆକାଶ ବାଲିର ବିବାଦ, ପ୍ରେମ ଓ ଯମାଧାନ ଏହାରି ମଧ୍ୟଦେଇ ତାଙ୍କ କବିତା ରୂପସାଏ ଓ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି ଶୁଣାଯାଏ । ତାଙ୍କ ଆକାଶରୁ ସେ ବାଲିପରି ନଷ୍ଟ ଦେହର କବିତାହିଁ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ପ୍ରିୟାକୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ରଖି ସେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ଅର୍ଥାତ୍ କାଳ୍ପନା ଓ ବାସ୍ତବତାର ସମନ୍ୱୟକରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି” (ପୃ. ୧୪-୧୫) । କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁଙ୍କ ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଉ ଏକ ଦିଗ ହେଲା ସେ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟର ପଞ୍ଚଭୂମିରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ବିଭିନ୍ନ (ଉତ୍ତମ ଭାବସତ୍ତା ଓ ଅଂଶିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ) କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । “ସୋମାଶ୍ମିକ୍ ଭାବନାପ୍ରତି ବିମୋହତାର କାରଣ ଆକର୍ଷକ ନୁହେଁ, ଏହା ତତ୍କାଳୀନ ଐତିହାସିକ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିର ପରିଣାମ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର କିଛି ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର କବିମାନେ କବିତାରୁ ସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦ ଓ ରୂପଚିତ୍ରର ସଂଯୋଜନାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶର ସାମାଜିକ ଓ ଐତିହାସିକ ପ୍ରତି

କବିତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁସର ନିରର୍ଥକତା ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥିଲା । ସେମାନେ କଲିନାରେ ଭାସି ନ ଯାଇ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ଛୋଟ କରିଥିଲେ ।” (ପୃ ୧୫) । ‘ଅଗ୍ନିତାର ଅନୁପରାଜ’ (‘ସର୍ବ ଅପ୍ ଅଇ-ଡେଫିଟ୍’) ଓ ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସମାଜର ଦୁର୍ବଳତା— ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ଏଇ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷ ମଧ୍ୟ ସମସାମୟିକ ହିସାବ କରି ସଫେରର ଦୟାଲୁ ଓ କେଦାର ଦିଂ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ କବିତାରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ । ଭାରତୀୟ ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତିର ବୟର ଉପରେ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁଙ୍କ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆବେସ କରାଯାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଇଲିପ୍ସିଟ୍ଙ୍କ ସହ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସଂପର୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ସୁନର୍ତ୍ତନ (‘ରି-ଅଫ୍‌ଜିଙ୍ଗ୍’) କରାଯାଇପାରେ ।

‘ନୂତନକବିତା’ର ‘ଭୂମିକା’ରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ କବିତାଠାରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା କିଭଳିଭାବରେ ଭିନ୍ନ ଓ ‘ନୂତନ’, ତା’ ସୁରୁଭାବପାଇଁ ଯଶଦ୍ରମୋହନ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଥମେ ଇଲିପ୍ସିଟ୍ଙ୍କ ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାବ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱ ‘ଇଉନିଫିକେସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ ‘ଡିସୋସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ର ଅବତାରଣାକଲେ :—

ଏଲିପ୍ସିଟ୍ଙ୍କର “Unification of sensibility, ଓ “dissociation of sensibility” ମଧ୍ୟରେ ଯେତକି ପ୍ରଭେଦ ‘ନୂତନ କବିତା’ ଓ ଆଜିର ଓଡ଼ିଆ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସେତକି ପ୍ରଭେଦ । ଗୋଟିକୁ ଯଦି ପରିତ୍ୟାଗର କବିତା କୁହାଯିବ, ଅନ୍ୟଟି ସମନ୍ୱୟର କବିତା । (‘ନୂତନ କବିତା’, ଜନଶକ୍ତି ପୁସ୍ତକାଳୟ, କଟକ, ୧୯୫୫, ‘ଭୂମିକା’, ପୃ. ୧୧)

ଆଜି ଯେତେବେଳେ ‘ଡିସୋସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ ତତ୍ତ୍ୱର ସତ୍ୟତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରମାଣୋତ୍ତରା ଜଗତରେ ଏକ ରୂମୁଲ ବିବଦନା ବିଷୟ, ଏପରିକି କେତେକ ସମାଲୋଚକ ଯେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଏକ ଦରକାରୀ ଅପପ୍ରସ୍ତର ବୋଲି ଅଭିହିତ କରି ଯାରିଲେଣି; ବିଶେଷତଃ ଯେତେବେଳେ ନିଜେ ଇଲିପ୍ସିଟ୍ ତାଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କାବ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱକୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ‘ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ପ୍ରୋଡକ୍ଟ୍ ଓ୍ଵାର୍କସ୍’ର ‘ବାଇ-ପ୍ରଡକ୍ଟ୍’ (Bye-product)

ବୋଲି ଅଭିହତ କରି ସାରିଲେଣି, ‘ଇନିଟିକେସନ୍ ଅଫ୍ ସେନସି-
ବଲିଟି’ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନେଇ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ‘ନୂତନତ୍ୱ’ ଆଉ ଏତେ
ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ସହିତ ପ୍ରମାଣ କରିହେବ ନାହିଁ । ଫ୍ରାଙ୍କ୍ କର୍ମୋଡ୍, ‘ଡିସୋ-
ସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନସିବଲିଟି’ ସଂପର୍କରେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ତାହା ଏଠାରେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଓ ପ୍ରଶିଧାନଯୋଗ୍ୟ :

At its worst, it is merely a way of saying which
poets one likes, and draping history over them.
At its best it is an interesting primitivism, look-
ing for an unmodern virtue.....The most deplo-
rable consequence of the doctrine is that the
periods and poets chosen to illustrate it are bound
to receive perverse treatment, you must misrep-
resent them if you propose to make them justify a
false theory. If the theory helps to produce good
poetry (as it did) this is not worth complaining
about, provided that it dies when this work is
accomplished. But this theory shows every sign of
surviving, and it is therefore a matter of impor-
tance to show how it has distorted Donne and
Milton, the two poets most affected by it. ★

‘ଡିସୋସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନସିବଲିଟି’ ତତ୍ତ୍ୱର ଅସାରତା ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଯାଇ
ପରେ ବି ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ କବିତାର ଘାତ ଅମ୍ଳାନ ରହିଛି, ଓ ସେହିପରି
ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ‘ନୂତନତ୍ୱ’ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ତତ୍ତ୍ୱର
ଆଶା-ବାଞ୍ଛା ବିନା ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବା ହେଉ । ତଥାପି,

● T. S. Eliot, ‘The Frontiers of Criticism’, 1956.

★ Frank Kermode, *Romantic Image*, London, Rout-
ledge and Kegan Paul, Third Impression, 1966 p. 146.

ଯଦି ‘ନୂତନ’ କବିତା ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଆନ୍ତେମାନେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୁଣୀ, ସେ କବିତା ପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତି ଓ ସମ୍ମାନ ହାସଲ କରିବା ଦିଗରେ ଯତ୍ନସ୍ଥ ମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ସାହସିକ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରବ୍ୟବହାରର ଅନସୀକାର୍ଯ୍ୟ ଭୂମିକା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ତେମାନେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଣିବା ପକାଣେ ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱର ଅବତାରଣାର ଗୋଟିଏ ଅତି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଜନକ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ପରିଣତି ହୋଇଛି; କେତେକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଏପରିଏକ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ସେ ଗୁରୁ-ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ତଦନୁରୂପ କବିତାମାନଙ୍କର ଛପ୍ପା ବା ପ୍ରଭାବରେ ଲିଖିତ । ଏହି ଧାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କିଛି ବର୍ଷ ତଳେ ଜଣେ ଆଲୋଚକ ପଚାରିଥିଲେ : “ସୁଲତା ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’କୁ ‘ଚୌର୍ଯ୍ୟ ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବୋଲି କହିବା ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଭଳି ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା କଣ ଅମର ଧର୍ମ ?” [‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ (ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତ)- ୨, ମାନସିଂହ ସ୍ମାରକ ସଂଖ୍ୟା], ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—୧୯୭୪: ପୃ: ୬୮] ଏ ସଂକଳନରେ ପତ୍ରସ୍ଥ ‘ସାକ୍ଷାତକାର’ରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟର କେତେକାଂଶ ଏ ପ୍ରସଂଗରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ପାରେ : “ମୁଁ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ଇଲିୟଟ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ । ତେଣୁ ମୁଁ ବି ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚୟ ଗଭୀରଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ । ଏବଂ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ ଉପରେ ‘ପ୍ରୁଫ୍ଟ’ର ଛପ୍ପା ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ସେତିକି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିତାଉପରେ ବୋଧହୁଏ ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତ ନାହିଁ । ଆଉ, ‘କାଳପୁରୁଷ’ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖାହେବାର ଏକ ମଜା (ମାନେ ‘ଇଣ୍ଟରେଷ୍ଟିଂ’) ଇତିହାସ ଅଛି ।” “ଇତିହାସ”ଟି ପାଠକମାନେ ନିଜେ ପାଠକରନ୍ତୁ ପୃ-୧୫୨-୧୫୩ରେ । ଏ ‘ଇତିହାସ’ର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ତଥା ତା’ ସଂପର୍କିତ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧୀମତଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ସୁନର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ମତ-ବିରାଜିତ ଗୋଟିଏ ଉପାନ୍ତରେ ଅଛି ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବା ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’ର ୧୯୭୦ ଅଗଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାର ‘ସଂପାଦକୀୟ’ : ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଓ ଏହାହିଁ ଏ କବିତାର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପରିଚୟ ।.....

ପଞ୍ଚିତ ନଳିନୀ ଦାସଙ୍କର 'କୋଣାର୍କ' ପରେ ଏପରି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଆଉ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ ।" ଏବଂ ଆଉ ଏକ ଉପାନ୍ତରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଏ ସଂକଳନରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାରିଣୀ ଚରଣ ଦାସଙ୍କର ମତ : "ମନେହୁଏ 'କାଳପୁରୁଷ' 'ଝେନ୍ଦ୍ରଲେଖ'ର ଏକ ଓଡ଼ିଆ ଏଡିସନ ମାତ୍ର । ଏଥିରେ Something new କଥା Differentର ସ୍ୱର ଅନ୍ୟନ୍ତୁ ଶୀର୍ଷ" (ପୃ. ୪୯) ଓ ବିନୋଦବିହାରୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ : "ନିଜ କବିତାର ଅଭାବକୁ ଦୋଷାଢ଼ବା ପାଇଁ 'ଝେନ୍ଦ୍ରଲେଖ'ର ଡାଆକୁ ଅମଦାନୀ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ନିନ୍ଦା ଯୁକ୍ତଦୃଷ୍ଟି ଜଣାଯାଉଛି ।" (ପୃ. ୪୮) । ଏହାସାଙ୍ଗକୁ ପୁଣି ଅଛି 'ସାହାଜକାର'ରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟ : " 'କାଳପୁରୁଷ'କୁ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ମାନେ ଦେଖିଥିଲେ It's a Cuttacki edition of 'The Waste Land' ସେମାନେ ବିଶେଷକରି ଭୁଲ୍ କହୁନଥିଲେ" ପୃ. ୯୬୦

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ଜଣେ 'ମୋଜର ପୋଏଟ୍' କହିବାକୁ ତାରିଣୀ ଚରଣ ଦାସ ବୁଣାବୋଧକରିଥିଲେ ବି କାଙ୍ଗକବିତାରେ 'କଳିଷ୍ଠ ସଂପ୍ରେସଣ' ଅଛୁବୋଲି ଦେଖି ଲେଖିଛନ୍ତି : ତାଙ୍କ କାବ୍ୟକପ୍ରୟୋଗ ସଜ୍ଜିତ ରଚନାକୁ କପ୍ରସବରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରୁ ମୁକ୍ତିକରିଛୁ ଏବଂ ନୂତନ କବିଗଣଙ୍କୁ ସୃଜନମୟ କରିବାରେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛୁ ।" (ପୃ. ୪୯) ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ସମ୍ପର୍କରେ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାନୁପୃଷ୍ଠା ଆଲୋଚନା । କୁମୁଦଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ମତରେ 'ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ-ଜଞ୍ଜାଳୀ ଦୋର ନୈରାଶ୍ୟରକଥା କହିଥାଏ ।' ସତ୍ୟ ଶଙ୍କର ମିଶ୍ର ରୂପକଲ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ମୌଳିକତା ଓ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଡାଂକର କାବ୍ୟ-ଶୈଳୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ସଂକଳନର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗ "ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ"ରେ ସ୍ୱଳ୍ପମ୍, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପ୍ରତି ନିଜର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଛଅଜଣ ସାଧନାରତ କବି : ବଂଶୀଧର ଶତ୍ତରୀ, ପ୍ରହରଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନାୟକ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ ଜାଲାପା ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷ ହରିଚନ୍ଦନ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଞ୍ଚୋଟି ସୁପରିଚିତ କବିତାର ବିଶ୍ୱର ତଥା ଅନ୍ତର୍ଜାଳିନ ସଂକଳନର ତୃତୀୟ ବିଭାଗରେ କରିଛନ୍ତି ଖେଖେ ମହାନ୍ତି, ପଂଗୁନନ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରମୋଦ ମହାନ୍ତି, ସୌମ୍ୟ ବାରିକ ଓ ବିଜୟ ଚୌଧୁରୀ । ଶଶୀସ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତିର ନୂତନତ୍ୱ ଓ ଅନନ୍ୟତାର ପୁନର୍ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦିଗରେ ଏ ସଂକଳନ ସହାୟକ ହେବ । — ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ସମୁଦ୍ରର ସ୍ନାନ ଓ କଞ୍ଚ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ

କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ:

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଗତ ପଞ୍ଚଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ହିଁ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଗୁରୁବାବୁ, ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ କଲେ ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ପୁଣ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଥିଲା ଖାଲି ବାଲିର ସଂସାର । ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ ସାରି ଆଖି ଖୋଲିବା ପରେ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖିଲେ ଦିଗନ୍-ବିସ୍ତାଣ ଆକାଶ, ବାଲି ଓ ଆକାଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଆକାଶ ଓ ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଏତେ ବହୁତ ହୋଇଗଲେ ଯେ ଜନ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରିବାବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଏହି ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ବାଲି ଓ ଆକାଶର ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ । ବାଲି ଓ ଆକାଶ ବିଭିନ୍ନରୂପ ଓ ରଙ୍ଗନେଇ, ବିଭିନ୍ନ ଗତି ଓ ପ୍ରକୃତି ଧରି ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ କଲା ଓ ତାଙ୍କ କବିତା ହେଲା ବାଲି ଓ ଆକାଶର କବିତା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

“ଆଜି ଖେଳୁ ଆକାଶର ବାଦ

ଆଉ ଏ ବାଲିର ବିବାଦ ଭିତରେ

ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରେମ କରେ,

ଚିଠି ଲେଖେ, ତୁମର ମୁଁ

ସମାଧାନ

ତୁମର ମୁଁ ସମନ୍ବିତ କରେ ।”

କବିଙ୍କର ଏହି ସଙ୍କେତ ମଧ୍ୟରୁ ତାଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ମନ ତଥା
 ରଚନାତ୍ମକ ସୃଷ୍ଟିତାର ସୂଚନା ମିଳେ । ଆକାଶ ଓ ବାଲର ବିବାଦ,
 ପ୍ରେମ ଓ ସମାଧାନ ଏହାର ମଧ୍ୟବେଦ ତାଙ୍କ କବିତା ରୂପ ପାଏ ଓ
 ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆକାଶ ଓ ବାଲର ବାରମ୍ବାର ଆକୃଷ୍ଟି ଶୁଣାଯାଏ ।
 ସେ ସେ କେବଳ ବାଲ ଓ ବାଲତରର ବାରମ୍ବାର ଆକୃଷ୍ଟି କରି
 ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ଗୀତ ମୂଳ ରୂପପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ,
 ବାଲର ଏହି କୃତ କୃତ ଆକୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନ
 ନିରର୍ଥକ, ସ୍ୱାପ୍ନାବସ୍ଥା, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଖାଲ ଓ ତାତି ପୁଣି ବିବର୍ଣ୍ଣ
 ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଶରୀରର ସ୍ୱପ୍ନତା ଓ କ୍ଳାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ।
 ସେହିପରି ଆକାଶର ଆକୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସେ ନିଜକୁ କଳାଧଳା
 ଦଉଡ଼ିଦେଇ ଆକାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଶୋଭାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାଶ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର
 ଓ ତାରାଗଣିତ ଆକାଶର କମଳାୟତାରୁ ମୁକ୍ତ କରି, ସେଥିରେ
 ନିଃସଙ୍ଗତା, ସ୍ୱମିତ ତାଗର ଲୁହ, ବନ୍ଧୁସ୍ଥାନ, ଜାତିସ୍ଥାନ ଚେତନାର
 ସ୍ପର୍ଶ ପାଇଛନ୍ତି । ବହୁ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ଘୀପିତ କରୁଥିବା
 ଜହ୍ନ ଆଜି ହୋଇଛି ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥାନ କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ବିବର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ
 ଆକାଶ ମିଳନ ଓ କଳ୍ପନାର ପ୍ରତୀକରୂପ ନରମ ଥିଲା, ସେହି
 ଆକାଶ ଆଜି ଇସ୍ତାତ ପରି ଟାଣି ହୋଇ ପୃଥିବୀର ସ୍ଥବର ଶରୀର ଓ
 ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହର ଛୋଟ
 ଛୋଟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଆବଦ୍ଧ କରିଦେଲା । ଫଳରେ କବି ତ
 ତାକୁ ଆକାଶର ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବନାରୁ ଦୂରରେ ବାସ୍ତବମୁଖୀ
 କଲେ । ସ୍ୱପ୍ନ ତ୍ୟାଗ କରି ସେ ଚେତନାପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ,
 ରାଧାନାଥ, ମାନସିଂହ ଓ ସଚ୍ଚିଦ୍ରତ୍ନତର ପ୍ରଭୃତି ରୋମାଞ୍ଚିକ କବିଙ୍କ
 କଳ୍ପନାଠାରୁ ସେ ନିଜକୁ ଅଲଗା କଲେ । ଆକାଶରୁ ତାର ଖସି
 ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳାଇଯିବା ପରି ପୃବୋକ୍ତ କବିସବୁଙ୍କ କଳ୍ପନାରୁ ଖିତ

ମନ ତାଙ୍କ ଆଶି ଆଗରୁ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କ କବିତାରେ
ଆକାଶ ପ୍ରଥମେ ସ୍ବପ୍ନ, ରୂପ ଓ ଦେହର ପ୍ରତୀକ ପରି ଜଣାଯାଉଥିଲେ
ହେ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା କେବଳ ଅନ୍ତରର ସୃଷ୍ଟି । ତାଙ୍କ ଆକାଶରୁ
ସେ ବାଲି ପରି ନଷ୍ଟ ଦେହର କବିତା ହିଁ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
କେନ୍ଦ୍ରରେ ରଖି ସେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ଅର୍ଥାତ୍ କଳ୍ପନା ଓ
ବାସ୍ତବର ସମନ୍ୱୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ରୋମାଣ୍ଟିକ ଶ୍ରବଣପ୍ରତି ବିମୋହନର କାରଣ ଆକର୍ଷକ
ନୁହେଁ, ଏହା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୀୟ ଐତିହାସିକ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିର
ପରିଣାମ । ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର କିଛି ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର
କବିମାନେ କବିତାରୁ ସ୍ବପ୍ନର ଘେ ଓ ରୂପଗତ ସଂଯୋଜନାକୁ
ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶର ସାମାଜିକ
ଓ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥିତି କବିତାର ରୋମାଣ୍ଟିକ ରୂପର ନିରର୍ଥକତା
ନିଷ୍ପନ୍ନ କରି ଦେଇଥିଲା । ସେମାନେ କଳ୍ପନାରେ ଶ୍ରୀ ନ ଯାଇ
ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଜନସବୁ ତାର ନିଜ ନାଁରେ ଡାକିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ।
ଅର୍ଥାତ୍ କଳ୍ପନାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସେମାନେ ଯେଉଁଠି ଆଗରୁ ହିନ୍ଦୀ
କବି କେଦାରନାଥ ସିଂହଙ୍କ ଭାଷାରେ ‘ପ୍ୟାର’ ଲେଖୁଥିଲେ ସେତି
‘ସତ୍ୟ’ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯେଉଁ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟ
ଭିତରୁ ଚିହ୍ନା ଦେଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ତାହା ଦାନ ଓ ଜିଭର ଯନ୍ତ୍ର
ସ୍ଥଳରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଏହାର
ଦ୍ବିତୀୟ ନିସ୍ତାର ହେଲା ଓ ଗୁରୁବାବୁ ଫେଡ଼ି ଦ୍ବିତୀୟ ନିସ୍ତାର ପରେ
ଜୀବନର ସମସ୍ୟାସବୁକୁ ସମୟସ୍ଥୋତ ମଧ୍ୟରେ ଜାକିବୁକ ନ ଦେଇ
ନିଅଁଶ୍ରବେ ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କବିର ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ

‘କପୋତ କପୋତା’, ‘ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ’ ‘ଶରତଋତୁରେ ଜନ୍ମ’, ‘ସୁନାର
ଝରଣା’, ‘ଚଠି’, ‘ଅଳଙ୍କାସାନ୍ଧ୍ୟାଳ’, ‘ଆଶିଷ କପୋତ ମୋର’,
‘ପିଲ୍ଲୁକ’, ‘ଛୁଟିର ଖରା’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ
ମିଳେ । ଏହିସବୁ କବିତାର ନାମକରଣ ଓ ଆଦ୍ୟସ୍ତରରେ ସେମାନଙ୍କ
ଭାବନାର ଗନ୍ଧ ଥିଲେ ହେଁ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହା ଉଦ୍ଭବ ଯାଇ
ତା’ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଦେଇଛି ଯୁଧର ବାଲି ଓ ଅସ୍ତରାମୀ ଜନ୍ମ
ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାଣ ପୁଣି ମରଣର ଆହ୍ୱାନ ।

ସେମାନଙ୍କ ଚେତନାରୁ ଦୂରରେ ଯିବାପରେ କବି ନିଜ
ମଧ୍ୟର ନିଜକୁ ପୁଣି ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।
ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଅନୁସନ୍ଧାନ ମନୋବିଜ୍ଞାନରେ ଯାହାକୁ ‘ସଇ’ ଅଫ୍
ଆଇଡେନ୍ଟିଟି’ କୁହାଯାଏ, ତାହାହିଁ ବିଭିନ୍ନଭାବେ ତାଙ୍କ
କବିତାରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆସେ କବିଙ୍କର
‘ଗୋବର ଗଣେଶ’, ‘ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ’, ‘ଅସୁର ଜବାତ’,
‘କାଳପୁରୁଷ’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା । ଏଥିରେ କବି ନାଟ୍ୟାୟ
ତନ୍ତ୍ରରେ ଭ୍ରମ ଓ ମୂର୍ତ୍ତିର ଆଳାପ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ
ଆବିଷ୍କାର କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ‘ମୁଁ’ ଏଠି ଶ୍ଵେତ ହେଲେ ହେଁ
‘ଭ୍ରମେ ଶ୍ଵେତ ନୁହେଁ’ । କବି ଏହାକୁ ‘କପୋତ କପୋତା’ ‘ଗୋବର
ଗଣେଶ’ ପ୍ରଭୃତି କବିତାରେ ପ୍ରିୟା ବା ବାନ୍ଧବୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ
କରୁଥିଲେ ହେଁ କେତେକ କବିତାରେ ଏହାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛାଇ
ଦେଖିହୁଏ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ରେ ଏହାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପଦଶବ୍ଦ ହିଁ
ଶୁଣାଯାଇଛି ।

“ଗାହାରେ କାହାର ଶବ୍ଦ ? ନୁହେଁ ନୁହେଁ କେହି ନୁହେଁ
ବର୍ଷା ଓ ନେତର ଡାକ ଶବ୍ଦ ପବନର ।

ତୁମେ ଆସି ହେଉ ଫୁଲ କେନ୍ଦ୍ର, ଖୋଜି ଆଲୁଅର
ମୁଁ ତୁମର ଦେହଆଡ଼େ ଖୋଜିଯିବି, ଖୋଜିଯିବି ମନ୍ତ୍ର ମୋର,
ସ୍ଥିତି ମୋର, ଭାବକେନ୍ଦ୍ର, ମୋର ଏ ଦେହର ।”

ଏହିପରି କବିତାରେ ଥିବା ଆଳାପର ଧ୍ବନି ଆଧୁନିକ
କବିତାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟଶୈଳୀ ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟ୍ୟାତ୍ମକତାକୁ ପ୍ରକାଶ
କରୁଥିଲେ ହେଁ ବେଳେବେଳେ ଏହା ମନଃଚେତନା ସମ୍ବନ୍ଧର ଧ୍ରୁମ
ଉପନ୍ନ କରେ । ମନ ଯେତେବେଳେ କୁହେ “ମୁଁ ପଢ଼ିଛି ଉପନ୍ୟାସ
ମୁଁ ପଢ଼ିଛି ଇଂରାଜୀ ନାଟକ : ମୁଁ ଜାଣିଛି ଏ ରକ୍ତରେ ଶୋଇଥାଏ
ଆଦମ ଅସଭ୍ୟ” ସେତେବେଳେ ଚୈତନ୍ୟ ମନକୁ ଚେତାଇ ଦିଏ
“ଭୁଲ ସବୁ, ଗଧ ତୁମେ : ବୋକା ତୁମେ ଓଲୁ ତୁମେ : ବୁଲିବାର
ଭେଳିକ ତୁମର ।” ମନ ଭୟରେ ଶକ୍ତିଯାଇ ଛେପ ଡୋଳେ, ଚଣ୍ଡି
ଶୁଣିଯାଏ । ଏହା ହେଉଛି ଏକ ମଧ୍ୟରେ ଦୂରର ଆଳାପ । ମୁଁ ଯିଏ,
ତୁମେ ସେଇ, ସେହି ହେଉଛି ପ୍ରେମିକ ସେହି ପୁଣି ପ୍ରେମିକା ।
ବେଦାନ୍ତର ଚକ୍ରଫଳ ଏହା ‘ମୁଁ’କୁ ଜାଣିବାର ଏକ ପ୍ରୟାସ । କବି
ବିଭିନ୍ନ କବିତାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଅସ୍ଥିତାର ଅନୁସନ୍ଧାନ
କରୁଥିବାବେଳେ ‘କପୋତ କପୋତୀ’ରେ ଏହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ଧାରରେ
ଖୋଜିଛନ୍ତି ସ୍ବପ୍ନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଭିତରେ । ଯେଠି ଅନ୍ଧାର
ନିର୍ବିବାଦରେ ନିଶିଫରେ ଜାକଜୁକି ପୁଣି ଘୋଡ଼ିଘାଡ଼ି ହୋଇ ଶୋଇ
ପଡ଼ିଛି । ନିଶିଫ ତରଙ୍ଗ ସମୁଦ୍ରରେ ସମୁଦ୍ର, ଗଳିପରେ ଗଳି ଭେଦ
କରି କେତେବେଳେ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ଓ କେତେବେଳେ କେନ୍ଦ୍ରରେ
ଚଢ଼ି, ସାବୁନ୍, ବାସ୍ନାତେଲ, ଗୁଡ଼ାଖୁ, ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ ଆଲୁଅ ଓ
ହାଇଦର ବିଡ଼ର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁନିଆ ଭିତରେ ଗାନ୍ଧୀ ଟୋପି ପିନ୍ଧି
ସମୁଦ୍ର ଭିଡ଼ ଠେଲି ଆଗକୁ ବୁଲିଛି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଅନ୍ଧାରରେ

ଲଦ୍ଦା, ଶିଶୁକା, ଗାନ୍ଧୀବାଦ, ସାମ୍ୟବାଦ ଓ ପ୍ରେମର ସୀମା ନିରାକର । ସ୍ବପ୍ନାବସ୍ଥା ବା ଫିଲ୍ମର ପଟ୍ଟକଥା ପରି ଏହି କବିତାର ଦୃଶ୍ୟପରେ ଦୃଶ୍ୟର ଯେଉଁ ସଂଯୋଜନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତା ଦ୍ବାରୀ ଜଣ ମୁକ୍ତିବାଦୀଙ୍କର ‘ଅନ୍ଧାରରେ’ କବିତାର ଅନୁରୂପ । ଅନ୍ଧକାରମୟ ରାତିର ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ କବିତାର ‘ମୁଁ’ ନିଜକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜା କରେ ସେତେବେଳେ ସେହି ଅନ୍ଧାରରେ ତାକୁ ଏକ ମଶାଲ ଶୋଭାପାଏ । ଦେଖାଦିଏ । ଏହା ଏକ ମୃତ୍ୟୁଚଳର ଶୋଭାପାଏ । ଆଗରେ ବ୍ୟାଣ୍ଡପାଠି ଓ ପଛରେ ସେହି ସହରର କେତେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପଟ୍ଟକାର, ଆଲୋଚକ, ବିଶ୍ଳେଷକ, ଉପାସନାମାନ କବି, ଉଦ୍ୟୋଗପତି, ବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ କେତେଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀମଧ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖୁଲି କରି ଯାଉଛି ସେହି ସହରର ନାମଜାଦ । ଉଚ୍ଚାପୁତ କୁଖ୍ୟାତ ଉନ୍ନାଦି । ପାମିଷ୍ଟମାନଙ୍କର ଏହି ଶୋଭାପାଏ ମଧ୍ୟରୁ କବି ‘ମୁଁ’କୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାପାଇଁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ସେ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଯେ ଯେଉଁମାନେ ଦିନରେ ବିଭିନ୍ନ ମୁଖା ପିନ୍ଧି ଜନମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରାତି ଓ ପରସ୍ପରଠାରୁ ସ୍ବଚ୍ଛ ସେହିମାନେ ହିଁ ରାତିର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଯାନ୍ତି । ଭେଦଭାବର ଚିହ୍ନ ରହିନାହିଁ । ସବୁ ସୀମାରେଖା ଲୋପ ପାଇ ଏକାକାର ହୋଇଯାଏ । ସସାରର କାର୍ଯ୍ୟ-କଳାପ ମଧ୍ୟରୁ ‘ମୁଁ’ର ଏହି ଅନୁଭୂତି ହୋଇଛି ଯେ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଉ କେହି ନୁହେଁ, ସେ ହେଉଛି ‘ଆତ୍ମସମ୍ବଦ୍ଧା ଆତ୍ମାବ୍ୟକ୍ତି ।’ ଏହି ଅନ୍ଧାର ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠିଛି ତାହା ଯଥାର୍ଥକୁ ଆହୁର ଯଥାର୍ଥ କରେବେଳକୁ । ‘ମୁଁ’ ତାର ପ୍ରତିରୂପକୁ ଦେଖି ଡରି ପାଉଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଅସ୍ଥିତ ଅନୁପସ୍ଥାନର ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୂପ ହେଉଛି ଯେ ମନୁଷ୍ୟ

ଯାମାରରେ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ସେ ଶ୍ଵେତାକ୍ଷର ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜ ତା ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବଳ । ସବୁବେଳେ ତାର ପିଠି ଉପରେ ଏକ ବୋର୍ଡ଼ ଲଦ ହୋଇ ରହିଛି । ସେ ସବୁବେଳେ ଚାହୁଁଛି ଏହି ମଠ ଓ ଚତୁର ବନ୍ଦନ ଭେଦ କରି, ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରାଚୀରକୁ ଅବିଷମ କରି ଅରୁଣାଭ ପତ୍ରର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ । ଭାଗବତର ଅନ୍ତର ଏହିପରି ଏକ ହୃଦୟମୂଳ ଚରଣ । ପଛରେ ସ୍ୱର କଂସ ଓ ଆଗରେ କରୁଣାସାଗର ଭଗବାନ । ପିଠି ଉପରେ ନୃଣାମ କଂସର ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର ପ୍ରହାର ଓ ସନ୍ତୁଷ୍ଟରେ ଏହାର ମୁକ୍ତିର ଆଲୋକ । ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ଏହିପରି ଏକ ଯୁଗଯୁଗର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ସେ ଆତ୍ମବିକାଶ ପାଇଁ, ମୁକ୍ତିପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ଗୁରୁବାବୁ ସେଥିପାଇଁ ଅନ୍ତର ଚରଣକୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ତାଙ୍କ ‘ଉଦ୍ଧାର’ ମାଧ୍ୟମରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଭାଗ୍ୟାନ୍ତ ମନର ଦମ୍ଭଭୂତ ପୀଡ଼ାକୁ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ‘କାଳସୁରୁଷ’ରେ କହିଛନ୍ତି :

“ହେ ଅନ୍ତର ହେ ଉଦ୍ଧାର ପଥା ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୋଷର
ରୁହ ରୁହ ଛୁଡ଼ା ହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ଭ୍ରମ ପରି ବୋର୍ଡ଼
ଅନ୍ଧାରରେ ପାଦ ଯେବେ ଛୁଇଁ ହୁଏ ରୁଡ଼କଙ୍କ ନଟା
ଶୁଣ ଶୁଣି ଭାଙ୍ଗେ ହାଡ଼ ବଢ଼ିଉଠେ ବଢ଼ିଉଠେ ଶୋଷ ।”

ନେବଳ ଗୁରୁବାବୁ ନୁହନ୍ତି ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ଏହା ହେଉଛି ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତି । ହିନ୍ଦୀ କବି ସବେଶ୍ୱର ଦସ୍ତାଲ ‘ଅପମା ପତ୍ନୀ କ ମୃତ୍ୟୁପର’ ଶୀର୍ଷକ କବିତାରେ ‘ମୁଁ’ର ଦମ୍ଭଭୂତ ପୀଡ଼ାକୁ ଠିକ୍ ଏହିଭାବେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦର ବଢ଼ି ଦୁଇକଳ ଖାଉଛି । ସେହି ଭାବୁକର ନନ୍ଦପାଣି ଭିତରେ ‘ମୁଁ’ ଅନ୍ଧା ଏ ପାଣିରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ତା’ ପିଠି ଉପରେ ଲଦ

ହୋଇଛି ଏକ ସିନ୍ଦୂକ । ତାରି ଆଖି ଆଗରେ ଘରସବୁ ଭାଙ୍ଗିଯାଇ
ଭସିଯାଉଛି ଓ ସେହି ଭଙ୍ଗା ଗୁରୁ ଉପର ଦୁଇଟି ଖେଳନା
ନିର୍ଭୟରେ ବସିଛନ୍ତି । ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଏହିପରି ବୋଧହୁଏ ମନୁଷ୍ୟ
ଜାତିକୁ ଉପହାସ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ—

“ରୁବେଁ ଔର ହରହରଣା ହୁଇବାଡ଼
କମର ତଳ ପାମା ମେଁ
ପୀଠ ପର ସିନ୍ଦୂକ ଲଦେଖଡ଼ା ମେ
ଦେଖ ରହା ହୁଁ ସାମନେ ମେ
ବହୁଡ଼ା ହୁଆଁ ସାରା ଘର,
ହଲଣା ହୁଇ ଗୁରୁ ପର
କୁଛ ସହମେ, କୁଛ ନିପର ବୈଠେ
ଅପନେ ଦୋ ଖିଲୋନେ
ଭବିଷ୍ୟ ସିକୋଡ଼ିତା ଜାରହେମେଣ ପୀଠ
ଔର ଝୁକାତା ଯାରହା ହେଁ ମେରେ କରେ
ଛୁତି ପହାଡ଼ ବନତେ-ବନତେ
ମେଁ ଆଦମୀ ସେ ନାବ ବନାତା ଯାରହା ହୁ ।”

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତା-ସଗ୍ରହରେ ତାଙ୍କ ସରଚନାତ୍ମକ ପ୍ରକୃତ୍ତିର
ଦୁଇଟି ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯୁଗ୍ମ ପୁଣି ଧାର୍ଯ୍ୟ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ।
ଯୁଗ୍ମ କବିତା ସବୁରେ ତାଙ୍କର ମନର ପୀଡ଼ା ଯେତେ ଘନାଭୂତ
ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତାହା ଧାର୍ଯ୍ୟ କବିତାରେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର
ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତାରେ ନାଟକାୟତ୍ତା ଓ ଗୀତାତ୍ମକତାର ସମାବେଶ
ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲେ ହେଁ ଯୁଗ୍ମ କବିତାର ଗୀତାତ୍ମକତା ଧାର୍ଯ୍ୟ
କବିତାରେ ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ଧାର୍ଯ୍ୟ କବିତାରେ ସ୍ୱାସପଦ୍ଧତି ଓ ଟାକ୍ରା

ପରବର୍ତ୍ତେ କଥାର ଏକ କ୍ଷୀଣ ଧାର ପ୍ରବେଶ କରୁଛି । ଫଳରେ ଅରଣ୍ଧ୍ର ହିଁ ଯାହାକୁ ‘କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁବେଶ’ (କର୍ମେଷୁ ଫଳେ ଅନୁ ଅବେଶନ) କହୁଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ ହୋଇଛି ଫଳକେତର ଧର୍ମ । ଫଳରେ ଫଳ କବିତାରେ କଥାମୂଳ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅଙ୍ଗଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛି ।

ଗୁରୁବାବୁ ଅଧୁନକ କବିତାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ରୂପେ ପ୍ରାଚୀନ କବିତାର ବହୁ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ କବିତାର ସୀମାକୁ ବହୁଭାବେ ବ୍ୟାପ୍ତ କରୁଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ ଭାବନା ବିଶେଷ ଭାବେ ପ୍ରିୟାକେତୁର ବିବିଧରଙ୍ଗ ଦର୍ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ପର୍କରୁ ସେ ଗାନ୍ଧୀବଦ, ସାମ୍ବାଦ, ଗଜମାଡ଼, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ କଲେ, ବରଦେ ସ୍ୱାଧୀନତା, ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଜରେ ନୂଆ ହୋଇ ଦେଖାଯାଇଥିବା ସିଗ୍ନାରେଟ୍ ଓ କୋଇଲିଚୁଲିର ଧୂଆଁ, ଆଡ଼ିକ୍ଲାସ ଲେଟିକେଟ ଘର, ଫିଲ୍ମ ଗୀତ, ଜଙ୍ଗଲର ଅନେକ କଥା ଦେଖୁଥିଲେ ସେ ଏସବୁର ଚକ୍ରତାକୁ ସେ ନିଜେ ଅନୁଭବରେ ଦେଖିଥିବା ପରି ଜଣାପଡ଼ି ନାହିଁ । ଅଧୁନକ କବିତାର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସେ ତାଙ୍କ କବିତାରେ କେବଳ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଷ୍ପବତୀ ଗଣିନାର ଗନ୍ଧ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ପୂର୍ବ ଭାବରେ ରୁଡ଼ି ପାରିନାହିଁ । ସେ ସାମାଜିକର ପୀଡ଼ାକୁ ପ୍ରାୟା ମଧ୍ୟରେ ଖୋଜୁଛନ୍ତି । ଏକଥା ତାଙ୍କ ନିଜ ଉକ୍ତିରେମଧ୍ୟ ଖୁଣ୍ଟ ।

‘ଅରଣ୍ୟର ଅଜଗର ମୁଁ ଦେହେ ଅଥବା ପ୍ଲୁର
ମୁଁ ସବୁ କଷଣ ଲକ୍ଷ ଦେହ ଆଜି ମନ ଓ ଆତ୍ମାର
ମୋ ଦେହରେ ଗନ୍ଧ ପୁଣି ପୁଷ୍ପବତୀ ଗଣିନାର
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗୁ ହୁକ୍କାର ଓ ଇଷିକାର ଲବଣ୍ୟବତୀର
ମୋ ମାଂସର ଗନ୍ଧ ପୁଣି ମଦ ମଧ୍ୟ ନାଶରନ୍ଧ
ମୋ ଦେହରେ ପୃଥିବୀର ଯାଯାବର ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର ।’

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରିୟବାଚନା କୌଣସି ଶ୍ରେୟଧାରଣୀ ନାହିଁ ନୁହଁ । ପ୍ରାଚୀନ କବିକଠାରୁ ଏହାର ରୂପ ଓ ରଙ୍ଗ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଏହା ଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ବହୁ ମିଷ୍ ଦାସ ମିଷ୍ ସ୍ବୟ ମିଷ୍ ସବୁ ନିଶିଳର ସପନ ଭିତରେ ପ୍ରଜାଣ ପାଇଛି ଏବଂ ସେ ତାଙ୍କୁ ସବୁ ବହୁ ଦୋକାନରେ, ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପରେ ରେଡ଼ିଓର ଖବର ଭିତରେ, ଫିଲ୍ମ ଗୀତରେ, ଥିଏଟ୍ରାଲ୍ ରେଲ ଟିକେଟ୍ ଘରେ, ଟାଉନହଲ୍ ସଭାରେ ପୁଣି ନରଗିମ୍ ର ପଟୋରେ ଖୋଜିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରିୟବାଚନାର ପ୍ରେମରେ ସେ ମରମିତ ପ୍ରବଳତା ସଙ୍ଗରେ ସନ୍ତାନ ନେନାହାନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ବି ଉଠି ନାହିଁ । ସେ ଜାଣିଛନ୍ତି, ଦିନଦିନ ମାସ ମାସ ବୟାରେ ପଦରେ ଡେୟୁଟି କାମ ପାଇଁ ବାହାରେ ରହିବା ଫଳରେ ବର୍ଷାପାଣି ପରିବା ଭୋଗରେ ଗୋଡ଼ ଖସିଯିବା ବେଳା ରୁପି ପିଣ୍ଡରେ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକ, ସେହିପରି ଟାଉନହଲ୍ ସଭାରୁ ଆମ୍ଭେ କରି ନୋଟେଲ୍, ସିନେମା, ଗାଲି, ନାଲକଲ୍, ନଈକଳରେ ବୁଲୁଥିବା ପ୍ରିୟବାଚନାର ସଙ୍ଗରେ । ତା'ର କିଲ୍ୟାଳା ସଙ୍ଗରେ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ଲାଗିବା ହିଁ ଆଜିର ଧର୍ମ । ସ୍ଥଳନ ପ୍ରକୃତର ନିୟମ । ଏହାର ଉପରେ ବିଶ୍ବାସ ଲାଗି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟା ବେଣୀ ଫୁଲେଇ ବାର ଦର୍ପଣରେ ବୁଲିଛି ଆମ୍ଭଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଜସ୍ବିମାଣସଣ ପ୍ରଦାନ କରି ।

ଗୁରୁବାବୁ ରୋମାଣ୍ଟିସିଜିମ୍ ଓ ସିନିସିଜିମ୍ ଉପରେ ଯେତେ କୁଠାରଦାତା କଲେ ବି, ରୋମାଣ୍ଟିସିଜିମ୍ ରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ମୁକ୍ତି ହୋଇପାରିନାହିଁ । ସେ ନିଜକୁ ଖୋଜିବାଆଳରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରିୟାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ପ୍ରିୟାଙ୍କେଦିତ ବୃତ୍ତ ଡେଇଁ ସେ ବାହାର ଜଗତର ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବସ୍ତୁର ଯେଉଁ ମାନସିକ ମାନବିକ ଆଙ୍କିଛନ୍ତି, ବାହା ଅନେକ ସମୟରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି । ପ୍ରିୟାର ପ୍ରସାର ନିକଟରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷୀଣ । ସେଥିପାଇଁ ଆଧୁନିକ ପାଠକ ସବୁବେଳେ ପ୍ରାଚୀନ ପାଠକ ପରି ପ୍ରିୟାର ନୂପୁରପୁର ମଞ୍ଜୁଳତାରେ ମୁଗ୍ଧ ! ପ୍ରିୟାର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରସାର ନିକଟରେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଚକ୍ରତା ସଙ୍କୁଚିତ, ସୀମିତ ଓ କ୍ଷୀଣ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ

ରୂପକାନ୍ତର ବ୍ୟବହାର

ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

ଆଗରୁ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲି, ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କ୍ଷଣ ପ୍ରକୃତି ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଟେଲି, ରୂପକାନ୍ତ, ପ୍ରତୀକ ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ରୂପଦିଏ । * ଯଦି ସୈରବାପୀ ସଗୀତମୟତା (ସମୟ ସମୟରେ ମାଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସଗୀତମୟତା) ତାଙ୍କ କୃତିର ମୌଳିକତା ଭାବରେ ନିଆଯାଏ ତେବେ ରୂପକାନ୍ତ ତାର ଗୋଟାଏ ସଦ୍‌ଜାତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କହିଲେ ଠିକ୍‌ହେବ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ବା ଯେ କୌଣସି ଲେଖାରେ ସଗୀତମୟତା ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିଗତ କ୍ଷଣର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସମନ୍ୱୟ ହୁଏ, ରୂପକାନ୍ତର ସେଇଠାରେ ଆକର୍ଷକ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଅଥବା ସଗୀତମୟତାର ଶେଷ ଯେଉଁଠି ରୂପକାନ୍ତର ଆରମ୍ଭ ସେଇଠି ଯେପରି—

“ମେ ଦେଲି ପୁରୁଣାକଥା ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ତର୍ଥକୁ ଦିନ

ଆଉଥିଲା ଆକାଶରେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ପଞ୍ଜିତ ସନ୍ଧ୍ୟାର...”

(ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ)

କିମ୍ବା

ଏ ବର୍ଷର ନଷ୍ଟ ଆତ୍ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତା କେତେବେଳେ

ଅନ୍ଧାର ଭିତରୁ

ହଠାତ୍ ଆସି ଛୁଡ଼ାହୁଏ ସାମନାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସାଲ୍‌ ଘୋଡ଼ିହୋଇ...”

(ନିହତ ଗୋଧୂଳି)

* ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ ୩’ : ବରୁଣ-ଅନୁଶୀଳନ : ଆଖିର କପୋତ ମୋର

ଏଠାରେ ଟେଣ୍ଡା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ କିପରି ଶବ୍ଦ ଓ ନନ୍ଦ ଯୋଜନା
ସହଜ ରୂପକଲ୍ପ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଗୁରୁବାବୁ ମୁକ୍ତ ହିନ୍ଦକୁ
ଗୁରୁର ଦେଇଛନ୍ତି । ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ସ୍ବାଧୀନ ।
ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବୋଧହୁଏ ରୂପକଲ୍ପକୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ
ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ କରି ନାହାନ୍ତି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ
ଆଧାର କରି ରୂପକଲ୍ପକୁ ଅଣାଯାଇଛି ଏବଂ ସମେ ତାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ବା
ନିଜସ୍ବ କରାଯାଇଛି । ଯେପରି—

“ମୁଁ ତମକୁ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖେ

ମୋର ଡିଲ୍ ପାଇଜାମା କମିଜ୍ ଅମରବଟ୍ଟରେ

(‘ଅଳକା ସାନ୍ଧ୍ୟାଲ’)

କିମ୍ବା,

“ମୁଁ ଜାଣିଛି ହଜିଥିବା ରୂମାଲରୁ

ଛୁସି ଉଠେ ରକ୍ତ ମୁହାଁ ହୋଇ” ।

(‘ଗୋବର ଗଣେଶ’)

ଏଠାରେ ଏଲିପ୍ସ, ପାଉଣ୍ଡ ବା ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ ଚେନୋର
ପ୍ରଭାବ କରି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏଡ଼ାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ
ସଜି ରଞ୍ଜିତରାସୁର ରୂପକଲ୍ପ ସମ ଏଠାରେ ଅଦୌ ଦେଖାଯାଏ
ନାହିଁ । ରଞ୍ଜିତରାସୁର ରୂପକଲ୍ପ-ସମରେ ରୂପକଲ୍ପ ଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ
ବିଦେଶୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ନିହାଳ-
ପଡ଼ି ନହେଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅନୁଭୂତି ବା ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ
ରହିଛି । ଏଠି ତା’ ମେଟେ ଦେଖା ଯାଏନା । ଯେଉଁ ମାନସିକ

ସ୍ତରରେ ଗୁରୁବାବୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚେତନାରୁ ରୂପକନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ଆଶନ୍ତ
ସେଇ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ଥାଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମଣସ୍ତୁ ଚେତନାର
ଭିତ୍ତିରେ ରୂପକନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି କରାଇଥାନ୍ତି ପା'କ ତାଙ୍କ ରୂପକନ୍ତ-ସମ୍ବନ୍ଧ
ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ ଆକାର ଦିଏ । ଯେପରି—

“ଏ ହାତ ଉପରେ ମୋର ଅକମ୍ପାତ ହୁଡ଼ାହୁଏ
ହଠାତ୍ ସମୟ X X
ଜାଣିଚଟି କୁନ୍ଦୀପ୍ରାକ ନରକରେ ଅସଙ୍ଗର ଦଶା ।
(ଗୋବର ଗଣେଶ)

ରମୁର କ୍ୟାଲିକୋ ଧୋତି ଜଳିଗଲା, ପୋଡ଼ିଗଲା
ଫ୍ରେଞ୍ଚିକନ୍ ନିଶ
ପଞ୍ଚସୁଷ୍ଟ ଅମୃତରେ ଏକାଦଶ ଦିନ ଦିପଦ୍ରେ ।
(‘କାଳସୁରୁଷ’)

“ସାଧବ ପୁରୁଣା ମାନେ ଅତି ପ୍ରମୋଦରେ
କରୁ ଚଢ଼ି ଝଲଗଲେ, ଉଡ଼ିଗଲେ କାଉ ଓ ବାଦୁଡ଼ି” ।
(‘କାଳସୁରୁଷ’)

ଏ ରକମ ହୈତ ଚେତନା ତାଙ୍କ ରୂପକନ୍ତ-ସମ୍ବନ୍ଧ ମୌଳିକତା
କହିଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଇମାଜିଷ୍ଟ୍ର କବିତାର କଠିନ
ରୂପକନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ବିକଳାଙ୍ଗ ଅଧୁନିକତାର ପରିଚୟ ବହନ
କରେ, କବିଙ୍କ ରୂପକନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ସେଇ ଧୃଷ୍ଟ ରୂପର ବିରୋଧାତ୍ୟ ।
ତଥାତ୍ ଏତିକି ଇମାଜିଷ୍ଟ୍ର କବିତାରେ ସାଂଗିତିକତାକୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଏ ।

ଠାରେ ନୁହେଁ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କବିତାରେ ରୂପକକୁ କଠିନ, ଜଡ଼ବାଦୀ, ଜୈବିକ ସ୍ତରରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସମ୍ପର୍କ ଆଧୁନିକ, କୋମଳସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଥାଏ । The Wastelandର ଶ୍ଳୋକ ‘କାଳପୁରୁଷର’ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଓ ରୂପକଲୁପ୍ତତାରେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ଗୁରୁବାବୁ ନିଜ ମୌଳିକତା ଶେଷୋର୍ଦ୍ଧା ବଜାୟ ରଖିଛନ୍ତି । ଯେପରି

ଏ ସହର ମୁହଁପରେ ଗୋଳ ଗୋଳ ପାଉଁଶ ଅଜାର
 X X ପ୍ରତିମା ନାୟକ ହସେ ତା ଦେହରେ ‘କଳାଶାଢ଼ୀ’
 ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞ ‘କ୍ରୀତର ବିକାର ।
 (‘କାଳପୁରୁଷ’)

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଆକାଶର ଇସ୍ତାଫା ଦେହରେ
 ବାଧା ପାଇ ପ୍ରତିଦିନ ଫେରିଆସେ ।

(‘ଆଖିର କପୋତ ମୋର’)

ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚିତ କଠିନ ରୂପକକୁ ତଥାପି କରିବାକୁ ଯାଇ କବି ଅତି-ବାସ୍ତବିକ (Surrealistic) ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଛନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଯେଉଁ ସ୍ବାଭାବିକ ପ୍ରକୃତି କବିଙ୍କର ରହିଛି, ତା ବୋଧହୁଏ ରୂପକଲୁଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ପସନ୍ଦାଳୀନ ବା ମୌଳିକ କରିପାରି ନାହିଁ । ତେବେ ରୂପକଲୁଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପର୍କ ଏକ ମନନଶୀଳ ସ୍ତରକୁ ଧ୍ୟାୟ ବ୍ୟକ୍ତିବାଦୀ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଚେତନାର ଅଂଶୀଦାର ହେଇଛନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ନିୟୁତ୍ତମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରହେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିବାଦୀ ରୂପକଲୁଗୁଡ଼ିକ । ଅଦୃଶ୍ୟ (Abstract) ସ୍ତରକୁ ଉଠି କବିଙ୍କ ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦିଏ ।

ପ୍ରଥମେ

ମୁଁ ତୁମର ସଖାଘର ପ୍ରବନ୍ଧାସ ସ୍ବାମୀ ଓ ପ୍ରହରୀ ।

(‘ଚିତ’)

କିମ୍ବା,

ଅରଣ୍ୟର ଅଜଗର ମୁଁ ରହେ ଅଥବା ପ୍ରିୟ ।

×

×

ମୁଁ ଯିବି ତୁମର ପରି ତାର ଖୋଜି ଜନ୍ମ ଖୋଜି

ଖୋଜି ଖୋଜି ଝରଣାର ସୁଅ

ମୁଁ ଯିବି ତୁମର ପରି ଖୋଜି ମୋର ପିତାମାତା

ନିମ୍ନ ଲ ନଟ ରେ ଖୋଜି ଅଛୁରିତା ତାର ଆଲୁଅ ।

×

×

ରମକୃଷ୍ଣ ମିଶନରୁ କେତେବାଟ ଏମାର ମଠକୁ ?

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୌନତାର ଶୀଳାର ହୋଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମାଜ ବା
କବି ନଜେ ଅସହାୟ ହୋଇ ତାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ
ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୌନତା ତାଙ୍କ ଲେଖାର ଅନ୍ତଃସ୍ବର । ତେଣୁ
ଦେହଜ ରୂପକନ୍ତରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମନନଶୀଳ ରୂପକନ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସବୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ନଜେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଶରଣାସ
ବେଦରେ ବଞ୍ଚିତ ଶିବଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନାଶର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୌନତାର ନଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସହଜାତ
ଲୁଗା ବା ବନ୍ଧ୍ୟାଘ୍ନ ସମାଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି, ତାର ସ୍ବରୂପ
ଦବାକୁ ଧାଇଁ କବି ବ୍ୟକ୍ତିବାଦୀ ରୂପକନ୍ତର ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

ଏକ ଦେହେ ଜନ୍ମ ନେଲି ପୁରୁଷ ମୁଁ ସେହି ଦେହେ
ନାଶର ଚୂଡ଼ା
ମୋପାଶେ ଏକାଠି ହେଲି ସିଲ୍‌କଟାଡ଼ୀ ପେଶକୋଟ୍
ଧୂଳିଭଙ୍ଗ ପ୍ରସୂତା ଯନ୍ତ୍ରଣା ।

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିବାଦୀ ରୂପକନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟକୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରତିକ
ଲେଖାରେ ନାହିଁ ।

ଏହାଛଡ଼ା ‘ଉଦ୍ଧବ’ ବା ‘ଅସୂର’କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
କା’ ଭାବରେ ନିଆଯାଇଛି । ସେପରି ଏଲିଟିସ୍‌ଙ୍କ Tiresias
ସେପରି କବି-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରତିଫଳନ ହୁଏ ଉଦ୍ଧବ ଚରିତ୍ରରେ ।

ହେ ଉଦ୍ଧବ ସତା ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୋଷର
ରୁଚୁରୁ ଛୁଡ଼ାହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ଭ୍ରମର ବୋହୂ ।

(‘କଳପୁରୁଷ’)

ଉଦ୍ଧବ କବିଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥ ମନର ସୁସ୍ଥ ନିୟାମକ । ଗୋଟାଏ
ମଣ୍ଡଳିକା । ଗୋଟାଏ ଧାରଣା କହିଲେ ଠିକ୍ ବୁଝାଯିବ । କାବ୍ୟକ
କଥାବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଗୋଟାଏ ଦାର୍ଶନିକ ଚେତନା ।
ଜଟିଳତାକୁ କବିଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଦାର କବିତା । କିନ୍ତୁ ରୂପକନ୍ତୁ ଭାବରେ
ବୁଝିଲେ Homosexual ଇମେଜ୍ ଭାବରେ ନିଆଯାଇ ପାରେ ।
ମାଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମାନସିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଧ୍ରୁବ
ବିକଳତା ଯୌନତାର ରୂପାନ୍ତର । ରମାକାନ୍ତ ରଥ, ବଞ୍ଚିତବସୁ ଓ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କବିଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏ ବିଷୟ ଆମେ ଦେଖିଥାଉଁ ।
କିନ୍ତୁ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ଏପରି Homosexual ଇମେଜ୍

ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ମୌଳିକତା । ତେବେ ଏହା ପାଷ୍ଟାନ୍ତ ଅନୁରୂପର
ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଯେପରି

ଧଳା ଟୋପି ଧଳାକାର ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଣି ଛାତେ ପିଙ୍ଗଳ
ଯଷ୍ଟିର ଆଦାର ଆଉ ବୃଷଭର ଆର୍ତ୍ତନାଦ.....

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ତେବେ ଯାହାହେଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖିବାର କଥା,
ବହୁବିଧ ରୂପକଳ୍ପର ସମାହାର କବିତାର ଗଢ଼ଣକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ
କରିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିଙ୍କ ପରି ଗୁରୁବାବୁ କେବେ ଦୁର୍ବ୍ୟାଧି
ନୁହଁନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କ ରୂପକଳ୍ପ ଯୋଜନାର ଚରମ ସଫଳତା ।

ମୁଖ୍ୟ ରୂପକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା ପରେ ଏବେ ଗୋଟି
ରୂପକଳ୍ପକୁ ଯିବା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କେବଳ ପାରମ୍ପରିକ
ସୈମାନ୍ତର ରୂପକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ଯେପରି

ବେଣୀପରି ଫିଟିଆସେ ଭାବନା ଆସତ ଶ୍ରାବଣ ।

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ବା ଯପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଉଦାହରଣ ରହିଛି । ଏହା କେବଳ ତାଙ୍କ
ଆବେଗମୟ ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର ।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ରୂପକଳ୍ପର ସଫଳତା
ତାଙ୍କ ଭାଷା, ସଙ୍ଗୀତମୟତା, ଧ୍ବନି, ଛନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବହାର
ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ବୋଧହୁଏ ଏହି ସଙ୍ଗୀତମୟତା ନ ଥିଲେ
ରୂପକଳ୍ପର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନାଥାନ୍ତା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନେଟ୍

ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ

ଇତିହାସ କବି ଯେ, ରାଜା ଦ୍ଵିତୀୟ ଫ୍ରେଡେରିକ୍ସ ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜୟାକୋମୋ ଡା ଲେଟିନୋ (Giacomo da Lentino) ନାମକ ଜଣେ ସିସିଲିୟ ଆଇନଜ୍ଞ ପ୍ରଥମେ ହିଁ ସନେଟ୍ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ଖ୍ରୀ. ୧୨୩୦ ବା ୧୨୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର କଥା । ତା'ପରେ ଆଉ ଆଜି ଭିତରେ ଅନେକ ବର୍ଷ ଚିତ୍ତଲେଖି । ସନେଟ୍ ଇଟାଲୀରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ଓହ୍ଲାଟ୍ ଓ ସରେଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆସିଲା ଓ କାଳକ୍ରମେ ବିଶ୍ଵର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୃଦ୍ଧ ଭାଷାରେ ଏହା ଲେଖାଗଲା ।

ସନେଟ୍‌ର ଆରମ୍ଭ କାଳରେ ଏହାର ଯେଉଁ ରୂପରେଖ ଧ୍ଵିର କବିଯାଇଥିଲା ତାହା ବହୁତ ପରାସା, ନିରାସା, ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭିତର ଦେଇ ଗତି କରି ସାରିଲାଣି । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଅନୁଶୀଳନ ଅବଶ୍ୟ ଏ ଆଲୋଚନାର ପରିସରଭୁକ୍ତ ଆଦୌ ନୁହେଁ ।

ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ମୌଳିକ ଗୁଣମାନ ଏହାକୁ ବିଶ୍ଵର ବହୁ ଭାଷାରେ ସନେଟ୍ ବୋଲି ଗ୍ରହଣୀୟ କରିଅଛି, ତାହାହିଁ ସନେଟ୍‌ର ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନରହୁତ ଆତ୍ମା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କବି ସନେଟ୍ ଲେଖିଲାବେଳେ ସନେଟ୍‌ର ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ସଚେତନ, ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ସଫଳତାର ମାନଦଣ୍ଡ ।

ସନେଟ୍‌ର ଏକାନ୍ତ ନିଜସ୍ବ ବାନ୍ଧ୍ୟକ ଆବରଣ ଦେଲେ ଏହାର ନିଶ୍ଚିତ କଳେବର, ନିତାନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ନ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ, ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଚଉଦଟି ଧାଡ଼ି । ଏହି କଳେବର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଜ୍ୟାମିତିକ ବିଭାଜନ ସୂତ୍ର ଦ୍ବାରା, (କେବେ ଆଠ, ଛ', କେବେ ଚାରି, ଚାରି, ଚାରି, ଦୁଇ, କେବେ ଆଠଟି ଅନ୍ୟ ଧାରରେ) ପରିଷ୍କୃତ । ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଦଶଟି ସନେଟ୍ ଜ୍ୟାମିତିକ ପରିଷ୍କା ନିଶ୍ଚୟରହିତ ଓ ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ସନେଟ୍‌ମାନଙ୍କ ସଦୃଶ । ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସନେଟ୍‌ର ପ୍ରାୟ ସରଗତର ଆଦୃତ କ୍ବାଟ୍ରେନ (Quatrain) ଓ କପ୍ଲେଟ୍ (couplet) ରୂପ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଦଶଟି ସନେଟ୍ ସମକାୟା ସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର 'କାୟା' ବିବାଦରହିତ, ସର୍ବାଙ୍ଗସମ୍ପନ୍ନ, ତେଣୁ ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ 'କାୟା' ନେଇ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖୁବ୍ ବ୍ୟସ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ବା ସେ ଦିଗରେ ସେ କିଛିଟା ନିର୍ଭର କରା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସେ ମହାଜନ ଆଦୃତ ପଦ୍ଧା ଗ୍ରହଣ କରି ଦୁଇଟି ବିଶିଷ୍ଟ କଥା ସୂଚକଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ, ତାଙ୍କ 'ସନେଟ୍‌ମାନଙ୍କର 'କାୟା' ପାଠକ ବା ସମାଲୋଚକକୁ, ଏକ ସ୍ଥିତିକୁ ସୂଚାଇବା ଓ ନିଏ ତଦ୍ବାରା 'କାୟା' ଦିଗରେ କିଛିଟା ହଟତମଟର ସମ୍ଭାବନାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏଡ଼ାଇ ଦିଏ । ଦ୍ବିତୀୟତଃ, ସ୍ବତଃ ଏହି ସମ୍ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରେ ଯେ ସନେଟ୍-ମାନଙ୍କର କଳାତ୍ମକ ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତିପାଦନ କାୟା-ଉତ୍ତର ଅନୁଶୀଳନ ସାପେକ୍ଷ ।

ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ସନେଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଟି ଧାଡ଼ି ଆୟାଂଚକ୍ ପେଂଟାମିଟର (Iambic Pentametre)ରେ ଲେଖା । ପଦ-ପାତର ସୂତ୍ର ବାଦ, ପ୍ରତିଟି ଧାଡ଼ିରେ ଅନ୍ୟ-ଛନ୍ଦପାତ ଏହାର

ସ୍ବାଚନ୍ଦ୍ର୍ୟ, ସୌଷ୍ଟବ ତଥା ଉକ୍ତର୍ଷଣ । ଏ ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦପାତ ଏକ
 ଭାଷାଗତ ବୈଷୟ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ନିଜସ୍ବ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ନିଜସ୍ବ
 ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ । ଏହି ଔଦାର୍ଯ୍ୟର ପରିପ୍ରକାଶ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ
 ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । (ଆମ ‘ଦେଶ ନବକାଳିକା, ବକାଳିକା ମାଳିକା’
 ଅନ୍ୟଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ କେବଳ ଯତିପାତ ବ୍ୟତୀତ)
 ମୁଳକାୟା, ‘କ୍ବୁଟ୍ରେନ’ ଓ ‘କପ୍ଲେଟ୍’(Quatrain ଓ Couplet)ର
 ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନ୍ଦେଷରେ ଖୋଜିବା ନିରର୍ଥକ ।
 ଯତିପାତ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ବିଶେଷ । କ୍ବୁଟ୍ରେନଗୁଡ଼ିକରେ ହ୍ରସ୍ବାବ
 ଦେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଅନେକ ସନ୍ଦେଷରେ ‘କପ୍ଲେଟ୍’ଗୁଡ଼ିକ
 ମଧ୍ୟ ଯତିପାତର ଅନୁସରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ସନ୍ଦେଷ—୨ରେ
 ‘ଯଦ’ ଓ ‘ପରିଧି’, ସନ୍ଦେଷ—୫ରେ ‘ଦେହ’ ଓ ‘ଭଲପାଅ’,
 ସନ୍ଦେଷ—୭ରେ ‘ଦେହ’ ଓ ‘ନପାଅ’, ସନ୍ଦେଷ—୯ରେ ‘ଦେଇ’ ଓ
 ‘କମିନାହିଁ’, ଅସମ ଯତିପାତର ଉଦାହରଣ । ସନ୍ଦେଷ—୮ର
 କପ୍ଲେଟ୍‌ରେ ‘ମୁକ୍ତି’ ଓ ‘କାହାର’ ବିଷମ ଯତିପାତର ସୂଚନା ।
 ମୋଟ ଉପରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ବ୍ୟାକରଣଗତ ବା ସନ୍ଦେଷର
 କାୟାଗତ ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରତି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ବେଶ୍ ଉଦାସୀନ ।

ଇତ୍ଥେ ଗଲ ‘ସନ୍ଦେଷ’ର ବାହି୍ୟକ ଶୃଙ୍ଖଳା । ଏବେ ଏହାର
 ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶୃଙ୍ଖଳାଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ଳେଷ କରାଯାଇ ପାରେ । ସନ୍ଦେଷ
 ସର୍ବଦା ଏକକ ସ୍ବର-ସର୍ବସ୍ବ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସବୁ ସନ୍ଦେଷରେ ସ୍ବର
 ଏକକ । ଏହି ସ୍ବର ପ୍ରଥମସ୍ବରୁଷ୍ଟ, ଏକବଚନ । ତେଣୁ ଏକାନ୍ତ,
 ସୁଷ୍ଟ । ସନ୍ଦେଷରେ ସ୍ବରଗତ ସଂଯମତା ଏହାର ବଳିଷ୍ଠତା,
 ଯାହାକି କ୍ବୁଟ୍ରେନଗୁଡ଼ିକ ଦେଇ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ପଷ୍ଟ ଯୋଗୁକତା ମାଧ୍ୟମରେ
 ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବିକାଶ ଲାଭ କରି କପ୍ଲେଟ୍‌ର ପରିଣତି ଦିଗକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ

ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ବିକାଶର ସମ ଆଲୋଚନା ପରିପ୍ରେଷୀର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଷୟବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରାଯାଉ । କାରଣ ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା, ବିକାଶର ପରାକାଷ୍ଠା, ବିଷୟ ବା ଥିମ୍ବର ମୌଳିକତା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଅନେକାଂଶରେ । ଯଦିଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଲେଖା ଯାଇଛି, ସମୟର ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ମାତ୍ର ତିନୋଟି: ପ୍ରେମ, ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ । ଏମାନେ କାବ୍ୟକ ଜୀବନକା ଲାଗି ଅସଂଖ୍ୟ ତିନୋଟି ସଂଜ୍ଞା । ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଓତାଃପ୍ରୋତାଃ ଜଡ଼ିତ ଓ ପ୍ରେମ ବିଷୟରେ ଏକ ମିଳିତ ବିରୁଦ୍ଧଶକ୍ତି ରୂପ ସର୍ବଦା କବି ମାନସରେ କଳ୍ପିତ । ପ୍ରେମ ସମୟରେ ସ୍ବପ୍ନ କିନ୍ତୁ ମୂଲ୍ୟରେ ସମୟୋତ୍ତର । ଏହାର ଜନ୍ମ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ମୃତ୍ୟୁହୀନ । ସମୟରେ ରହି ମଧ୍ୟ ପରାକାଷ୍ଠା ହାସଲ ଏହା କାଳଜୟୀ । ଏହି ସତ୍ୟ ଓ ସମୟର ସାଧାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଚିରନ୍ତନ, ଅନ୍ତର୍ହୀନ, ସର୍ବତ୍ର ପରିପ୍ରେଷୀରେ କଳ୍ପନା କରି ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଧୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ଥାଏ । କ୍ଲାସିକାଲ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଏହି ସର୍ବତ୍ର ପରିପାତ ବିରୁଦ୍ଧଶକ୍ତି ଓ ମୃତ୍ୟୁହୀନ ପ୍ରେମର ଅବତାରଣା କରିଥାନ୍ତି ଓ କପିଲେଟ ସର୍ବଥା ଏହି ମୃତ୍ୟୁହୀନ ପ୍ରେମର ଜୟଗାନ କରିଥାଏ । ପ୍ରେମ, ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଦୈବିକ ନୃତ୍ୟ, ବରଂ ଦେହୋତ୍ତର, ତେଣୁ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମ ଉନ୍ନତ କବିତାରେ ଯେଉଁ ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଳାପିତା ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ—ଯଦିଓ ଆରମ୍ଭେ ଦେହହୀନତାକୁ ଉତ୍ତରଣ—ଏଲିଜାବେଥାନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ କବି ମାନସ ଏକ ଅନ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଏକ ଅନୁପମ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତିରେ ‘ମର୍ମ’ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ,

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତି

ଏଲିଜାବେଥ ଯୁଗର ସଂନଟର ‘କାପ୍ଟା’ ନିଜର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ କେତେଦୂର ତାହାର ‘ଆତ୍ମିକ ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି, ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସନେଟ-ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟ ବିକାଶ ଓ ପରିଣତି ଦିଗକୁ ସମ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଗତି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସମୁଦାୟ ଦଶଟି ସନେଟକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ବିଭଜନ ସନେଟମାନଙ୍କର କାବ୍ୟିକ ସଫଳତା ଉପରେ ଆଧାରିତ । କାରଣ କେତେକ ସନେଟ୍ କଳାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖୁବ୍ ସଫଳ ମନେହୁଅନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅସଫଳ । ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଭିତର ଦେଇ କୌଣସି ଏକ ଚିନ୍ତାର, ସୁସଂହତ ସମବିକାଶ ଦର୍ଶିପାରି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ସନେଟ୍‌ରୁ ଦଶମ ସନେଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାଗତ ବିଭିନ୍ନତା ସୁପ୍ତସ୍ଥ । ତେଣୁ କିଛି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବି ମାନସର ବିକାଶ ଦିଗରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ସୂଚନା ଏଥିରୁ ମିଳିପାରେ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାର ବିଭିନ୍ନତା, ଭାବଗତ ଝଟିପ୍ରତା, ଏବଂ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁଭୂତିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ସଚେତନା ପାଠକକୁ ଅସହାୟ କରାଏ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସନେଟ୍-ମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟାୟନ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ମନେହୁଏ କାରଣ ସନେଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟ କବିତାମାନଙ୍କ ସହ ଭାଷାଗତ ନିବିଡ଼ତା ବେଶ୍ ସାନ୍ନ ଥିବା ପୁଲେ ଚିନ୍ତାଗତ ସୌକ୍ୟ, ବିଷିପ୍ରତା ହେତୁ ସେତେଟା ସୁପ୍ତସ୍ଥ ନୁହେଁ ।

ସନେଟ ୪, ୭, ୯, ୧୦, ମନେହୁଅନ୍ତି ବେଶ୍ ଦୁର୍ବଳ । ସନେଟ-୪ର ଆଧାର ହେଉଛି ପ୍ରେମ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମ ଏଠାରେ

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେହନ, ଦେହ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଦେହରେ ସୀମିତ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନଟି କେମିତି ଏକ ଉଦାସ, ନିଥର ଭାବ 'ସଂସ୍ମୃତି' କରେ । କିନ୍ତୁ 'ମନର ରକ୍ତମାଂସ ତମର ପୋଷାକ' ନିସ୍ତେଜ ପୃଥିବୀର ଦେହ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼େ... 'ଏକାକାର ସମୟର ଦେହ ଓ ଅଦେହ...' ଇତ୍ୟାଦିରେ ଲୁଚ୍ଚାଧିତ ଦେହଜଣାବ ଦୃଢ଼ାୟ କ୍ୱାଟେନରେ ପୃଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ମୋଗଧର୍ମୀ ଚିତ୍ତକଳ୍ପ 'ମୋ ଦେହର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଜି ରକ୍ତ ମାଂସ ତମର ପୋଷାକ / ଝିପିପଡ଼ୁ ଉପେକ୍ଷିତ ବିସର୍ଜିତ ତୁମର ଦେହରେ', ର ପୂର୍ବ ସୂଚନା ମାତ୍ର । ଏଥିରେ ସୂଚନା ଏକ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଅନୁରୂପତା (Abstraction) ଓ ଇଚ୍ଛା-ଚରତାର୍ଥତା (wishfulfilment)ରୁ କିଛି ସମେ ଦେହକୈନ୍ଦ୍ରିକ ଦୃଢ଼ାୟ କ୍ୱାଟେନରେ । 'ପୃଥିବୀର ଏ ଦେହରେ ଖୋଜି ଖୋଜି ମୁଁ ତୁମର ମନର ସନ୍ଧାନ / ଆଜି ହୁଏ ଉପଗତ ଉପକୂଳ ତୁମର ଦେହର ।' ତାପରେ ତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ କେବଳ ଦେହରେ, 'ରକ୍ତେ ମୋର ଦେହର ସୀମାରେ' ଏବଂ ସେ ରୂପାନ୍ତ ଅନୁରୂପ ରୂପଜ ପ୍ରକାଶ — 'ଦେହ କାହିଁ ତୁମର ମନର ? କପ୍ ଲେଟ ଆଣେ ଶେଷ ସ୍ୱର, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ; 'ମୁଁ ତେଣୁ ତୁମର ଦେହ ଖୋଜି ମୋର ଏ ଦେହରେ ସବୁ ମୋର ଆଶା' । ପ୍ରେମ ଏଠାରେ ଦେହାତ୍ମକ ହେବାଲାଗି ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ତେଣୁର ପଶୁ ଉଠୁ ବା କେଉଁଠୁ ? ଚିତ୍ତକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଓ ସମୁଦାୟ ସନ୍ଦେହରେ 'ଦେହ'ର ପ୍ରସ୍ତାବ ବାରମ୍ବାର ଓ ଅର୍ଥହୀନ । ଏହା ପାଠକର ରସବୋଧକୁ ସୀମିତ କରିଦିଏ ।

ସନ୍ଦେହରେ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତିର ସରସତା ନାହିଁ, ସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍ୱରର ନିବିଡ଼ତା ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍

କେମିତି ଏକ ଅନୁନିହିତ ଅସଲଗୁଡ଼ାର ପୂରଣାଦିଏ । ‘ପାଲ୍‌ଗୁନରେ
 ଥିଲକ୍ଷ୍ମୀବୁଡ଼ା’ର ‘ସୁଥଗାର ଦେବେ ଦେଖିଥିଲୁ ବନଗଡ଼ର ପାଖୁଡ଼ା’ରେ
 ଥିବା କାବ୍ୟିକ ରସବୋଧ ଓ ରୋମାଞ୍ଚିକ ଚେତନା, ପୁଥଗାର
 ଦୟା କ୍ଷମା ସ୍ୱପ୍ନ....., ଓ ଶାନ୍ତିଥିଲୁ ସୁଖଥିଲୁ.....’ସଦୃଶ୍ୟ
 ସମ୍ପର୍କସ୍ଥାନ ମନେହୁଏ । କାରଣ ଏହା ହୃଦ ଓ ଯଳାପରେ ପଦ୍ୟ
 ନ ହୋଇ ଗଦ୍ୟ, ଏବଂ ଅନୁଭୂତିର ମାପ କାଠିରେ ଅପରିପକ୍ୱ
 ନିଜର ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ମାଟି । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନର ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା
 ସୁନ୍ଦର, ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନରେ କବିଙ୍କର ଅନ୍ୱେଷଣ (Quest)
 କେମିତି ବାକ୍‌ବିଳାସ-ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ମନେ ହୁଏ । ‘ତୁମକୁ’ ସେ ‘ଦୟା’
 ‘କ୍ଷମା’ ‘ଆଶା’ ‘ସ୍ୱପ୍ନ’ ରେ ସେ ଖୋଜିଥିଲେ । ଏଠାରେ ‘ଦୟା’ ‘କ୍ଷମା’
 ଓ ‘ଆଶା’ ସ୍ୱପ୍ନର emotive potency ପରସ୍ପର
 ଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ଗୁଣାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ତେଣୁ ‘ଅନ୍ୱେଷଣ’ର ନିଷ୍ଠା ଉପରେ
 ସନ୍ଦେହ ଆସେ । କାରଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କ୍ଷମା କ୍ଷୟମାଣ ମନେହୁଏ ।
 ତା’ପରେ ‘ତୁମର ଦେହରେ କାହିଁ ଯୁଗଯୁଗ ମଣିଷର ସ୍ମୃତି’ରେ କବି
 କର କେବଳ ଏକ ଅନୁଭୂତିସ୍ଥାନ, ନିଷ୍ଠାଶୂନ୍ୟ, ମହାଜାଗତିକ ଭାବର
 ପ୍ରକାଶ ଦର୍ଶିତ । ‘ତୁମ’ରୁ ‘ଯୁଗଯୁଗ ମଣିଷର ସ୍ମୃତି’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି
 ସାବଲୀଳ ନୁହେଁ । ବରଂ ‘ଗତି’ ନାହିଁ ଆଦୌ ଏହା କେବଳ
 ଏକପ୍ରକାର ନିଷ୍ଠୁଳ ଆଗ୍ରହ ଓ ଯଳାୟନର ଜବରଦସ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା !
 କପ୍‌ଲେଟରେ ନିଜସ୍ୱ ନୃତ୍ୟ କାମନା ଓ ‘ତୁମକୁ’ ସ୍ୱାଗ୍ରହକ
 ପରିଣତି କ୍ଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅବଧାରିତ ସତ୍ୟ ଚେତାଇ ଦେବାର
 ପ୍ରୟାସ—ସନେଟ୍‌ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତ୍ୱ ସ୍ୱାଗ୍ରହକ ଉପସଂହାର ଆଦୌ
 ନୁହେଁ । ନିଷ୍ଠାର ଅଭାବ ଓ ଅନୁଭୂତିର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏ ସନେଟ୍‌କୁ
 ଏକ ବିକଳ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ଯାହା । ସନେଟ୍-୧୦ର ପର୍ଯ୍ୟା-
 ଲେଚନା ପୃଥକ୍ ହେବା ଉଚିତ୍ କାରଣ ଏହା ସନେଟ୍‌ରେ

ସଜ୍ଜା ଓ ଶୁଦ୍ଧଗତ ସ୍ୱର୍ଗଲୀର ବନ୍ଧନ ଭିତରୁ ଅନେକାଂଶରେ ବନ୍ଧୁକୃତ । ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ବହୁତ ଓ ଶ୍ରବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଗଳ୍ଭ । “କାଳପୁଷ୍ପ”ର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ରହି ★ ଏହା “କାଳପୁଷ୍ପ”ର ପ୍ରାକ୍‌କଥନାର ତ୍ରୟ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଶେଷ ଯୋଜନାର ଲଳିତା, ଶ୍ରବଗତ ଉଦ୍‌ବଳତା, ଶ୍ରବଗତ ବିସ୍ମୟତା, ଓ ସମ୍ବୋଧନ ଏକ ଉଚ୍ଚଶୈଳୀ ଉଦ୍‌ବଳତା, ସନେଟ-୧୦ରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଏହାର ଧାର୍ଯ୍ୟ ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାୟାସରେ ଶ୍ରୀ ପୁନଃପଞ୍ଜା କରାଯାଇପାରେ ଓ ଏହା କବିତାର ରସବୋଧରେ କିଛି ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ସନେଟ୍ ଆଲୋଚନାରେ ନିଆଯାଉ ନାହିଁ ।

ଏଥର ସଫଳ ‘ସନେଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକ କଥା ଦେଖାଯାଉ । ସନେଟ୍-୧ର ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍ ‘କାନ୍ତି’ ‘ସୁପ୍ତି’ ‘ଅନ୍ୟମନସ୍ତତା’ ଦେଇ ଏକ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ରକଳ୍ପ (Static Image) ସୃଷ୍ଟି କରେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଏଇ ଆତ୍ମାତ ଗତିହୀନତା ଏବଂ ‘କାଳର ଅନୁବର ବିଜନ ଦେହ’ ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିହୀନତା ଓ ସ୍ଥିରତା ଦେଇ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକଟ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ବହୁତ ହୁଏ । ପାଖ ଡା ‘ହିମ ହେଲ’, ପୂର୍ବ ‘ଝେଲ’, ବସନ୍ତର ଚାତି ‘ଜଳ’, ‘ସପ୍ତ’ ‘ନିଉଗଲ’ । ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ । ଅବସ୍ଥା ଏଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ, ପୁନଶ୍ଚ ଜନ୍ମ ‘ମାନ’ ଓ ଅଳକ ‘ହିଲ’ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍‌ର ‘ସୁପ୍ତି’ ଓ ‘କାନ୍ତି’ ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାର ପର ଅବସ୍ଥା । ଆତ୍ମାତ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଏହି ପ୍ରତିପାର ପରିଣତ ଓ ଏକ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସତ୍ୟ । ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍ ଏହି ଅବସ୍ଥାର ସତ୍ୟକୁ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ଓ ସବ୍ୟାପୀ କରାଏ । ତେଣୁ

* ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ (ଲକ୍ଷ୍ମୀକୃଷ୍ଣ)ର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୭୦

‘ସମୟର ହାତ ଆଜିଯାଏ କାଟିକାଟି’ ‘ମାଂସ ଚନ୍ଦ୍ର କୁର’ ହୁଏ,
 ‘ରୂପର ଜଙ୍ଗଲ’ ମରିଯାଏ ‘ଏ ବାଲିରେ’। ‘କାଟିକାଟି’, ଓ ‘କୁର’ରେ
 ଅବସୟର ପଡ଼ିଯା ସୁନ୍ଦର ଏ ଜଙ୍ଗଲର ରୂପାନ୍ତର ବାଲିରେ ।
 ଦେହ ସମ୍ପତ୍ତିର ଚିତ୍ତକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଅବସୟର ଉପଜାତ୍ୟ ।
 ଲେଖି ଦେହୋତ୍ତର ଦେବାର ପ୍ରବେଷ୍ଟା ଏହି ଦେହର ଷଡ଼ିଷ୍ଟ
 ଭବନାରୁ ଜନ୍ମ ନେଇ କର୍ମଲେଟ୍‌ରେ । ଏ ‘ମୁଁ’ ପଦ ଭ୍ରମକୁ
 ପାଏ ପାରି ନୋଇ ମନ ଆଜି ଦେହ’ର ନିଷ୍ଠା ସନ୍ଦେହରୁ ଉଦ୍ଧୂରେ ।
 ମନେହୁଏ କର୍ମଲେଟ୍‌ର ଶେଷରେ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଚିହ୍ନ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରମାଦ
 ନିଶ୍ଚୟ *କାରଣ ପ୍ରାପ୍ତି ଏଠାରେ ଦେହୋତ୍ତର ଓ ସମୟୋତ୍ତର
 ମଧ୍ୟ । ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଏଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ?

ସନ୍ଦେହ-୨ରେ ମଧ୍ୟ ମେ ମ ଦେହୋତ୍ତର । ପ୍ରଥମ ଓ
 ଦ୍ଵିତୀୟ କ୍ଵାଟେନ୍ ଏକ ଆବେଷ୍ଟା ଓ ଆନୁଚିନ୍ତାବ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ।
 ସମୟ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପ୍ରେମର ପରୀକ୍ଷା ଓ ଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ
 କରାଯାଇଛି । ଏହି ଦୃଢ଼ର ସ୍ଵରୂପ ଦ୍ଵିତୀୟ କ୍ଵାଟେନ୍‌ରେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ।
 ‘ଅସରନ୍ତି ଏ ବାଟରେ ଭ୍ରମେ ଓ ମୁଁ ସମୟର ହାତ ମୋର ଭଲ
 ପାଇବାର ଯୁକ୍ତି ଆଜି ତମର ସନ୍ଦେହ ।’ କର୍ମଲେଟ୍‌ରେ ‘ଦେହ’
 ଏକ ‘ସୀମିତ ପରିଧି’, ‘ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ’, ‘ସମୟର ଷଡ଼ିଷ୍ଟ’ ଏସବୁ ଗତି-
 ଶୀଳ ଓ ସଂକ୍ଷୀପକ କିନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ-ସୀମିତ ଦେହ ଏ ସବୁରେ
 ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଦେଲପରେ ମଧ୍ୟ-‘ମୁଁ ଭ୍ରମକୁଭଲପାଏ’ । ଭଲ ପାଇବାର
 ଏକାଗ୍ରତାକୁ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ରୁବ । ଏହି ସନ୍ଦେହର କର୍ମଲେଟ୍‌ରେ
 କାବ୍ୟକ ନିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରେମଗତ ପରୀକ୍ଷା ସନ୍ଦେହର କ୍ଵାଟେନ୍ ମଧ୍ୟ
 ହେଇ ଗତି କରିଥିବା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସ୍ଵର (Intimate tone)ର ସୁସ୍ଥତା

* ‘ସମୁଦ୍ରମାନ’ (ଲକ୍ଷ୍ମୀବତ୍ସ)ର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ, ୧୯୭୦

ଉପରେ ଭାବି କରେ । ଏହା ଏକକ ସ୍ୱରର ଅନାଗତ ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରେ ।

ସନେଟ-୩ର ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟ୍ରେନ ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ଭବନା ଓ ସୂଚନା ଦିଏ । ‘ସମୟ’ ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥାର ସୂଚକ । ସମୟ ସମୟର ଶକ୍ତି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ସମୟ ସଦେହାଶୀତ, ତେଣୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟ୍ରେନ ଏକ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତର ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ସମୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସମୟରୁତ ନୁହେଁ, ସମୟର ଅବସ୍ଥା ନିଜେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଦିନ ଗଢ଼ିଯିବା ଭଳି ଏକ ବଦଳାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା । ଏହି ବଦଳାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ନିଜେ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିଯାଇବା ପ୍ରକାରେ ସମୟରୁ କରାଯାଏ । ସମୟ ହିଁ ସତ୍ୟ, ସମୟର ଅବସ୍ଥା ବା ସ୍ୱାକ୍ଷର ନୁହେଁ ତତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍ ସେଇ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଏକ ‘ସମୟର ମୁଁ’ ର ଉପସ୍ଥିତି ସୂଚିତ । କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ ‘ମୁଁ ତୁମକୁ ଖୋଜିଯିବି ଆଜିପରି ତଥାପି ତଥାପି’ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସମୁଦାୟ ସନେଟର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ, ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଠାରୁ ବେଶ୍ ଦୂରରେ, ଏକ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତରେ, କିନ୍ତୁ ସମୟରେ ରହି, ସମୟୋତ୍ତର ହେବାର ବଳଷ୍ଟ ଚେତନା କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ ହିଁ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସମୟ ହିଁ ଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ-ତାର କାରଣ, ତେବେ ‘ଖୋଜିଯିବି... ତଥାପି ତଥାପି’ କାହିଁକି ? କ’ଣ ଲାଗି ଏ ଦୂରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ ସଂଧାନ ? ନିଷ୍ପତ୍ତି ‘ପୃଥ୍ୱୀ’ ନୁହେଁ, ଯେହେତୁ ତାହା ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ । କାବ୍ୟର ଆବେଗ ଓ ଦେହରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୁସ୍ଥ ।

ସନେଟ-୫ ର କଳ୍ପନାର ଚମତ୍କାରତା ଚମକ୍ ଆଣିଦିଏ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୃଥ୍ୱୀର ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଏହି ଜୀବନ ସ୍ଥାନର ଅନେକ ଗୁଣ ଏ ନାସ୍ତିବାଦକ ଦିଏ ।

ପଦ ଦେଇ ପ୍ରତିପାଦକ । ଚିନ୍ତା କଲେ ଏଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ସେମାଣି କି
 ଓ ଇଂଗିତଧର୍ମୀ । ସବୁ ଜୀବନସ୍ଥାନ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ବିକଳରେ ଏକ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜୀବନପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଆସ୍ରବ ଦିଅନ୍ତି । କାବ୍ୟକ ଚମତ୍କାରତା,
 ‘ସମୟସୁଅରେ ନାହିଁ ଜୀବନର ଭଙ୍ଗାଗତା’ ରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
 ଆକାଶ ପୃଥିବୀ, ମଣିଷ ଓ ଶାମୁକା ଦେଇ ‘ସମୟସୁଅ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ନିଷ୍ପ୍ରାଣତାର ଗତି ବେଶ୍ ସହଜ ଓ ସାବଲୀଳ । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟଭୂମିରେ
 ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ ଏକ ଜଡ଼ ‘ଭୂମର ଦେହର ନିଗୁଡ଼ିଆ ନିଶିବାଲି-’
 ଏବଂ ‘ଦୃଢ଼ ମୋ ଦେହର କିଆଁଷ୍ଟ’ ମଧ୍ୟରେ ଓଢ଼ାପୋତ ସମ୍ବନ୍ଧର
 ସୂଚନା ଦିଏ, ଯଦିଓ ‘ଜୀବନସ୍ଥାନତା’ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଖୋଲ
 ଖୋଲି ସଂବନ୍ଧର ପ୍ରତିବିଂଧକ ହୋଇଛି । ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌
 ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍‌ର ବିରୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଏହି ବିରୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ର କିନ୍ତୁ
 ସର୍ତ୍ତଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଠାରେ କେବଳ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାପ୍ତତାର ଚିହ୍ନ ।
 କପିଳେଟ୍ ଆଣେ ଜୀବନାସ ଜୀବନ ସ୍ଥାନତାରେ ଏବଂ ପ୍ରମାଣ
 କରେ ଯେ ଜୀବନହିଁ ପ୍ରେମ, ‘ଭୂମେ ଯଦି ଭଲପାଅ ଭୂମେ ଆଜି ଭଲ
 ପାଅ’ । ଏ ପ୍ରେମ ଦେହୋତ୍ତର କାରଣ କପିଳେଟ୍ ପୂର୍ବରୁ
 ଦୈନିକ ଚିତ୍ରକଳା (Physical Image) ସବୁ ବେଶ୍ ବଳିଷ୍ଠ
 ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ରୂପରେ । ତେଣୁ ଦେହ
 ନୁହେଁ ପ୍ରାଣହିଁ ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣହିଁ ପ୍ରେମ ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା । ଏକ
 ‘ଅବସ୍ଥା’ ଓ ଏକ ‘ସଂଭାବନା’ ଭିତରେ କନ୍‌ଟ୍ରାଷ୍ଟ (contrast)
 ଅତି ପ୍ରାସ୍ତଳ ଓ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତି ବେଶ୍ ପ୍ରାଣବଂତ ।

ସନେଟ୍-୭ର ଚିତ୍ରକଳାଗତ ଦୁର୍ବଳତା ସନେଟ୍‌କୁ ଅପରିପକ୍ୱ
 ମନେ କରାଏ । ‘ପୃଷ୍ଠା’, ‘ଚିଠି’, ‘ଖାତା’, ‘କାଗଜ’, ‘ଲେଖି’
 ‘ଛପା’ ‘ଛୋଟ ଛୋଟ ଅକ୍ଷର’, ‘ଯମକ’, ‘ଅନୁପ୍ରାସ’, ‘ଅଳଙ୍କାର’,

‘ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁଡ଼ଣ’, ‘ବ୍ୟାକରଣ’, ‘ଯତିପାଠ’, ‘ସମୟର ପୃଷ୍ଠା’,
ଇତ୍ୟାଦି ଉପମା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୀମଂସା ଅନୁଭୂତି, ଓ ଚିନ୍ତାଗତ
ଦୈନ୍ୟର ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି । ଏପିକ୍ (Epic) ଡାଆରେ ଗୋଟିଏ
ଇମେଜ୍‌ର ସଂପ୍ରସାରଣ କିନ୍ତୁ ଏକ ଅନାବଶ୍ୟକ ସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଗତି କରିଛି, ଯେଉଁଠି ଇମେଜ୍ ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶରେ ଏକ
ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଇମେଜ୍ ବାହକ (vehicle)
ନ ହୋଇ ବଣ୍ୟ ଦଂତତା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଇମେଜ୍‌ରେ ମୌଳିକତାର
ଅଭାବ ଓ ଲଳିତାମାନତା ସୃଷ୍ଟି । କେବଳ କପ୍‌ଲେଟ୍‌ର
ଅନୁନିର୍ଦ୍ଧିତ ସ୍ୱର ଏ ସନ୍ଦେର୍ଭର ଏକମାତ୍ର ରକ୍ଷା କବଚ । ଏହି
ସ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଦେହାଞ୍ଚଳ ।

ସନ୍ଦେର୍ଭ-୮ ର ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେହିଁ ଏ contrastର ଆରମ୍ଭ ।
‘ଅରୁଣଶ’, ‘ସପ୍ତରଶ୍ମି’, ‘ସ୍ୱାଣ’, ‘ଶତଭଷା’, ଏକ ସ୍ଥିର,
ପରିବର୍ତ୍ତନହୀନ ସ୍ଥାୟିତ୍ୱର ନିୟାମକ । ଏବଂ ‘କାମନା’, ‘ଆଶା’,
‘ସକଳ ପିପାସା’, ଏହାର ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ଚିତ୍ର ଦିଅନ୍ତି । ଏଠାରେ
ଉପଜୀବ୍ୟ ପ୍ରେମ ନୁହେଁ, ଶାନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେ
ମଧ୍ୟ ‘ଚରନ୍ତନ’ ଓ ‘କ୍ଷୟମାନ’ର ସାକାର ଚିତ୍ର ଦିଏ, ‘କେନ୍ଦ୍ର
ସଦୃଶ ସ୍ଥିର ରହେ, ସ୍ଥିର ରହେ ବାଟ ଓ ଅବାଟ’ର ଅବତାରଣା
କରେ । ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତି ଓ ଚେତନଶୀଳତାର
ଅନୁଶୀଳନ କରେ । କପ୍‌ଲେଟ୍‌ର ସ୍ୱର ବିଫଳତାର (failure)
କିନ୍ତୁ ହତାଶାର (despair) ନୁହେଁ । କାରଣ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଅନ୍ୱେ-
ଷଣ (Quest) ସରିନାହିଁ । ଏ ବ୍ୟାକୁଳତା ହିଁ ଏ ସନ୍ଦେର୍ଭରେ
ବୈଷମ୍ୟ । ଏ ସନ୍ଦେର୍ଭରେ ଦେହଜ ଭାବ ନାହିଁ ।

ସନ୍ଦେର୍ଭ-୯ ର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ ଶବ୍ଦର
ଚିତ୍ରକଳ୍ପରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌— ଯେହେତୁ ତାହା

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ, — ସଂଦେହଶୂନ୍ୟ ଓ
 ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ନିବିଡ଼ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ କ୍ଲାଟେନ୍ ‘ଭୂମି’ ପୃଥିବୀର
 ସ୍ତରର ହିସାବ ଦିଏ । ତେଣୁ କେତେକାଂଶରେ ଚାନ୍ଦା ଆଦର୍ଶୀୟିତ
 (Idealised) ଏବଂ ବକ୍ର(indirect) ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା, ଯଥା ଭୂମିଆଖି
 ତାର ନିଶାନର ନିସ୍ତେଜ ତରାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ, ବା ଓଢ଼ର
 ଛନ୍ଦ ପୂଲକିତ.....ବସନ୍ତର ପୂଲର ଗନ୍ଧଣା..... ଇତ୍ୟାଦି
 ସ୍ତରର ପ୍ରଭାବକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଶାଣିତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।
 ସଂଭାବନାର ରଙ୍ଗୀନ ଓ ସୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ସ୍ତର ସ୍ପଷ୍ଟ
 (definite) ହୁଏ । ତତ୍ପର କ୍ଲାଟେନ୍ ନାଟକପୃତା ଲକ୍ଷଣୀୟ ।
 ଏଠାରେ ସ୍ତରସ୍ଥ ସିପ୍ପାଣ୍ଟ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିଘେଷିର
 ଚିତ୍ର । ତଥାପି ବରଫ ଅବତମିତ ଓ ଅପ୍ରଶମିତ, କାରଣ ଏହା
 ଝଡ଼ୁଥିବ ‘ଚିରଦିନ ମୋର ଠି ପ୍ରେମଗେ ନାଟକ ଓ କବିତା
 ଲେଖାରେ’ । ଏଇଠି ମନେହୁଏ; ହୁଏତ ବିଦେ ଏକ କାବ୍ୟକ
 ବିଳାସ ଯାହା ଅନୁଭୂତିସ୍ଥାନତାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କିମ୍ବା ଏକ ଶସ୍ତ୍ରା
 ସୋମାଣ୍ଟିକ୍ ବ୍ୟାଧି-ଯାହା ପ୍ରଶମିତ ହେବାର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ
 ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ଘଟିଛି କପିଲେଟ୍ରେ ‘ଭୂମିର ଚେତନାରେ’
 ବିନିର୍ଣ୍ଣ ବସନ୍ତ ପୃ-୪ ଓ ସମଶଃ ହସ୍ତମାଣ, ‘ଯାଏ ପଥ ଝଡ଼ା
 ଦେଇ’ । । ଏହା ଦେହର ନିଶ୍ଚରତା ଧୂରୁଇ ଦିଏ ଅଥଚ ‘ଆଉ
 ମୋର ଏଦେହରେ ଭୂମିର ଏ ବସନ୍ତର ରକ୍ତରୂପ କମିନାହିଁ
 ମୋଟେ କମିନାହିଁ’ । ଏକ ସ୍ତ୍ରୀ, ପରିବର୍ତ୍ତନସ୍ଥାନ ଆବେଗ-
 ମୟତାର ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଯେତେବେଳେ ଦେହର ସ୍ତର ଏ ପ୍ରକାର
 ଆବେଗକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିପାରି ନାହିଁ ତେଣୁ ମନେହୁଏ ଆବେଗ
 ଦେହୋତ୍ତର ।

ଏହି ଆଲୋଚନାରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ଯେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନେଟ ଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଆବେଗ ପ୍ରସୂତ । ବୁଦ୍ଧି ଓ ମୁକ୍ତିପ୍ରବଣତାର ପ୍ରୟୋଗ ପରିମିତ ଓ ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକ ପାଠକର ହୃଦୟକୁ ପ୍ରଥମେ ଟକ୍କର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସନେଟ୍‌ର ଅନୁଭୂତି ଗୁଡ଼ିକର କ୍ୟାନ୍‌ରାଏ ନିଶ୍ଚୟ କ୍ଷୁଦ୍ର । ଏଥିରେ କାବ୍ୟିକ ଅନୁଭୂତିର ନିବିଡ଼ତା ଅଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ । ଅନୁଭୂତି ସୀମିତ, ଓ ପ୍ରେମ—ଦେହ ଓ ଦେହୋତ୍ତର ଆବେଗ ସମ୍ବଳିତ ଓ ହୃଦୟ କୈନ୍ଦ୍ରୀକ—ହଁ ମୁଖ୍ୟ ଅନୁଭୂତି । ‘ସମୟ’ ଓ ‘ମୃତ୍ୟୁ’ର ଅବତାରଣା ‘ପ୍ରେମ’ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ମାତ୍ର । ‘କ୍ଷୟ’ ପ୍ରେମର ଅବନଶ୍ଚାରତା ପ୍ରତିପାଦନ ନିମନ୍ତେ contrast ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ । ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଅଛି ଏକ ଆକଳ୍ପ ସକରୁଣ ଭାବ । ତେଣୁ ଏକକ ସ୍ଵର, ଏକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଓ ଶବ୍ଦସ୍ଥାନ ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଇମେଜ୍ ଗୁଡ଼ିକ ‘ନିଥର’ ଚିତ୍ତ ଦିଅନ୍ତି । କ୍ଷୟିଷ୍ଠ ପ୍ରତିପା ଏତେଧୀର ଯେ ତାହା ନିଦେ । ମନେ ହୁଏ, ଏହି ଆକଳ୍ପ ସକରୁଣ ଭାବ କେବଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନାତ୍ମକ ନୁହେଁ, ଏହାହିଁ ସନେଟ୍‌ର ଆତ୍ମ । ଇମେଜ୍ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟତଃ ପରମ୍ପରାଗତ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ମଧ୍ୟ । ତାରା, ବାଲି, ଫୁଲ, ଶିଶିର, ଆଷାଢ଼, ଆକାଶ, କୁହୁଡ଼ି, ମେଘ, ପୃଥିବୀ, ଶାମୁକା, ଶ୍ଵେତ, ତାତି, ଉଦୟତା, ଆଖିବ୍ୟଥା, ଶ୍ରାବଣ, କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା, ବଉଳ, ସମୟ, ଗତି, ଅରୁଣିତା, ସପ୍ତ-ରଶ୍ମି ସ୍ଵାତି, ଶତଭିକ୍ଷା, ପମ, ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାବ, ମର୍ମରକ୍ତ ନିଶ୍ଵାସ, କୁହୁଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ, ଫୁଲର ଗନ୍ଧଣା, ମୂର୍ତ୍ତିର ଦିଗନ୍ତ ସ୍ମୃତି ଦେଉଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରାୟ ସମୁଦାୟ ଇମେଜ୍, ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକରେ ।

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ଏହି ପାରମ୍ପରିକ ଇମେଜ୍ ମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ **Emotive** ଓ **potent** । ଏମାନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପରିଚ୍ଛେଦ । ତେଣୁ ତୋନୁଗତିକ ନୂତନ ଏମାନେ ପ୍ରକାଶ ଧରରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ସେମ ମଧ୍ୟ ଏକ ଚରନ୍ତନ ଭାବେ ଛାଡ଼ିଯାଏ । ତେଣୁ ଇମେଜ୍-ମାନେ ଭାବ ଓ ପ୍ରକାଶଧାର ମଧ୍ୟରେ ସଫଳ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । କ୍ଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଇମେଜ୍ ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ମୌଳିକତା ଉଦ୍ଭବ । ଇମେଜ୍ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟସହ ଓତଃସ୍ପାତ ଭାବେ ସଫଳ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ 'ମେଜର୍ ପୋଏଟ୍'

ଭାରଣୀ ଚରଣ ଦାସ

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଯେଉଁ ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଉଦ୍‌ଭୂତ ତାଙ୍କର
ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—“Immature poets imitate,
mature poets steal; bad poets deface what
they take, and good poets make it into some
thing better, or at least some thing different .
[Selected Essays, Faber and Faber .]

ଏଣୁ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଚିନ୍ତାରେ କେଉଁ କଥାଟି ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରୟୁକ୍ତ
ତାହା ପାଠକେ ନିଜେ ବୁଝିବା କଲେ ଭଲ ।

ସର୍ବଦାନନ୍ଦ ସୁନ୍ଦରାୟ ସଞ୍ଜୟଦାସ, ପ୍ରଗତିବାଦ ଓ ପ୍ରୟୋଗ-
ବାଦର ପତାକା ନେଇ ୧୯୮୭ରେ ‘ପାଣ୍ଡୁଲିପି’ ପ୍ରକାଶିତ କରି ଓଡ଼ିଆ
କାବ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ପାଣିର ସମୁଦ୍ର କରିଥିଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ସେ
ନବନାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରିନଥିଲେ । କେବେ ସେ
ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଭାବିତ ଶ୍ରେଣୀରେ ଠାରେ ଅଛି ବହୁତ୍ଵ କରି ନଥିଲେ । କବି
ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଗୁଡ଼ି ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଦ୍ଵୟାଦେବେ ଡି. ଏସ୍.
ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିବେଷଣ କଲେ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ।
‘ନୂତନ କବିତା’ର କେତୋଟି କବିତା ଏବଂ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କର
ବଳିଷ୍ଠ ସାକ୍ଷର । ମନେହୁଏ ‘କାଳପୁରୁଷ’ “ଓପ୍‌ଷ୍ଟଲେଣ୍ଡ”ର ଏକ ଓଡ଼ିଆ
ଏଡ଼ିସନ ମାତ୍ର । ବୈଦେଶିକ ଶୈଳୀର ନୂତନ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ହେଁ
କବିତାଟି ‘ଓପ୍‌ଷ୍ଟଲେଣ୍ଡ’ର ଅନୁକରଣ, ଅନୁସରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ—
ଏଥିରେ Something new କିମ୍ବା Differentର ସ୍ଵର ଅତ୍ୟନ୍ତ
କ୍ଷୀଣ ।

ରହିଲା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା । ଏଗୁଡ଼ିକରେ କଳିଅଟୁଛି କଥନ
('Poetry should be felt before it is under-
stood')ର ପୁରାପୁର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ ଲାଭଯାଇଛି । କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ
କବିତାରେ ବଳିଷ୍ଠ ସଂପ୍ରେସଣ ବା ପ୍ରେସଣାୟତା (Communi-
cability) ରହିଛି । ଏହା କବିତା ବୁଝିବା ଆଗରୁ ଗହନ ଭାବଦୋଷ
ପ୍ରସରେ ପାଠକକୁ ଉପମାନ କରାଇ ପାଏ ଏବଂ ସେ ବୁଝିବା ନବୁଝି
ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ତାକୁ ନିରନ୍ତର ଭାବରେ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ପାରୁଛି ।
ଅତଏବ ଅର୍ଥବୋଧ ପୂର୍ବରୁ ଭାବଦୋଷ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ନେବା ଅପୂର୍ବ
ଦକ୍ଷତା ଏବଂ ପରଂପରା, ପ୍ରଘଟ, ରୂପକଲ୍ୟ, ଆଦ୍ୟନ୍ୟୁ (ଅର୍ଦ୍ଧଟାଳମ୍)
ଓ ଦନ୍ତକଥାମାନଙ୍କର ଐହାଜାଳିତ ବାଚାବରଣ ଭିତରେ ଆନ୍ତରିକ
ଭାବକୁ ଉଦ୍ଭୁଜ କରିବା କ୍ଷମତା ହେଲା ତାଙ୍କ କବିତାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାୟ ଶ୍ରେଣିଷ୍ଠ ।
କବିଙ୍କ କାବ୍ୟସମ୍ଭାର ବିଶେଷ ନ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ ଶୈଳୀରେ
ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ସଚ୍ଚିରାଉତରା ରୂପକଲ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଥମେ କବିଅଟଳହେଁ
ଦନ୍ତକଥା, ଗୌରୀଶିଳ ପ୍ରଘଟ, ଖଣ୍ଡିତ ରୂପକଲ୍ୟ, ଅସମ୍ଭବତା ଓ ସବେଗ-
ପାରମ୍ପରି୍ୟ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଥମେ କବି ଆତ୍ମ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କଠାରେ
ଦେଖିଥାଉ । ଏହାଙ୍କପରେ ହାଲୁକ ପ୍ରଘଟକାବ୍ୟମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଘଟକର
ପ୍ରୟୋଗ, ବ୍ୟାକରଣିକ ଉତ୍ସାହନ, ଯୌନ ପ୍ରଘଟ ପ୍ରଭୃତି ରମାଚାନ୍ତ୍ରଙ୍କଠାରେ
ଏବଂ ପରଂପରା, ଅଦମବନ୍ଧୁ, ଲେଖକସା ଓ ବାକ୍ୟକ୍ଷତାର ସମୀକରଣ
ସ୍ୱୀତାଚାନ୍ତ୍ରଙ୍କଠାରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏଣୁ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ କୁହାଯାଇପାରେ
ଯେ 'ନୂତନ କବିତା'ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସାଧନା ଓ ସ୍ଥିତି ସୀମିତ
ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରସାସ ଓ ପ୍ରୟୋଗର ଐତିହାସିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି — ଏଥିରେ
ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଏକ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ପ୍ରୟୋଗ
ସଚ୍ଚିରାଉତରାୟଙ୍କ ପ୍ରସାରରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ମୁକ୍ତ କରିଛି ଏବଂ ନୂତନ
କବିଗଣଙ୍କୁ ସୁକ୍ଷମ କବିତାରେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ଆସିଛି ।

'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ପଢ଼ିବା ପରେ କବିଙ୍କ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ବିଷୟରେ
କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ବ୍ୟବହାରି୍ୟ ଶବ୍ଦ ଭିତରୁ

‘ଗୋଲପ୍ରାନ୍ତ’ ଓ ‘ବାଲିକର’ର ବହୁଳ ପ୍ରସ୍ତୋତ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାକୁ ଶବ୍ଦଗତ ପ୍ରତିବନ୍ଧିତା କହାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ‘ନିପାତ ନିପାତା’ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ ଓ ‘ପ୍ରିୟନାଥୀ’ ପ୍ରଭୃତି କବିତାରେ କବିଏହିତ ପରି ଆଧୁନିକ ଜାତୀୟ ଅନ୍ତଃସାରଶୃଙ୍ଖଳା, କୃତ୍ରିମତା ଏବଂ ଅସଫଳ ପ୍ରେମ-ଜନିତ ନିରାଶା ପ୍ରତି ପ୍ରତିବନ୍ଧିତା ସୂଚକ ହୁଏ ।

କେନ୍ଦୁ କେନ୍ଦୁ ଆଲୋଚନା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଂକ କବିତା ଆଲୋଚନା କଲେବେଳେ ମେଜର ପୋଏଟ୍, କଥା ଉଠାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା କିମ୍ବା ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଜର ପୋଏଟ୍ କାହାନ୍ତି ? ରାଜାହାତୀଂକ ପରେ ପରେ ସମନ୍ୱୟ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ମାତ୍ର ଏତେ ନମ ସେ ଭାରତୀୟ କବି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତକୁ କିଛି ଗୋଟାଏ ନୂଆ କବି ଦେଖାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଏହା କେବଳ ଅନୁଭୂତିଗତ ଶବ୍ଦତା, ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଫଳତା ଏବଂ ଅନ୍ତଃଚେତନାର ପରିପତ୍ତିତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଧାର୍ମିକ ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟ ମୁହଁ କରି କବିଅଟ୍ ଓ ପାଞ୍ଜିଶ୍ରଦ୍ଧି ଗୁରୁ ମନେକରି । କେତେକ କବିଂକଠାରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନୂତନତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲେହେଁ ପରିପତ୍ତିତା ଆଉଟି ଆସିପାରିନାହିଁ । ମୋ ଜାଣିବାରେ ମେଜର ପୋଏଟ୍‌ର ଅଧିକାଂଶ ନିଜର ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ନୂତନ ହେବା ଦରକାର—ଯାର ପ୍ରସ୍ତବ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସ୍ଥିର ନହେଲେ ହେଁ ଅନ୍ତତଃ ସମସାମୟିକ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟମାନଂକ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଣୁ କବି ଅନ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତବକୁ ଯେତେଶୀଘ୍ର ଅସ୍ୱୀକାର କରି ସ୍ୱଳ୍ପ ପ୍ରସ୍ତବ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ବିସ୍ତାର କରିବା ଦକ୍ଷତା ଦ୍ୱାରା କରିପାରିବ ସେ ସେତେ ଶୀଘ୍ର ମେଜର ପୋଏଟ୍‌ର ପ୍ରାକ୍‌ଲକ୍ଷଣ-ଯୁକ୍ତ ମାତ୍ର ହୋଇ ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟାପକ ତାର କେତେକ ସ୍ଥିର ମୂଲ୍ୟବୋଧ-ସମ୍ବନ୍ଧୀ କବିତା ମଧ୍ୟ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ—ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ସମାଜ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟ ହେବା ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମେଜର ପୋଏଟ୍‌ର ସ୍ଥାନ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ଉଚିତ ମନେହୁଏ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘କାଳପୁରୁଷ’

ବିନୋଦ ବିହାରୀ ପଣ୍ଡା

ଅନେକେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର “କାଳପୁରୁଷ”କୁ ଏକପୃଷ୍ଠକ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ” କାବ୍ୟ ସହିତ ତୁଳନା କରନ୍ତି । ଏପ୍ରକାର ତୁଳନା ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ, କାରଣ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ”ର ଏପିଲ୍ ବର୍ଣ୍ଣା, ଟାଇପିଷ୍ଟ ଗାର୍ଲ, ଫେଲୋସ୍ ମୃତ୍ୟୁ ଭଳି ଅନେକ ଉପାଖ୍ୟାନର ଏକ ଉପରଠାଉରଥା ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ଅନୁକରଣ ବଡ଼ ଆଖିଦୁଖିଆ ଜଣାଯାଏ । “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ” “ଏପିଲ୍ ବର୍ଣ୍ଣା”ରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ “ଶାନ୍ତ”ରେ ଶେଷ ହେଲାଭଳି ‘କାଳପୁରୁଷ’ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା ରୂପେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ “ଅମୃତ” ଗମୟ”ରେ ଶେଷ ହୋଇଛି । ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ତୃତୀୟ ସେକ୍ସନ୍ ସହିତ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ”ର ଚତୁର୍ଥ ସେକ୍ସନ୍ ତୁଳନାୟ । କିନ୍ତୁ କାବ୍ୟ ଦୁଇଟିର ପରିସ୍ଥିତି, ଶୈଳୀ ଓ ପ୍ରସାବରେ ବଡ଼ ପାରକ ରହିଛି । “କାଳପୁରୁଷ”ର ଲେଖକ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ”କୁ ଭଲଭାବେ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ଓ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ” ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସାବିତ ହୋଇ ଏକ କିଛି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି — ଏହିକି “କାଳପୁରୁଷ” କାବ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦାୟୀଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହି କାରଣରୁ “କାଳପୁରୁଷ”କୁ ଅଧମ କାବ୍ୟ ଅଭିହିତ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେବା ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଓ ଏପରି ଅଭିହିତ କରିବା ଏକପ୍ରକାର ସୈମାସିକ ଦେବାନିଆ ପଣିଆ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ମନେରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଯେ “କାଳପୁରୁଷ” ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ଓ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ”ର ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ବିନା ଏହାକୁ ଗୁଡ଼ିକାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସବୁଠାରୁ ଭଲ । ତେବେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦ “ଓ୍ବେଷ୍ଟୁଲଣ୍ଡ”ର ସାଧାରଣ ତାତ୍ପାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁକରଣରେ ଏପରି କବିତା ଲେଖିବାର ଗୁରୁତ୍ଵ ଯେ କ’ଣ

ଆଇପାରେ, ତାହା ଭଲଭାବେ ହୃଦୟଂଗମ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ—ଏପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାଂପ୍ରତିକ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ।

୧୯୨୨ରେ ପ୍ରକାଶିତ “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” ଏଲିୟଟଙ୍କୁ ହାତକୁ ଏକ ଭଜନ କବିରେ ପରିଣତ କରିଦେଲା । ପ୍ରାୟ ସେହିକର୍ଷକ ପୃଷ୍ଠକ “ପୁଲସେସ”, ପୁଷ୍ପକ “ସୋଡୋମ୍ ଏଞ୍ଚ ଗୋମୋସ” ସୈନ୍ଧବକ ପରାଧକୁ କବିତାସମୂହ, ଲରେନସକ “ଏରନ୍ସ ରଡ୍” ଓ ଇଲକେକ “ସେନେଟା ଆନ୍ ଅଫିୟସ୍” ବାହାରିଥିଲା—ଏ ସବୁ ଖେଳେ ଗୋଟିଏ ଘୋଟିଏ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ କୃତି ଯହିଁରେ ପୁରୋପର ନୂତନ ଚିନ୍ତା ଓ ବୋଧଶୀଳତା ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି। ‘ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ’ କବିତାରେ ଏପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଜ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଆଧୁନିକ କବିଙ୍କୁ ଚିତ୍ତକର୍ଷକ ଲାଗିଥିବା ସମ୍ଭବ । “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” ନୃତରୁ ଜଗତରୁ ପରିପୋଷକ ରୂପକମାନଙ୍କୁ ଆହରଣ କରି ଏକ ନୂତନ ବିଷୟବସ୍ତୁର ରାଜ୍ୟ ଭିତରକୁ ପଶିଲା । ଅନେକକାଳ ବା ସତ୍ୟ ଦେଖିବୁ ଏକ ସମୟକୁଣ୍ଡୀ ଓ କାଳକୁଣ୍ଡୀ ନୃତରୁ କିଷ୍କୟପୁରୁ । ଏହାର ବହୁଳଜ୍ୟୋତିତା ଯେକୌଣସି ଆଧୁନିକ କବିର ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହନ କରିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଏହି ଅନେକକାଳ-ପ୍ରଜ୍ଞାନ ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟର ପରିସ୍ଥିତିକୁ ନିତାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ସମ । ବାଇବେଲ୍-ପରସ୍ତ ପୁରୋପାୟ ମନକୁ ନୃତରୁ ଯାହା, ଭାରତୀୟ ବିଶେଷ କରି ଓଡ଼ିଆ ମନକୁ ଭରବତ ତାହା । ତେଣୁକରି, “କାଳପୁରୁଷ”ରେ ଉଚ୍ଚ-କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅବତାରଣା । “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” କବିତାର ଓଭର୍‌ଥାୟ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହନ କରିଥିବା ସମ୍ଭବ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଚାନ୍ଦି ମାନଙ୍କର ବୋଧଶୀଳତା ଜଗତରେ ଟାଳିରାଖିଆସୁ

ଯେପରିଭାବେ ପୁରପତ୍ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରେ, ତାହା ହେଲା ଓଭର୍ଡ୍ରାୟ କାବ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷଲକ୍ଷଣ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଏହି ଓଭର୍ଡ୍ରାୟ ଗୁଣ ଉତ୍ପାଦନରେ ଏଲିପ୍ସଟିକ ଭଳି ସେତେ ମାତ୍ରାରେ ସଫଳ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଲିପ୍ସଟିକ ଟାଇମିଂଆସ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ବୋଧକ (Perceiver)ଠାରୁ ଅଧିକତର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି । “କାଳପୁରୁଷ” କବିତାର ବୋଧକ କୌଣସି ରାସାଙ୍ଗିକ ଲବ୍ଧିର ଶ୍ରବଣର ଅଧିକତର ନିଟବର୍ତ୍ତୀ ମନେହୁଏ । “ଓପ୍ଟିମିଜ୍ମ” କାବ୍ୟର ସହସାରା, ଶକ୍ତିଚିତା, ଓ ବିବିଧାୟିତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯାହା କବିତାଟିକୁ ସିନେମାଟିକ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ, “କାଳପୁରୁଷ” କବିତାରେ ସେସବୁ ଏକତ୍ରକାର ଲିରିକାଲ ଉତ୍କାସରେ ମିଳାଇ ହୋଇଯାଇଥିବା ଭଳି ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ଭାବେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଏହା ହେଲା, “ଓପ୍ଟିମିଜ୍ମ” କାବ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ହୋଇ-ଥିବାଭଳି ଭାବ “କାଳପୁରୁଷ”ର ସମୀକ୍ଷା କରିବା, କିନ୍ତୁ “ଓପ୍ଟିମିଜ୍ମ” କାବ୍ୟ କଥା ମନରେ ନ ଧରି ମଧ୍ୟ “କାଳପୁରୁଷ”ର ସମୀକ୍ଷା କରାଯାଇପାରିବ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେପରି ସମୀକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟ ଆସିଲେଣି । “କାଳପୁରୁଷ”ର ବୋଧକ (Perceiver) ହେଲା ପ୍ରଧାନତଃ ଜଣେ ଶ୍ରବକ, ଯେ କି ତା’ର ଦୈନିକ ବ୍ୟବସାୟର ଚକ୍ର ପ୍ରେମସ୍ଥୁତି ଦ୍ଵାରା ଚକ୍ରତ ହୋଇ ବର୍ଷାର ଗୋଟିଏ ମନୋବିସ୍ତାପ୍ରଧାନ ହିତ ଆଜି ଆଜି ରମ୍ଭର ସ୍ଥଳନ ଓ ରମ୍ଭର ଜୀବନର ମରଣୋତ୍ତର ମୂଲ୍ୟାୟନରୁ କିଛି ଆଶ୍ଵାସନା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଶେଷରେ ରହସ୍ୟ ଓ ପ୍ରଦର୍ଶନମୟ ଧର୍ମ ତତ୍ତ୍ଵର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । “ବୋଧୁରୁମ ତଳେ ଅବା ପାଣିଦିଆ ବରଗଛ ତଳେ/ଭୋକ ଶୋଷ କମିନାହିଁ.....” (ଲଭନ ୨୯-୩୦)ରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଓ ପାଣୀ ଆସାମୀକୁ ଯୋଡ଼ିବାର ମତଲବ ହେଲା, କାମନାର ବିନାଶରେ ଦୁଃଖର ବିନାଶ—

ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଆମେ ଜାମନାର ପରିତ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ସତର
 ବେଷ୍ଟି ତ ରହୁଁ ଓ ଏହା ହେଲା ଆମର ଦୁର୍ଗତି । ବର୍ଷା ଆମକୁ
 ଏହା ସୁସ୍ଥ କର ଦିଏ । କୌଣସି ଏକ ଶତକାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି,
 “ଦନ ରସରେ ଦନ ରସରେ ଚୂଡ଼କ ପ୍ରାୟ ହେଲି” । କିନ୍ତୁ
 “କାଳପୁରୁଷ”ର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦୁରତିଶୟ ଘାବ୍ ହୋଇଗଲା ଭଲ
 ମନେହୁଏ । ଏହା “ଛତୁ ଛତୁ ଛତୁ ଛତୁ” “ଗଳ ଗଳ ମେନସ୍ତେଡ଼
 ସବୁ” (ଲଇନ୍ ୨୫୫) ପାଇଁ ହୋଇ କେବଳ ପାରି ହୋଇ
 ଯାଉ ନାହିଁ, ବରଂ ତା ସାଥେ କବିତାଟିର ନିଜା ପ୍ରଜ୍ଞାଶାସ୍ତ୍ର ସତ୍ତ୍ୱକୁ
 ଧୋଇକରି ଉଦ୍ଦୀପନର ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ପ୍ରାବନ ବୁଝାଇ ସତେ ଯେପରି
 ଭଞ୍ଜିତର ମଜରକେତନକୁ ଲଜ୍ଜିତ କରି ବହିରୁଲିଛି । ବର୍ଷାର
 ଉଦ୍ଦୀପନର ପ୍ରାବନ ସହିତ ଶ୍ୱେତର ସ୍ୱେଦାଂଶିକ୍ ଦ୍ରବ-
 ପବନତା ଖୁବ୍ ଭଲ ଖପ ଖାଉଛି । “ହେ ଅହର, ହେ ଉଦ୍ଭବ”
 ବେଳା ସେ ବାରମ୍ବାର ଡାକୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଅହର ବା
 ଉଦ୍ଭବ ସ୍ୱପନକୁ ତାର ସ୍ୱେଦାଂଶିକ୍ ଦ୍ରବପବନତାରୁ ରକ୍ଷା କରିପାରୁ
 ନାହିଁ । ୩୩୭ତମ ଲଇନ୍‌ରେ ଉଦ୍ଭୟଲିଙ୍ଗୀ ଇଲାବ ଉଲ୍ଲେଖ
 କରି ଶ୍ରୀକାବ୍ୟର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରକୁ ଅତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେଉଛି । ଏହି
 ଉଦ୍ଭୟଲିଙ୍ଗୀ ଇଲା ଏଲ୍‌ୟୁଟିକ୍ ଉଦ୍ଭୟଲିଙ୍ଗୀ ଟାଇଟ୍‌ସିଆସ୍ ହୋଇ
 ପାରୁ ନାହିଁ, ଠିକ୍ ଯେପରି ତୃଣାୟ ସେଲ୍‌ସନ୍‌ର “ମୁଲ୍‌ଏମ
 ଚକ୍‌କଣ ଓ ଗୋଲ୍‌ଗାଲ୍ ଲମ୍ବା ଓ ଚଉଡ଼ା” ରମ୍ଭ ଏଲ୍‌ୟୁଟିକ୍
 ଫ୍ରେକ୍‌ସ୍ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ କବିତା ଶେଷରେ
 “ମୃତ୍ୟୋର୍ମୀଂ ଅମୃତଂ ଗମୟ”ର ଅବତାରଣା (ଅନ୍ତତଃ ଏହି
 ଧର୍ମବାକ୍ୟ କାଳେ କବିତାଟିକୁ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଭୂଷିତ କରିଦେଇପାରେ !)
 —ତାହା ପୁଣି “ଓ୍ରେସ୍‌ଲଣ୍ଡ” କାବ୍ୟର “ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି”ର
 ଏକ ନିକୃଷ୍ଟତର ସମସ୍ତର । ଏହିପରି, “ଓ୍ରେସ୍‌ଲଣ୍ଡ”ଠାରୁ ଶତସ୍ତୁତ
 ହୋଇ “କାଳପୁରୁଷ”ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଆମେ

ଯେତେ ଚେଷ୍ଟିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ପ୍ରକରଣ ଦରକାର ପଡ଼ିଯାଇଛି । ନିଜ କବିତାର ଅଭାବକୁ ଯେହୁଣ୍ଡିବାପାଇଁ “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ତାହାକୁ ଆମବାନ କବିତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ନିମ୍ନ ପୁସ୍ତକରେ (Thre dbare) ଜଣାଯାଉଛି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞାସା

କୁମୁଦଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

‘କାଳପୁରୁଷ’ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ସଂଶ୍ଳେଷ କବିତା । ଇଲିପ୍ଟିକ ‘The Waste Land’ କବିତାର ଆମ୍ଭଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଇତିହାସରେ ଏହା ଥିଲା ଏକ ଅପୂର୍ବ ସଂଯୋଜନା । ଗ୍ରାମ୍ୟାତ୍ମକ ‘ଚିଲିକା’ କିମ୍ବା ‘ମହାଯାତ୍ରା’ ପରି ନ ହେଲେ ବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ‘ଭଗବତ’ କିମ୍ବା ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ‘ପ୍ରଣୟବଲ୍ଲଭ’ ପରି ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାରେ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ‘The Waste Land’ ପରି ବଂଶ ଗତାବଳୀର ଅବଶିଷ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ଏକ କାବ୍ୟକ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ଉପସ୍ଥାପନାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହିଁ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଇଲିପ୍ଟିକ ପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟ କବିତାଟିର ଅନୁମତମ ରୂପରେ ମୁକ୍ତିନିଷ୍ଠ ଅମୃତର ଆକାଂକ୍ଷା ବା ଅଭାସ୍ୟା ପେଷଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନଷ୍ଟ ଯାତ୍ରା ଆଜି ଯଦି ଅନ୍ଧାରରୁ

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନଷ୍ଟ ଯାତ୍ରା ଆଜି ଯଦି ମରଣରୁ

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନଷ୍ଟ ଯାତ୍ରା ଆଜି ଯଦି ଅସତରୁ

ମୃତ୍ୟୁ ମାଂ

ଅସତୋ ମାଂ

ତମସେ ମାଂ

ମୃତ୍ୟୁ ମାଂ... ମୃତ୍ୟୁ ମାଂ... ମୃତ୍ୟୁ ମାଂ...

ଅମୃତଂ ଗମୟ । (ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ କୁଳସ, ପୃ. ୫୦)

‘କାଳସୁରୁଷ’ର ଅନ୍ତମୂଳମ ଛବିରେ ରହିଥିବା ଏହି ମୂଳ ଓ ଅମୃତ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରା କବିଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ‘ଅମୃତ ଉଦାର’ର ମୁଖ୍ୟ ଭାବସୂତ୍ର (ଥିମ) କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ବହୁତଃ ‘ଅମୃତ ଉଦାର’ର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରେରଣାଗତ-କାରଣ, ଏହି “କାଳସୁରୁଷ” କବିତାରେ ହିଁ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । ‘କାଳସୁରୁଷ’ର ଶତତମ ପଞ୍ଚକ୍ତି ପରେ, ଅନୁସନ୍ଧିତ ବ୍ୟବଧାନରେ ଅମୃତ ଓ ଉଦାରଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ବାରମ୍ବାର ମିଳିଥାଏ । ଯଥା —

ହେ ଅମୃତ ହେ ଉଦାର ସଖା ମୋର ପ୍ରାଣର ଡୋସର
ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ଛୁଡ଼ା ହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ତୁମ ପରି ବୋହୂ
ଅନ୍ଧାରରେ ପଦ ଯେବେ ଛୁଇଁଥାଏ ଗୁଡ଼କଙ୍କ ନଟା
ଶୁଣେ ଗୁଡ଼ ଘଣ୍ଟେ ହାଡ଼ ବଢ଼ିଉଠେ ଶେଷ । (ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ପୃ. ୩୯)

ବା

ହେ ଅମୃତ ହେ ଉଦାର ସଖା ମୋର ପ୍ରାଣର ଡୋସର
ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ଛୁଡ଼ା ହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ତୁମପରି ବୋହୂ
ମୁଁ ଯିବି ତୁମର ପରି ତାଙ୍କ ଖୋଜି ଜନ୍ମ ଖେଳି

ଖୋଜି ଖୋଜି ଝରଣାର ସୁଅ

ମୁଁ ଯିବି ତୁମର ପରି ଖୋଜି ମୋର ପିତାମାତା

ନିର୍ମଳ ନଟାରେ ଖୋଜି ଅନୁରାଗ ତାଙ୍କର ଆଲୁଅ

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ-ପୃ. ୪୫)

ଏତିକି ଦୁହେଁ, ଏହା ବଂଶର ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ୨୨୧-୨୨୪, ୩୪୪-୩୪୭ ପ୍ରଭୃତି ପଞ୍ଚକ୍ତିମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳିଥାଏ । ନକ୍ଷତ୍ରତ୍ୱ ଭିତର ମୁକ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ବା ଅମୃତର ଆକାଂକ୍ଷାର ଏକ ଏକ ପୌରାଣିକ ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ଦେଖା-ଦେଇଛନ୍ତି ଅନ୍ଧର ଓ ନିରବ । ଅନ୍ଧର ଏବଂ ନିରବ ଶ୍ରୀମତ୍ତାମବତର ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ଧର ଚରିତ୍ରର ପ୍ରତୀକ-ଧାରଣାର ବହୁତରେ ‘ଅନ୍ଧର ନିବାସ’ କବିତାର ଜନ୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏବଂ ଏହି କବିତାରେ ଦେହାନ୍ତର ମୁକ୍ତିର ବାସନା ପ୍ରସ୍ତୁତର ଓ ବହୁତତର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଲଭ କରୁଛି । ମଧୁସୂର ଗୋପ — ଏକ ଯାହାର ରୂପକ ଭିତର କବିତାଟିର ପରିଚଳନା । ଅନ୍ଧର ଯାଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଖକୁ । ଜୀବାତ୍ମାର ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭିଯତ୍ନ । କୃଷ୍ଣ-ବର୍ଣ୍ଣନ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ଧର-ମାନସର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବ୍ୟାକୁଳତାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି କବି । ତାହା ଆଧୁନିକ ମଣିଷର, ହୋଇପାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ କବିଙ୍କର । ଅନ୍ଧରର ପ୍ରାର୍ଥନା କବିଙ୍କର ଭାଷାରେ —

“ମନାମରୁ ମୁକ୍ତି ଦିଅ ଏହି ଯାତ୍ରା ଶୁଭ ହେଉ ତୁମର ଦୟାରୁ
ଏହି ଯାତ୍ରା ହେଉ ମୋର ଶେଷ ଯାତ୍ରା ଏ ଦେହରୁ
ତୁମର ସଂହାର ଡେଇଁ
ବହୁତ ବହୁତ କ୍ଳାନ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନରୁକ୍ତି ଏ ଆତ୍ମାର
ଆଉ ତୁମ ଦୟା କ୍ଷମା କରୁଣାର ସମୁଦ୍ର କୁଳରୁ”

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ-ପୃଷ୍ଠ ୪)

ମନେ ହେବ ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମା ଚେତନା ହିଁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର ପ୍ରକୃତ ଦିଗ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କବିତା

ସକଳନରେ ମାତ୍ର ଏହି ଦୁଇଟି କବିତାରେ ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-
ଜିଜ୍ଞସାର ଏହି ଦିଗ, ଶ୍ରବଣ ବା ଚେତନା ବିଶେଷ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ଲାଭ
କରିଛି । ପରିସଂଖ୍ୟାନାମ୍ବୁକ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷାଶରୁ ଗୋଟି ପ୍ରତିପାଦକ
ନେଉଥିବା ଏହି ଚେତନା ତାଙ୍କ କବିତାର ସାମଗ୍ରିକ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞସା
ସମ୍ପର୍କରେ ଅସଂତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୁଏନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗ ଆଡ଼କୁ
ତାଙ୍କର ଆଖିର ପ୍ରବଣତା ଶୁଭ କମ୍ । ସେ ଆକାଶର କବି
ନୁହନ୍ତି, କି ନିଜ କାବ୍ୟ ସକଳନକୁ ‘ସମୁଦ୍ରମାନ’ ବୋଲି ନା
ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୁଦ୍ର ସୀତାଳାଳୁଙ୍କ ‘ସମୁଦ୍ର’ ନୁହେଁ,
ଏବଂ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ସମୁଦ୍ରର କବି ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ
ପୃଥିବୀର କବି ।

ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ଏହି ପୃଥିବୀର
ଜୀବନକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗତି ଉଠିଛି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞସା ।
ଏହି ପୃଥିବୀ ବାଦତାର ଦୁଇଟି କାରଣ ତାଙ୍କ କବିତା ଭିତରୁ
ସନ୍ଧାନ କରାଯାଇପାରେ । ସେ ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଦେଖି
ପାରିନାହାନ୍ତି; କାରଣ ଏହି ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆସକ୍ତି, କାମନା
ଓ ଭୃଷ୍ଟା ଚଥାପି ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ । ‘କାଳସୁରୁଷ’ରେ ରହିଛି
ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ।

ଶ୍ରେକ ଶୋଷ କମି ନାହିଁ ସରିନାହିଁ ଲେପ ପାଇ ନାହିଁ
ଶ୍ରେକ ମରି ଯାଇନାହିଁ ନିରୁଟିଆ କଟକ ଗଳରେ
ଆଜି ତେଣୁ ଗତିହୀନ ଗ୍ରେଟ ଏକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧରି
ଗଳ ପରେ ଗଳ ଡେଇଁ କୁଡ଼ କୁଡ଼ ବାଲି ଡେଇଁ ଡେଇଁ
ମୁଁ ଆଜି ଗୁଲିଚି ଖୋଳି ତାର ଆଉ ଜନ୍ମ ଗତି
ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ପବନର କଥା

ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଅଜାର ଓ ଅଜାରର ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ସେପାଶେ
ଆଇସ୍‌ହୀମ୍ ଲେମନେଡ଼ ଝରଣାର ନରୁକ୍ତ ମମତା ।

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ପୃଷ୍ଠା)

ପୃଥ୍ବୀ-ବାଦିତାର ଦି ଶାୟ କାରଣ ହେଉଛି ସ୍ୱର୍ଗଆଡ଼ୁ ବସନତା ।
ମନେ ହୁଏ ସତେ ସେପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଶଙ୍କରଗୁମ୍ଫାଙ୍କ
‘ମୋଡ଼ ମୁରଗର’ର “ସୁନରସି ଜନମନ୍ ସୁନରସି ମରଣମ୍
ସୁନରସି ଜନମ ଜଠରେ ଶୟନ୍”ର ନରକୁଣ ଦୁଃସହତାରେ
ବିଶ୍ୱାସୀ । ତାଙ୍କର ଆଠନମ୍ବର ସନେଟ୍‌ର ଶେଷ ପଞ୍ଚକ୍ତିଦ୍ୱୟର
ଉଦାରଣ ହେଉଛି —

“ଶକ୍ତିତ ଆକାଶ ହସି ମରଣ ବା ଜୀବନର ମୁକ୍ତି
ମୁଁ କରୁଛି ଅନେଷଣ ପାଇନାହିଁ ସନ୍ତାନ କାହାର” ।

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ପୃଷ୍ଠା)

ଜୀବନରୁ ମୁକ୍ତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ମରଣରୁ ମୁକ୍ତି । ତେଣୁ ବନ୍ଦନ
ଏବଂ ତେଣୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ଏବଂ ତାହାହିଁ ବୋଧହୁଏ ଜୀବନ-ସ୍ଥିତିର
ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ‘ଚରନ୍ତନ
ଅନସ୍ଥିତ’ର ଏକ ଧାରଣା ଅଛି ବୋଧହୁଏ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ
କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଓ ରମାକାନ୍ତ ଉତ୍ତମୂଳକାରେ
ଏହି ‘ଚରନ୍ତନ ଅନସ୍ଥିତ’ର ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଉଭୟ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ବସନତା ହିଁ ପୁରସ୍କାର ହେବାର କଥା ହୋଇଛି ।
ଭଲ ଭଲ ସ୍ୱର ଶୈଳୀରେ ସେହି ଦୁଃଖାନୁଭୂତିକୁ କବିତ୍ୱପୂ
ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା
କିଛିଟା ଉପରଠାଉରିଆ, କିନ୍ତୁ ରମାକାନ୍ତଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରକ୍ତକୁ
ପାଣି କରିଦେବା ଭଳି ଶକ୍ତି ଓ କରୁଣା । ପାହାଡ଼େଇ, ଏହି
ମହାପ୍ରାଣୀର କୃତାଘାତ ପାରେ ଯେ ‘ଚରନ୍ତନ ଅନସ୍ଥିତ’ର
ଅସମ୍ଭାବନା ଏବଂ ରକ୍ତ ଧାର ମାୟାବିନବର ମଣିଷର ସହଜ-

ତୃଷ୍ଣା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପୃଥ୍ବୀର ଏହି ଜୀବନ ବା ଜୀବନର ଏହି ପୃଥ୍ବୀ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ କରାଇଛି । ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରତି ସଂଶ୍ଳେଷ ପରେ କେଜଣି କାହିଁକି ଜୀବନରେ ଅର୍ଥ ଖୋଜିବାର ଚେଷ୍ଟା ଅବଳବୃତ୍ତ ଓ ଅକ୍ଳାନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ତାହା ମିଳିବାର ନୁହେଁ, ତାହା ମିଳୁନାହିଁ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଆଖିର କପୋତ ଏହି ପୃଥ୍ବୀ ଉପରେ ଉଡ଼ିବୁଲୁଛି :

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଆକାଶର ଇର୍ଷ୍ଟ ତ ଦେହରେ
ବାଧା ପାଇ ପ୍ରତିଦିନ ଫେରିଆସେ ଏହି ପୃଥ୍ବୀକୁ
ଯେଉଁଠାରେ ତୁମେ କର ପ୍ରତିଦିନ ବିନୟ ପ୍ରାର୍ଥନା
ଜଗନ୍ନାଥ ବ୍ୟାଧି ପୁଣି ଜୀବନର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ।

('ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ପୃ ୨୩)

'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ'ର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପୃଥ୍ବୀର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳିଥାଏ । ତହିଁରୁ କେତୋଟି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

(କ) ପୃଥ୍ବୀ ଗୁଣରେ ଲେଟି ପୋଡ଼ିଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସବୁ
ମାଂସ ଫୁଟେ ଫୁଲ ହୋଇ ମନ ପଡ଼େ ସେମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ।
('ଚମ୍ପାଫୁଲ' ପୃ ୧)

(ଖ) ଏ ବର୍ଷର ନଷ୍ଟ ଆତ୍ମା ଏ ବାଲର ଅପନ୍ତରାପରେ
ଭୁଲିଯାଏ ବାଟ ଅବା ଭୁଲିଯାଏ ପୃଥ୍ବୀର ସ୍ମୃତି ।
('ନିହତଗୋଧୂଳି' ପୃ ୨୫)

(ଗ) ଆମର ଏ ପୃଥ୍ବୀରେ କେବେ କିଛି ଲେଖିବୁ ଏ ନାହିଁ
ନଶାମାଛି, ପୋକଯୋକ ଲୋକବାକ କାହିଁ ଓ ବାଦୁଡ଼ି
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀ ହୁଏ ହତବାକ୍ ଅଭିଭୂତ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଭିତରେ
ପ୍ରତିଦିନ ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଆକାଶର ଅପନ୍ତରାପ ଡେଇଁ
ଅଜ୍ଞାତ ବା ଅବଜ୍ଞାତ କେଉଁ ଦୂର ଅନ୍ଧାରକୁ ଧାଏଁ ।
(ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ-୧ ପୃ ୨୮)

(ଘ) ସବୁଜ କବିତା ପରି ହୁଏତ ବା ଏ ପୃଥ୍ବୀ .
 ଗୋମାଣିକ ସ୍ବପ୍ନାର ସୁନ୍ଦର
 ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଜଣାଯାଏ ବରୁଣାନ ଜାନିଶାନ
 କେଉଁ ଏକ ଅନ୍ୟ ଦେଶପରି ।
 (ହରେକୃଷ୍ଣ ଡାସ-୨)

(ଙ) ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ ଧରି ଏ ପୃଥ୍ବୀ ହୁଏତ ବା
 ଏଡ଼ି ରୂପକଣା
 ହୁଏତ ଏ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଭଲପାଏ ଦେହ ମୋର ସ୍ବଚ୍ଛର
 ଏ ବେତନା ଭିତରେ
 ତଥାପି ମୋ ଚାରିପାଖେ ସମୟର ହାତୀକାର ମୃତ୍ୟୁର ଏ
 ଚରମ ଶୂନ୍ୟତା
 ଶୂନ୍ୟ ଏହି ବେତନାର ବସନ୍ତ ଏ ଗୋଧୂଳିରେ ଏ ପୃଥ୍ବୀ
 ଏ ମାନ ଆକାଶ । (ସିଂହୁଆ)

(ଚ) ଆକସ୍ମିକ ଦେହ ମୋର ପୃଥ୍ବୀର ଘଟଣାଜନିତ
 ଆକସ୍ମିକ ଘଟଣାରୁ ଉପଜାତ ଭୂମର ଏ ଦେହ
 ଅସରନ୍ତି ଏ ବାଟରେ ଭୂମେ ଓ ମୁଁ ସମୟର ହାତ
 ମୋର ଭଲ ପାଇବାର ଯୁକ୍ତି ଆଉ ଭୂମର ସନ୍ଦେହ ।
 (ସନେଟ୍-୨)

ଏହି ପୃଥ୍ବୀରେ ରୂପକଣା ନାଶର ଦେହ ଭିତରେ
 ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ ଅର୍ଥଶୋକାର ଉଦ୍ଭାବନା ସାଧନା । ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ର
 ପ୍ରଥମ କବିତା ‘ତମ୍ବାସ୍ତ୍ର’ରେ ଜୀବନ ଓ ଯୌବନ ଉପରେ
 ରୂପକଣା ଚରୁଣୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ପ୍ରଭାବକୁ କବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ।
 ଶ୍ରଦ୍ଧାବେଗୀ ସୁତରାଓର ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂବେଗୀ ।

ତମ ପୁର ମହକରେ କେତେ ସେ ଯେ ବାରୁଣ କୁହୁକ
ରକ୍ତେ ଯାଏ ନିଆଁ ଲଗି ଶୁଭ ଆଉ ନିଶ୍ଚୟରେ ନିଆଁ
ଶୁଭ ଆଉ ନିଶ୍ଚୟରେ ନିଆଁ ସେ ଯେ ଦେହେ ଦେହେ

ବିଜୁଳ ତମକ

ବିଜୁଳ ତମକ ସେ ଯେ ବଣ ନିଆଁ ସବୁ ଯାଏ ଛୁଲି ଛୁଲି

ହୋଇ

ପୁଅଣ ଶୁଭରେ ଲେଟି ପୋଡ଼ିଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସବୁ

ମାଂସ ପୁଟେ ପୁଲ ହୋଇ ମନ ପଡ଼େ ସ୍ବେଦାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ।

ଏଇ ପ୍ରକାରେ ଭଲ ପାଇବା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରେମ ହିଁ ସବୁଠାରୁ
ମୂଲ୍ୟବାନ ପଦ୍ମ । ଏ ପ୍ରେମ କିନ୍ତୁ ସର୍ବାଂଶରେ ପ୍ରାୟ ଦେହସବୁ,
ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଯୁକ୍ତିତର୍କର ମଧ୍ୟ ସୀମା ନାହିଁ । ‘ସନେଟ୍-୪’ ଏ
ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ପୁଅଣର ଏ ଦେହରେ ଖୋଜି ଖୋଜି ମୁଁ ତୁମର ମନର ସନ୍ଧାନ

ଆଜି ହୁଏ ଉପଗତ ଉପକ୍ଳେ ତୁମର ଦେହର

ମୁଁ ଯେଣୁ ତୁମକୁ ଖୋଜେ ରକ୍ତେ ମୋର ଦେହର ସୀମାରେ

ତୁମର ଆତ୍ମା ବା କାହିଁ ଦେହ କାହିଁ ତୁମର ମନର

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲ ପାଏ ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ଏ ଦେହରେ

ଆତ୍ମା ମୋର ମନର ପିପାସା

ମୁଁ ଯେଣୁ ତୁମର ଦେହ ଖୋଜେ ମୋର ଏ ଦେହରେ

ସବୁ ମୋର ଆଶା ଓ ନିଶ୍ଚୟ

ଏହି ନାଟ କେତେବେଳେ ଯଦି ତମାପୁଲ, ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ
ସେ ପୁଣି ସୁନାର ଝରଣା । ଦେହରେ ପୁଟିଲ ପୁଲର ପୁଲଗଛ;
ଶୁଭ ସବୁବେଳେ ‘ଗୋଲ’, ଆଖିରେ, ଓଠରେ, ମୁହଁରେ
ବାରମ୍ବାର ତାର ଆଉ ଜହ୍ନ, ଜହ୍ନ ଆଉ ତାର । ଏହି ଜହ୍ନ ଆଉ

ତାଙ୍କ ଗୁରୁପ୍ରସାଦକର ଅତି ପ୍ରିୟ ଉପମାନ, ଯାହା ସବୁବେଳେ
 ଗଲେଇନମୟୀ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଚରୁଣୀ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷିତ । ଏହି କହୁ ଓ
 ତାଙ୍କ ହିଁ ଯେପରି କି ତାଙ୍କ ଆସକ୍ତିମୟ ପୃଥ୍ବୀରେ ଆସକ୍ତିର
 ପ୍ରତିନିଧି । କହୁ ଆଉ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହୁଟିଯିବା ତାଙ୍କ ପାଇଁ
 ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ନିଶା, ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା । କାବ୍ୟନାୟକର
 ସ୍ବପ୍ନ ହେଲା --

ତୁମର ଚାନ୍ଦରେ ମୋର ଓଠ ଯିବ ଛୁଲ ଉଲ ହୋଇ
 ତୁମର ଗୁଡ଼ରେ ଯିବ ତଳ ହୋଇ ବାଲିତର ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ
 ତୁମର ଦେହର ରକ୍ତ ପାଣି ପାଣି ଅଣ୍ଡା ମୋଇଁକି
 ତୁମର ଭିତରେ ମୋର ଅମ୍ଳା ଯିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମିଳାଇ !

('ପ୍ରିୟକ ରାଗ')

ଏହି ଦେହ ଭିତରେ ହିଁ ଯେପରି କି ଅଦ୍ବୈତବାଦର ସାଧନା ।
 ସ୍ବର୍ଗ ବୋଲି କହୁ ନାହିଁ, ଅମରତ୍ବ ବୋଲି କହୁ ନାହିଁ, ସବୁ ଏହି
 ଦେହ । ଡି. ଏଚ୍. ଲଭେନ୍ସଙ୍କ ପରି ସେ ଯେପରି କହିବାକୁ
 ଚାହାନ୍ତି : 'Immortality, the heaven is only a
 projection of the strange but actual fulfilment
 here in the flesh.' ସ୍ବର୍ଗ ଏକ ଅଧ୍ୟାସ, ଏକ ଆଶ୍ରେୟ ମାତ୍ର,
 ରକ୍ତମାଂସର ଚଢ଼ି ଭିତରେ ସ୍ବର୍ଗସୁଖ, ଅମରତ୍ବ । ତାହା ଆଉ
 ମାଂସର ସ୍ପନ୍ଦନ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ
 ମଧ୍ୟ ସତେ ଯେପରି କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ହେଉଛି
 'ସୁବାବଲକୁଣ୍ଡପୁର' କନ୍ୟା 'ଯାହାର ସୁବା ବୟସେ ମନର ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 ପାଶେ ନାହିଁ ତାର ଜାଇଁବାରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ' । ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ
 କବିତାରେ ଦେହର ଗୁରୁତ୍ବ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ,
 ତାହା ସୁପରିଷିତ । ସମାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି, 'ବରଲ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ
 ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣନା' ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ କବିତାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ବାରମ୍ବାର ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଏହାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସୁରୁଭୁତ ।
 ସମସ୍ତ କବିତାରେ ଦେହ ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରାୟ ୧୨୦ ଥରରୁ ଅଧିକ
 ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଂଖ୍ୟା ସୂଚକ ହେବ କବିଙ୍କ
 ମନରେ ଦେହ ଚେତନା କେତେ ଦୂର ପସ୍ତ ବସ୍ତ୍ରର କରିଛି ।
 ଏହା ତାଙ୍କ କବିତାର ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ଧାରା ବୁଝେ, ଏହା ହିଁ
 ତାଙ୍କର କବିତା ।

(‘ଦେହ ଓ ଅଦେହର କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ’ ସୌଷ୍ଠ୍ୟ ବାରିକ,
 ଇସ୍ତାହାର, ପୃ. ୫୧-୫୨)

ଦେହ ଭିତରେ ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହୁ
 ସଫଳ ହେଉ ପାରେନାହିଁ । ଯାବତ୍ତାପ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରୟାସ
 ଏକ ଏକ ଭ୍ରାନ୍ତ ଅପେକ୍ଷାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଶୂନ୍ୟତା, ଶକ୍ତିହୀନତା,
 ନିଃସଂସ୍କାର ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ । କବିଙ୍କ ହରେକୃଷ୍ଣ କାବ୍ୟ
 ବହୁତ —

ସଦୃଶ କବିତା ପରି ହୁଏତ ବା ଏ ପୃଥ୍ବୀ

ବେନାଶିକ୍ ସ୍ୱପ୍ନର ସୁନ୍ଦର

ରେଡ଼ିଓର ଗୀତ ପରି ହୁଏତ ବା ଏ ଜୀବନ

ଦେହଦାନ କେତୋଟି ମୁକ୍ତିନା

‘ଧୂପର’ ବରଦ ପରି ହୁଏତ ବା ଏହି ମନ

ଆକାଶର ଭରଦୂର ମେଘ

ହୁଏତ ବା ଏହି ଦେହ ପକ୍ଷୀ ସର ନୀଳ ମାରେ

ନାରାଜେ କନ୍ୟାର କାମନା । (‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ପୃ. ୩୦)

କହୁ ଏ ସବୁ ‘ହୁଏତ ବା’, — ଏଥିରେ ନୈଷ୍ଠିକ୍ୟ ନାହିଁ । ପରେ
 ପରେ ହରେକୃଷ୍ଣ କାବ୍ୟର ସ୍ପଷ୍ଟୋକ୍ତି —

ତଥାପି ଶୀତର ଥଣ୍ଡା ରାତି ଆଉ ବୁଡ଼ିବ

ଧୂଆଁ ନିଆ ବେଦ

ଗଳରୁ ଗଳକୁ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ଲାଗି ପୋଷୁ
 ବଗୁଲିଆ ସୁଲ ପିଲା ପରି
 ଚଉପୁଷ୍ପ ବଜାରର ଆଲୁଅ ଓ ଠେଲିଠେଲି
 ଗହଳ ଭିତରେ

ଏ ପୃଥିବୀ ଜଣାଯାଏ ବନ୍ଧୁଗୁଣ ଜାତିଗୁଣ
 କେଉଁ ଏକ ଦୁରଦେଶ ପରି । (ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ, ପୃ. ୩୦)

ସମ୍ପର୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ, ସଂଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ, କାହାସହିତ
 କାହାର ବନ୍ଧୁତା ଅସମ୍ବନ୍ଧ । ସବୁ ହିଁ ଲେବଲ ‘ନାହିଁ’ । ଦୂର
 ଦେଶଟି ଯେପରି, ନିକଟର ପୃଥିବୀଟି ବି ସେହିପରି । ବନ୍ଧୁଗୁଣ
 ଓ ଜାତିଗୁଣ । ସମ୍ପର୍କର ଜଗତଟି ସେଉଁଠି ଏହିପରି, ସେଠି
 ପ୍ରେମରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ସାର୍ଥକତା ଏକ ମିଛଲିଆ । କୁହୁଡ଼ । ସମୁଦ୍ରରେ
 ସ୍ନାନ ନୁହେଁ, ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ନାଁରେ ଫେରି ଚଳୁଥିବା ମାତ୍ର ।
 ତାହା ସହିତ ରହିଛି ସମୟର ଶାନ୍ତିଶାନ୍ତି ତନ୍ତର ତଂଶନ ଓ
 ଦେହର ଦ୍ରୁତ ସ୍ପର୍ଶାଳତା । କାବ୍ୟ ନାୟକର ଅନୁଭୂତି
 ହୋଇ ଉଠେ ମାଲେ ମାଲେ ବ୍ୟାପୀ ବିଫଳତାର ବାଲୁକା
 ବିସ୍ତାର ମାତ୍ର । ଯେତେଦୂର ଯାଏ ଗୁଲି ଚଉପୁଷ୍ପ ଖାଲି ବାଲି,
 ନାହିଁ କାହିଁ ଶ୍ୟାମ ଶୟ୍ୟ ନବ ଦୁବାଦଳ । ଶ୍ୟାମାଧିକ ହତାଶ
 କାବ୍ୟନାୟକ ଦିନେ ଗାଇଥିଲା —

ଭାଗ୍ୟଧର ଭାଗ୍ୟ ଆକାଶେ ଶୋଭିବ

ତାର ରୂପେ ଏ ନବୀନା

ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ନୁହଇ

ଆଶାର ତାରାଏ

ଦୁର୍ବାର ଉଲକା ସିନା । (‘ସଂଯୋଗକେଶବ’)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ କେଶବରେ ଭାଗ୍ୟ ପାଗ୍ୟ କଥା ଉଠୁନାହିଁ । ତା’ର
 ନୈରାଶ୍ୟ ନାହିଁ, ଅଛି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଫଳତା । କାବ୍ୟନାୟକକୁ ଶୂନ୍ୟ
 ଲଜ୍ଜଭୂମି ଧରି ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ, ଶୂନ୍ୟତାର ଦୁଃସହ

ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ବସିଲତାର ନିରର୍ଥକ. ମାରବ ଚକ୍ରର
ହୋଇଛନ୍ତେ ତାର ଜୀବନ ।

ମୋ ପାଇଁ ଚଳିତ କେବେ ଯାଇ ନାହିଁ ପଛର ଅଗର
ମୋ ପାଇଁ ଗଲର ମୋଡ଼ କେବେ ହେବଲ

ଚେଇଁ ଉଠି ନାହିଁ

ସେତେ ଯୁକ୍ତ ତଳେ ସେତେ ସବୁ ବାଦ

ପରିବାର ପରେ

ମୋ ପାଇଁ ପଇତ ରହି ଯୁକ୍ତ ଆଉ ବେଳୁ ମୀନା ସା

ଏକମାତ୍ର ସମାଧାନ ମୋର

ମୁଁ ଏଠି ତମର ଦେଖ ପଥ ଝୁଟି

ଅଶ୍ରୁ ଛେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହେ

ଦେଉ ପରେ ଦେଉ ଗିଳି ସମୟର ଆଖିଠାର ମାର

ତା' ଓଠର ପାଙ୍କ ପରି ପଡ଼ି ରହେ ଏହି ଗଳମୋଡ଼ ।

('ଗୋବର ଗଣେଶ')

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାକୁ 'ଗଞ୍ଜର ଅନୁଭୂତିରୁ ଜାତ ଅସଫଳତାର
ଏକ ଛବି' ବୋଲି ଆଧୁନିକ ସୌଗନ୍ଦ୍ୟବାଦୀ କାବି କହିଛନ୍ତି
ତା' ସତ୍ୟ । (ଇନ୍ଦ୍ରଜାଳ-୨, ପୃ. ୫୫) 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' କବିତାଟି ପଢ଼ି
କଲେ ସମ୍ପର୍କରେ କେହି ଯଦି ଶେଷ ଧାରଣା କରି ବସନ୍ତ, ସେ
ନିଶ୍ଚୟ ତରମ ଭୁଲ୍ କରି ବସିବେ । 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' ସୁଦୂର
ବେଳାଭୂମିରୁ ସୁଦୂରତମ ସମୁଦ୍ରର ଆପାତସୁନ୍ଦର ଏକ ଗୁପ୍ତାବସ୍ଥା
ମାତ୍ର । 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ'ର ତାହା ପ୍ରକୃତ କି ରୁଡ଼ାନ୍ତ ଅନୁଭୂତି
ନୁହେଁ, ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତ ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନର ଅଭିଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ'ର କାବ୍ୟନାୟକର ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ଗୋର
ଲବଣାକ୍ତ ଝୁଡ଼ସଂକୁଳ, ଆଉ ତମି ତମିଜଲର କଥା । ତାହା
ନୈରଂଶ୍ୟର ବିଷାଦର, ଦୁଃଖର, ବେଦନାର, ବିଡ଼ମ୍ବନାର,

ବ୍ୟର୍ଥତାର, ବଫଳର, ଯନ୍ତ୍ରଣାର, କାଳରତାର, କାରୁଣ୍ୟର,
 କ୍ଷୟର, ପଚେର, ବ୍ୟାଧିର । ଅନ୍ଧର, ମୋଟର ପରିବୋହୀ,
 ମୁନି ବେଶ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଗଡ଼ ଓ କୋରଡ଼ ଆଖି, କେ ପାନ ଓ ଝଡ଼,
 ହେପ ଡୋକ ଚଣ ଶୁଖିଯାଏ, ଚଥାପି ତଥାପି କଲୁ ଅଳି ଯାଏ
 ହୋଇନି ସମ୍ଭବ, ତା'ଓଠର ଫଙ୍କ ପରି ପଡ଼ି ରହେ ଏହି
 ଗଳମୋଡ଼, ଜନ୍ମ ନାହିଁ ତାରନାହିଁ, ଅପନ୍ତର ସମୟର ପ୍ରତିକଳା
 କୁଡ଼ କୁଡ଼ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ । ଡାକରୁ ପଡ଼େ ମାଂସ ଖସି, ଆକାଶରେ ମେଘ
 ଆଉ ମେଘ, ନିଶବଦ୍ ବାଲର, ପଞ୍ଜର ପଲର ମୁହଁନା,
 ବର୍ଷଟିଏ ଖସିଯାଏ ଆସ୍ତେ ଖସିଯାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ବ୍ୟର୍ଥତା, ଗତିର
 ପ୍ରସୂତି କଷ୍ଟ ସକାଳର ଛୁଟି ଜନ୍ମନେବା, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଚକଟର ଜରାପ୍ର
 ବବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ, ନିମ୍ନଟିଆ ଘର, ସମୁଦ୍ରର ତେଜରେ ନିରର୍ଥକ
 ଚେଷ୍ଟା ଆଉ ନଷ୍ଟ ଯେତେ ଆପୁଷର କୋଡ଼, କୁହଡ଼ି, ବାଟୋଇ
 ପକ୍ଷୀର ଗୀତ ମରାଗଲୁଣି, ଭ୍ରାନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା, ଦୁଇନ୍ତ୍ର ଓ ଦୁର୍ବିସଦ୍
 ଦୁର୍ଣ୍ଣାବର୍ଣ୍ଣ, ଖରା ଦିପଦର ଚନ୍ଦ୍ର ଧୂସରତା, କୁହଡ଼ି ଓ କାଳରର
 ଗତି, ସମୁଦ୍ରର ମରୁଭୂମି, ଆକାଶର ନିଃସଙ୍ଗତା, ବର୍ଷର ନଷ୍ଟ
 ଆତ୍ମା, ଅବସର ସହର, ନିଷ୍ଠୁର ପୁରର ଦେହ, ନିହତ ଗୋଧୂଳି,
 ଗତିହୀନ ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ନିବାସ ଅନାହିଁବା, ବରୁଣୀନ ଜାତିହୀନ
 ଅନ୍ୟଦେଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଉଁଯାଏ, ଭୟ ଆଉ ପାପ, ଜୀବନର ଭଗ୍ନାଂଶ,
 ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ, ନିଶବଦ୍ ମଣାଣିର ଜୁଇଗାଡ଼ ମଣିଷା ଓ ଛୁଣାକନା
 ଖପର, କୁଡ଼ କୁଡ଼ ସୁପ ସୁପ ବାଲି ଓ ଅନ୍ଧାର, ପଣ୍ଡା ଆଖି ଡୋଳା
 ତଳେ ଖାଲି ବ୍ୟର୍ଥ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବସାଦ, ପ୍ରବ୍ୟ ଗତିହୀନ ପ୍ରବ୍ୟ
 ଗତିହୀନ ଦମ୍ଭଭୂତ ନିପୁଣ ନିଅର ନିଶବଦ୍ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ବାଟର
 ନିଶାଣ ଆଉ ରକ୍ତମାଂସ ସ୍ନାୟୁର ବରକ୍ତି, ଯାହାର ଧୂସର କ୍ଳାନ୍ତ,
 ମୃତ୍ୟୁର ନିଶବଦ୍ ସଂସାର, ସମୟର ହାତୀକାର, ମୃତ୍ୟୁର ଚରମ
 ଶୂନ୍ୟତା, ସମୟର ହାତ, ହଳଦିଆ ପୃଷ୍ଠା ଯେତେ ସମୟର,

ପ୍ରେମିକର ହାତୁକାଶ, ଆଦରସ୍ନାନ, ଝଡ଼ିପଲ ମୁମୂର୍ଷୁ ଚଳାନ୍ତି
 ଓ ଚିନ୍ତା ଦେଖି — ଏକଥାରେ ଗଢ଼ା ସେଇ ନଗର । ପାଣି ବୁଦ୍ଧାଟିଏ
 ଜାଣି, ଖଲି ପଦାନ୍ତ ଆଉ ପାଦାନ୍ତ । ଗୁରୁସପାଦଙ୍କର ଏ
 ଜଗଜ୍ଞର ପ୍ରମୁଖରୂପକ (Major Metaphor) ହୋଇ
 ଦେଖାଦେଇଛି ବାଲି । ଜଳ ଓ ଜାଗର ଗାନ୍ଧର ସ୍ବପ୍ନ ବାରମ୍ବାର
 ଏକ ବାଲିଚଉର ଅନୁଭୂତିରେ ମିଶ୍ରମାଣ ହୋଇଉଠେ ।

(୧) ମୁଁ ପଡ଼େ ଖଜର ସବୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଏ ଶୀତରତ୍ନ
 ଗୋସବୁ ଛୁଟିଯିବନେତ୍ରରୁ ଛୁଣିଲୁଗା ଭଜା କୋଠାଘର
 ଧାନ ଖେତ ଜାଣି ନେଉଁ ମୁଁ ଚିଟିକେ ନେଉଁ ଅଙ୍ଗର
 ଏଠି ମୋର ଗୁରୁପାଶେ ବାଲିଚର ଖାଲି ବାଲିଚର ।
 (ପ୍ରିୟବାଂସୀ)

(୨) ସମୁଦ୍ରବାଲିରେ ଜଳ ଆଜି ଦୁଏ ଇଚ୍ଛା
 ଆକାଶରେ ମେଘ ଆଉ ମେଘ
 ଜଳ ଯାଏ ତା' ଭିତରେ ମରି ଦଳି ନିବିଡ଼ାଦେ
 ସମୁଦ୍ରବାଲିରେ ସ୍ବପ୍ନ କାହାର ବା ଚେତନା କାହାର ।
 (ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଜଳ)

(୩) ଏକରେ ଅନ୍ଧାର ଉଠେ ଗିଳି ରେଖା ଆନାର ପ୍ରକାର
 ସୀମିତ ମୋ ପୃଥ୍ବୀର ଦିଗ ଦିଗେ ଦଳିଯାଏ ଉପର ଓ ତଳ
 କୁଳ ମୋର ଦେହ ଗୁପ୍ତି ମାଡ଼ି ଆସେ ବାଲିଚର
 ବାଲି ଓ ଅନ୍ଧାର

ପାଦ ଯେବେ ଛୁଇଁ ଦିଏ ଅନ୍ଧାରରେ ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ନଟା
 ଦେହ ମୋର ଘେରି ରଖେ ସୁପ ସୁପ କୁଡ଼ କୁଡ଼
 ବାଲି ଓ ଅନ୍ଧାର । (କାଳପୁରୁଷ)

ପାରମ୍ପରିକ ସାମୟିକ ମୁକ୍ତି ତା'ର କାମ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଇ ଜୀବନ
 ଭିତରେ ଦେହ ଓ ପ୍ରେମ ବେଳ ସେ ଖୋଜେ ସାର୍ଥକତା ।

କନ୍ତୁ ତାହା ସଫଳ ହୁଏନାହିଁ । ସମୟର, ମୃତ୍ୟୁର ହିମ ଶୀତଳ
 ଶ୍ଯାମ ହାର ଲମ୍ବିଆସେ । ବିଫଳତାର ଏକ ଶ୍ରୋଣି ବାଲୁନର
 ହୋଇ ଉଠେ କାବ୍ୟନାୟକର ଅନୁଭୂତିର ବାସ୍ତବ ଭୂମିକା-
 ତା'ର ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠେ ଏକ ବିଷଦବାମ୍ବା ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର
 ସ୍ୱରୂପ । 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ସେହି ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର ଏକ କାବ୍ୟକ
 ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଓ ଉପସ୍ଥାପନା । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଦେହ
 ଭିତରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖୋଜିଛନ୍ତି ଜନ୍ମ ଆଉ ତାରା, ପାଳିଛନ୍ତି
 କନ୍ତୁ ବାଲି ଆଉ ବାଲି । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଜନ୍ମ ଓ ତାରା, ଏବଂ
 ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବାଲି ଏହା ହିଁ ସେପରି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି । ଆଶାର
 ନୁହେଁ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା ଦେଇ ନୈରାଶ୍ୟର କଥା
 କହିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପରେ ନୈରାଶ୍ୟବାଦର ସ୍ୱର ଅନ୍ୟ
 କୁପାସି ଏପରି ଗଭୀର ଭାବରେ ଶୁଣା ଯାଇ ନଥିଲା । ଅଜର
 ମଣିଷର ନୈରାଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବ୍ୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର
 ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟଛବି ଉଦ୍ଧାର କରି ଏ ଆଲୋଚନା ଶେଷ
 କରାଯାଇପାରେ ।

ଅପସ୍ମାରର ଗାତ୍ର ବାଇଗଣି ବଞ୍ଚିବ ଉପରେ

ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବେ ରହିଯାଏ ମୃତ୍ୟୁର ଫଳଦିଆ ପ୍ରଜାପତି ପରି

ମଣିଷର କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଶା ଓ ନିରାଶା କେତେ ଯୋଜନା ଓ

କମିଟି ଭିତରେ

ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାଏ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଗ୍ରେଟ୍ ହୋଇ

ବ୍ୟାଠେଇ ନ ଥିବା ସାନ ଟର୍କ ଲୁଇଟ୍ ପରି । ୩୦ ।

(ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ-୨)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀ

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ଏକ ତପସ୍ବିତ ନାମ । ଦୁଇଟି ଜନ୍ମତାକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଂକଳିତ ହୋଇଅଛି । କବିତାମାନଙ୍କର ସମୁଦାୟ ସଂଖ୍ୟା ଅଠାଇଶି । ଏତେ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ କବିତା ରଚନା କରି କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ କବି ପକ୍ଷରେ ଏତେ ସଂପର୍କ ଶିଳ୍ପୀ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳିନାହିଁ । କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଡେଇଁଯାଏ ଯେ ସେ ପିତ୍ତିର ଶୀର୍ଷ ଦେଖିଲେ । ବାର୍ନାଡ଼ ଶ୍ରୀ କୌଣସି ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପଦ୍ମତ ଆଶ୍ରେତ୍ବ କରିବାରେ ଅନେକ ସମୟ ବିତାଇ ଦେଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାର ଶୀର୍ଷରେ ଅଧିକ କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସଂଭବ ନୁହେଁ । ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିପାଇଁ ଆମେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ମାତ୍ର ଅଠେଇଶଟି କବିତା ଦେଖିବାକୁ ପାରିଁ । ଉଭୟ ଚେତ ଏବଂ ଆତ୍ମାରେ କବିତାମାନଙ୍କର ଐକତାନ ଏପରି ସୁସଂହତ ଯେ ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆହୁର ଅଧିକ କବିତା ରଚନା କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ କୌଣସି ନୂତନ ଶୈଳୀ (ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାଗତ)ର ସୁସମାଜ କରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁରୁଷ ଏବଂ ପରେ ବନ୍ଧୁ କବି ସେହି ଛନ୍ଦକୁ ନେଇ ପସନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ସୃଷ୍ଟିରହିତ ଏବଂ ନିର୍ଭୁଲ ଆନୁସାଠିକତା କବିତ୍ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଯାଏ । କବି ସାଂପର୍କିତାର ଶୀର୍ଷବନ୍ଦରେ ପଦଂତ ସାରିବା ପରେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ବମୁରୁଷହୋଇଛନ୍ତି ଯେ ଆଉକୌଣସି ପସନ୍ଦା ନାରିସାରୁ

ନବୁତ୍ତ ରହିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ପତ୍ୟେକ କବିତା ଏକପ୍ରକାର ଠେନ ଶୈଳୀରେ ଗ୍ରସ୍ତ ହେବାପରି ମନେହୁଏ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦକର କାବ୍ୟଶିଳ୍ପର ମହନୀୟତା ରହୁଛି, ଆବିର୍ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଛି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନତାର ନମୁନା ନାହିଁ । କବିତାମାନଙ୍କର କବିଙ୍କର ଛନ୍ଦଜନିତ ଶିଳ୍ପଯୋଜନା ଲକ୍ଷ୍ୟ କବିତା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ର କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ସ. ସୁନ୍ଦର ଯାହା ଏଥିରେ ଆଖିରେ ପଡ଼େ ତାହା ହେଲା କବିଙ୍କର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଶୈଳୀ । କେତେକେଳେ ଶ୍ରେବାକ୍ୟ, କେତେକେଳେ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତୋଟି ଶବ୍ଦର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରି କରି ଯମକର ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଯମକ ନୁହେଁ । କବିତାର ଶବ୍ଦ ତଥା ଧ୍ବନିର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାହା ଦୃଢ଼ିତ୍ତ ନୁହେଁ । ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତଥା ସୁନବାଗିତ ପଦଗୁଡ଼ିକ କାବ୍ୟଶ୍ରୀ ବୃତ୍ତି କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କାବ୍ୟରଚନାରେ ଯମକ, ଅନୁପ୍ରାସ ଯୋଗକରି ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ବନି ଅନୁରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟ ପରଂପରାରେ ବହୁପରିମାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦର ଅନୁରଣେ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ପରଂପରାରେ ଏକ ନୂଆ କଥା । ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟପରଂପରାରେ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଗ । ସମସାମୟିକ କବିଗଣ, ବିଶେଷ କରି ଇଲିଅଟ୍ କାବ୍ୟଧୀଷଣୀର ଏହା ମଧୁମୟ ଫଳ । ଜୀବନାନନ୍ଦ ତାହା ବଙ୍ଗଳା କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ଏହାର ପ୍ରସାର ନିଶ୍ଚୟ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । T.S. Eliotଙ୍କର ‘The Waste Land’ କିମ୍ବା ‘Four Quartets’ ରେ ଏହାର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

My nerves are bad to night. yes bad .
 Stay with me, speak to me .
 Why do you never speak . speak .
 What are you thinking of ? What ?
 I never know what you are thinking Think .
 [The Waste Land]

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣଟିରେ ଘଟ ଏବଂ ଶବ୍ଦର ସ୍ଵାର୍ଥକ ଅନୁରଣନ ଦେଖାଯାଏ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା-ମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ସର୍ବସ୍ୱ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । କବି କେଉଁଠି ପୁନରାବୃତ୍ତିକୁ କେବଳ ଧ୍ବନି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରି (ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକବାର ପ୍ରୟୋଗ କରି) କବିତାକୁ ଶୁଦ୍ଧମଧୁର କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା :—

୧-ଅସମାପିକା ହିଁ ପ୍ରିୟାପତି ଯୋଗେ :—

ଆଜି ଯେବେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପଥସବୁ ଝଡ଼ଝଡ଼ି ପଡ଼େ
 ନଗ୍ନଟିଆ ଏଗଳରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ ଲୁନଲୁନ ହସ ହସି
 ପ୍ରେମିକର ପର (ଗୋବର ଗର୍ବଣ)

୨ ଚଣେଷଣ ପତର ଦୁଇଯୋଗେ . —

ଡାହୁକ ଡାକର ଟେ ବାଲନାଲ ବେତନାଲ ଖଜୁର ନୋଲର
 ପଥସବୁ ଝଡ଼ଯାଏ ଗୋଟିବୋଟି ଦଳ ଯେବେ ଯାଏ
 (ସନ୍ଦେହ-୩)

୩ ଅବ୍ୟୟ ପତର ଦୁଇଯୋଗେ :—

ମୁଁ କୁମକୁ ଖୋଜିଯିବ ଆଜିପରି ତଥାପି ତଥାପି (ସନ୍ଦେହ-୩)

ତଥାପି ତଥାପି କିଛି ଆଜିଯାଏ ହୋଇନି ସମ୍ଭବ

(ଗୋବର ଗଣେଶ)

ସିଗାରେଟ୍ ଡିଆପିଲି ଯଥେଷ୍ଟ ଯଥେଷ୍ଟ (ଗୋବର ଗଣେଶ)

୪ ଧୂମ୍ୟାମ୍ବୁକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଯୋଗେ : —

ଛୁଇଯାଏ ଆକାଶରେ କାତ ଆଉ ଚକ୍ଚକ୍ ଲଗିବ କାଗଜ

ତା କାନର ଦୁଇପରି ଝିଲିମିଲି ଚାନ୍ଦ୍ର ଆଲୁଅ

ତା ଓଠର ଆଡୁ ଆଲେ ଝିଲିମିଲି ଶବ୍ଦଗଡ଼ ତାଗ

(ଗୋବର ଗଣେଶ)

୫ ବିଶେଷ ପଦର ଦ୍ଵିତ୍ଵ : —

ରଜାଝିଅ ବେଣୀପୁଲ ଖସିଗଲା ସୁଏସୁଏ ଭାସି (ଚମ୍ପାପୁଲ)

୬ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଶବ୍ଦଯୋଗେ : —

ଏ ଅନ୍ଧାର ଶୋଇପଡ଼େ ଜାକଯୁକ ନିବିବାଦେ

ନିଶବଦ ଘୋଡ଼ିଘାଡ଼ି ହୋଇ (କପୋତ କପୋତ !)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତଙ୍କର କବିତାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯେ ଗ୍ୟା ଦଟଣା ଏହି ଯେ ଅସମାପିକା ହିନ୍ଦୀପଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦ୍ଵିତ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ ଆଠଥର ଏହି ପ୍ରତିପାଦକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରୁ ଏକା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ କେବଳ ମାତ୍ର ଅନୁପ୍ରାସର ଲଳିତ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦକୁ ପାଖାପାଖି ଦ୍ଵିତ କରାଯାଇଅଛି । ଏଣୁ କବିତାର ଛନ୍ଦ ଅବାର୍ତ୍ତତ ଭାବେ ଗତ କରୁଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଏହି ପ୍ରତିପାଦରେ ରଚିତ କବିତାର ଶବ୍ଦ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଚପଳ ତଥା ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଶବ୍ଦକୁ ଆହୁରି ଶାନ୍ତ

କରିବା ଫଳରେ ପାଠକ ନିଜଃରେ କାବ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମର ଶବ୍ଦମଣ୍ଡଳକୁ
ଚିହ୍ନିବାରେ କଷ୍ଟପଥ ଦୃଶ୍ୟମୁଖ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ପୁରୁଷେ ଏହି
ପଦ୍ୟକୁ ଅଧିକ ଫଳପ୍ରସାଦ କରିବା ପାଇଁ ଶବ୍ଦକୁ ଦୃଢ଼ ନ କରି
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦକୁ, ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି;
କେତେବେଳେ ଏପରି ହୋଇଛି ଯେ ଗୋଟିଏ ପାଦରେ କୌଣସି
ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ପୁଣି ବା
ପ ଖାପାଖି ପଦମାନଙ୍କରେ ଏପରି କରାଯାଇଅଛି ।

ଯେଉଁଠି କିଛି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ କବିତାର କୌଣସି ପାଦରେ
ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେହି ପାଦଟିରେ
ଅନେକ ବାକ୍ୟ ବା ଶ୍ଳୋକ ବାକ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିଛି ।
ଫଳରେ ତାହା ଶୁଦ୍ଧିକଟ୍ ନହୋଇ ବରଂ ମନମୁଗ୍ଧକର
ହୋଇଅଛି । ଯଥା:

ଯଦି ଜେବଳ କୁହେ ଭୁଲ୍‌ସବୁ, ଗ୍ୟତୁମେ
ବୋକାତୁମେ, ଓଲୁ କୁମେ
ରୁକଶାର ଭେଳିକ ତୁମର (ଚୋବର ଗଣେଶ)

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ Eliot‌ଙ୍କର ଶୈଳୀ ଅତିରେ ପଡ଼େ ।

I keep my countenance .

I remain self-Possessed 'portrait of alady'
କମ୍ପା

I shall wear white flannel trousers, and
walk upon the beach .

I have heard the mermaids singing each
to each .

I do not think that they will sing to me .

(The love song of J. Alfred Prufrock .)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତ ଉକ୍ତ ନ୍ୟାୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

ରମ୍ଭନେ ଛୁଡ଼ିଥିଲୁ ସ୍ବଳ କଲେଜ, ଦେଇଥିଲୁ ଶୁକସ୍ୟ ଲସ୍ତାପୀ
ରମ୍ଭନେ ପିନ୍ଧିଥିଲୁ ମିଲିଛୁଡ଼ ଦେଉ ଓ ଦେଇଥିଲୁ ସବୁରେ

ବଳୁନା

ରମ୍ଭନେ ଖୋଜୁଥିଲୁ ମୁକ୍ତି ପୁଣି ଦେଉ ଆଉ ମନର ବସ୍ତୁ
ରମ୍ଭନେ ଠିକ୍‌ଥିଲୁ ତୁମପରି ଛାଟ କାଟ ସିଧା ଓ ସଲଖ

('କାଳସୁରୁଷ')

କମ୍ପା

ଯେଉଁଠି ଜୁଆର ଆସେ ପୋତିଦେଇ ମୁହାଣର ଦାସ ଖରବଣ
ଯେଉଁଠି ପାଣିରେ ଆସେ ଅଳସ୍ତାତ ଫେଣଭସି ଓଲଟାଇ ମଗରର
ପିଠି

ଯେଉଁଠି ପବନ ଯାଏ ଖୋଜି ଖୋଜି ସାପଗାତ ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ

ଦ ସତଲେ

ଯେଉଁଠି ଧୂସର ସବୁ ବାଲି ଓ ଚିଲର ରଙ୍ଗ କଳତା ଓ

କୋକସିଆଳ (ପିକ୍‌ନିକ୍)

ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଭବର ଏକ ମୁଖ୍ୟଅଂଶକୁ ପାଠମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ Neo-romantic ଧାରାକୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ରଙ୍ଗରେ ପରିଣତ କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଭବର ଦ୍ରୁତଗତିଶୀଳତାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ସେ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଭବର ପୁନରୁତ୍ଥାନ କରି ଅସ୍ଥିରତାର ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି କମ୍ପା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭବତଳକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଖୋଳିଟି ମଧ୍ୟ T. S. Eliotଙ୍କର ବିଶେଷ କୌଶଳ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଂକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକରୁ ତାହାର ସଂକେତ ମିଳେ ।

ତଂପାଞ୍ଚୁଲ ମନ୍ଦକରେ ଏଡ଼େ ସେ ଯେ ତାରୁଣ କୁହୁନ
ରକ୍ତୋପାଏ ନିଆଁ ଲଗି; ଛୁଟି ଆଜ ନିଶ୍ୱାସରେ
ଛୁଟି ଆଜ ନିଶ୍ୱାସରେ ନିଆଁ ସେ ଯେ ଦେହେ ବିଜୁଳି ତମକ
ବିଜୁଳି ତମକ ସେ ଯେ ବଶନିଆଁ ସବୁଯାଏ ଛୁଲ ଉଲ ହୋଇ

('ତମ୍ପାଞ୍ଚୁଲ')

ଉପରେକ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧିକୁ ଭବାନୁପ୍ରାସ କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଏହା
ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତ କୌଣସି କୌଣସି କବିତାରେ
କୌଣସି ଏକ ଶବ୍ଦ ବା ଢେଙ୍କୁନକୁ ଅନେକ ଥର ପ୍ରୟୋଗ
କରିଅଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, 'ଗୋବର ରଣେଶ' କବିତାରେ
ନଅଥର 'ପଦ୍ମହୃଦୟ', 'କାଳସୁରୁଷ'ରେ ପାଞ୍ଚଥର 'ହେ ଉଦୟ
ସଖାମୋର ପାଟର ସୋତର', 'ପ୍ରିୟ ବାସନ୍ତ' କବିତାରେ ଦୁଇଥର
'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯିବା', 'ଅଳକା ସାନ୍ଧ୍ୟାଲରେ' ତିନିଥର
'କାଉ ଓ ବାଦୁଡ଼'ର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି । ନିରୁପିତା ଶବ୍ଦଟି
କବିଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟବସନ ଶବ୍ଦ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
'ଜହ୍ନ', 'ତାର', 'ଦେହ', 'ମନ', 'ସମୟ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରିୟବସନ
ଅଟନ୍ତି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ କବିତା ପାଠକକୁ ଆବୋରି ରଖିବାର ଗୋଟିଏ
ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଏହି ଯେ ସେ ପ୍ରାୟ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବେ ଛନ୍ଦ ସଂଯୋଜନା
କରିଅଛନ୍ତି । କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପଦ୍ମାର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । କେବଳ
ସନେଟ୍ ତଳ ଏବଂ ଛଅକୁ ଗୁଡ଼ିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତାମାନଙ୍କର
ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ନୁହେଁ । ପାଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ
ଯୋଡ଼ ସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷରକୁ ନେଇ ଗଠିତ । କୃତଚ୍ ପାଦ ବିଯୋଡ଼
ସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗଉଡ଼ଗଣ୍ଡ୍ୟ ‘ପାଣ୍ଡୁଲପି’ର ନାମ ମୁଖ୍ୟର ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ‘ପାଣ୍ଡୁଲପି’ର ଲେଖକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନିଜେ ଗୁଡ଼ିକ ପୟାର ଜାଣୟ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । ତତ୍ପରେ ସେ ଏହି ଛନ୍ଦର (ପୟାର ଛନ୍ଦ) ସ୍ଥିତି ସ୍ଥାପକତା ସଂପର୍କରେ ଗଣ୍ଡ୍ୟର ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରି କହୁଛନ୍ତି ଯେ ସବୁମନ୍ଦାର ଭାବକୁ ପାଖାପାଖି ରଖି ପରିବେଷଣ କରିବାରେ ପୟାରଛନ୍ଦ ପରି ଆଉ ଛନ୍ଦ ନାହିଁ । ପୟାର ଛନ୍ଦ ଚଉଦ ଅକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଠ ଦୁଇପଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ । କିନ୍ତୁ ପୟାର ଜାଣୟ ଛନ୍ଦର ସ୍ୱରୂପ କ’ଣ ସେ ସଂପର୍କରେ କିଛି ହେଲେ ସୁଚନା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଲେଖକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର କବିତାମାନଙ୍କର ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଯେ ତାହାର ପାଦ ଟୁଡ଼ିକରେ ଚଉଦରୁ ଅଧିକ ବା କମ୍ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ରହୁଅଛି । ଚଉଦ ଅକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଠ ପାଦମାନଙ୍କର ବସ୍ତୁଜନ ଏହିପରି — ଧାନ୍ୟା ଯେଉଁଠି ଏହା ଅଠର କନ୍ୟା ବାଲଣୀ ଅକ୍ଷର-ବଶିଷ୍ଠ ହୋଇଅଛି ତାହାର ବସ୍ତୁଜନ ଯଥା ହେମ ଧାନ୍ୟାଧାନ୍ୟ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗଉଡ଼ଗଣ୍ଡ୍ୟ ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟତଃ ଅଠର ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା :

ଲୌହସେତୁ । ମଂଥକେଗେ । ଉଠାଇ ସେ । ଧୂଆଁର ନିଶାଣ ।

ଛୁଟିରୁଲେ । ମାଲଗାଡ଼ି । ଖବ୍ରଯଥା । ଦଳଂତ କୃପାଣ

କେତେକ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଠ ଧାଡ଼ିପରେ ଛନ୍ଦର ମନଟୋଳକୁ ଘଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ସେ ମଝିରେ ମଝିରେ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା କମେଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଦଶ କନ୍ୟା ଛଅ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କର କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ପୟାର ଜାଣୟ ଛନ୍ଦରେ ରଚନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗଉଡ଼ଗଣ୍ଡ୍ୟର ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାଠାରୁ କେତେକ ବ୍ୟତିହତ ତାଙ୍କର କବିତାମାନଙ୍କରେ ଦେଖିଯାଏ ।

ରାଜତରାସ୍ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ (ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷରର
ମେଳଥାଇ) ଅକ୍ଷର ବାଣୀଷ୍ଠ ପାଦମାନ ଧୋରନର ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ
ଛନ୍ଦ ସମେ କୁନ୍ତଳର (ମନଟୋନସ୍) ହୋଇଉଠିଛି । ଏଣୁ
ବାଧାହେଲ ମଝିରେ ମଝିରେ ପଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା
କମାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯଥା : —

ଦୁରେ ତୋର । ପଥରୁହେଁ । ତମସାର । ଉପତ୍ୟକାପାରେ ।
ଅଯୋନି । ସଂଭୁତାପ୍ରିୟା । ଦେଖ ଦେଖ । ନନ୍ଦନ ମିନାରେ
ଜଳୁଅଛି । ବସିର ସ୍ବାକ୍ଷର
ଆରେ ପଳା । ତକ ହେତ । ଫେରିବାରେ । ପଥକାଣ୍ଡି ତୋର-
(ସମନାମ ସତ୍ୟହେଁ)

ସ୍ବନବର ଏହିପାଶ୍ବ ଅବ୍ୟାହତ ରହିଅଛି । ଯେଉଁଠି କବି
ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ରଖିନାହାନ୍ତି ସେଠାରେ
ମଧ୍ୟ ପାଦମାନଙ୍କର ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷରର ମିଳନ ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ବ
ଦିଆଯାଇଅଛି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତଙ୍କର ଦୁଇଟି ସିନେଟକୁ
ବାଦଦେଲେ ଅନ୍ୟ କବିତାମାନଙ୍କରେ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା-
ମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ପାଶାପାଶି କେତୋଟି
ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ହୋଇଅଛି ତାହା ଆକର୍ଷକ ।
ଏଣୁ ମନଟୋନର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେନାହିଁ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଜତରାସ୍
ଅନ୍ୟକେତେକ କବିତା ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକର
ପାଦ ସଂଖ୍ୟା ଆଦୌ ସ୍ଥିରନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ପାଦମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର
ମେଳର ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ବ ରହିଛି ।

ମୋଟଉପରେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତ ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାରେ
କେତେକ ବିଶେଷତ୍ବ ରଖିଛନ୍ତି ତାହାହେଲ ସେ ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷର ମେଳ
ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ବ ଆଶ୍ରେ କରିନାହାନ୍ତି । ତାହା ହୁଏତ ଆକର୍ଷକ

ଭାବେ ମିଳିଯାଇଛି । କବିତାର ପାତମାନ ଶୁଦ୍ଧତାପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତାର ପାତମାନଙ୍କ ପରି ଶୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧେ । ‘ହୃଦିର ଶବ୍ଦ’ କବିତାରେ ଅଠକରିଣ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପାତର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ସେହିପରି ‘ସିଦ୍ଧା’ରେ ଚଉତିଶର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପାତର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ବାକ୍ୟଗଠନରେ ସେ ସରଳ ବାକ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଯୌଗିକ କିମ୍ବା ଜଟୀଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ବହୁପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆଧୁନିକ କବିତାର ଭାଷା ଗଦ୍ୟଧର୍ମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏଥିରେ ପଦ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମମାନ ଦେଖାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ, ସର୍ବୋପରି ତଦ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଆମର ଏକ ନ୍ୟୁନତାରଣା ଥିବାରୁ ଆମେ ହଠାତ୍ ଧାରଣା କରିବୁ ଯେ ଆଧୁନିକ କବିତା ଛନ୍ଦସ୍ଥାନ ତଥା ଲଳିତାସ୍ଥାନ । ଏହି ଧାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅନେକ କବି ହେବାର ଆଶା ପ୍ରୋତ୍ସାହି କରିବସନ୍ତି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଛନ୍ଦର ନିୟମ, କବିତାରେ ଅନୁପ୍ରାସର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ (ଯାହା ପଲରେ ‘କି ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷରର ମିଳନକୁ ଗୌଣ ବୋଲି ପାଠକ ଧରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ) ସର୍ବୋପରି ଭାବ ତଥା ଶବ୍ଦର ପୁନରବୃତ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶୈଳୀର ଶିଳ୍ପ କଳାର ମିଶ୍ରଣଦ୍ୱାରା କବିତାର ଯେଉଁ ଅଭିନବ ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଫୁଟି ଉଠିଛି, ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ପାଠକ ନିଶ୍ଚୟ ଅପରିଚିତ ହୋଇଯାଏ । ତାଙ୍କର କବିତାରେ ତଥା ପରିମାଣରେ ପ୍ରଚୁରତା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ ।

॥ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ ॥

ମୋ ଭଳି ଯେଉଁମାନେ ଆଧୁନିକ ରୀତିରେ ପ୍ରଥମ କରି କବିତା ଲେଖା ଶିଖିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଦ୍ରୋଣରୁ ଥିଲେ ସର୍ବ ରାଜତରାୟ । ଏହି ରାଜତରାୟଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଆଉ ଜଣେ ଯିଏ ହଠାତ୍ ତରୁଣ କବିର ମନକୁ ଅଛନ୍ଦ କରି ବସୁଟିଲେ, ସେ ଥିଲେ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି । ନୂଆ କରି କଲେଜ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ (୧୯୨୪) ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଯହୁ ମୋର ପଢ଼େଇ । ସେତେବେଳେ ‘ଓୟେଷ୍ଟ-ଲ୍ୟାଂଡ୍’ ପଢ଼ି ନ ଥିବା କବି ଆଧୁନିକ କବି ସମାଜରେ ଥିଲେ ଅପାଂକ୍ରେୟ । ‘ଓୟେଷ୍ଟଲ୍ୟାଂଡ୍’ ପଢ଼ିଦେଲେ କହ୍ନେର ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ ହୋଇଯିବ, ଏ ଶ୍ରେୟ ନେଇ ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିଲି ଜ୍ଞାନନ୍ଦ ବର୍ମାଙ୍କ ‘ପୋଡ଼ାଭୂଇଁ’ । କାରଣ ଏଲିଅଟଙ୍କ ଇଂରେଜ କବିତା ପଢ଼ି ଗୁରୁବାର ଶ୍ରେୟ ନ ଥିଲା ମୋର । ‘ପୋଡ଼ା ଭୂଇଁ’ରୁ କିଛିଟା ଅଭାସ ପାଇଲି, କିନ୍ତୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଲି ନାହିଁ । କାରଣ ମୋର ଚୁଦ୍ଧ କାବ୍ୟିକ ବଣ୍ଟ ଭିତରେ ‘ଓୟେଷ୍ଟ-ଲ୍ୟାଂଡ୍’ର ଚିତ୍ରକୁ ଧରି ରହିବା ଯହୁକ ନ ଥିଲା । ମଫସଲର ନାଜୀ ନକହୁ ସହୃଦ ପଢ଼େଇ ଜଣେ ବାଳକ ପଛରେ ଏ ଯେମିତି ଏକ ଅଭୂତ-ପୂର୍ବ ଅନୁଭବ । ‘ଓୟେଷ୍ଟଲ୍ୟାଂଡ୍’ର ଅନୁବାଦ ପଢ଼ି କଣ ମୁଁ ପାଇଲି ହୁଏତ କହୁ ପାରିବିନି । କିନ୍ତୁ ମନରେ ବଡ଼ ଅତ୍ପ୍ରାଣ ରହିଗଲା ।

ସେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କବିତା ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଲୋ ବହୁତେ ଥିଲେ ଗୁରୁ-

ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଗୀତିକାବ୍ୟକତା ପଦ ଅନୁରକ୍ତ, କେତେକ ପୁରୁଷର ଭକ୍ତ ।
 ତେଣୁ ଅନେକ କବିଙ୍କ କବିତାର ସାଧାରଣ ଆଲୋଚନା ବେଳେ ଗୁରୁ
 ପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟମୟ ଅବୃତ୍ତିଧର୍ମୀ ଛନ୍ଦର ପ୍ରଭବ କଥା ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା ।
 ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ମୋ ହାତରେ ଦିନେ ପଡ଼ିଗଲା ‘ନୂତନ କବିତା’ । ଗୁରୁ
 ପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବାରଂବାର ପଢ଼ିଲି । ମୁଗ୍ଧ ହେଲି । ଗୋଟାଏ
 ଗହୀର ଭାବବେଶରେ ମୁଁ ପୁରୁ ବୁଲିଲି ଏକ ଅନନୁଭୂତ ଜଗତରେ ।
 କବିତାଗୁଡ଼ିକ ମୋର ପରିଚିତ ପରିବେଶ ଭିତର ଦେଇ କେତେବେଳେ
 କେଉଁ ଏକ ଅଜାଣତ ରାଜ୍ୟକୁ ମୋତେ ଡାକି ନେଲା; ମୁଁ ଜାଣି ପାରିଲି
 ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ବୁଝିତ, ସେ ଥିଲା ଗହୀର କାବ୍ୟ ରସାନୁଭବ, କବି ସହ
 ଏକାସତ୍ତ୍ୱବାଧ । ମୁଁ କିଂତୁ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ ଯେ ମୁଁ ପଢ଼ିତ ଏଲିଅଟ୍ଟଙ୍କ
 କବିତାର ଓଡ଼ିଶୀ ସଂସ୍କରଣ । ପରିବେଶ ତ ପୁରୁଷର ଓଡ଼ିଶାର, ଉପରକୁ
 ଉଠିଲେ ଭାରତର । ମନେ ହେଉଥିଲା ଯେମିତି କାବ୍ୟବସ୍ତୁ, ଚରିତ୍ର,
 ରୂପକଲ୍ପ, ପ୍ରତୀକ, କେଉଁଥିରେ ବିଦେଶୀ ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ
 ଏକ ମୌଳିକ କବିତା । ସବୁଠାରୁ ମନକୁ ବେଶୀ ଡୁଇଁଥିଲା, କବିତାର
 ଛନ୍ଦ, ଯାହାଥିଲା ଓଡ଼ିଶୀ ଗନ୍ଧରେ ଭରା । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ
 କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତାର ବହୁ ଲଘନ ମନେ ରହି ଯାଉଥିଲା ଆପଣା
 ଛାଏଁ । ଆମର ପରିଚିତ ପରିବେଶର ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ ଭିତର ଦେଇ
 ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ନିଃସଂଗ ଅସହାୟତା, ଗ୍ଳାନିବୋଧ ନିକଟରେ ପହଂଚି
 ଯିବା ଏଡ଼େ ସହଜ. ଅନୁଭବ କରି ପାରି ନ ଥିଲି କେବେ । ହୁଏତ ମୋ
 ପରି ଆଉ କେତେକ ନୂତନ କବି ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନାଟିକ କବିତା ମଧ୍ୟମରେ
 ଏଲିଅଟ୍ଟଙ୍କ କାବ୍ୟ ଜଗତ ସହ ପରିଚିତ ହୋଇଥିବେ ।

କମ୍ କବିତା ଲେଖି ବେଶି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛନ୍ତି କବି
 ଗୁରୁପ୍ରସାଦ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପରି ପାଠକ ମନକୁ
 ଗହୀର ଭାବେ ଡୁଇଁ ପାରେ, ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ପାରେ । ସେ କବିତା ଭିତରୁ
 କେତେକ ମନେ ହୁଅନ୍ତି ଦେଶୀ, କେତେକ ପୁଣି ବିଦେଶୀ । ଅବଶ୍ୟ

ଉପାଦାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । କଂରୁ ଉପସ୍ଥାପନ ଶୈଳୀ ସଂପର୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀ ହିଁ ତାଙ୍କୁ କାବ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ତରୁଣ କବିର ଦୁଇପୁରୁଷ ଅଧିକାର କଣିକାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିତା ‘କାଳ ସୁରୁଷ’ ବହୁ ଭାବରେ ଏଲିଅଟ୍ ପ୍ରଭାବାନ୍ୱିତ ହେଲେ ବି ବାହ୍ୟତଃ ଏକ ମୌଳିକ କବିତାର ଗୌରବ ଲାଭ କରିପାରେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କବି, ପାଠକ ମୁକ୍ତ କଂଠରେ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରି ଆସିଛନ୍ତି ଯେ ଏଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ କାବ୍ୟ ଭାବନାକୁ ସ୍ୱାପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ୱ କରିନାରେ ସଫଳକାମ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ କେବଳ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି । କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ମୌଳିକତାର ପ୍ରତିଫଳନ ଏତେ ବେଶି ଯେ ଆହରଣ କେହି ଆଡ଼େ ଲୁଚି ରହିଯାଏ । ପାଠକ କବିତାର ରସ ଘୋଡ଼ାରେ ଭାସିଗଲା ବେଳେ ଆହରଣର ସତ୍ତା ପାଏ ନାହିଁ । ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’ର ସଂପାଦକ ଗୁରୁ ବାବୁଙ୍କ କବିତାକୁ ଖାଂଟି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି କେହି ଏଇ ମତକୁ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଖଞ୍ଜନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’, ‘ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ’ ଆଦି ଏଲିଅଟ୍ ପ୍ରଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ କଟକା ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକର ଦେହରୁ ବିଦେଶୀ ଗନ୍ଧ ସହଜରେ ବାରି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆଧୁନିକ ମୁଗରେ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପରଂପରାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସତେଜନ ଦୀପ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ ବି ତାହା ସବୁ ସମୟରେ ସଂଭବପର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । କବିମାନଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ବହୁ କବିତାର ଗଠନ ଶୈଳୀରେ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପ୍ରଭାବ ଆସନ ଜମାଇ ବସୁଛି । ସର୍ବି ରାହବରାୟଙ୍କ କେତେକ ବାସ୍ତବିକ କବିତାରେ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ସ୍ୱର ଥିବାରୁ । ଦେହପରି ଗୁରୁବାବୁ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଶୈଳୀରେ ଶିଅଲିଷ୍ଟିକ୍ କବିତା ଲେଖିବାର ଯେତେନ ପ୍ରସ୍ତାସ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ବାହ୍ୟତଃ ଏକ ଏକ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ କବିତା ପରି ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରେ ଖବୁ ବ୍ୟଂଗ୍ୟମିତା ପରିଲକ୍ଷିତ । ‘ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପରି ଜଣା

ପଞ୍ଚସଖା 'ଚଂପା ଫୁଲ', 'ଚିଂ', 'ଶରତ ଋତୁରେ ଜନ୍ମ', 'ନବପାତ ନପୋତା' ଆଦି କେତେକ କବିତାରେ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରକୃତ କବି ସ୍ୱଭାବକୁ ଦେଖିହୁଏ । ଏଇ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ମ ନିଂ — ଯଦ୍ୟଦ୍ୟଦଂ ଶ୍ରେୟା- ଶ୍ଚିକ୍ କବିତାଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ଏଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୌରବ ତଥା ଚିତ୍ରଧର୍ମିତା ପାଠକକୁ ଏକ ନୂତନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜଗତ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଏ । 'ପ୍ରିୟ ବାଂଧବୀ', 'ଅଲକା ସାନ୍ଧ୍ୟା', ପରି କବିତାର ବ୍ୟଂଗ ସ୍ୱଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟି ତଳେ ମଧ୍ୟ କବିର ଆନ୍ତରିକତା ପ୍ରଭୁ । ଆଧୁନିକ କବିତାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ବ୍ୟଂଗ ଗୁରୁ ବାରୁଙ୍କ ଶ୍ରେୟାଶ୍ଚିକ୍ କାବ୍ୟ ପ୍ରବାହ ତଳେ ତଳେ ଅନ୍ତଃସ୍ରୋତ ପରି ପାଠକ ଚିତ୍ତକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରି ବସେ । କବିକୁ ନୂତନ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦିଏ । ସେଇଥି ପାଇଁ ତ ସେ ନୂତନ କବିର ସଜଳ ହିତା ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଛନ୍ତି ।

ଆଜି ସହସ୍ରାଦିଶ ଦଶକର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଧୁନିକ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ନୂତନ ପରୀକ୍ଷା ଦେଖା ଦେଇଛି । ଫଳରେ କବିତା ପଦ୍ୟ ଧର୍ମିତା ଗୁଡ଼ିକ ଫଳେ ନୀରସ ରୁଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କବିତା ଏକସମୟରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଗଭୀରଭାବେ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା, ତାର ପଦ୍ୟଧର୍ମିତା ପାଇଁ । ଅନେକ ପାଠକ କବିତାର ସମସ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ, ରୂପକଳ୍ପ ବା ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଗୁରୁ ନ ପାରିଲେ ବି ସାବଲୀଳ ଭାଷା ଯୋଜନା ଓ ଛନ୍ଦୋମୟତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ନୂତନ ଛନ୍ଦମୟ କବିତା ପ୍ରଥମେ ପାଠକକୁ ଏପରି ଆକୃଷ୍ଟ କରୁଥିଲା ଯେ ସେ ବାର-ବାର କବିତାକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆଗ୍ରହହେଉଥିଲା । ଫଳରେ କବିତାରେ ଧର୍ମିତା ନିକଟରେ ଫଳଶଃ ସ୍ୱଳ୍ପ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ଅଂଧକାର ଭିତରେ ଯଦି ସମୟ ଚାଲିଗଲେ ରସା ଟିକିଏ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଅଂଧକାରରେ ଚାଲିବାର ଅହୁ ମୂଳରୁ ସୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ପଥକଠାରୁ ସେବା ଚାହୁଁବାଏ ଦୂରରେ । ଅଜ୍ଞାନ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଠକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟତଃ ସେଇଥି । ସେମାନେ ଏହିପରି କବିତାର ଛେଦି ନ ଅଛି ଦୁର୍ବୋଧ ରୁଷ୍ଟ

ଗଦ୍ୟର ଧାଡ଼ିକୁ ନ ପଡ଼ି କିଂବା ପଡ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ବରଫରେ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । କାରଣ କବିତାର ପ୍ରାଥମିକ, ଆବେଦନ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କିଛି ରହୁନାହିଁ । ଏଇ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଆଜି ବହୁ କବି ହୃଦୟଂଗମ କଲେଣି । ଫଳରେ ବହୁ ଦିନ ଧରି ଛୁଡ଼ି ଆସିଥିବା ମୁକ୍ତଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଗଦ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସେମାନେ ଫେରାଇ ଆଣିଲେଣି । ଫେରାଇ ଆଣିଲେଣି ପୁଣି ଅଧିକ ସଫଳତାର ସହିତ । ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାର ଛନ୍ଦ ଯୋଜନା ଦିଗରେ ସେମାନଙ୍କର ଏ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ । ଏତିକି ବେଳେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ମରଣ କରୁଥିବେ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟକୁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୁଁ ମୋର କବିତାକୁ ଗଦ୍ୟରାଜ୍ୟରୁ ଫେରାଇ ଆଣି ନୂତନ ଛନ୍ଦରେ ସଜିଲି କରାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଏଇଟା ବୋଧହୁଏ ଗୁରୁ ବାବୁଙ୍କ କବିତାର ପରୋକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ । ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରଭାବ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଯଦିବ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ସମୟର କାବ୍ୟକ ଉପାଦାନ ଆଜିର କବିତାରେ ପ୍ରାୟ ଅଚଳ ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖଞ୍ଜିଏ କବିତା ବହୁ ଲେଖି ଅଟକିଗଲେ ଅଧବାଟରେ । ଅଟକିଗଲେ ଗୋଲି ସମସ୍ତେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି— ରସଜ୍ଞ ପାଠକଠାରୁ ଆରଂଭ କରି ସାଂପ୍ରତିକ କବି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଆଜି ଅନେକ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନାଟିକୁ ଅତିକ୍ରମକରି ବହୁଦୂର ଆଗେଇଆସିଲେଣି । ତଥାପି ଏଇ ବାଟେଇଟିକୁ କେହି ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ଭୁଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । କାରଣ ଯେ ଯେତକି ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ, ସେଥିରେ ଥିଲା ଚାଲିବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୌରବ । ତା'କ ତଲା ବାଟରେ ଅନୁଭବ ଜରିହୁଏ ମାଦକଭର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ସ୍ମରଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ତା ସହିତ ତହର କଳଙ୍କ । ଏକା-ବେଳେକେ ଏ ଦୁଇଟିର ଅନୁଭବ ତମତ୍କାର ନିଶ୍ଚୟ ।

—ନୀଳାଦି ଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରଥମ କବିତା ବନ୍ଧି ‘ନୂତନ କବିତା’ ସେବକ ବାହାର ଥିଲା, ସେଇ ପାଖାପାଖି ସମୟରେ ମୋର ଜନ୍ମ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଆଧୁନିକ କଳର ଯେଉଁ କବିମାନଙ୍କ ସହ ଆମର ପାଠ୍ୟସମ୍ପର୍କ-ଭିତ୍ତିକ ପରିଚୟ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମାନସିଂହଙ୍କ ‘ମହାନଦୀରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଚିହ୍ନର’ ଓ ‘ଗୋପ ପ୍ରୟାଗ’ ଏବଂ ଗଡ଼-ନାୟକଙ୍କ ‘କୈଶୋରିକା’ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦିର ମୁଁ ଜଣେ ଅନୁଗାମୀ ପାଠକ ଥିଲି । ଏହା ମୋ ହାଇସ୍କୁଲ ପଢ଼ାବେଳର କଥା । ଆଧୁନିକ କବିତା ବୋଲି ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ମୁଁ ସହା ବୁଝୁଥିଲି ବା ଲେଖୁଥିଲି, ତାହା କୌଣସି ପୁରୁଣା କଲେଜ ମାଗ୍‌ଜିନ୍ ବା ରବିବାସନ୍ତର ପ୍ରକାଶନର କିଛି ପତ୍ର ଅମେଲିଥିବା ବେତର୍କିଆ-ଶବ୍ଦର କବିତା । ସେଠି ଥିବ କିଛି ରୋମାଂସ, କିଛି ସ୍ମୃତି ବା କିଛି ଉଚିତର ଆଦର୍ଶ--ମୋଟା ମୋଟି କବିତା କଲ୍ପନାର ଏକ ଗାନ୍ଧ୍ୟକ ରୂପକଥା ଦେଇଥିବ । କବିତା ଲେଖୁଥିଲି ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ । କଲେଜ ଛାଟାବାସର ମୁଖପତ୍ର ‘ସାଗରିକା’ରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ କବିତା ‘ସ୍ବପ୍ନ’ (୧୯୭୩), ଆଉ ୩୦ଟି କବିତା ସେଇ-ଥରେ ବାହାରଥିଲା ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାଁରେ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ କାବ୍ୟଧାରାର କୌଣସି କବି ବା କବିତା ପୁସ୍ତକ ସହ ପରିଚୟ ନ ଥିଲା ପକ୍ଷ ପକ୍ଷିକା ବ୍ୟତୀତ । ତା’ଛଡ଼ା ଇନ୍ଦ୍ରେ-ମିତ୍ରିଏନ୍ ବିଜ୍ଞାନର ଛାତ୍ର ହିସାବରେ କବିତା ଲେଖା ପାଇଁ ସମୟ ବା କାହିଁ ? ହଁ ! ସେଇ ତେନ୍ଦ୍ରସ ମସିହା ଦେବ, ଏକ ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମାଟି ଆଣିଥିବା କବିତା ବହିଟି ଥିଲା ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ଥାନ’ ।

‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ଥାନ’ରୁ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ନାମଧାରୀ ମଣିଷଟିକୁ ଏ ଯାଏ ବି ଦେଖିନି । ତେବେ

ସେ ସମୟର ମନ ପରିକା ପୃଷ୍ଠାରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ନାଁ ତ ମିଳୁ ନଥିଲା । ତେବେ ଜାଣିଲି ସେ ଆଉ ଲେଖାଲେଖି କରୁନାହାନ୍ତି । ହଁ ! ସେଇ ପାଖାପାଖି ସମୟରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ବୋଧେ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ଲାଗି କେନ୍ଦ୍ର ଏକାଡେମୀ ସାହିତ୍ୟ ପୁରସ୍କାରପାଇଲେ । ମୋପାଇଁ ତାହା ଥିଲା ନିଶ୍ଚୟ କ୍ଷବେ ଏକ କୌତୁକପ୍ରଦ ବିଷୟ ଘଟଣା ଏବଂ ଅଭି-
ଜ୍ଞତା । ସେ ସମୟରେ ‘ଗମ୍ଭୀର ପୁଲ’, ‘କାଳ ପୁରୁଷ’, ‘ଅନ୍ଧର-
ଭବାତ’ ଆଦି କବିତା ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିକା ମୋତେ ଶୁଣି ଛୁଇଁଥିଲା । ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ନୂଆ ନୂଆ କବିତା ଓ ଗପ ଲେଖିଥିବା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମେଳତେ ମୁଁ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ର ପ୍ରାୟ ସବୁ କବିତା ଆବୃତ୍ତି କରୁଥିଲି ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଏକା ଏକା ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ତରଜା ବନ୍ଦ କରି ମଧ୍ୟ । ସେବେ ଯେଉଁ କେଇଥାଡ଼ି ମୋତେ ବେଶୀ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲା ତାର ସେଇ ‘ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧର ହେ ଭଉଁସ, ପରି-
ଚ୍ଛେଦଟି । କରବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଅନର୍ଥ ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରୟୋଗ-
ବାଦୀ ଧାରାର କବିତାଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ମୋର ଏକ ପ୍ରାଥମିକ ପରିଚୟ ପ୍ରାପ୍ତିକ ହୋଇ ସାରିଲଣି ।

କବିତା ଲେଖା ହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ କବିତାର ଥିଉଣ୍ଟ ସାପେକ୍ଷରେ ସେବେ ବି ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ନ ଥିଲା ଏତେ ବେଶୀ । ତଥାପି ପଞ୍ଚ ପରିକାକୁ ମୁଁ କବିତା ପଠାଉଥିଲି । ବାହାରୁ ଥିଲା ବି କିଛି କିଛି । ତେବେ ପ୍ରାୟମୁଖ୍ୟ ଏକ କୈଶୋରପୁଲରୁ ତପଳ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ମୋତେ ତାଙ୍କ କବିତାର ପ୍ରେମରେ ପକାଇ ଥିଲା । ନ ହେଲେ ମୁଁ କେମିତି ଲେଖିଥାନ୍ତି—“କିନ୍ତୁ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ର ନାୟକ ପରି/‘ଆଖିର କପୋତ ମୋର’/କାଟେ ଆଜି ତୋ ଲାଗି ଲୁହର

ପସଲ,/ତୋ' ପାଇଁ ମୋ କ୍ଷେତ ମାଟି ରଜସ୍ୱାନ ଅନେକ ଧୂସର ।”
(ଅରୁନ୍ଧତୀ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କବିତା—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରଣ : ଫେବୃୟାରୀ
୧୯୭୫) ।

କେତେ ବାର, “ବିଠେଣୁଷ୍ଟଲ୍ୟାଣ୍ଟ”କୁ ‘କାଳ ପୁରୁଷ’ ମନ୍ତ୍ର
ମିଳେଇ ପଡ଼ିଛି । ମନେ ମନେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଶକ୍ତି କଳନା
କରିଛି । ଏ ଭିତରେ ଅନ୍ୟ କବିଙ୍କୁ ବି ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛି ତେର
ଏବଂ ପରସ୍ପରଙ୍କ କାବ୍ୟ—ବୃତ୍ତି ଭିତରେ ସୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରିଛି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କ୍ଲାସିକାଲ୍ ସମାଲୋଚକ ହେଲି ପରେ,
ପ୍ରାଚୀନକାବ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ।
ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଧାରା ଓ ନିଜ କବିତା ଲେଖା ପ୍ରତି ସଚେତନ
ହେଲି ପରେ ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ ପରମ୍ପରାର ଜଣେ ସାମାନ୍ୟତମ
ସାଧକ ହିସାବରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ତମ୍ଭ ମୋ ଭିତରେ
ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ଅଚେତନ ପ୍ରଭାବ କଥା ମୁଁ କହି ପାରୁନି ।
ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରୁ ଉଦାହରଣ
ଦେଇଛି ଅନେକଥର, ଅବସରରେ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ଆବୃତ୍ତି କିଛି
କମ୍ କରିନି । ପଥ ପଥକାରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା
ମିଶ୍ରିତ, ଗୋଷ୍ଠୀମୁକ୍ତ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଯୁକ୍ତ ଆଲୋଚନା ପଡ଼ିବାଠାରୁ
ଆରମ୍ଭ କରି ଶ୍ରେଣୀଲ ପେପର୍ ପାଇଁ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ବାରମ୍ବାର
ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ମୋର ସବୁଥର ମନେ ହେଇଛି ଯେ
ପ୍ରେମରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା କଥା ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସୁଲଭ,
ତାହା ବଶେଷ କରି ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ସରବର୍ଥୀ ପ୍ରାଣ ସ୍ତମ୍ଭରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ।
ବସୁଗତ (ମ୍ୟାଟେରିଆଲିଷ୍ଟିକ୍) ହତାଶା ବୋଧ ଯାହା ବଶେଷ

କରି ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁରବସ୍ଥା ଓ ମାଂସୁକ୍ତର ସଙ୍କଟ ଯୋଗୁଁ ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ଚର ଯାଇଛି, ତାକୁ ଯଦି ବାଦ ଦିଆଯାଏ, କେତୋଟି କଥା ବା ଗ୍ରନ୍ଥ ନିଶ୍ଚୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମାଂସୁକ୍ତର ଏବଂ ଲୁଚିତ୍ବର ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଅନେକାଂଶରେ ତଦେଶୀ ତଦେଶୀ ଲାଗିବେ । ତାଙ୍କ ଦେହ ଚେତନା ପ୍ରାୟ ସର୍ବସ୍ଥ ଏକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅବବୋଧରେ ବସ୍ତୁତଃ ସୀମାୟିତ । କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ବାରମ୍ବାର ସୁରୁଇଛି ଦେହର ବିକାର, ମନର ବିକାର କଥା । ମୋ ମନରେ ସ୍ବତଃ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଛି ଅନେକ ଥର, ତାଙ୍କର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ଅବସ୍ଥା-ଜନିତ ହାତୀକାର ପ୍ରକୃତରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଏବେ ବେଶୀ ? ଏଥିଲାଗି କୋଥେ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ନାଶ କରିବେ କୌଣସି ମୌଢ଼ତା ଚେତନାକୁ ଆବସ୍ଥାର କବିବାର ପିପାସା କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଯାଇଛି ଏବଂ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦିଗ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ମାନବକୁ ହେବ ଯେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଶୈଳୀ ଏବେ ଚମକପ୍ରଦ ଯେ ସମସାମୟିକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେ ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ବ୍ୟତିଷ୍ଟମ, ସଂଗୀତର ଏକ ମୃଦୁ ଲହର ନିଶ୍ଚାସର ପତନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଯାଏ । ବେଶ୍ ବୋଧ, ଶବ୍ଦ ପାରମ୍ପରି୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକ ? ସେଇ ଅଳ୍ପ ଶବ୍ଦକୁ ମାପିରୁପି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ତିଶେଷତଃ ପ୍ରେମ-କବିତା ଲେଖିବାରେ ସେ ଏକ ଅଲବିତ ଦକ୍ଷ ଶିଳ୍ପୀ । ଏବର ଜଣେ ଅଧେ କବିଙ୍କ ପରି ଯା'ଛାତା ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନାରେ ଦେହ ଉଚ୍ଚାଟନକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ କରି ଘାତ ପ୍ରେମ କବିତା ନାରେ ପାଠକଙ୍କୁ କିଛି ଭଲକି ଦେଖାଇବା ବା ଅପଥା କ୍ଳାନ୍ତ କରି ଦେବା ଭଳି କବ ସେ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିକୃତ ନାହିଁ, ବିକାର ମଂପର୍କରେ କୁହାଯାଇଛି । ମୁଁ ବି ପୂର୍ବରୁ

ଏ କଥା କହିବୁ । କେବେ କେବେ ବଂଧୁ ମନ୍ଥଳରେ ଆଲୋଚନା କରିବୁ ଯେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରୁ ଆହରଣ କରି ନିଜ ସାହିତ୍ୟରେ ସମୀକରଣ କରିବାର ଅନ୍ୟତମ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା 'କାଳପୁରୁଷ'ର କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ । ଏକାଠି ମୁଁ ଅନେକ ସମାଲୋଚକ ବା କବିଙ୍କ ପରି 'କାଳପୁରୁଷ'କୁ 'ଓଡ଼ିଶାଲୀ'ର ଏକ ନକଲି ସଂସ୍କରଣ ବୋଲି କହିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏତିକି କହିବି ଯେ ଆହରଣ ଏବଂ ସମୀକରଣ କଳାଶିଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ସ୍ୱାଧୀନୋଦ୍ଭବ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଏକ ସଫଳ ଉଦାହରଣରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ ।

ଉତ୍ତର ପରୁଷରେ ନୂଆସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଅବ-ସଂବାଦିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଗୁରୁପ୍ରସାଦ । ତାଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଅନ୍ୟତମ ସଚେତନ କବି ବେଣୁଧର ରାଉତ । ଭିନ୍ନ ଭଳିକା ଓ ଆଲୋଚକର କବି ଯେ । କେବେ ସରୁଣ ପୁରୁଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲଭ କରିଥିବା ରମାକାନ୍ତ, ସୀତାକାନ୍ତ, ଦୀପକ ପ୍ରଭୃତି ବା ସରୁଣ ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯୌଷଣ୍ୟ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ କବିତାକୁ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନେଲେ ସୀତାକାନ୍ତ, ଯୌଷଣ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ବହୁ କବିଙ୍କ ପ୍ରାଥମିକ କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରସବ ଧରଲକ୍ଷିତ ହେବ ଉତ୍ତମ ଭାବଚେତନା ଓ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ଅନୁକ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ସଂପ୍ରତି ଅଦଳ୍ତମ କରିଗଲେଣି ବୋଲି କହିବାରେ ମୋର ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବୁ ତାଙ୍କ କବିତା ଯେଉଁ ମାତ୍ରାରେ ପାଠକଙ୍କୁ ଆବେଗରେ ଜାଗୃତ ଧରି ରଖିପାରେ, ସେଇ ମାତ୍ରାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାଟି ହେଉଛି, ଆବେଗକୁ ମୁଖ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ୍ୟ କରି ପ୍ରେମ କବିତା ଲେଖୁଥିବା ଜରୁଣମାନେ ଏବେ ବି ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ କବିତା ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିବ—୨୦୧୨ର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ କହିବୁ । ଏ କଥା ସତ ଯେ ଯେ ଜାଲିକାରେ କିଛି ଦିନ ଭୁଲିଗଲି କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଅଲଗା ବାଟ ବାଛିବେ ।

ଆଧୁନିକ କାଳରେ ସବୁଠାରୁ କମ୍ କବିତା ଲେଖି ରାଉତରାୟ ପରଂପରାରେ ନାଁ କରିଥିବା କବିଙ୍କ ଜାଲିକାରେ ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରଥମରେ ରହିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଶାନ୍ତିମତ କବିତା ଲେଖାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ

ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୃଷ୍ଟିଶିଳ୍ପର ରୂପ କପରି ହୋଇଥାଏ ତା' କହିବା କଷ୍ଟକର । ତାଙ୍କର ସେଇ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ 'ସମୁଦ୍ରସ୍ଥାନ' ମୋ ରା୍ୟାକରେ ଏବେ ଯଜ୍ଞିତ ହୋଇ ରହିଛି ପ୍ରଥମ କିଶୋରୀର ପ୍ରେମ ପତ୍ର ପରି । ତାଙ୍କର ବିକାଶ ଓ ଉତ୍ତରଣ କଥା ଭାବି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏବେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ସମୁଦ୍ର କଳରେ ସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଅନେକଙ୍କ ଭିତ୍ତି, ଅନେକଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶାନ୍ତିବା । ସେଇଆଡ଼େ ମୁଁ ମୋ କାନ ପାରିଛି ।

— ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣ୍ଡବ

ଶୁଣାଯାଏ, ବସୁଓଁଲ, ତା ଜନ୍ମନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିବାପାଇଁ ବହୁ ବାଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ସବୁଠୁ ମଜାର କଥା—ତା ଜନ୍ମନ୍ ନିଜେ ହିଁ ଥିଲେ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ହେଉ । ତଥାପି ବସୁଓଁଲ, ଜନ୍ମନ୍‌ଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାର ମୋହ ଏଡ଼ାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଏହା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସଂକଳାପରେ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଆବେଗସୂକ୍ଷ୍ମ କବି ଲେଖକଙ୍କ ସାମ୍ନା ସବୁବେଳେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହୋଇ ରହି ଆସିଛି । ସେହିପରି ଏକ ଆବେଗର ମୋହରେ ମୁଁ ପୁଣି କଲେଜକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲି । ଏହା ୧୯୫୮ ମସିହାର କଥା ।

ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ ପରି ପ୍ରତିଭାଧର କବିଙ୍କୁ ନିକଟରେ ପାଇବା, ତାଙ୍କର ସ୍ଵର ଓ ତାଙ୍କର ଅନୁଭବ ମହିତ ଏକାସ୍ତ୍ର ହେବାର ମୋହ, ସେ କୌଣସି ତରୁଣ କବି ନିକଟରେ ରହିବା ସାଧାରଣ । ସେତେବେଳକୁ ସଚ୍ଚି ଗୁରୁତରାୟଙ୍କ 'ପଞ୍ଜିଣୀ' (୧୯୪୦), 'ବାଳଗୁରୁତ' (୧୯୩୯-୪୧), 'ପାତୁଲପି' (୧୯୪୭) ଓ 'ଭୀମସୁନ୍ଦର ଦେଶ' (୧୯୪୮) ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ ମାଧ୍ୟମରେ ମୋର ଅନୁରାଗ ଆଧୁନିକ କବିତା ସହିତ କିଛିଟା ପରିଚୟ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଗୁରୁବାରୁଙ୍କର ୧୯୫୫ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ନୂତନ କବିତା' ମଧ୍ୟ ପଢ଼ି ସାରିଥିଲି

ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ‘ବିଜ୍ଞାନ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର କବିତାକୁ ମଧ୍ୟ ବହୁବାର ପଢ଼ିଥିବାର ମୋର ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେ ଅଛି । ବିସ୍ମୟଂଗ୍ୟ ‘ବିଜ୍ଞାନ’ରେ ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ କବିତା ସହିତ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରେଟ୍ ଫଟୋ ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମୋର କେମିତି ଏକ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବେଶମୟ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୫୮ରୁ ୬୦, ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ହିଁ ଦେଖିଛି । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର ‘ଦୃଷ୍ଟିର ଦିଗନ୍ତ’, ‘ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ (ଦୁଇ)’ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ କବିତା ସଜ୍ଜିତ । ୧୯୬୦ରେ (‘ପ୍ରଜ୍ଞା’-୨) ‘କାଳପୁରୁଷ’ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେ କବିତା ପଢ଼ିଲାପରେ, ଆଉ କବିତା ଲେଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ହେଲା ଏବଂ କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର କବିତା ଲେଖିବା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଏ ଭୂମିକାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଲା—ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ କବିତା ନେବଳ ମୋତେ ନୁହେଁ, ସେ ସମୟର ଅନେକଙ୍କୁ ଆବୋରି ରଖିଥିଲା । ମାତ୍ର ୨୯ଟି କବିତା ଲେଖି ଏତେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କରି ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆରେ ସେ ହିଁ ପ୍ରଥମ ।

ଓନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଦଶକରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ତଳେ ରାଧାନାଥ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟି ଇଂରାଜୀର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଫଳରେ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ରଖିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଜନ ଜୀବନରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ଶଶିସାହୁଜୀର ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ ସଚେତନ ଥିଲେ ହେଁ, ରାଧାନାଥଙ୍କ ପ୍ରଭାବକୁ ଏଡ଼ାଇ ଏହାର ପ୍ରକୃତିକୁ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ-ପରଂପରା ଯେ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପଥମ ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ଅଟଳ, ଏହା ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ମୌଳିକ କାବ୍ୟ ବକ୍ତବ୍ୟ ଓ କାବ୍ୟ ଅନୁରବ ନିମିତ୍ତ ନୂତନ କାବ୍ୟଭାଷା ଓ ନୂତନ କାବ୍ୟ ଆବେଗର

ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରଥମେ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଲା । ତାଙ୍କର କବିତାସମୂହ, ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ରାଧାନାଥ-ପରମପରୁ ମୁଦ୍ରିତ କରି ‘ନୂତନ ଚେତନା’କୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କଲା ଏବଂ ଚରୁଣଚର କବିମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ଭାବରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲା । (‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ଆଲୋଚନା, ଯଶାସ୍ର ମୋହନ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରଜ୍ଞା-୩, ୧୯୭୧, ପୃଷ୍ଠା-୩)

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କାବ୍ୟସୂତା ସମୃଦ୍ଧ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ସୃଜନ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଶବ୍ଦସମୂହର ଅଭିଜ୍ଞ ଓ ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ସମିଶ୍ରଣ ପାଠକ ମନରେ ନୂତନ ଅନୁଭବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରିଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କର ଯେ କୌଣସି କବିତାର ଯେ କୌଣସି ୨/୩ ଧାଡ଼ିକୁ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ନିମ୍ନରେ କେତୋଟି ମାତ୍ର ଉଦାହରଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ ।

(୧) “ତୁମକୁ ମୁଁ ଖୋଜୁଥିଲି ଦୟା ଶମା ଆଶା ଓ ସ୍ୱପ୍ନରେ ।

ସ୍ୱପ୍ନ କାହିଁ ? ଶମା କାହିଁ ? ସମୟର ବର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତୃତ ”

(ସନ୍ଦେହ-୭)

(୨) “ଆକାଶର ଶୂନ୍ୟତାରେ ପୃଥିବୀର ଦୂରନ୍ତ ଏ ଗଡ଼

ତୁମର ବା ଶେଷ କେବେ ଶେଷ ମୋର ସମୟ ଓ ସ୍ଥିତି ?”

(ସନ୍ଦେହ-୭)

(୩) “ଅକସ୍ମାତ୍ ଏ କି ଭୟ—

କେଉଁ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ବା କେଉଁ ଘୋର ମହାପାଳକର !”

(ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ-୨)

(୪) “ମୁଁ କହିଲି ଭଲ ପାଅ, ଭଲ ପାଅ ଯତେ ଭଲ ପାଅ

ମୁଁ ଶୁଣିଲି କାନରେ ମୋ ହାତ ଆଉ ମାଂସର ସ୍ପନ୍ଦନ

ମୁଁ ଦେଖିଲି ବାମ ଅଂଗ ପଂଗୁମୋର ବର୍ଣ୍ଣ ମୋର ଇସ୍ତ

ପିଂଗଲ ।”

(କାଳପୁରୁଷ-୫୭-୧୦)

ଉପରୋକ୍ତ ୪ଟି ଉଦାହରଣରେ ‘ପ୍ରଶ୍ନ’, ‘ବସ୍ତୁ’ ଓ ‘ଦୂରଗତବୁଦ୍ଧି’ (‘ସ୍ୱପ୍ନ’, ‘ଶମା’, ‘ଶେଷ’, ଓ ‘କେଉଁ ଘୋର’) ନୂତନ କାବ୍ୟଆବେଗ ସୃଷ୍ଟି କରି କାବ୍ୟଲୁଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ସେମାନଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ପୂର୍ବରୁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହି କବିତାର ନାୟକ ବୀରଭୂ ଓ ଗୌରବରହୀତ ଗୋବର ଗଣେଶ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ସେ ନାୟକ ନୁହେଁ—ଏହାହିଁ ଏହି କବିତାରେ ସବୁଠାରୁ ବଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ । (‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ଆଲୋଚନା, ଯଜ୍ଞେ ମୋହନ ମହାନ୍ତି ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’-୩, ୧୯୭୧, ପୃଷ୍ଠା-୯)

ତାଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଆଧୁନିକ ଜୀବନର (୧) ବସ୍ତୁତା, (୨) ଅସ୍ପଷ୍ଟତା, (୩) ସମୟ ଚେତନାର ଗତି ଓ (୪) ମୃତ୍ୟୁର ଅନୁଭବ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଏବଂ ସମ-ସାମୟିକ ସଭ୍ୟତାର ଜଟିଳତାଜନିତ ପ୍ରତିଫଳିତ। ସ୍ୱରୂପ ଧ୍ୱଂସ, ଅବସ୍ଥା, ଜଗ, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ବ୍ୟାଧିର ଅନୁଭୂତି ମାଧ୍ୟମରେ ସମୟର ‘ଦୂରନ୍ତ ଗତି’ (‘ଗତି’) ପ୍ରତି ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏଠାରେ ନମ୍ବୋକ୍ତି ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

(୧) ମୁଁ ଦେଖେ ତୁମର ଦେହ ହଠାତ୍ ଯାଏ କାଦୁଅ ପାଲଟି’ କିମ୍ବା ‘ସିନେମାର ହାଣ୍ଡିକଲ ମୁଁ ଦେଖିଛି ତୁମର ଦେହରେ ।’ (ଅଲକା ସାନ୍ଧ୍ୟାଲ) । (୨) ‘ମଣିଷର କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଶା ଓ ନିରାଶା କେତେ/ଯୋଜନା ଓ କମିଟି ଭିତରେ ।’ (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ-୨) । (୩) ‘ହିମିତ ତାରାର ଲୁହ ଆକାଶରୁ ପୁଣି ଆକାଶକୁ/ଶୀତର କୁହୁଡ଼ିଯାଏ ପାରିହୋଇ ଆଜି ଯେବେ ଦିଗନ୍ତରୁ କେତେ ଦିଗନ୍ତକୁ ।, (ନିହତ ଗୋଧୁଳ) କିମ୍ବା ‘ନିସ୍ତବଧ ଦିପହରେ ପଥ ଝଡ଼ା ଶୁଭେ ନାହିଁ ଖରାର ନିଶ୍ୱାସ’ (ଆଖିର କପୋତ ମୋର) । (୪) ‘ଜଗ ମୃତ୍ୟୁ

ବ୍ୟାଧି ପୁଣି ଜୀବନର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ।’ (ଆଖିର କପୋତ ମୋର)
 କିମ୍ବା ‘ମୁଁ ଆଜି ପଠାଏ ମୋର ଏ ଭରତ ଭୟ ପୁଣି ପ୍ରୂପ ପ୍ରୂପ/
 ନିରର୍ଥକ ଚାଲି/ମୁଁ ପଠାଏ ତୁମ ପାଇଁ ମୋର ଶ୍ରେଣୀ ସନ୍ତାନ ଓ
 ମୋ ଦେହର/ହାଲ ଆଜି ତାତିର ଖବର । ମୁଁ ପଠାଏ ତୁମଆଡ଼େ
 ମୋର ଶତ ପ୍ରେତାତ୍ମାର ନଷ୍ଟ/ସେତେ ଯାଗା ଆଜି ମୋର
 ପିତୃସ୍ମରଣର ଜବା ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧିର ଖବର ।’ (୧୦) ।

ଏପରିକି ‘ପିକ୍‌ନକ୍’ ଓ ‘ହୁଟିର ଖରା’ କବିତା ଦୁଇଟିର
 ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପରିବେଶରେ ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟ ନାୟକର ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ।
 ‘ଜନ୍ମ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶେଷକୁ ନିପ୍ରେକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଆମେ
 ସବୁ ବୁଝି ଦେଖୁ କାରବାଟି ଚାରିପାଖେ ନିରୁଚିଆ ଗଡ଼ର ପରିଣା’
 (ପିକ୍‌ନକ୍) । ପୁନଶ୍ଚ ‘ନିରୁଚିଆ ଜୋର ପାଣି, ନିରୁଚିଆ ନେଳି
 ଶିଉଳରେ, ଦି ପ୍ରହର ଦଳଦିଆ’ ପାଲଟିଯାଏ ଏବଂ ‘ତୁମ ରାଆଁ ଓ
 ଆମ ଗାଆଁ, ଶ୍ରୀହନ ଖରାରେ ବସନ୍ତ’ ହୋଇଯାଏ । (ହୁଟିର
 ଖରା) ।

ଉପରୋକ୍ତ କାବ୍ୟଗୁଣ ସହିତ ସଂସାରର ନିଷ୍କୁରତା,
 ମୋହ, ଅସାରତା, କାବ୍ୟ ନାୟକର ନିର୍ଲିପ୍ତ ମନୋଭାବ ଓ
 ଅସହାୟତା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତା ସମୂହର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ
 ଏବଂ ଏ ସବୁର ଶୀର୍ଷତମ ପରିପ୍ରକାଶ ହେଉଛି ‘କାଳପୁରୁଷ’ ।

ବର୍ଷା ବା ଜୀବନର ସୂଚନାରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ଆରମ୍ଭ
 ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ‘ନିଷ୍କୁର’ ଓ ‘ନିର୍ମମ’ ଏବଂ ଏହି ଅନୁଭୂତି
 ସମଗ୍ର କବିତାରେ ସଂପ୍ରସାରିତ । କବିତାର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ନିର୍ଜୀବ
 ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ମଣିଷର ଅସହାୟତା ସୂଚିତ । ଏହି
 ଉପଲବ୍ଧି,

(୧) “ଏକ ଦେହେ ଜନ୍ମ ନେଲି ପୁରୁଷ ମୁଁ ସେହି ଦେହେ
ନାଶର ଖୋର”

× ×

× ×

(୩୩୩)

“× × ରାଜାଙ୍କର ଇଲା ନାମେ

ଏକମାସ ପୁଅ ଓ ଦୁହିତା...” (୩୩୫-୩୩୬)

ଏବଂ (୨) “କନ୍ତୁ ମୋର ସନ୍ତାନରେ ଏ ବରଷ ଏକପାଦ ବଣିଷ୍ଠ
ବୃଷଭ

ପୁଣି ଏହି ଉଦ୍‌ଭାବେ ଧଳାଧୋଳ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଓ

ଧଳାଟୋପି ଧଳାକାର ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଣି ଇଷ୍ଟ ପିଙ୍ଗଳ

ସନ୍ଧ୍ୟା ର ଆଦାତ ଆଜି ବୃଷଭର ଆର୍ତ୍ତନାଦ...”

(୩୩୯-୩୪୨) ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ

ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଗଭୀର ।

‘ଭଗବତ’ (୧ମ ସ୍କନ୍ଦ-୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ‘ଇଲା’ କନ୍ୟା
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୁଅ ‘ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ’ରେ ପରିଣତ ଏବଂ ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ
ମୃଗୟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ‘ସୁକୁମାର’ ବନରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମହାଦେବଙ୍କ
ପୂର୍ବ ଅଭିଶାପରୁ ସ୍ତ୍ରୀରୂପାନ୍ତ ଗ୍ରସ୍ତ । ପୁନଶ୍ଚ ସେଇ ସଦାଶିବଙ୍କ ଦୟାରୁ
ଆଜୀବନ ଏକମାସ ପୁରୁଷ ଓ ଏକମାସ ସ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରଥମ
ଉଦାହରଣରେ ସୂଚିତ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଉଦାହରଣରେ ମଧ୍ୟ ‘ଭଗବତ’ (୧ମ ସ୍କନ୍ଦ-୧୭ଶ
ଅଧ୍ୟାୟ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଖ୍ୟାନର ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଅଛି । ‘ବୃଷଭ’
ହେଉଛି ଧର୍ମ । ଏହାର ଚାରିପାଦ—ତପ, ଶୌଚ, ଦୟା ଓ ସତ୍ୟ ।
ତପ, ଶୌଚ, ଓ ଦୟାରୂପକ ତିନିପାଦ ଯଥାସମେ ସତ୍ୟ, ସେତୟା
ଓ ହାପର ଯୁଗରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ, କଳିଯୁଗରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ

ପାଦ 'ସତ୍ୟ' ହିଁ ରହିଛି । ସେହି ଏକମାତ୍ର ପାଦଟିକୁ କଳି ଯନ୍ତ୍ରରେ ଅପାତ କରୁଛି ।

ସୂକ୍ଷ୍ମମୂର ଏକମାସ ଅନ୍ତରରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଓ ସ୍ବାଦି ପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ଏକପାଦ ଶଶିଷ୍ଠ ବୃତ୍ତକୁ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରହାର—ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କାବ୍ୟନାୟକର ଅସହାୟତା ଗଙ୍ଗାର ଓ ସୁସ୍ଥିଷ୍ଠ । 'ଭଗବତ' ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଧ୍ୟାନ ସହଜ ସାଂପ୍ରତିକ ମଣିଷର ଅସହାୟତା ସମପର୍ଯ୍ୟାୟର ହୋଇ-ଅବାସ୍ତୁ କାବ୍ୟୋପଲବ୍ଧି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଐତିହ୍ୟ ସହଜ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ ହୋଇ ପାରିଛି । ସେହିପରି ପଦ୍ୟକ୍ତିତ, ଅନ୍ତର, ଛନ୍ଦବ, ଅଳଗର ପ୍ରଭୃତି ପୌରାଣିକ କାବ୍ୟବସ୍ତୁ ଉଦ୍ଧୃତାପନ ବା ମିଥ ପ୍ରୟୋଗରେ କାବ୍ୟବକ୍ରବ୍ୟ ବଳଷ୍ଠ ଓ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଜୀବନର ନୂତନ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣରେ ସହାୟତା କରୁଛି । ଫଳରେ ଗ୍ୟାନାଥ-ପରଂପରା ପ୍ରଭବତ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଧାରା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପରିବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଓ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୋଇପାରିଛି ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅନ୍ତତଃ ଏହିକି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, କାବ୍ୟବକ୍ରବ୍ୟ ନିମିତ୍ତ କାବ୍ୟୋପଯୋଗୀ ସଂସ୍କାରଶୀଳ ସଂଯତ ଗ୍ରନ୍ଥା, ସମୟସଚେତନ ନୂତନ ଅନୁଭବ ଏବଂ ପରଂପରା ସହଜ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନରେ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଇତ୍ୟାଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଗୁରୁବାଚ୍ଛଙ୍କ କବିତା ନିକଟରେ ଆମେମାନେ ରୁଣି ।

— ବଂଶୀଧର ଶତ୍ତରାଜୀ

ମୁଁ କଲେଜ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିଲବେଳେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଥିଲି । 'ନୂତନ କବିତା' ଓ 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ବହି ରୂପରେ ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ, ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ପତ୍ରିକାରୁ

ଅଲଗା କରି ଏକ ‘ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂକଳନ’ କରିଥିଲି । ସେଇ ସଂକଳନରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ, ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବେଣୁଧର ରାଉତ, ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କବିତା ସହିତ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେତେଗୋଟି କବିତା ମଧ୍ୟ ଥିଲା ।

‘କାଳପୁରୁଷ’ର ଏକ ହାତଲେଖା ‘କପି’ ହିଁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ମୋର ଜଣେ ସହଧ୍ୟାୟୀ ବନ୍ଧୁ କବିତାଟି ପଢ଼ି ଏଲେ ବେଶୀ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତାଟିକୁ ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଦେଇଥିଲେ । କେବଳା ସେତକ ନୁହେଁ, ବରଂ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲାବେଳେ ଶ୍ରେଣୀ କକ୍ଷରେ, କଲେଜ ଭିତର ଓ ବାହାର ପଡ଼ିଆରେ ଏକ ଅତି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଚଂଗରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଆବୃତ୍ତି କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ଜାରବ ଆସାନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ କୌଣସି ଉପହାସିନୀ, ଭ୍ରମିକା ବା ଗୌର ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପୂର୍ବରୁ ହଠାତ୍ କହି ଉଠନ୍ତି :

ସେତେନ ଆସିଲା ବର୍ଷା...

ସ୍ନାତ୍ ଦାସ ଇଞ୍ଜିନିଅର...

ଗୋଡ଼ ଯଦି ଖସିଗଲା ପରିବା ଗ୍ରେପାରେ

ତାର ବା ଘୋଷ କଣ ? — ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ସହଧ୍ୟାୟୀ ବନ୍ଧୁ—ସଂସାରରୁ ହିଁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ସହିତ ମୁଁ ସଂପୃକ୍ତ ।

ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଥର ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କ କବିତାର ଗାଢ଼ମୟିକା ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ଥର ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଅନେକ ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ମୁହଁ ଓ ଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ ସ୍ମୃତି ଓ କଳନାର ଏକ ଜଗତରେ ବିଭେଦ କରି ରଖିଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଥର ଜାଣିଲା ବେଳକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେବଳ ଗୋଟିଏ କବିତା ହିଁ ପଢ଼ି, ଦେଖି, ଶୁଣି ଗୁଲୁଛି ମୁଁ । ଏବେ ବୁଝୁଛି ଯେ, ସେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କବିତା ହିଁ ଲେଖି ଗୁଲୁଛନ୍ତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ତାଙ୍କର ଏ Continuity ହିଁ ତାଙ୍କୁ ବାରଂବାର ବଳ ଯୋଗାଇଛି । ତେଣୁ ମୋର ମନେ ହୁଏ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଦେବା ଭାଗ ଭାଗ କରି, ଖଞ୍ଜ ଖଞ୍ଜ କରି ଆଦୌ ଉପଲେଖ କରିହେବ ନାହିଁ । ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତମାନଙ୍କର ଏକ ସୁପରିଚିତ ଜୀବନ-ପ୍ରବାହକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ନିଜ କବିତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିବାରୁ କବିତାଲୁଡ଼ିକ ଏ ମାଟିର ନିକଟତର ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । 'କାଳସୁରୁଷ'ର ଅନେକ ଅଂଶ ପରଲତା, ସୃଜନ ଓ ବୋଧନୀର ଉଦାହରଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପାରିବ । ଏ ଭାଗର କବିତାକୁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । କୌଣସି ଏକ ଆବେଗ ବା ପ୍ରେରଣାର ପ୍ରବଳ ଗୁପ୍ତ ନ ପଡ଼ିବା ଯାଏଁ ସେ କବିତା ଲେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେଇଥି ଯୋଗୁଁ ହିଁ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ କବିତା ପଦାକୁ ଆସି ପାରନ୍ତି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଲେଖନ୍ତି ।

ଏହା ହିଁ ମୋର ଅଭିଯୋଗ ।

× × ×

ଦେବେନ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟଧାରାର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସାଧକ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଶୈଳୀଗତ ଇଂରେଜିଆ ଗୁଣ ଥିଲେ ହେଁ, ତାଙ୍କ କବିତାର ଭୃଦୁଣ୍ୟ, ଚରିତ୍ର, ଦନ୍ତନା, ପରିବେଶ ଓ ସଂଳାପରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆତ୍ଵ ରହିଛି, ସେଥିଯୋଗୁଁ କବିତାର ପ୍ରଣୟାରେ ଅଟକି ନ ଯାଇ ମୁଁ ବାରଂବାର କବିତାର ନିକଟତର ହୁଏ । ତେଣୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ମୁଁ ଇଂରେଜୀ ଶୈଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନର କବି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଛି ।

ଅହ କେତେକ ସମାଲୋଚକ କହନ୍ତି ଯେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାମାଜିକ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସବୁ କବିତା ବା କଳାକୃତିରେ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତାର ସଂଧାନ ହୁଏତ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତୀୟ କବିତାର ଗୋଷ୍ଠୀକରଣ ସକାଶେ ସହାୟକ ହୋଇପାରେ । ସାମାଜିକ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ଜର୍ମାନିକାଲେ ଭଲ କବିତାର ଏକ ଅନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକମୟ ଉପାଦାନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଏହି ଉପାଦାନର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ, ଏହା ଜନ-କବିତା, ଲୋକ-କବିତା ହୋଇ ନ ପାରେ । ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀର ସାଂପ୍ରାନ୍ତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ହିଁ ସେ ପଲ୍ଲଙ୍କବାସୀ ନିରକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ମୁଖ୍ୟୋଷ୍ଠ ମନେ ହେବେ । ମାତ୍ର ଆମେ କଣ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଅଶା କରିବା ଯେ, ଲୋକେ ପଲ୍ଲଙ୍କବାସୀ ଓ ନିରକ୍ଷର ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତୁ ?

ନିଜର ସମସ୍ତ ଓ ପରିବେଶକୁ ସେ ଯେଉଁ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ନିଜର କବିତାରେ ଜୀବନ୍ତ କରି ପାରିଛନ୍ତି, ତାହା ଯେତେ ପରିଚଳ ମନେ ହେଲେ ହେଁ, ସର୍ବଦା ଅନୁକରଣୀୟ । ଏହି କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଆଲୋଚନାରେ ସେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ।

—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଦ୍ୱିପାଠୀ

ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ଓ ମୁଁ

୧। ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ୧୯୭୦
ଅଗଷ୍ଟରେ ‘ଓଡ଼ିଶାଲେଖ’ର
କଟକ ସଂସ୍କରଣ ‘କାଳ-
ପୁରୁଷ’ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।
୨। ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ
ଭାସାର ତମତ୍କାରିତା
ଓ ରୂପକଲ୍ୟ ତତ୍କାଳୀନ
ତତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରଶ୍ନାନ୍ତ ପ୍ରସାବତ
କଲ । ପଦ୍ମାର ଛନ୍ଦର
ସାଫଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅନେକ
କବିଙ୍କୁ ଅନୁରୂପ ଛନ୍ଦ
ମାଧ୍ୟମରେ ପରୀକ୍ଷା ନିଶ୍ଚୟ
କରିବାକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କଲ ।
୩। ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କାବ୍ୟ-
ଧାରାସହିତ ଓଡ଼ିଆକବିତାକୁ
ସଂଯୁକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଯେ
ବାବୁ ଓ (ପ୍ରାୟ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)
ରମାକାନ୍ତ ବାବୁ ଉଦ୍ୟମ
କରିଥିଲେ । ‘କାଳପୁରୁଷ’
ଓଡ଼ିଆ କବିତା ବିଶ୍ୱର
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକମୁଖୀୟମାନ
(standard) ପ୍ରତିଷ୍ଠା
କଲ । ଅଧୁନିକ କାବ୍ୟ
ଚେତନାର ଯଶସୀ ସମା-

୧। ୧୯୭୦ରେ ବିଧିବଦ୍ଧରେ ମୁଁ ଜଣିତା
ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲ ଏବଂ ମନଯୋଗପୂର୍ବକ
‘କାଳପୁରୁଷ’ ଅଧ୍ୟୟନକଲ ।
୨। ଆମେ (ସୌଭାଗ୍ୟବାବୁ, ଦେବଦାସ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର,
ପ୍ରତାପ, ମୁଁ କତ୍ୟାଦି) କବିତା ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ
କରିଲା ବେଳକୁ ଯେ ରାଜକବିତା, ରମାକାନ୍ତ,
ରଥ ଓ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ ଯଶସୀପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ
ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଆମ କାବ୍ୟବିକାଶକୁ
ଶକ୍ତିମନ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ ସେମାନଙ୍କ କାବ୍ୟ
ପଢ଼ିବୁମି ସଂପର୍କରେ ଅବହତରହୁ ପରୀକ୍ଷା
ନିଶ୍ଚୟ କରୁଥିଲୁ ।
୩। ସାହିତ୍ୟ ନୃଷ୍ଟ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍ଥାପିତ ଲେଖା
ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱିଷ୍ଟା ବା ଗୌଣ ପ୍ରଶ୍ନାଙ୍କ ପାଇଁ
ସ୍ଥାପିତର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ହୋଇଥିବାରୁ ସମକାଳୀନ
ପ୍ରଶ୍ନାମାନେ କବିତା ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱଳ୍ପ
ମୁଦ୍ରାଙ୍କନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟାସୀ ହେଲେ ଏବଂ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ
ଯେ ରାଜକବିତା ଓ ରମାକାନ୍ତଙ୍କ କାବ୍ୟ ସିଦ୍ଧିକୁ
ସ୍ଥାପାର କରି ତଥା ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ପୁଷ୍ପ-
ଭୂମି, ଗୀତିମୟ ଐତିହ୍ୟ (Lyrical tra-
dition) ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତାକୁ
ସୂଚଣା ରଖି ଉତ୍ତର “କାଳପୁରୁଷ” ମୁଗ୍ଧ
କବିରୂପେ ମୁଁ କବିତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।
୪। ନିଜ କବିତାର ସମୀକ୍ଷାକରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିକୁ ନିଜ କବିତା

ଲୋଚକ ରୂପେ ଶ୍ରୀଯତୀନ୍ଦ୍ର
ମୋ ହ ନ ମହାନ୍ତିକୁ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲ ।

୪॥ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କେନ୍ଦ୍ରୀୟ
ସାହୃଦ୍ୟ ଏକାତ୍ତେମୀ
ପୁରସ୍କାର ପାଇବାପରେ
ଓ ତାଙ୍କ କବିତାର ବିବଧ
ବିଶେଷ ବିଶେଷରେ ଶେଷ-
ରତ ହେବାପରେ ତାଙ୍କ
ଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତାଅଧିକ
କିଛି ଲଭ କରି ପାରିଲ
ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ନୁହଁନ୍ତି,
ସେ ଯେମିତିଗୋଟିଏରୂପେ
କବି ହୋଇ ରହିଗଲେ ।
କୋଡ଼ିଏଟି କବିତା ଓ
ଦଶଟି ସନେଟ୍ ମଧ୍ୟରେ
ତାଙ୍କକାବ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୀମିତ
ରହିଲା ।

ଅଲିଖିତଭାବେ ସମୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।
ସମୀକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ କେବେ କେବେ
ସତ୍ୟର ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଦର୍ପଣରେ ନିଜକୁ ଦେଖିବା
ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦିଏ । ଏଯାବତ୍ ରଚିତ ମୋର
କବିତା ସଂକଳରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟତଃ ବିଜ୍ଞ ସମାଲୋଚକ
ମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନୁକୂଳ ମନ୍ତବ୍ୟ ପାଇଛି । ଜଣେ
ଦୁଇଜଣ ଅସହସ୍ତ ସମାଲୋଚକ ଯେଉଁମାନେ
ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ନ୍ୟୁନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି
ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ନିନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ
ତ ମୁଗେ ମୁଗେ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ରହିବେ ଇ !
ତେବେ ମୋ କବିତାକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହୃଦ
ଭୁଲନା କରିବାକୁ ଯଦି କୁହାଯାଏ, ମୁଁ କହିବି
ସେ ଆମର କାବ୍ୟଗୁରୁ ଏବଂ ଆନୁମୋଦନ
ତାଙ୍କର ଦାୟାଦ ।

ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନାଥ

ଚିତ୍ତି ଅନୁଭୂତିର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସତେ ଯେମିତି ଆସିଗଲା କବି
ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ପରେ । ଅନୁଭୂତିର ବହୁବିଧ ପର୍ଯ୍ୟାୟ
ଭିତରେ ଯେଉଁ ନମ୍ର ମଣିଷଟି ଅଜୀବାର କରିନେଇଥିଲା ଦୁନିଆକୁ
ଓ ଦୁନିଆର ଦାଉକୁ ବିନା ସାଲିପ୍ରେ, ସେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷଟି ଯେମିତି
ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନପରେ କଠୋର ମାଡ଼ି ଉଠିଲା ଏକ ପଦଯାତାରୁ ବିରକ
ହୋଇଗଲା ଆମ ସାମ୍ନାରେ । ତଥାପି, ସେ ପଦଯାତାର ପାଦଚିହ୍ନ

ଦେଖିବାକୁ କେତେକ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ପାଠକଙ୍କର ଉନ୍ନତ ଅପେକ୍ଷା ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର କାବ୍ୟମାନସ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟୋଚ୍ଚ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଶିଳ୍ପାଲେଖ କରି ଭବିଷ୍ୟତକୁ କେଉଁ ଉଦ୍ଭବ ନିର୍ମିତ ହେବ ବଢ଼ାଇଥିଲେ କି ଅଞ୍ଚଳ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ତେଜରେ ଠିଆହୋଇ ନିଶ୍ଚୟ ସମାଜକୁ ଗ୍ରାସ୍ୟବାଦୀ ଭଳି ବମୁରୁପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରହିଥିଲେ ସେକଥା ସମାଲୋଚକମାନେ କହିବେ । କିନ୍ତୁ ‘ମୁଲ୍ୟପୁନ’ର ସମ୍ପାଦକଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟମାନସକୁ ମୁଁ ଯେମିତି ଜାଣିଛି ତାର ସାମାନ୍ୟ ଛପା ମାତ୍ର ଏ ଆଲୋଚନା ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଭିତରେ ଅଛି ଏକ ଭଙ୍ଗା ମଣିଷର ଛବି । ଆଶା ଓ ପ୍ରାପ୍ତିର ଲମ୍ବା ରସ୍ତାକୁ ମାପିମାପି ସ୍ୱେଦହିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅବସ୍ଥାପୀ ଆଶାସଫଳ ସୁଶ୍ରୀବଜଳ ସାଲିପ୍ । ଦୈନିକ ଓ ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜର୍ଜରିତ ଚନ୍ଦ୍ରବ୍ୟୁଥ ପରିବେଷ୍ଟନା ଭିତରୁ ମୁକ୍ତିପାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବଳର ଶବ୍ଦ । ସମାଜର ଶ୍ରେଣୀଭେଦ ଭିତରେ ସର୍ବପ୍ରାପୀ ଦେହଜଳ କାମନାର ଅଗ୍ନିକଣାପ୍ରସ୍ତର ଅସଫଳ ବ୍ୟର୍ଥତାର ଶୂନ୍ୟ ଇଲକାରେ ଓ ସମୟର ନିଠୁର ସାମନ୍ତବାଦୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ଭିତରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷର ସଂଯତ ଓ ସୁସଂଯୋଜିତ ଦେହକେନ୍ଦ୍ରିକ ଆକାଶଛୁଆଁ ଚେତନା । ଏ ଚେତନା ଭିତରେ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ଅଭାବ ହିଁ କାବ୍ୟ-ନାୟକୁ ମୁହଁର ନେଇଛି ଅବସ୍ଥାର ଟାଙ୍ଗର ଭୁଲିକୁ ଯାହା ଅନତିସନ୍ଦୀପ୍ତ ଓ ପସରତା ଅନୁଭୂତିମୟ ।

ସମୁଦ୍ର କୁଳରେ ବଡ଼ ଉଠିଥିବା ଝାଉଁଟର ମର୍ମର ଯେମିତି ତାର
ସାରାଙ୍ଗବନ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱଚେତନା । ତାଗଭିତରେ ଅସଦାୟ
ମଣିଷର ଉଇଲଗା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଆଗକୁ ଯେତେ ମାଡ଼ି ଯିବାର ଜିଜ୍ଞାସା ଥିଲେବି
ଗୋଡ଼ ତଳୁ ଶ୍ୱେତବାଲି ଝିଅଯିବାର ସନ୍ଦେହାଛନ୍ତି ଭବରୁ ସେ ମୁକ୍ତି
ନୁହେଁ, ତ୍ରିଶଂକୁଧର୍ମୀ କଂରୁ ଅକାଶରୁଷା । ସେହି ତ୍ରିଶଂକୁ ଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ
ପ୍ରବଣତା ଭିତରେ ଅନ୍ୟେଷଣ, ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଗୁହଁଲ ଗୁହଁଲ ଭବ ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟମାନସ ସନ୍ଦେହାଛନ୍ତି ନୁହେଁ ବରଂ
କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶଂକାକୁଳ । ଶେଷବର୍ଣ୍ଣୀ ଏପୃଷ୍ଠା, ସେଠି ସ୍ୱପ୍ନ
ଅଛି କଂରୁ ରଂଗ ନାହିଁ, ଗଛ ଅଛି, ଛାଇନାହିଁ । ସବୁ ଆଇ ମଧ୍ୟ ପାଇବାଟା
ଦୁର୍ମିଳ୍ଲ । ନାୟିକା ତା ସାମ୍ନାରେ ସମ୍ବୋଧନ ବସ୍ତୁଟିଏ । ପ୍ରେମର ଅନ୍ୟନାମ
କାମ, ମମତାର ନାମ ମିଳନ, ବିଯୋଗର ଶେଷଫଳ କେବେ ଶୂନ୍ୟନୁହେଁ ।
ଏସମସ୍ତ ଚେତନା ପ୍ରତି ସତର୍କ ଆଇ ମଧ୍ୟ ନିରୂପାୟ ନାୟକ ଖୋଜେ
ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଦେହଜ ଶାନ୍ତି, କାରଣ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତାପାଇଁ
ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଭିଜ୍ଞତା । ପୌରୁଷ, ମୁଦିମାଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଳୀବତ୍ୱରେ
ଅଶ୍ଳେଷର ଆକାଂକ୍ଷା, ପରଜୟରେ ତାର ପିଞ୍ଜ ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତି । ସେଠାରେ
ତ୍ୟାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣୟ ନିଷ୍ଠା ଓ ମମତାବଦ୍ଧ ସାମଗ୍ରିକ ପ୍ରଣୟାନୁଭୂତି ସ୍ୱପ୍ନ ।
ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଛତ ବିଛତ କାବ୍ୟମାନସ, ନିଜର ଦୟାମୟ ସ୍ଥିତିର
ରୁକ୍ଷତାରେ ବାଟ ଖୋଜୁଥିବା କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଭିତରେ ଅଭିମାନ ନ ହୁଁ ।
ବରଂ ଯାହାହେଉ ବର୍ତ୍ତମାନର ଗ୍ଳାନିବୋଧରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଉଦଗ୍ର କାମନାର
ପରିସମାପ୍ତିରେ ସେ ବେଶୀ ଅହସ୍ୟ । ସେଠାରେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ
ଉପେକ୍ଷିତ ବା ଶୂନ୍ୟତାବୋଧରେ ଜର୍ଜରିତ ଭବ, ବରଂ ସ୍ମୃତିଶୀୟ,
କଂରୁ ଦେହଜ କାମନାର ଫୁଲଫୁଟା ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଅଟେଇ ଦେବା
ସଂକ୍ରମଣ ।

ହୁଏତ ସବୁ ଅବସ୍ଥା ଭିତରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ
ଅକଣ୍ଠ ପାନ କରେ ପାଇଁ ଚିନ୍ତନ ପ୍ରୟାସୀ । ସବୁଗ୍ରାସୀ ପମୟ ଭିତରେ
(ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ୧୪୩ ପୃଷ୍ଠାରେ)

ଆଖିର କପୋତ ମୋର

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଆକାଶର ଲମ୍ପାକ ଦେହରେ
ବାଧାପାଇ ପ୍ରତିଦିନ ଫେରିଆସେ ଏହି ପୃଥିବୀକୁ
ଯେଉଁଠାରେ ତୁମେ କର ପ୍ରତିଦିନ ବିଜନ ମତିଷା
ଜବ ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧି ପୁଣି ଜୀବନର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ।
ସମୁଦ୍ରର ତେଜ ସବୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ଛାତ ପାପୁଲରେ
ସ୍ଥବିର ବାଲିର ଦେହ ଯେବେ ଦିଏ ଆଉଁଷି ଆଉଁଷି
ମୁଁ ଯାଏ ବିଦ୍ରୁତ ହୋଇ ଭେଦ ଖରା ଦିପଦର ପ୍ରେ ପୃସରତା
ମୋର ପିକୁ ପୁରୁଷର ସ୍ମୃତି ଖୋଜି ତୁମର ଏ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେହରେ-
ତୁମେ କୁହ କଥା କୁହ ଧାସ ଆଉ ପତରର ଗୋପନୀୟ କଥା
ଦାଟିବଣି ଜଙ୍ଗଲର କଥା ଯେତେ ଶିଉଳ ଶାମୁକା

ଆଉ ସମୁଦ୍ରର କଥା ।

ବିଷଣ୍ଣ ରାତିରେ ହିନ୍ଦ ବଉଦରେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଜଳର
ଏ ପାରିରୁ ଗସିଯାଇ ସେ ପାରିରେ ମରିଯିବା କଥା—
ତଳସର ଜାଣି ଦେହ ଏ ବାଲିର ଛୋଟ ଛୋଟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭିତରେ
ଏପାଖ ସେପାଖ ଧାଏ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ତୁମେ ନିଅ ସାଉଁଟି ସ ଉଁଟି
ତୁମେ ପୁଣି ଭଲପାଅ ତୁମେ ପୁଣି ହାତ ଧରି ଡାକ
ତୁମର ଆତ୍ମା ବା କାନ୍ଦି ? ମୋ ଦେହ ବା ଜୀବନ୍ତ କେଉଁଠି ?
ମେଘର ଲମ୍ପାକ ଦେହ ସ୍ଥିର ପୁଣି ବାଧାପାଏ ସେଠି ତୁମ

ମନର କପୋତ ।

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଫେରିଆସେ ଯେତେବେଳେ

ଆକାଶର ଭ୍ରାନ୍ତି ପାରି ହୋଇ

ତୁମର ଦେହରେ ଏହି କ୍ଳାନ୍ତି ଆଉ ଶ୍ରେକଶୋଷ ଉଠିଜନା

ଖେଦ ଆଉ କୋହର ଭିତରେ

ମୋ ଦେହର ସ୍ବପ୍ନ ଧରି ବୋହିଯାଏ ସମୟର ନଈ ।
 ନିସ୍ତବ୍ଧ ଦିପଦରେ ପସନ୍ଦିତା ଶୁଭେନାହିଁ ଖରାବ ନିଶ୍ଚାସ,
 ଝାଞ୍ଜିବଣି ମିଶିଯାଏ ଧୂଆଁ ହୋଇ ଆକାଶ ଭିତରେ
 ମନେ ମୋର ପଡ଼େନାହିଁ କେବେ ମୋର ଆଖିର କପୋତ
 ଭୂମର ସନ୍ତାନ ଦିନେ ପାଇଥିଲା କଟକ ବା ଉଚ୍ଛ୍ବିନ୍ନ ସହର
 ପ୍ରାନ୍ତରେ ।

ଦେହ ମନ ଆତ୍ମା ହେଉଛି ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ର ମୁଖ୍ୟ କାବ୍ୟ
 ସ୍ବର । ଦେହର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅସ୍ଥିର କାତର ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ ମନର
 ସଂଶୟର କୁହଳ ଭିତରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଛି ଏଇ ଗୋପନୀୟ ବାସ୍ତବ
 ଚେତନାଶୀଳ କବିତା ‘ଆଖିର କପୋତ ମୋର’ । କବିତାର ସ୍ବର
 ଓ ସ୍ବପ୍ନ କଳ୍ପନା ଆଉ ବାସ୍ତବର ବିମିଶ୍ର ସମନ୍ବୟ । ‘କପୋତ’କୁ
 କବିଦୃଷ୍ଟିର କଳ୍ପନା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ମୁକ୍ତିର
 ଚାରିପଟେ ପଥ ନିଆଯାଇପାରେ । କାରଣ କବିଙ୍କର
 କଳ୍ପନାଶ୍ରୟୀ ସୌକ୍ତିକତାର ଯଥାର୍ଥ ବିରୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ଳେଷଣ ସହଜ
 କଥା ନୁହେଁ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଆନୁମାନକତା ଉପରେ ନିର୍ଭର
 କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାସ୍ତବବାଦୀ ଭାବୁକ କବି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିର ବିହଙ୍ଗକୁ ମୁକ୍ତି
 ଦେଇଛନ୍ତି ଆକାଶର ସୀମାହୀନ ଅନନ୍ତ ପଥରେ । ମୁକ୍ତି ଆକାଶ
 ହେଉଛି ମୁକ୍ତିର ସାଗର, ଯାହା କବି ଆତ୍ମାର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧଷା । ପୃଥିବୀର
 ନାଗପାଣର ବନ୍ଧନରେ ପୀଡ଼ିତ, ଆସକ୍ତିର ଜ୍ଵାଳାରେ ଜର୍ଜରିତ
 ଆତ୍ମାକୁ କବି ଉତ୍ତରଣର, ଅନାସକ୍ତିର, ମୁକ୍ତିର ମହାନ ସଂଗୀତ
 ଶୁଣାଇବାକୁ ଯେତେବେଳେ ଆକାଶୀ ପଥର ସନ୍ତାନ ଦେଇଛି,
 ଦେଖିଛି ଆକାଶ ଅସୀମ ଅନନ୍ତର ଅମୃତ ସ୍ବାଦରେ ରୁଚିକର
 ଜୀବନର ମୁକ୍ତି-ମନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ; ଏହା ବାସ୍ତବର ସୀମିତ ଧୂର ପୂର୍ଣ୍ଣରେ

କଠିନ । ଅବାଧ ମୁକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୋଟେ ଅଛି ବାସ୍ତବର କଠିନ
 ଗତିଶେଷକ. ପ୍ରମୁ । ମଣିଷ, ଏଇ ପୃଥିବୀର ମଣିଷ, ଦେହଧାରୀ
 ମଣିଷ ପୃଥିବୀର, ଦେହର ଅସ୍ଥିଭିନ୍ନ ଅସ୍ଥିକାର କରି ନ ପାରେ ।
 ଫଳରେ ଆକାଶର ‘ଇନ୍ଦ୍ରାଜିତ ଦେହ’ରେ ବାଧା ପାଇ ଫେରି ଆସୁଛି
 ତାର ସେଇ ଦୁଃଖ ଶୋକ ଜଗଜ୍ଜର ରୋଗ ବ୍ୟାଧିପ୍ରସ୍ତ ପରିଚିତ
 ପୃଥିବୀକୁ । ଏଇ ପୃଥିବୀର ଧୂସର ଦେହ ସହଜ କରି ଆତ୍ମାର ନିତ୍ୟ
 ପରିଚୟ । ସେତି ନଥାଉ ବିଶ୍ୱାସର ଯବୁଜ ପ୍ରୟେ, ନ ଥାଉ
 ବଞ୍ଚିବାର ସହଜ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ତଥାପି ସେଇ ଅବସ୍ଥାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଉ
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭେତ୍ୟରେ ଆସାନୁ ପୃଥିବୀକୁ ଜାଣିବାକୁ, ଦୁଃଖ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ
 ଜୀବନର ପରିଚୟ ପାଇବାକୁ ମଣିଷର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସଂଗ୍ରାମ ।
 ପୃଥିବୀ ମଣିଷ ପାଇଁ ଏକ ରତ୍ନସ୍ୟର ଉପହାସକ । କଳ୍ପନାପ୍ରାଣ
 କରିଆତ୍ମା ବାସ୍ତବର କଠିନ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରତିଫଳ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଛି
 ସେଇଠିକୁ, ଯେଉଁଠି କାବ୍ୟ ନାୟିକା ଏକାକୀ ଜୀବନଜ୍ଞାନ ପରିବେଶର
 ଗୋପନ ଦ୍ୱାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ସଂଗ୍ରାମରତ । ଶୂନ୍ୟତା
 ଆକାଶରେ ନାହିଁ; ମୁଁ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟତା ଭରି ରହିଛି ମଣିଷର
 ଲକ୍ଷଣ ଏକକତାରେ । କିନ୍ତୁ ନିତି ଗୁଡ଼ିଏ ଏଇ କଠିନ ବାଧାର
 ଉପର ବନ୍ଧକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ, ମାତ୍ର ଅସହାୟ ଏକ ସନ୍ତୋଷ
 ନେଇ ଫେରିଆସୁଛି ତାର ବାସ୍ତବ ପରିବେଶକୁ । ଜରା ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧି
 ଜୀବନର କ୍ଷୟିଷ୍ଟୁ ରୂପ—ଆଉ ତାରି ଭିତରେ ସଂଗୋପିତ ରହିଛି
 ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ । ଜୀବନକୁ ବୁଝିବାର ବାଟ ପଡ଼ିଛି ଦୁଃଖ ବ୍ୟାଧି
 ଆଶଙ୍କା ଆଉ ବିଫଳତାର ପରିଧି ଭିତରେ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ
 କବିତାର ପରିବେଶ ହେଉଛି ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁ, ବିଷୟତା,
 ଜୀର୍ଣ୍ଣତା, ବିବର୍ଣ୍ଣତା ଆଉ ସ୍ମୃତିରଚାର ପରିବେଶ । ଏ ଏବୁ
 ଅବସ୍ଥାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣାଳୀ ।

ସମୁଦ୍ର ଆଉ ବାଲୁକାଗଣି ପ୍ରେମିକ ଓ ପ୍ରେମିକାର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ । ସମୁଦ୍ରର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନେଇ କବି ଆତ୍ମା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ବାଲିର ସ୍ଥରର ଦେହ ପରି ନାୟିକାର ଦେହ ବିବର୍ଣ୍ଣ । ଛୋଟ ଛୋଟ ହାର ମାୟାଲି କୈଶୋରର ବା ଅଙ୍ଗତର ସୃଷ୍ଟି ସନ୍ତୁକ । ସମୁଦ୍ର ମନତାଳନାମଳ ପ୍ରଣୟର, ଅଙ୍ଗତର ସୃଷ୍ଟି ବରଣରେ ସ୍ଥରର ବାଲି ଦେହରେ ଭାରି ଦେଇଛି ଜୀବନର ଉନ୍ନତ । ଏଇ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପରିବେଶରେ ନାୟକ ଖରା ଦିପହର ତପ୍ତ ଧୂସରତା ଭେଦ ଅର୍ଥାତ୍ ସକଳ ସାମାଜିକ ମାତର ପ୍ରତିବନ୍ଧକକୁ ଏଡ଼ି ନାୟିକାର ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେହରେ ଖୋଜିଛି ଅଙ୍ଗତର ସୃଷ୍ଟି—ଜିବନ କାମନାର ଉତ୍ତମ ପ୍ରବାହ । ନାୟିକା ଦେଉଛି ବାସ୍ତବ, ଜୀବ-ପ୍ରେମୀ । ଦାସ, ପରର, ଦାସିବଣ, ଜଙ୍ଗଲ, ଶିଖର, ଶାମୁକା ଆଉ ସମୁଦ୍ର—ମଣିଷ ମନର ଚପ୍ତର ସୀମାହୀନ ପୁଣି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶୋଭାଗାର । ଏ ସବୁ ଅଙ୍ଗତର ସୃଷ୍ଟି ଦେଉଛି ପୁଣି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଚମତ୍କାର ଆଭାସ, କବିଙ୍କର କାବ୍ୟକ ଚେତନାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତର କରିବାରେ ସହାୟକ ।

ତେବେ ଜୀବନର ପ୍ରେମମର୍ମର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଭାବରେ ଧସେଇ ପଶିଯାଏ ରାସର ବିଚର୍ଯ୍ୟତା । ଅଖଣ୍ଡ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ସମାରୋହ ହିନ୍ଦୁବଞ୍ଚିତ ପରି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇପଡ଼େ । ଜୀବନର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା, ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ସହଜରେ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ । ବିଚର୍ଯ୍ୟ ରାତି, ବିବର୍ଣ୍ଣ ଜନ୍ମ, ହିନ୍ଦୁ ବଞ୍ଚିତ—ଏସବୁ କବି ଅନୁଭୂତିର ଏକ ନିରନ୍ତର ଅନ୍ତରାଳ ଓ ଅସହାୟତା ତଥା ବିଫଳତାର ସଙ୍କେତ । କିନ୍ତୁ ‘ଏ ପାରିରୁ ଶ୍ରୀଯାଲ ସେତାରିରେ ମଣ୍ଡିତ କଥା’—ଏଇ ଅପ୍ରମିତ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଚେତନାର ସୂଚକ ନୁହେଁ । ଏହା ଜନ୍ମରୁ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବା ଶ୍ରବଣ ଶ୍ରବାନ୍ତର ସଂସମଣର କଥା କହେ ।

କବିଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ କବିତାରେ ଚୈତ୍ରକୁ ନେଇ ଅନେକ ଉକ୍ତି ସ । ନିଶ୍ଚୟତ ଚନ୍ଦ୍ର ସ ଏ ଗଳ ଗଳ ବସ୍ତା ବସ୍ତା, ଚୈତ୍ରର ସପନ, ଚନ୍ଦ୍ରର ଗୋପନ ନୁହେଁ, — ଚନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଥରେ ସଂପାଦକ । ଏଠାରେ ଚୈତ୍ର ନୁହେଁ ବା ଶୁକ୍ରବାର ପ୍ରସ୍ତାବ । ଚୈତ୍ରର ଧର୍ମାଳରେ ଯେମିତି ବାଲୁକା ବନ୍ଦରେ ଭର୍ତ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ସେମିତି ଦେହର ବାଲିରେ ଭର୍ତ୍ତିରେ ସେମ ଅନେକ ସୃଷ୍ଟିର ଆବର୍ତ୍ତ ରଚନା କରେ । ଅଙ୍ଗର ସେଇ ବସିପ୍ର ସୃଷ୍ଟିକୁ, ଶାବନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କଣାକୁ, ନାୟିକା ତୋଳିନୀ — ବଫଳ ପ୍ରେମକୁ ସଫଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ପୁଣି ଭରତେବାପାଇଁ, “ତୁମେ ପୁଣି ଭଲପାଅ ତୁମେ ପୁଣି ହାତ ଧରି ଡାକ” — ସେ ହେ ପ୍ରୀତିର ଅହ୍ୱାନ । ଏଇ ଡାକ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ଅନ୍ତରକୁ ଆଲୋକିତ କରିବାର ମାହେନ୍ଦ୍ର କ୍ଷଣରେ ମନରେ ଭଞ୍ଜେ ସଂସାର ଝଡ଼ । ଶାବନର ଏକ ଶୀର୍ଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ, ଆବେଗମୁଖର ସୁଖର କ୍ଷଣଟିରେ କବି ମନର ଜିଜ୍ଞାସା — ‘ତୁମର ଆତ୍ମା ବା କାର୍ତ୍ତି ? ମୋ ଦେହ ବା ଶାବନ କେଉଁଠି ?’ — ଏଇ କାବ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସାର୍ଥ ଅଧୁନିକ ମାନବର ସଂଶୟ ସଂଶୟ ମନର ନିରୋଳ ପ୍ରକାଶ । ସଂଶୟାର୍ଥ ପ୍ରେମର ବଫଳ ପରିଣତ ପାଇଁ ତାହା । ପରିପାଶୁକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ସେଇ ଅଦମ୍ୟାନ୍ତର ଶାବନ ଉପଭୋଗର ଯେଉଁ ଅନାବଳ ଅନାଦୃତ ଆକାଂକ୍ଷା ଆଜର ମଣିଷ ହସନ ବସିଛି । ଏଠାରେ ଭଲପୁଟ୍‌ଙ୍କର ଶିଳାଧାର କବିଙ୍କୁ ଯେତେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଆଉନା କାହୁଁକି କବିଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିର ଶାନ୍ତିଶାଳୀ ସଫଳରେ ଭବିଷ୍ୟ କରୁଥିବ । କବିଙ୍କର ଜିଜ୍ଞାସା ଓ ଅନ୍ୱେଷା ଭିତରୁ ଜଣାଯାଏ କବିପ୍ରାଣ ଏଠି ଆତ୍ମ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଦେହ ଓ ଆତ୍ମାର ମିଳନର ସୁବର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷଣଟି କେତେବେଳେ ମଣିଷକୁ ଫାଙ୍କି ଦେଇ ତାକୁ ଡାକି ଦେଇଛି ସଂସାର ମେଘରେ ।

ଜୀବନର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଅସଫଳତାର ଚପ ଏଇ ଉକ୍ତିଟି ଭିତରେ ଉଦ୍ଭାବିତ । ଦେହ ଓ ଆତ୍ମାର ମିଳନରେ ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ସଂଗ୍ରହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଖଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଏଇ ସଂଗ୍ରହ ପୁଣି ସଂସ୍ପର୍ଶ ହୋଇଛି ନାୟିକାର ମନରେ । ପ୍ରେମର ସ୍ୱପ୍ନ ନେଇ ଘସି ଯାଉଥିବା ଲଘୁପକ୍ଷ ମେଘ ଲଘ୍ୱାତର ଅର୍ଥାତ୍ ବାୟୁବର କାଠିନ୍ୟ ନେଇ ପାଇଛି ନାୟିକାର ପ୍ରୀତି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ କବସକଣ ମନ । ନାୟିକାର ଆଶା ଆଜି ନାୟକର ସ୍ୱପ୍ନ ଭିତରେ ଜୀବନ ଘୋରନର ମହାର୍ଦ୍ଦ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବଳିଯାଏ ସଂଶୟ । ଆଜି ଆତ୍ମ ଅନ୍ୱେଷଣର ଅଜସ୍ର ଭ୍ରାନ୍ତି ଭିତରେ । ଦୁଃଖ, ଶେତ, ଜୈବିକ କ୍ଷୁଧା ଆଉ କ୍ଳାନ୍ତିର ଅଶେଷ ସନ୍ଦେହ ନାୟିକାର ଦେହ ମନକୁ କରେ ଜାଣି ବଦଳି । ‘ମୋ ଦେହର ସ୍ୱପ୍ନ ଧରି ବୋହୂଯାଏ ସମୟର ନୟ ।’ ମନରେ ବ୍ୟାକୁଳତା, ବହେ ନାହିଁ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରଶରତା ସମୟର ସଂଗ୍ରାସିତା ଭିତରେ ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ଝରପଡ଼େ । ଝାଉଁଟି ମିଶିଯାଏ ଧୂଆଁ ହୋଇ ଆକାଶ ଭିତରେ । କବର ପ୍ରେମିକା ହଜିଯାଏ ଅଗାଧର କେଉଁ ଏକ ବସ୍ତୁତ ସଂଧ୍ୟାରେ । ନାୟକର ମନେ ବି ପଡ଼େନା କେବେ କେଉଁ ନାୟିକା ସଞ୍ଚିତ ତାର ପାଷାତ ଦଢ଼ିଥିଲା — ବର୍ତ୍ତମାନ/କଟକ ବା ଅଗାଧ/ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତା ରେ ସେ ପାଇଥିଲା କାବ୍ୟ ନାୟିକାର ସଂଧାନ । ଏଇ ବସ୍ତୁତ କାବ୍ୟ ସ୍ୱରୂପର ଦେହ ଆତ୍ମାର ସଫଳ ସଂଯୋଜନ ପାଇଁ ବରଷ ପ୍ରଶ୍ନକାରୀ ।

ମଣିଷ ପାଇଁ ଆଜି ଯାହା ସତ୍ୟ, କାଲି ତାହା ମିଥ୍ୟା । ଅଗାଧ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ — ଏଇ ସିକାଳର ପରିଧି ଭିତରେ ଗତିଶୀଳ ମଣିଷର ମନ ପାଇଁ କିଛି ବି ନିଶ୍ଚିତ ନୁହେଁ, ସତ୍ୟ ନୁହେଁ, ସ୍ଥିର ନୁହେଁ । ତା’ ଜୀବନର ସଂଗ୍ରହେଷୁ ବଢ଼ିବ ପ୍ରେମ ଚରନ୍ତନ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ବେଲପାରେନା କି ପାଇ ପାରେନା । କାଲିର

ଉଦର ପ୍ରେମ ଧୂଆଁ ହୋଇ ମିଶିମାଏ ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟରେ ।
 ଶ୍ରେତେବେଳେ ନାହିଁ କି ତଳିଆଏ ଅଞ୍ଚଳର ରଥଚକ୍ରରେ
 ଯେତେବେଳେ ନିଃସୀମ ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ନାୟକ ଏଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ଜର୍ଜରିତ ପୃଥ୍ବୀ ବକ୍ଷରେ ସାଜେ ଜୀବନ ଶିଳ୍ପୀ ।

ଏକ ପକ୍ଷରେ କବି ହେଉଛି ଭବପ୍ରଦତ୍ତ, ରୋମାଞ୍ଚିକ
 ପ୍ରେମଧର୍ମୀ, ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଏକ ଅସଫଳ ସୃଷ୍ଟି ଶୀତଳ ପ୍ରେମୁର
 ଚିନ୍ତକର । ତମାସୁଲର ମହକରେ କୁହକର ମାୟାଜାଲ ଯୋଗୀକୁ
 ମଧ୍ୟ ସଂସାର ଜାଲରେ ଛଦିଦେ । ମାଂସ ଯୁଲହୋଇ ପୁଟେ,
 ମନ ରୋମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇପଡ଼େ ପୁଣି ଗୋବର ଗଣେଶ ନାୟକର
 ଏକ ଭାନ୍ତି ଅସହାୟ ଅଭାବବୋଧ ଭିତରେ ପ୍ରେମର ସୃଷ୍ଟି କ୍ବୀବ
 ରୂପେ ସମୟକ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ଦେହାଞ୍ଚଳ ପ୍ରେମ ପରିବର୍ତ୍ତେ
 ଦେହଜ କାମନାର ବକୃତି ହେଁ ପ୍ରେମକୁ କରିଛୁ ସଂକୋଚିତ ।

ଦେହର କ୍ଳାନ୍ତି, ମନର ଉତ୍ତେଜନା, ଦୈନିକ କ୍ଷୁଧା,
 ନ ପାଇବାର ଦୁଃଖ ଓ କୋହର ପ୍ରଶମନ ପାଇଁ ଏଥିରେ
 କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବଳଷ୍ଟ ଲଙ୍ଘିତ ନାହିଁ । ସ୍ବପ୍ନକୁ ଡିପ୍ତାଶୀଳ କରିବା
 କଥା ଭବୁ ଭବୁ ସମୟ ତାକୁ ଠକି ଦେଇଛି । କବି କାଳ
 ସଚେତନ, ଜୀବନ ସଚେତନ ନୁହନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ନାୟକୁ କବି 'ଭୂମେ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି
 ସେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାୟ ହୋଇପାରେ, ପୁଣି ତାର କୌଣସି
 ସତ୍ତା ନଥାଇ ବିପାରେ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଆଧୁନିକ ମାନସର
 ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରକାଶ ତାଙ୍କର ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ଶକ୍ତିରେ ପଲ୍ଲବିତ ।
 ଆକାଶର ଉପାତ ଦେହ, ଆମର ପୂର୍ବ ଚିନ୍ତିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ମୂଳରେ
 ଆବିର୍ଭାବ ଆଦାତ ଦାଣି ମନକୁ ଡୋହଲାଇ ଦେ । ସୃଷ୍ଟି କରେ
 ନୂତନ ଜୀବନାନୁଭୂତି । କେତେକ ଶବ୍ଦର ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରଣ

କଳେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଓ ଚିତ୍ରଣିକର ସନ୍ନାୟକ ଭାବର ଗୁଣାତ ।
 ସଜି ରାଜତର ଓ କଳେତ ନାୟକକୁ ସେ ଅସ୍ଥାନାର କର
 ପରିନାହୁଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ କବିତା ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ କବି
 ନୂତନ ଶୈଳୀ ଓ ଭାବର ଉନ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ କବିତାର ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣ ଅନୁଭୂତର
 ଉନ୍ନତତ୍ତ୍ୱକୁ ଚିତ୍ରିତର ସହିତ ପ୍ରସାରର କବିତା ପାଇଁ ତାଙ୍କର
 ଆକର୍ଷକ ଉଦ୍ୟମ ।

— ରେଖା ମହାନ୍ତି

ସୁନାର ଝରଣା

ହସି ହସି ଝରଣାର ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ
 ସୁନାର ଝରଣା;
 ସେତେବେଳେ ଏ ଗଳରେ ଖରୁଥିଲା ପୁଣି ଥିଲେ ଲେକେ
 ପୁଣି ଥିଲା ମୋ ଦେହରେ ପଡ଼ିଷର ପାଳିତ ମୁହଁନା ।
 ପଡ଼ିଷର କୁହୁଡ଼ିପର ତାର ହଜେ ଜହ୍ନ ଜଳିଯାଏ
 ଝଡ଼ାପତ୍ର ଠେଲି ଠେଲି ଥିଲା ଯାଏ ସମୟ ବ ଯାଏ
 ଜୀବନରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଖସିଯାଏ ଆସ୍ତେ ଖସିଯାଏ ।
 ନିତରେ ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି କ୍ଳାନ୍ତ ଦେହ କ୍ଳାନ୍ତ ଥିଲା ମନ
 ଆଖିରେ ମୋ ସୁତ୍ର ଥିଲା କାମିନୀର ରଫୁରେ ରଫୁରେ
 ଏ ଦେହରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଥିଲା, ଥିଲା ମୋର ଜୀବନର ଗାନ ।
 ଏତେବେଳେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଜହ୍ନ ଯଦି ଉଠେ
 ଏତେବେଳେ କୁହୁଡ଼ିରେ ଝରଣାରେ ଥେପି ଥେପି ତାର

ଏତେବେଳେ ହଠାତ୍ ମୁଁ ଜାଣିପାରେ ଯଦି
 ଦେହରେ ମୋ କୁଇଁଗଲ ଛସି ଛସି ଗୋପନ କରିଣା ।
 ପଉଷର କୁହୁଡ଼ରେ ଜହ୍ନ ହୁଏ ତାବ ଦଳିଯାଏ
 ହସି ହସି ଝରିଯାଏ ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ
 ସୁନାର ଝରଣା,
 ତା ଆଖିର ଡୋଳା ତଳେ ଡେଇଁଉଠେ ମୋ ମୁହଁର ଗୁଲ ।

୧୫

ମୁଁ ଚାହିଁଛି ତା' ଆଖିକୁ ଅପଲକ ପୁଣି ବାସାହୀନ
 ତା ଓଠରେ ଯେତେ ପଲ୍ଲ ଦଳି ହୋଇ ରଙ୍ଗ ଗୋଳିଦିଏ
 ମୁଁ ବାବୁ ଖୋଜିନିବି ସେଠି ମୋର ପ୍ରାଣର ସଂଧାନ ।
 ତା ପାଦରେ ଛନ୍ଦ ଅଛି, ତା ଆଖିରେ ଝିକମିକ ତାବ

୨୦

ତା ଦେହରେ ଯେତେ ତେଜ ଜହ୍ନ ଆଉ ତାବ ଆଲୁଅର
 ତା ବେଶୀରେ ଲଳାପୁତ ସ୍ବପ୍ନ ଯେତେ ଉଆଁସ ରାତିର
 ତା ଭିତରେ ଆଶା ମୋର ରହେ ଅବା ଗୋପ୍ୟ ନିବଳାର ।

୨୫

ଝରଣାର ବେଶୀ ଝୁଲେ ଝରଣାର ଶାଢ଼ୀ ତେଜ ଖେଳେ
 ପଉଷର କୁହୁଡ଼ରେ ଆଖିରେ ମୋ' ଜ୍ୟୋତି ଯେବେ ନିଭେ
 ଝରଣାର କୁଳେ କୁଳେ ଆସୁହୁଏ ମୁଁ ଏକ ପଥକ
 ପାଣି ଖୋଜେ ସ୍ବପ୍ନ ଖୋଜେ, ଖୋଜେ ମୋର ଘାପର ଆଲୋକ ।

ସୁନାର ଝରଣା ଯାଏ ଝରି ଝରି ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ
 ପଉଷର କୁହୁଡ଼ରେ ଝରେ ଝରେ ଦୁର୍ନିବାର
 ଆସୁ ମୋଝ ପଥ ଝଡ଼ିପଡ଼େ
 ମୁଁ ତାକୁ ପାଇବି ଭଲ ବ୍ୟର୍ଥତା ମୋ ପୁଂଜାଭୁତ କରି
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମୋର ଅବଶେଷ ଜାଳ ପୋଡ଼ି ପଉଷର ମୁନ ଗୋଧୁଳରେ ।

୩୦

କବିତାଟିର ନାଁ ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରେ ପାଠକର ମନରେ ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ତ, “ଝରଣା ସୁନାର ହବ କେମିତି ?” ପ୍ରଥମ ଦି’ଧାତ ପଢ଼ିବା ପରେ ଏଥିରେ ଯେ ଝରଣା ବିଷୟରେ କୁହାଯାଉଛି, ତା’ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଇଯାଏ । କାରଣ ଝରଣା ନିର୍ଜୀବ । ହସିବାର ଶକ୍ତି ତାର ନାହିଁ । ପୁଣି ଝରଣା ଝରେ ପ୍ରକୃତ-କୋଳରେ, ବଣ-ପାହାଡ଼ରେ । ମାତ୍ର ଏ କବିତାରେ ଝରଣା ‘ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ’ ଝରିଯିବା କଥା କୁହାଯାଇଛି । ‘ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ’ ଏକ କୃଷି ମ ପରିବେଶର ସୂଚନା ଦିଏ ।

ଏତିକିରୁ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଜଣ, ପାଠକ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଗୁଝି ପାରେନି । ସେ ଯେତେବେଳେ ୨୭ତମ ଧାତ୍ତ “ଝରଣାର ବେଣୀ ଝୁଲେ ଝରଣାର ଶାଢ଼ୀ ଭେଜି ଖେଳେ” ପାଖରେ ପହଞ୍ଚେ, ସେତେବେଳେ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ ଯେ ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ତଥା ରୂପସୀ ଯୁବକର ପ୍ରତୀକ, ଏକଥା ଆଉ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ । କାରଣ ବେଣୀ ଓ ଶାଢ଼ୀରୁ ଝରଣାର ଅର୍ଥ ନାଶ୍ଟ ବୋଲି ସୂଚନା ମିଳେ । ତା’ପରେ ‘ଝରଣା’ର ବିଶେଷଣ ‘ସୁନାର’ । ସୁନା ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ସେମିତି ନାଶ୍ଟ ଯୌବନରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ ଦିଶେ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ ହେଇ ଉଠେ । ତେଣୁ କବିତାର କାବ୍ୟ-ନାୟିକା ଜଣେ ରୂପସୀ ଯୁବକ । କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ତାକୁ ଲାଭ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ ସୁନା ଲାଭ କରିବାଭଳି ଶର୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ନଥାଏ । କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ବି ତା’ର ପ୍ରେୟସୀକ ପାଇନି । ପ୍ରେମରେ ସେ ବର୍ଷଳ ହେଇଛି । କବିତାର ଶେଷ କାବ୍ୟ ବା ୩୩-୩୪ତମ ଧାତ୍ତ ‘ମୁଁ ତାକୁ ପାଇଛି ଭଲ ବର୍ଣ୍ଣନା ମୋ’ ପୃଷ୍ଠିଭୂତ କରି X X”ରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟ ।

କବିତାର ଅଧମ ପ୍ରବଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଅଙ୍ଗତ କାଳର । ଯଥା— ଝରିଗଲା, ଥିଲା ଓ ଥିଲେ । ଏହା ସହିତ ତୃତୀୟ ଧାତୁର “ସେତେବେଳେ ଏଗଳରେ ଖରାଥିଲା X X X” ରେ ‘ସେତେବେଳେ’ ସୁତରାଂ ଦିଏ ଯେ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ର ଝରିବା କାଳଟି ଅଙ୍ଗତର ଏକ ଘଟଣା ଓ ସୃଷ୍ଟିର ସାମଗ୍ରୀ । ଏଇ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟର ପୁନରାବୃତ୍ତି (୧ମ-୨ୟ, ୧୭-୧୭ତମ ଓ ୩୦ତମ ଧାତୁ ଦେଖନ୍ତୁ) କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ପାଖରେ ସେଇ ସୃଷ୍ଟିର ନିବିଡ଼ତା କେତେ, ତା’ର ପରିଚୟ ଦିଏ । କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ସେଇ ପ୍ରିୟ ସୃଷ୍ଟିର ଗୋପନ ଛିଁ ଏଇ କବିତାର ଶେଷବସ୍ତୁ ।

ଝରଣା ବୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ନାଚ କରି ଅଙ୍କେଇ ବଙ୍କେଇ ବହିଯାଏ । ସେମିତି ନାଗମାନଙ୍କ ଗତି ତୋଳାଯିବ ଓ ସେମାନେ ଗୁଲିଗୁଲିକେ ପାଦର ଅଳଙ୍କାର ରୁଣୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ କରେ । ତେଣୁ ଏଠି ‘ସୁନାର ଝରଣା ଝରିଯିବା’ର ଅର୍ଥ ରୂପସୀ ନିଶ୍ଚଳ ଲଳାୟିତ ଗତିରେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ଧ୍ବନି କରି ଗୁଲିଯିବା । ସେ ଖାଲ ସେମିତି ଗୁଲିଯାଇଛି; ‘ହସି ହସି’ ଯାଇଛି । ଏଇ ‘ହସିବା’ ଭିତରେ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ନାୟିକାର ପ୍ରେମର ଲସାର ନିହତ । ତା’ପରେ

“ସେତେବେଳେ ଏ ଗଳରେ ଖରାଥିଲା ପୁଣି ଥିଲେ ଲୋକେ
ପୁଣି ଥିଲା ମୋ ଦେହରେ ପରିଷର ପଳିତ ମୁହଁନା”

ଖରା ପୂର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଓ ଦିନ ଓଲଟି ସୂଚିତ କରେ । ପୂର୍ଣ୍ଣା ପୂର୍ଣ୍ଣି,
ଶକ୍ତି ଓ ଉଦାମତାର ପ୍ରତୀକ । ଦିନ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ସୂଚିତ । ତେଣୁ
‘ଖରା’ର ଅର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଉଦାମତା ବା ଜୀବନ (Liveliness) ଓ
‘ଲୋକେ’ର ଅର୍ଥ ‘ପ୍ରାଣବନ୍ତ ମଣିଷ’ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେଇ ରୂପସୀ

ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଛନ୍ଦାୟିତ ଗଡ଼ରେ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ଆଖପାଖରେ ରହୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି ହେଇଥିଲା । ସ୍ୱୟଂ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ମନରେ ବି ସେଇ ଛନ୍ଦର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଭୁଥିଲା । ତା'ମନରେ ମୁକ୍ତିନା ସୃଷ୍ଟି ହେଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ମୁକ୍ତିନା ପ୍ରଗୁଣର ଉଦ୍ଦାମ ମୁକ୍ତିନା ନୁହେଁ, 'ପଞ୍ଚସର ପଲତ ମୁକ୍ତିନା' । ପଞ୍ଚସ ମାସରେ ପୃଥିବୀ ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ । 'ପଞ୍ଚସ' ସହଚର 'ପଲତ' ଓ 'ମୁକ୍ତିନା'ର ପ୍ରସ୍ତୋଗରୁ ଧରିନିଆଯାଇ ପାରେ ଯେ 'ସୁନାର ଝରଣା'ର 'ଝରପିକା' ଘଟଣାଟି ଘଟିଲା ବେଳେ କାବ୍ୟ ନାୟକ ଯୌବନ ଓ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱର ସୀମାରେଖାରେ ଅବଶ୍ୟକ ହେଇଯାଇଥିଲା ।

'ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ରେ'ରୁ କବିତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆରମ୍ଭ । ପଞ୍ଚସ ଶୀତଋତୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଋତୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଶୀତମରେ ଆସେ ବସନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଆମର କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଭାଗ୍ୟରେ ତା' ଜୁଟିନି । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ, ନିଜର ଇପ୍ସିତ ବସ୍ତୁକୁ ସେ ପାଇନି । ତା'ର ସାଗ ଖାଦନ ପଞ୍ଚସର ପାଣ୍ଡୁର କୁହୁଡ଼ ଭିତରେ କଟିତ । ଆରେ, 'ଏ ଗଳରେ ଖରା' ଥିଲାବେଳେ ସେ 'ସୁନାର ଝରଣା'କୁ ଦେଖିପାରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ 'ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼' 'ତାରା' ଓ 'ଜହ୍ନ'କୁ ତା' ଆଖିରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲା । ଏଠି 'ତାରା' ଓ 'ଜହ୍ନ' ବ 'ସୁନାର ଝରଣା' ପରି କାବ୍ୟ-ନାୟିକା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ । ୨୨-୨୩ତମ ଧାଡ଼ି X X X X ତା' ଅଖିରେ ଝିକମିକ ତାରା ତା ଦେହରେ ଯେତେ ଦେଉ "ଜହ୍ନ ଆଉ ତାରା ଆଲୁଅ"ରୁ ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାପଡ଼େ । କୁହୁଡ଼ ସାଧାରଣତଃ ଦୁନିଆର ସବୁକିଛି ଉପରେ ଏକ ପର୍ତ୍ତା ପକେଇ ଆଖିର ଅନ୍ତରାଳକୁ ଟାଣିନିଏ । "ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼" ଏକ ବାଧାର ପ୍ରତୀକ

ଯାହାକି କାବ୍ୟ-ନାୟକକୁ କାବ୍ୟ-ସୁରୁଷରୁ ଦୂରେଇ ନେଇ ମିଳନରେ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । କବିତାର ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ‘ପଞ୍ଚସ’ ଓ ‘କୁହୁଡ଼ି’ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ବାଚସ୍ପାର୍ଯ୍ୟ (‘ପଞ୍ଚସ’ ଓ ‘କୁହୁଡ଼ି’ ଏକଟି ଅର୍ଥର, କେବଳ ‘ପଞ୍ଚସ’ ଦ୍ୱିଅର୍ଥ ଓ କେବଳ ‘କୁହୁଡ଼ି’ ଥରେ) ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ଉକ୍ତ ବାଧା କାବ୍ୟ-ସୁରୁଷ ଦ୍ୱୟରେ କପରି ଗଣ୍ଡର ରେଖାପାତ କରିବ, ତା’ ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ପ୍ରେୟସୀର ଦେହ ଦୂରେଇ ଗଲେ ବି ତା’ର ସ୍ମୃତି କାବ୍ୟ-ନାୟକର ହୃଦୟକୁ ଆକୋରି ବସିବ । ସେଇ ସ୍ମୃତିକ ସନ୍ତକ କରି ଜୀବନ କାଟିବାକୁ ସେ ସ୍ଥିର କରିବ । ସମୟର ଗତି ସଙ୍ଗେ ତାଳ ଦେଇ ପସଟିଏ ଚୁପ୍‌ଚାପ ଝେଲିଲା ପରି ତା’ର ଆୟୁଷରୁ ଆସ୍ତେ କନା ଖସି ପଡ଼ିଛି ବର୍ଷଟିଏ । ଦେହ ଉପରେ ଜମି ଆସିବ ପ୍ରୌଢ଼ର ଧୂଳି ।

ବ’ସ୍ତବ ଜଗତରେ ସୁନାର ଝରଣା, ତାରା ଓ ଜହ୍ନ, ଏ ସବୁ ଦୁର୍ଲଭ । ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ନାୟକ ସେସବୁ ହାସଲ କରିବାକୁ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ହେଲେ ସବୁ ଅକାରଣ । ନବମ ଧାଡ଼ର ‘କାମିନର ରସୁରେ ରସୁରେ’ ଉକ୍ତିଟି ଉଚ୍ଚରେ ନାୟକର ଚେଷ୍ଟାର ନିଷ୍ଠା ତଥା ଆକାନ୍ତିକତା ସହିତ ସ୍ୱପ୍ନର ବସନ୍ତୀୟ ସୂଚକ । ବଫଳ ମନୋରଥ ହେଉ ସେ ଦେହ ଓ ମନରେ ଭାବ କ୍ଳାନ୍ତ ନେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ । ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ଫେଳତା ଜନିତ ଦୁଃଖ ସବୁକୁ ଭୁଲିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିବ । କିନ୍ତୁ “ସ୍ମୃତି ସବୁ କେବେ ନୁହେଁ ଫିଙ୍ଗିବାର” । ବଫଳତା ଓ ଦୁଃଖଭରା ସ୍ମୃତିରେ ବି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ପ୍ରକାର ଆନନ୍ଦ ରହିଥାଏ । ଏଇଥିପାଇଁ ଇମର୍ସନ୍ ‘Delicious torment’ର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ।

ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥତା ମଧ୍ୟରେ, ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମଣିଷ ଟିକେ ଆଶାକୁ ନେଇ ବଂଚେ । ପ୍ରେମରେ ବେଫଳ ହେଲା ପରେ ବି କାବ୍ୟ-ସୂକ୍ଷ୍ମର ମନ ଏକତମ ନିରାଶ ହୋଇଯାଇନି । ତା' ମନରେ ଏକ ସାମୟିକ ଆଶା ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ, ସବୁ କାଥା ବଂଧନକୁ ଅନୁକ୍ରମ କରି ତା'ର ପ୍ରେମିକା ଅକସ୍ମାତ୍ ରୁପାଆଳ-ଜନ୍ମ ଓ ଥୋପି ଥୋପି ଚାନ୍ଦପରି ଆନରେ ଆସି ଉଭା ହେଇ ଯାଆନ୍ତା କ ! ସେ ହଠାତ୍ ଗୋପନ ଦକ୍ଷିଣାର ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରନ୍ତା କ ! କିନ୍ତୁ

“ପ୍ରଭାତର କୁହୁଡ଼ିରେ ଜନ୍ମ ହଜେ ତାରା ହଜିଯାଏ
ହସି ହସି ଝରିଯାଏ ପିମ୍ପେର ଚଟାଣ ଉପରେ
ସୁନାର ଝରଣା ।”

ଏ କାବ୍ୟକୃତ୍ ଆପାତତଃ ଗରସ୍ତର ବିବେଧୀ ପରି ଲାଗେ । କାରଣ ପ୍ରଥମ ନାୟିକାର ଦୁରେଇ ଯିବା କଥା (‘ଜନ୍ମ ହଜେ ତାରା ହଜିଯାଏ’) କହୁ ପୁଣି ସେ ଛନ୍ଦାୟିତ୍ର ଗତିରେ ଚାଲିଯାଏ (‘ହସି ହସି ଝରିଯାଏ × × × ସୁନାର ଝରଣା’) କହିବା ଅସଂଗତ ମନେ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତରେ କଥା ହଉଛି ଯେ ନାୟିକାର ଦେହ ନାୟକର ଆଖିର ପରିଧି ଭିତରୁ ଦୁରେଇ ଗଲେ ବି ତା'ର ସ୍ମୃତି ମନଭିତରୁ ହଜି ଯାଇନି । ଏଠି ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ ୧୭-୧୭ତମ ଧାଡ଼ିର ଧ୍ରୁବ ୧ମ-୨ୟ ଧାଡ଼ିରୁ ଅଲଗା । ୧ମ-୨ୟ ଧାଡ଼ିରେ ପ୍ରକୃତ ନାୟିକା ବେଷୟରେ କୁହାଯାଇଥିଲା ବେଳେ ୧୭-୧୭ତମ ଧାଡ଼ିରେ ତା'ର ସ୍ମୃତି ବେଷୟରେ କୁହାଯାଇଛି । ୩୦ତମ ଧାଡ଼ିଟି ବି ନାୟିକାର ସ୍ମୃତି ବେଷୟକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । ୧ମ ୨ୟ ଧାଡ଼ିରେ ଅଜ୍ଞାତ କାଳର ହିସା (ଝରିଗଲା) ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ୧୭ ୧୮ତମ ଓ ୩୦ତମ ଧାଡ଼ିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର

ଦିଶା (ଯଥାକ୍ରମେ ‘ଝରିଯାଏ’ ଓ ‘ଯାଏ ଝରି ଝରି’)ର ବ୍ୟବହାର ଆମ ସୁକ୍ତିର ବଳସ୍ବ କରେ ।

ତା’ପରେ କାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କଳ୍ପନାରେ ଦେଖିବ ସେ ନାୟିକା ପାଦରେ ଛନ୍ଦ. ଆଖିରେ ଝଳମିଳି ତାରା, ଦେହରେ ଜହ୍ନ ଓ ତାରା ଆଲୁଅର ଦେହ ଓ ବେଶୀରେ ଉଆଁସ ବାଜିର ଅନେକ ସ୍ବପ୍ନ । ସେ ନିବାକ ହେଇ ନାୟିକାର ଆଖିର ରୁଚିତ । ସେଥିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଇଛି ତା’ର ପ୍ରତିବିମ୍ବ । ଏଥିରୁ ନାୟିକାଠାରେ ନାୟିକର ଆତ୍ମା ବା ହୃଦୟ ସମର୍ପଣ ସୁଚିତ, କିନ୍ତୁ ଏ ସମର୍ପଣ ଗୋପ୍ୟ; କାହାରିକ ଏକଥା ଜଣା ନାହିଁ । ଏ ସମର୍ପଣ ସ୍ବପ୍ନରୁ ନିସ୍ବାର୍ଥପର ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ମଧ୍ୟ । ତେଣୁ ‘ତା’ ଭିତରେ ଆତ୍ମା ମୋର’ ନିରାକାର ବା ନିର୍ଗୁଣ ହେଇ ରହିବ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

କାବ୍ୟ ନାୟିକର ଆଖିରୁ ଜ୍ୟୋତି ହଜିଗଲା ସମୟରେ ବି ତା’ ମନରେ ନାୟିକାର ସ୍ବଚ୍ଛ ଆଗପର ଜୀବନ୍ତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ହେଇ ରହିବ । ଏବେ ସେ ଜଣେ ଆୟୁତ୍ବ ପଥିକ; କ୍ଳାନ୍ତ, ତୃଷାତ ଓ ଦଗ୍ଧାନ୍ତ । ଝରଣାର କୁଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ନାୟିକାର ସ୍ବଚ୍ଛ ଆବୋର ବସି ସେ କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ତୃଷା ନିବାରଣ ପାଇଁ ପାଣି ଖୋଜୁଛି; ଅନ୍ଧାରରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାପାଇଁ ସ୍ବପ୍ନ ଓ ଘାପର ଆଲୋକ ଖୋଜୁଛି । ଏଠି ପାଣି, ସ୍ବପ୍ନ ଓ ଘାପର ଆଲୋକ ସବୁ ନାୟିକାର ପଞ୍ଚକଣ୍ଠବେ ବ୍ୟବହୃତ ।

କବିତାର ଶେଷ ପ୍ରବକରେ ରହିବ କାବ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟିର ହତାଶାରୁ ଘର୍ବଶ୍ବାସ । ଆୟୁଷ ତା’ର ପସଝଡ଼ା ଦେଲଣି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମିକାର ସ୍ବଚ୍ଛ ତା’ର ହୃଦୟକୁ ଆଗ୍ରତ କରିବ ।

ବେଶ ଦି' ଧାଡ଼ି (୩୩-୩୪ତମ ଧାଡ଼ି)ରେ ନାୟିକାପ୍ରତି
ନୟକର ଅନୁରାଗର ସୌକାନ୍ତ୍ୟକତା ଓ ଏକନିଷ୍ଠତା ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟ ।
ପ୍ରେମରେ ଅସଫଳ ହେଲେ ବି ସେଇ ବ୍ୟର୍ଥତାକୁ ସ୍ୱୀକାର
କରିବାରେ ତା'ର କୁଣ୍ଠା ନାହିଁ, ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ । ବରଂ ନିଜର
ଜଣି ତନୁକୁ ପଳ ପଳ କରି ଜାଳ ଉତ୍ତର ବୟସରେ ସେ ପ୍ରେମର
ଜୟଗାନ କରି ଚାଲିଛି —

“ମୁଁ ତାକୁ ପାଇଛି ଭଲ ବ୍ୟର୍ଥତା ମୋ ପୁଞ୍ଜିଭୁତ କରି
ଜଣି ମୋର ଅବଶେଷ ଜାଳପୋଡ଼ି ପଛପର ମୁନ ଗୋଧୁଲରେ ।”

— ୩ —

ପ୍ରାୟ ସବୁ କବିତାରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷମାନେ
ପ୍ରେମରେ ଅସଫଳ ଓ ବ୍ୟର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ଆଲତ୍ୟା କବିତାରେ
ପ୍ରେମିକା ଓ ପ୍ରେମପ୍ରତି କାବ୍ୟପୁରୁଷର ଯୋଡ଼ି ଏକନିଷ୍ଠତା ଚିହ୍ନିତ,
ତା' ଅନ୍ୟସ୍ତ ବିରଳ ।

ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ

ପଞ୍ଜସ କୁହୁଡ଼ି ଆସେ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ଭାରି ଧାଳ ସେଇ
ବନନ ବାଲର ତରେ ଜଳି ଯେବେ କାନ୍ତି ହୋଇ ନବି
ଗହନ ରାତିର ଆସୁ ହମେ ହମେ ସୟ ହୋଇ ଆସେ
ଯେତେବେଳେ ନଈ ପଠା ଶେଷଥର କରି ଲେଉଟାଏ ।

ସେତେବେଳେ କେତେଥର ତୁମର ମୁଁ ପାଇବି ବା ବେଶା
 ବସନ୍ତ ନରର ତୁଠେ ଭରି ବେଶୀ ଫିଟିଗଲାବେଳେ
 ତୁମର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଗୁଲ ତୁଠେ ତୁଠେ ଛପିଗଲାବେଳେ
 ସେତେବେଳେ ତୁମର ମୁଁ ନେଷିବି ବା ସଦେହର ଦେଖା ।

ସେ ହେଲା ପୁରୁଣା କଥା ଯେତେବେଳେ ଅଳ୍ପ ଥିଲା ଦିନ
 ଆଉ ଥିଲା ଆକାଶରେ ରକ୍ତମ୍ରାବ ପଞ୍ଚଷ ସନ୍ଧ୍ୟାର
 ତୁମେ ପୁଣି ଯାଇଥିଲ ବାଲିତର ପାରି ହୋଇ ନିଉ
 ଆଜି ପିର ଅସମ୍ଭବ ଅସଫଳ ଭ୍ରାନ୍ତ ସଦହାନ ।

ଧାନ କ୍ଷେତ ନଇଁପଡ଼େ ଶୀତରୁ ବୁଡ଼ା ହୋଇ ଆସେ
 ନିରୁଡ଼ିଆ ଆକାଶରେ ତାର ନାହିଁ ପକ୍ଷୀର କାକଳି
 ତୁମେ ଆଉ ଆସିନାହିଁ ଏ ବାଟରେ ଥରେ ହେଲେ ଭୁଲ
 ନିଶବଦ ବାଲିତରେ ଯେବେ ଯାଏ ପବନ ଗୁମରି ।

ତୁମେ ଆଜି ଥରେ ଆସ ଯଦି ବା ସବୁ ମୂର୍ଚ୍ଛାହତ
 ଏହି ଗଛ ବଣ ଲଟା ଆଉ ତେଉ ଆଉ ବାଲିତର
 ଆକାଶରେ ଜହ୍ନ ଯଦି କ୍ଳାନ୍ତ ପୁଣି ଆବଶ୍ୟକତା
 ମୁଁ ତୁମର ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ରଶ୍ନମୟ ପୁଣି ସଦହାନ ।

ତୁମେ ଯଦି ମିଛ କଥା, ତୁମେ ଯଦି ବହି ବୋଲାନରେ
 ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପ, ତୁମେ ଯଦି ରେଡ଼ିଓ ଖବର
 ତୁମେ ଯଦି ଫିଲ୍ମ ଗୀତ ଶାର୍ତ୍ତକ୍ଲାପ ରେଲ ଟିକଟ ଘର
 ତୁମେ ଯଦି ବଜାରରେ ଲୁଗା ଚିନି ଖୋର କାରବାର ...

ମୁଁ ପଡ଼େ ଖବର ସବୁ, ବୁଡ଼ା ହୋଇଯାଏ ଶୀତରୁ
 ରକ୍ତ ସବୁ ଛୁଡ଼ିଲଣି ନେବେଠାରୁ ଛୁଣି ଲୁଗା ଭଙ୍ଗା କୋଠାଘର

ଧାନ ଶେତ କାହିଁ କେଉଁ ସ୍ଥଳ ଟିକେ କେଉଁ ଅଙ୍ଗର
ଏଠି ମୋର ଶୁଭପାଶେ ବାଲିର ଖାଲ ବାଲିର ।

ବାଲିରେ ମୁଁ ବୁଲିଯାଏ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆଜିକିଲ ବେଞ୍ଚି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଏହି ବାଲି ତରେ ତରେ ମୁଁ ଦେଖେ ବହୁତ ଲୋକ ନାଲି ଲୋକ
ବହୁତ ରଙ୍ଗର
ନିଛୁଟିଆ କେତେବେଳେ ଘରଣ୍ଡାସ ଜମି ଆସେ ଆଉ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି
ହୋଇ ଆସେ
ଏ ବାଲିରେ ସବୁ ଗୁଡ଼ି ହୋଇ ହୁଏ ଏକାକାର ।

ତୁମେ ଆସ ଆଜି ଆସ ମଲଲୁଗା ପାଲଟି କେତେ
ବନାରସି ପିଲ୍ଲ ପିଲ୍ଲ ସେ ଦେହରେ ହଳଦା ଲଗାଇ
ଚମ୍ପାଧୁଲ ବେଣୀନୁଲେ, ଚପ ଲେଖି ଗୁଡ଼ି ଯୋଡ଼ିକରେ
ତୁମେ ଆସ ଆଜି ଆସ ମାଟିରୁ ବା ଆକାଶ ଉପରୁ ।

ଯେତେ ବାଲି କୁଡ଼ ହୁଏ ଯେତେ ଦେହ ଜଳପୋଡ଼ି ଯାଏ
ତୁମେ ଆସ ତା ଉପରୁ ଯେତେ ଯତ୍ନ ଅଭାବ ଅଶ୍ରୁ
ତୁମର ଓଠରୁ ତଳେ ଟୋପ ଟୋପା ଝରଇ ଝରଇ
ତୁମେ ଆସ ସଙ୍ଗର ବା ପୃଷ୍ଠି ଭୁତ ଯେତେ ବ୍ୟଭିଚାର,

ଶବ୍ଦ ଧୀରେ ଗତ ହୁଏ ଦୂରର ଏ ଝାଉଁକଣିଆଡ଼େ
ତେର ସବୁ ଚେତନା ପାଶେପାଶେ ଏ ବାଲିର ଗୁଡ଼ି ତଳୁ ବାହ
ଏ ନିଶେ ବାଲିତର ଜଳ ନାହିଁ ତାର ନାହିଁ ଯେବେ
ମୁଁ ଆଶୁଣ ତୁମ ପାଶେ ମାଟିର ମୋ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବାହ ।

ତୁମେ ଆଜି ଏଠି ଅବା ବାସଣସୀ କାଣୀ ନଗରରେ
କଳରେ ତୁମର ପାନ, କିମ୍ବା ଖୋଲ ନିଛୁଟିଆ ଆରସି ସାମ୍ନାରେ

ମୁଁ ହିଁରେ ତୁମର ସ୍ନେହ, କିମ୍ବା ଯେତେ ବେଳେନାହିଁ ସୀମା ପାରି ହୋଇ
ନିକରେ ପଡ଼ିବ ଶେଷ ତୁମ୍ଭାଦିତ କେଉଁ ଅସ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୁ ଉଦରେ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ପାରେ ଦେଖି ଆଜିଠାରୁ କେତେ ବର୍ଷ ପରେ
ଅପରାଧ ସମୟର ପ୍ରତିକଳେ କୁଡ଼ି କୁଡ଼ି ଉଠିବୁ ଉପରେ
ହାଡ଼ରୁ ତୁମର ପଡ଼େ ମାଂସ ଖସି, ଖେଳ ହୋଇ ଆଖି ହୁଏ ଗାଡ଼ି
ତା ଉଦରେ ଲମ୍ବ ପାଏ ପ୍ରାଣ ମୋର ଆତ୍ମା ମୋର ଆଉ ମୋର
ମାଟିର ଆକାର ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ଉପରେ ଯାଏ ଗୁଳି ଖେଳି କିଆବଣ ବେଳେନାହିଁ ମୂଳେ ।
ଗୁଳିଯାଏ ଛପି ଛପି କାଠିଯୋଡ଼ି ବାଲିରେ, କିମ୍ବା ପୁଣି ସମୁଦ୍ର
କୁଳରେ

ଗତି ଯାଏ ଝୁରି ଝୁରି ଆମର ଏ ହୋତାଳ ବଜାରେ
ସୁପ୍ତଯାଏ ଉକିମାର ଗନ୍ଧ ଗଳ କୋଠା ମଞ୍ଚରେ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗୁ ଭଲ ପାଇଥାନ୍ତି
ସିଂହଳ ଦ୍ଵୀପର ସୁପ୍ତ ମୁଁ ଯାଇଛି କଣିବାକୁ ଯେବେ
ଲବଙ୍ଗବଣର କଥା, କିମ୍ବା ବ୍ୟଥା କତମ୍ଭ କଡ଼ର
ମୋ ଆଖିରେ ଅବାସ୍ତବ ପାଲଟିବ ଏ ସହର ତେବେ ।

ଲବଣ୍ୟବନ୍ଧୁ ତୁମେ ଆସି ଅବା ରସକଲ୍ଲୋଳରୁ
କୋଣାର୍କ କାନ୍ଥରୁ ଅବା ଦିନେମାର ପରତା ଉଦରୁ
ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲ ପାଏ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗୁ ଭଲ ପାଇଥାନ୍ତି
ମୋ ପାଖେ ସିଂହଳ ଦ୍ଵୀପ ଯାହା କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ ।

ତୁମେ ଯେବେ ଆସ ଆଜି ନିରୁଟିଆ ଏ ଜନସ୍ଥାନ
 ବାଲିତର ଖୋଳ ଖୋଳ ତେର ଯେତେ ପ୍ରଣେ ଭିତରକୁ
 ଆଜି ରାତି କୋଡ଼ ହୋଇ ମିଶିଯାଏ ବରଷ ଉନ୍ମାରେ
 ତୁମେ ତେବେ ଅସ ଆଜି ବାସ୍ତବ ବା ସ୍ବପ୍ନ ଆକାରରେ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ତୁମେ ଦେବ ଚିଠିର ଜବାବ
 ତୁମେ ଯୁଣି ଫେରିବ ବା ଏହି ରେଲ ଲାଇନ ବାଟରେ
 ତୁମେ ପୁଣି ବେଶାଦେବ ନିରୁଟିଆ ବାଲି ତରେ ତରେ
 କେଉଁ ଅସ୍ତ୍ର ଜଳିତଲେ ଅବା କେଉଁ ବବର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।

ତୁମରି ବାନ୍ତରେ ମୋର ଓଠ ଯିବ ଛୁଲ ଉଲ ହୋଇ
 ତୁମର ଗୁଡ଼ରେ ଯିବ ଦଳିହୋଇ ବାଲିତର ନିଶାନ ନିଦ୍ରା
 ତୁମର ଦେହର ରକ୍ତ ପାଣି ପାଟି ଅଣ୍ଡା ହୋଇଯିବ
 ତୁମର ଭିତରେ ମୋର ଆତ୍ମା ଯିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମିଳାଇ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ପ୍ରାଣପାତ କର ମୋର ବେହ ମୋର ବିସର୍ଜନ
 କରି

ଆଜି ରାତି ଅଣ୍ଡାଦୁଏ ଯାକ ହୋଇଆସେ ଦରକଲୟ
 ଭଞ୍ଜିସ୍ଥାନ ତୁମେ ମୋର, ଆଉ ମୋର ଶୀର୍ଷ ସତ୍ତ୍ବ ପୋତି
 ଅନୁବର ଯୁକ୍ତିସ୍ଥାନ ମାଢ଼ବସେ ଦୁର୍ନିକାର ସମୟ ସମୟ ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତା ପଢ଼ି ସାରିଲା ପରେ ସେହି ଧାରଣା ଆସେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନାନ୍ତ ପାଞ୍ଚଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ :

(କ) ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତା ସହିତ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବହିର ଅଧିକାଂଶ କବିତା ସମ୍ପର୍କିତ । ଏ କବିତାକୁ ପୃଥକ କରି ବିଚାର କରିବା ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ ।

(ଖ) ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ରୁ ମିଳୁଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନା, ପରୋପକା ଓ ରୂପକ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ପ୍ରେମିକତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତାହା ତାଙ୍କର ପୂର୍ବସୃଷ୍ଟ ମାନସିଂହ, ଗଡ଼ନାୟକ, ବିନୋଦ ନାୟକ ଓ ସଚ୍ଚି ରଞ୍ଜିତରାୟଙ୍କ ପ୍ରେମିକତାଠାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନବିତ୍ତ ବେଦ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଏହାର ସେତିକି ବୋଧେଇ, ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଏକାନ୍ତୀୟତା, ଅଧୁନକ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀର ବହୁମୁଖୀ ମାନସିକ ଅସମାନତା ଅଥଚ ବହୁ ବ୍ୟାପକ ବୌଦ୍ଧିକ ଆୟତନ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏହାର ସେତିକି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

(ଗ) ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ରେ କବିଙ୍କର କାବ୍ୟତ୍ୱେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଇଲିୟାଡ଼୍‌ଙ୍କ ପୋଏଟିକ୍‌ସ୍ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ।

(ଘ) ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା, ଏହାର କାବ୍ୟ ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସହିତ ଅଜାଣି ଭାବେ ଜଡ଼ିତ, ଅର୍ଥ ହୁଏ, ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ କବିତାର ମୂଳ ଚରଣଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

(ଙ) କବିତାରେ ଅତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାନସିଂହ, ଗଡ଼ନାୟକ ଓ ସଚ୍ଚି ରଞ୍ଜିତରାୟଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀର ପରମ୍ପରା ଶ୍ରୀ ଗୁରୁବାବୁ

ଯେଉଁ ନୂଆ ବାଗ୍ୟାଗ୍ର ଓ ଆଜିକ ପ୍ରଚଳନ କରିଛନ୍ତି,
ସେ ସବୁ ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଡ଼ କବିକହାରୀ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ମଧ୍ୟ ଅନୁସୂଚି ହେଉଛି ।

ଏହି କବିତାର ଆରମ୍ଭ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ । ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚଟି
ପାଞ୍ଚାଶପଞ୍ଚ ଗଡ଼ଣ ମୁଖ୍ୟତଃ ସୋମାଶିକ୍ ଗଡ଼ଣ ବୋଲି ପ୍ରଥମ
ପଠନରେ ମନେହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଆପାତ ସୋମାଶିକ୍ ଭଙ୍ଗୀ ଅନ୍ତ-
ରାଳରେ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ପ୍ରେମିକ-ମାନସର ଅସ୍ଥିର-ମନା ବିଶ୍ଳେଷଣ
ପ୍ରବଣତା, ସନ୍ଦେହ, ସିନିସିଜିନ୍, ଅଗାଧ ସ୍ୱରର ସୋମହନ ଓ ଅନୁ-
ପସ୍ଥିତା ବାନ୍ଧବୀକୁ ପୁଣିଥରେ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ପାଇବାର ଆବେଗ
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସମାନ ଭାବରେ ଏହି ଆବେଗ ମଧ୍ୟ
ତାଙ୍କର ‘ଶରତ ଋତୁରେ ଜନ୍ମ’, ‘ଚିଠି’, ‘ନିହତ ଗୋଧୂଳି’,
‘ସନ୍ଦେହ-ଏକ’ ‘ଦୁଇ’ ‘ଜଳ’ ‘ରୁଚି’ ‘ପାଞ୍ଚ’ ଓ ‘ନଅ’ରେ
ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ଏକାବେଳେକେ ସୋମାଶିକ୍ ହୃଦୟାବେଗ ସହିତ ଶାନ୍ତ
ଓ ଶୁଷ୍କ ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ସମନ୍ୱୟ, ପୁଣି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନା,
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷର ସଂଳାପ ଆଦି ସୁଦ୍ଧା ପରୋକ୍ଷତା (ଆଲ୍ୟୁଜନ),
ରୂପକ (ଆଲ୍ୟୁଗୋରି) ଏବଂ ସବୋପରି ଏକ ନୂଆ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ
ଫଳରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦାୟ ପ୍ରେମିକତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରସ୍କାମାନଙ୍କର
ପ୍ରେମିକତାଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ‘ତୁମର ଅସ୍ପଷ୍ଟ
ଛାଇ ତୁଠେ ତୁଠେ ଛପି ଗଲାବେଳେ/ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଦେଖିବି
ବା ସନ୍ଦେହର ଦେଖା’ ଧାଡ଼ି ଦୁଇଟିର ଅର୍ଥ—ତୁମେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ
ମେଳରେ ଥିଲାବେଳେ ତୁମକୁ ଦେଖି ତୁମେ ନା ଆଉ କିଏ ଏ ସନ୍ଦେ-
ହରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଛି । ‘ସନ୍ଦେହର ଦେଖା’—ଏହି ଶବ୍ଦ ବାକ୍ୟଟିର

ସଞ୍ଜିବିତା ଏଥିପାଇଁ ସଂପନ୍ନ । ସବୁ ପ୍ରେମିକତା ପରି କବିଙ୍କର
ପ୍ରେମିକତା ଅତୁପମନ, ବିଦଗ୍ଧ ଅଥଚ ଅନୁଭବ-ଗର୍ଭିତ । କିନ୍ତୁ
ଦୂର ଓ ନିକଟ, ଅଜ୍ଞତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟର ବହୁ
ବିବିଧ ଓ ପରସ୍ପର ବିରୋଧ ଅନୁଭୂତ ତଥା ସାଣସୁର ରୂପକରେ
କବିଙ୍କର ଦୁର୍ବଲେଖ୍ୟ ମନ ବହୁ ବିସ୍ତୃତ :

ତୁମେ ଯଦି ମିଛକଥା, ତୁମେ ଯଦି ବହୁ ଦୋକାନରେ
ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପ, ତୁମେ ଯଦି ରେଡ଼ିଓ ଖବର
ତୁମେ ଯଦି ଫିଲ୍ମଗୀତ ଆର୍ତ୍ତକ୍ଳାନ୍ତ ରେଲଟିକଟ ଘର
ତୁମେ ଯଦି ବଜାରରେ ଲୁଗା ଚିନି ଶ୍ଵେତ କାରବାର

ଏ ଧାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରେମିକାର ଚେତନା ବ୍ୟକ୍ତି-
ନିରପେକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଛି । ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣର ସମନ୍ୱିତ ସୌଷ୍ଟବରେ
ଭାବବୋଧ ତଥା ଅଭିଜ୍ଞତାର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଅନୁସଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ
ଲେଖାରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ଏଠାରେ ପ୍ରେମିକା ବା ଚତୁର୍ଥମଙ୍ଗାଣୀୟା
ବାନ୍ଧବୀମାନଙ୍କୁ, ସବୁ କାରଣ ଓ ଅକାରଣର ମୂଳ ଉତ୍ସ ଭାବରେ
କେବଳ ସେ ଚିତ୍ରିତ କରିଯାଇଛି ତା ନୁହେଁ, କବି ମନର ବହୁବିଧ
ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ଖାପଛଡ଼ା ଘଟଣାବହୁଳତା, ବାନ୍ଧବୀ
ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା, ରେଡ଼ିଓରେ ସିନେମାଗୀତଠାରୁ
ଆରମ୍ଭକରି, ବଜାରରେ ଚିନି ଓ ଲୁଗାର ଶ୍ଵେତ କାରବାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା, ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା ନେପଥ୍ୟରେ ଜଣେ ନା ଜଣେ
ନାୟିକା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ— ସେ ସବୁର ଆଶ୍ରୟ ଓ ଇଜିତ ଏଠାରେ ଛିଣ୍ଡି ।

ସବୁ ପ୍ରେମିକ କବିଙ୍କ ଭଳି ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପ୍ରେମିକା ସହିତ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିବିଡ଼ ସଂଯୋଗ ପ୍ରବଳଭାବେ ଆଶା କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ
ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ :

‘ତୁମେ ଆସ ଆଜି ଆସ ମିଳି ଲୁଗା.....

.....ପୁଣି ଭୁତ ଯେତେ ବ୍ୟଭିଚାର ।’

ମାନସିଂହ, ଗଡ଼ନାୟକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଡ୍ରେମିକଟାଠାରୁ ଏହା
ଅନେକଂଶରେ ଭିନ୍ନ; ନିମ୍ନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ
ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ବନ୍ଧୁକେ ଗୁଳି ଅଭିସାର କର ଏଠାବେ

ବାସକସଜ୍ଜା ରହିବି ମୁଁ ସାରା ପାମିନୀ

ଆସ କେ ଆସିବି କବଳ କୁସୁମ-ପରାଗେ

ଉଦ୍‌ବେଳ କରି ହୃଦୟ ଏ, ବର-କାମିନୀ

(‘ପ୍ରଣୟୀ’—ମାୟାଧର ମାନସିଂହ)

“ଚନ୍ଦନ କରିଦିଅ ପ୍ରତି ତରୁ ତୁମେ ଗୋ

ନନ୍ଦନ ଭରିଦିଅ ଦ୍ରୁତ ମରୁତୁମେ ଗୋ

ଦିଅ ତବ ଆଶ୍ରେଷ ଦିଅ ତବ ପରାଗ

ବିଚ-ଜୀବନ ଏ ମମ ହେଉ ନବ ସରସ ।

(—‘ବସନ୍ତ ସଖୀ’, ସ୍ଵାଧୀନୋଦ୍ଭବ ଗଡ଼ନାୟକ)

ହେ ସଖି । ତୁମର ପ୍ରୀତି

ପଥେ ପଥେ ଫୁଲ ହୋଇ ଆନ୍ତାନ ଜଣାଏ

ଦେହାତୀ ନାଶର ଚକ୍ଷେ ପାଏ ମୁହିଁ

ତୁମର କଟାକ୍ଷ

ତୁମର ଷୋଡ଼ଶୀ-ଦେହ-ଗନ୍ଧ ମିଳେ

ନୂତନ ଶ୍ୟାମରେ ।

(‘ଘରକ ସ୍ଵପ୍ନ’—ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ)

ସହସ୍ର ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଥିଲା ଭୂମର ଆଖିରେ
 ସହସ୍ର ଜହର ହସ ଥିଲା ଭୂମ ଓଠରେ ।
 ତଥାପି ମୁଁ ଭବିଷ୍ୟ ଫିରାରିବି ସବୁ ରସ
 ପଡ଼ି ଚଢ଼ିଛି ଶୂନ୍ୟ କଳସ ।
 ଟୁପିକର ଶୁଷ୍କ ମନ୍ତ୍ରଭୂମି—
 ଘଟକ ଯେପରି ପିଇ ସାରିବି ଦକ୍ଷିଣ ସାଗରର
 ସବୁ ମୌସୁମୀ
 ଅତିଶୟନ ନିଶାରେ
 ଆଜି କହେ ମୁଁ ନିଜକୁ ନଈଜ ଡାକି
 ସବୁ ଚରଣ ଫାଙ୍କି
 ଦୀର୍ଘ ସୁଗର ଚଢ଼େଇ, ଅବନୀତ
 କ'ଣ ଭୂମର ପ୍ରେମର ଅନୁବାଦ ?

(‘ସ୍ମରଣୀୟାୟ’ : ସତ୍ତି ରଞ୍ଜିତସୟ)

ଉପରେକ୍ତ ସମସ୍ତ କବିତା ନିଜ୍ଜକ ଭାବେ ସେମାଣିକ୍ କବିତା ।
 କବିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମିକା-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭାବନା ଏଠାରେ
 ମୁଖ୍ୟ । ଅନୁଭୂତିରେ ବହୁମୁଖୀତାର ଅଭାବ, ଶଦ୍‌ବନ୍ଧୁ,
 ବୌଦ୍ଧିକତା ଓ ଭାବବୋଧର ଗଭୀର ସମନ୍ବୟତାର ଅଭାବ,
 ସବୋପରି ଆନନ୍ଦ-ପାତାଳ, ଅଞ୍ଜଳ-ବର୍ତ୍ତମାନ, ସମୀପ ଓ ଅସୀମର
 ଦୂରନ୍ତ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରକୃତିରେ ସାମୁଜ୍ୟ, ରୂପକନ୍ତ ଭିତରେ
 ଏହି କବିମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରେମିକତାକୁ ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମିକତାରେ
 ପର୍ଯ୍ୟବସିତ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସ୍ମରଣ ଗୁରୁବାବୁ ଏହିକାରଣରୁ
 ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କବିମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ । ତାଙ୍କର ବାରିବା ତାଙ୍କର

ତୈନଦନ ଚନ୍ଦନ, ଫେନ, ଜାନ, କର୍ମ, ଅଭିଜ୍ଞତା, ବର୍ଣ୍ଣନ ତଥା
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଭିତରେ, ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ି ରହିଛି । ବଞ୍ଚି
 ରହିଛି ପୁଣି ସ୍ୱେମାଣିକ କବିମାନଙ୍କ ଭଳି ଗୁରୁପ୍ରସାଦପୁ ପ୍ରାଣ-
 ବେଗ ମଧ୍ୟରେ । କବି ଜୀବନ ବରଷ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ଶୃଙ୍ଖଳିତ, ଲଞ୍ଜନା
 ଶୃଙ୍ଖଳିତ, ଶକ୍ତି, ସ୍ୱପ୍ନରଙ୍ଗ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧନ ସବୋପର ସମୟ
 ଚେତନା ଭିତରେ ଅତିବାହିତ । କବି ସମୟର ମନୁଷ୍ୟଟି ହେଉଛି
 ତା ନିଜର Style । ତା'ର ପ୍ରେମିକତା, ତାର ଆତ୍ମିକ ଗଢ଼ରତା
 ପରି ବହୁବିସ୍ତୃତ ।

ଏହା ପରେ ବକିତାର ଦେହଧର୍ମୀ ଦିଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
 ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ତାଙ୍କର
 'History of Oriya Literature'ରେ ଗୁରୁକାବୁକୁ ଏହି ପାଇଁ
 ଶକ୍ତି ସମାଲୋଚନାରେ ମୁମୁଷୁଁ କରିଛନ୍ତି । (ପୃ-୨୫୮-୨୭୧,
 ପ୍ରକାଶକ : ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ନୂଆ ଦିଲ୍ଲୀ) କିନ୍ତୁ ଗୋଟି
 ମାନସିଂହଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଦେହଧର୍ମୀ କବିତା ଅଛି : “ଲିଭୁଅ ଯେ
 ଘାପଣିଖା ଜଳୁଛି ତାହାରେ/ତବ ରୂପଶିଖାଜଳୁ ଏନ ଅନ୍ଧକାରେ ।
 ଲେଟି ପଡ଼ୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସମ ଅଙ୍ଗବାସ ତବ/ନେତ୍ରମୁକ୍ତ ଉଷାସମ ହୁଅ
 ଦରମ୍ଭଣ,” କିମ୍ବା ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କର ‘ସୁନ ଉତ୍ତର ଗୋଲି ତଥା
 ପିପ୍ପା’ ପ୍ରଭୃତି କବିତା ଏହାଠାରୁ ବେଶୀ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହଁନ୍ତା
 ଆପାତତଃ ମାନସିଂହଙ୍କୁ ନୂତନ କବିତା ବିମୁଖ, ଅସତ୍ୟ ଭରଜୁ ଓ
 ଏପରିକି ପଶ୍ଚାତ୍ତମୁଖୀ (ରିଟ୍ରେସିଭ) ବୋଲି ଧରାଗଲେ ବି ଏହି
 କବିତାରେ—“ତମ୍ବାୟୁଲ ବେଶୀ ମୁଲେ ଚିତ୍ତଲେଖି ଛୁଡ଼ି ଯୋଡ଼ି-
 କରେ/ତୁମେ ଆସ ତା’ ଭିତରୁ ଯେତେ ଯାହା ଅଭିତୁ ଅଶ୍ଳୀଳ/ତୁମର

ଓଠରୁ ତଳେ ଟୋପା ଟୋପା ଝରଇ/ତୁମେ ଆସ ସଖାରୁ ବା ପୂଜି-
 ଭୂତ ସେତେ ବ୍ୟଭିଚାର! $\times + \times$ ତୁମର ଦାନରେ ମୋର ଓଠ
 ଯିବ ଛୁନୁ ଭଲ ହୋଇ । ତୁମର ପ୍ରତିରେ ଯିବ ତଳ ହୋଇ ବାଲ-
 ଚର ନନ୍ଦିନି ନଦୀ/ତୁମର ଦେହର ରକ୍ତ ପାଣି ପାଣି ଅଣ୍ଟାହୋଇ
 ଯିବ / ତୁମର ଭିତରେ ମୋର ଆତ୍ମା ଯିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମିଳାଇ”
 ଇତ୍ୟାଦି ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ ଦେହଧର୍ମୀ ଆବେଗକୁ ବହନ
 କରନ୍ତି । ମଣିଷକୁ ‘ଭଲ ପାଇବା’ ଭିତରେ ଦେହକୁ ମିଳନ ଏକ
 ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ଏହି କବିତାରେ ଏକାବେଳକେ ଦେହଜନିତ ସହିତ
 ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ପରିପକ୍ୱ ସମନ୍ୱୟ ଗୁରୁବାବୁ ସେପରି କରି
 ପାରିଛନ୍ତି ସେଭଳି ସମନ୍ୱୟ କରିବାରେ ଏହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବି
 ରମାକାନ୍ତ ରଥଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅନ୍ୟ କେହି ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି
 ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିଜ ପ୍ରେମିକା ସହ ସିଧା ସ୍ୱଳ୍ପଣ ସ୍ଥାପି
 ମିଳନ ଏହି କବିତାର ସମ୍ପର୍କଶୀଳ ତାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ବିସ୍ତୃତିରେ
 କବି ଇଚ୍ଛା କରିଛନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ମିଳନର ସକଳ ଉପକରଣରୁ
 ବଞ୍ଚିତ, ବ୍ୟାଲୁଲପ୍ରାଣ ଓ ଶଂୟାକୁଳ । ସେ ଅର୍ଥକ୍ଷୟଶୀଳ ଓ ନୈରାଶ୍ୟ
 ନିଜ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ବହନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ବି ପ୍ରେମିକାର
 ଶରୀର-ଦନ୍ତଷ୍ଟ ହେବାର ପରିଣତି ପାଇଁ ପିପାସିତ । ସେହି ସମସ୍ତ
 ଅଳଙ୍କରଶୃଙ୍ଖଳ ସଂସ୍କୃତିକୁ କେବଳ ‘ଦେହ ଧର୍ମୀ’ ଦୋଷରେ ତେଣୁ
 ଅଭିଯୁକ୍ତ କରିବା ପକ୍ଷପାତିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଦେହ ବାସୀ କବି ମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଦେଲେ ଯଦି ମଣିଷକୁ ‘ଭଲ
 ପାଇବା’ କୌଣସି ପ୍ରକାର ‘ପାପ’ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ମଣିଷ ସହିତ
 ଗ୍ରହଣ ଏକ ପ୍ରକାର ‘ମୌଳିକ ପାପ’ (ଅରିଜନାଲ୍ ସିନ୍)

ବହୁ ଅଟେ କାଳରୁ ତ କୁହାଯାଇଛି ‘ଶୃଙ୍ଗାର ଚେତ୍ କବି’ । ଦେହ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ଜୀବନଠାରୁ ସଂସ୍କୃତି ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ, ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ପୁଣି ଦେହବାଦୀ କବିତା ଯେ ଆଧୁନିକ କବିତା ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ ଏପରି କଥା କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର କି ବ୍ୟାକରଣରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିଜ୍ଜଳ ଦେହଧର୍ମୀ କବିତାକୁ ଆଧୁନିକ କବିତାର ବିପୁଳ ଶ୍ରାବ୍ୟତା କମ୍ପୋ-ଜିସନ୍ ଭୁଲନାରେ ନ୍ୟୁନ ବୋଲି ମନେ କରାଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତାରେ ଦୈନିକ ଆବେଗ ଯେ ନିହିତ ଏହା ଶ୍ରେଣୀ । କିନ୍ତୁ ନାସ୍ତି ଓ ଶୃଙ୍ଗାର ଶ୍ରାବ୍ୟତା ହୋଇଥିବାର ଇଙ୍ଗିତ, କମ୍ପା ରୂପେ ଓ ଚରଳ ମାନସିକତା, ଏବଂ ଫଳନ ବେଗର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଆବେଗ ଏହାର ଶେଷ କଥା ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଆହୁରି ଅନେକ ବୈଷମ୍ୟ ଅଛି, ‘ଗ୍ୟାରେନ୍ସି ଯୁକ୍ତପ୍ରେମ’ ନମିଳିବାକୁ ସବୁଠାରୁ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ସେଇ ମନୋବେଦନାକୁ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ନିଉରୋସିସ୍ ପାଇଁ ଦାୟୀ ।

ଏ କବିତା ସମେତ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କବିତାର କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁରୂପ । ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କର ‘ଅବ୍‌ଜେକ୍ଟିଭ୍ କର୍ରଲେଟିଭ୍, ଇଉନିଫିକେସନ୍ ସେନ୍ସିବଲିଟି ଟ୍ରାଜିକ୍ ପ୍ରୋସୋଗ୍ ଓ ପର୍ସନା ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ସହଜଲଭ୍ୟ । ‘ଭୂମେସଦି ଫିକ୍ସଥା... ଲୁଗାଚିନି ଶ୍ରେଣୀରବାର’ ଧାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଇଉନିଫିକେସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବଲିଟି’ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ପାଠକ ସାଧା ଚିନ୍ତାକରେ ଜାହାଗିଶିଲ, ରୁଷ, ଅସଂଲଗ୍ନ, ଅତ୍ୟୁ ଆତ୍ମାଶ୍ରୟ ଓ ଏପରିକି କମ୍ପୁଟ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଜଣେ କେହି ଏକାବେଳେକେ ତା’ର ନାସ୍ତି ବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରେମକରିପାରେ,

ପ୍ରିୟୋକ୍ତା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପଦେ ପାରେ, ପୁଣି କପିତଳାଳୟର ବାହା
 କନ୍ୟା ଟାଳପ୍ରସାଦଙ୍କର ଗର୍ଭାନ୍ତରରେ ଦେହଦଣ୍ଡାଦେଶୁଣି ପାରେ ।
 ଜଣେ ପାଠକର ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଏ ପରମ୍ପରା ପୃଥକ୍ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ
 ଭିତର ଆଦର୍ଶ କୌଣସି ସଂପର୍କ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କବି ମନରେ ତାହା
 ସବୁ ନୂଆ ରୂପକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାର ରଚନାରେ ସୁସମନ୍ୱିତ ଓ
 ସୁନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି । ଗୁରୁବାବୁ ଏହି ଧୂର୍ବତାକୁ
 କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ମିଲ୍ଲୁଗା ପାଲଟାଦେହ, ବନାରସୀ ପିଲ୍ଲୁ ପିତା
 ହଳଦୀରାୟଦେହ, ବେଶୀ ମୁରଲୀ ଚମ୍ପାପୁର ଖୋସିଥିବା ଓ ଗୁରୁ
 ଯୋଡ଼ିତର ଗପ ଲେଖିଥିବା, ମାଟି ନିପତ୍ତ ବା ଆକାଶ ଭିତରୁ ପ୍ରିୟ
 ବାସିଷ୍ଠକୁ ସଂଧାନ କରିଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଗୋଟିଏ ନାଟ୍ୟ ବିଷୟରେ
 କୁହାଯାଉଥିଲେ ବି ଏକାବେଳେକେ ବଧୂ, ପ୍ରେମିକା, ବାରନାଟ୍ୟ, ସ୍ବାଧୀନ
 ଭୂମିକା, ଭୂମିକା କାବ୍ୟାଦିକା, ବାସକପଦ୍ମା, ଓ ବେଶୁଗାୟକ ସମର୍ଥୀ
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସେଥି ସହିତ ମିଲ୍ଲୁଗା ପିତା ଥିବା ସମସାମୟିକା-
 ମାନଙ୍କୁ ବି ଏକାଠି ରଖିତ କରିଛନ୍ତି । ଏ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରାଣୀ ଓଡ଼ିଆ
 ସାହିତ୍ୟରେ ଏତାପୂର୍ବରୁ ଏତେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନଥିଲା ।
 ସେହି ପରି: 'ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତର ଭଲ ପାଇଥିଲା/ ସିଂହଳ
 ଦ୍ଵୀପର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଁ ପାଇଛି କଣିକାକୁ ଯେବେ/ ଲବଙ୍ଗ ବଣର କଥା
 କନ୍ୟା ବାଆ କଦମ୍ବକନ୍ଦର/ ମାଆଖିରେ ଅବାପ୍ରବ ଏସବୁର ପାଲଟିଛି
 ତେବେ ।' ପୁଣି, 'ଲବଣ୍ୟବନ୍ତରୁ ତୁମ ଆସ ଅବା ରସନାଲୋଚନରୁ/
 କୋଟାର୍କ କାନ୍ଥରୁ ଅବା ସିନେମାର ପରଦା ଭିତରୁ / ମୁଁ ତୁମକୁ
 ଭଲ ପାଏ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତର ଭଲ ପାଇଥିଲା/ ମୋ ପାଖ ସିଂହଳ ସାଥୀ
 କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ ।' ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ପ୍ରେମିକ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତର ଠାରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରେମିକ କବିଯେ ଭଲ ତାହା

ସେ ନିଜେ ସ୍ବପ୍ନ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ପ୍ରେମିକା, ଦେଶ, କାଳ
 ଓ ପାସର ସମୀପତାରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପ୍ରେମିକତାର ଚେତନା
 କେନ୍ଦ୍ରୀୟତା ହୋଇ ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାସ । ଏହାର ମଧ୍ୟରେ କିଛି
 ବ୍ୟାଜସ୍ତୁତି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଠିକ୍ ଏକା ପ୍ରକାର ବଂଶୋକ୍ତି ମଧ୍ୟ
 ରହିଛି । ତାଙ୍କର ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ: ‘ମୁଁ ନୁହେଁ ଧୂପେ
 ଶ୍ରାବେ / ଗାଲ୍‌ସୁଲ୍, ରୁମ୍ବୁନ ବା ଚମ୍ପୁର ନାୟକ / ରକଳା ଅଭାବ
 ମୋ ଠାରେ ।’ (ମାନସିଂହଙ୍କ ପ୍ରେମ କବିତା ସଂକଳନ ‘ଧୂପ’ ।
 ‘ଗାଲ୍‌ସୁଲ୍’ ‘ରୁମ୍ବୁନ’ କରେନ୍ଦ୍ର କାଳଚରଣଙ୍କ ଦୁଇଟି ନାଟକ) । ଏ
 ପ୍ରକାର ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ସ୍ବପ୍ନକଳାପୀ-ବାନ୍ଧବୀ-ଆଶାୟୀ ନାଗଣ୍ୟ ହେବା
 ଏ ‘ଲୁଗା-ଚିନି-ଢେର କାବିବାର’ ପୂର୍ବରେ ସେ ଉପହାସ୍ୟ, ଅଧିକ
 ପ୍ରେମର ନିରଞ୍ଜନତା-ସ୍ବପ୍ନରେ ସେ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପାରେ
 ତାହାହିଁ ଏହାର ଉପଗାଧ୍ୟ । ଏଥିରୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରେମିକାକୁ ନିବିଡ଼କରି
 ପାରିବାର ଇଚ୍ଛା ବହୁ-ବିଭକ୍ତି ଅସଂସ୍କୃତ; କଟୁକ୍ତି ଚିନ୍ତାଧାରାଭିତରେ
 ମଧ୍ୟ ବଳବତ୍ତର ରହିଛି । ଉପସ୍ଥେତି ଭାବଧାରା ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ
 ରକ୍ଷା କରୁଥିବା ଇଂରେଜକବି ଅଣ୍ଡେର୍କ୍‌ଙ୍କ **Spain 1917** ନାମକ
 ଗୋଟିଏ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥବ୍ୟ । ସେକବିତାରେ ନିଜକୁ କବି ଅଣ୍ଡେର୍କ୍‌
 ଜୀବନ-ବାନ୍ଧବୀର ଏକାବେଳେକେ, ‘Yes man bar companion,
 easily duped, your vow to be good, humorous
 story, business voice ଇତ୍ୟାଦି ବୋଲି ଚିତ୍ତଶା କରିଛନ୍ତି । ଏହା
 ଭିତରେ ପଦସ୍ତର ବିଶେଷ ବହୁ ଧାରଣା ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ସମନ୍ୱୟ
 ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଠିକ୍ ସେମିତି ଗୁରୁବାବୁ ନିଜର ବାନ୍ଧବୀକୁ ‘ବନ୍ଧୁ ତୋଳାନ,
 ରେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପ’ ‘ଫିଲ୍‌ମ୍‌ଗୀତ’ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ବୋଲି
 ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କବି ଅଣ୍ଡେର୍କ୍‌ଙ୍କ ଉକ୍ତିରୁ

ମିଳୁଥିବା ତାପ୍ତର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନାରେ କୌଣସି ଗୁଣରେ, ନୁହେଁ ନୁହେଁ । ନିଜର ନାୟିକାକୁ ଲବଣ୍ୟବତୀରୁ, କୋଣାର୍କ କାନ୍ଥରୁ, ସିନ୍ଦୂରମାର ପତା ଭିତରେ ଅନନ୍ତଶୟନ ଭିତରେ ପରମ୍ପରା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅଭିଜ୍ଞତାର ସମନ୍ୱୟ କରି ଠିକ୍ ଏହା ପରେ ପରେ ବନ୍ଦୋଳି ('ମୋ ପିଢ଼ଳ ଦୀପ ପାଶା କରୁ ଅପମୁଦ୍ର ହୁଏ') ଦେବା କବିଙ୍କର ବୈଦି-ରଥ ସହିତ ବ୍ୟଙ୍ଗାମ୍ବୁଜ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଆଧୁନିକତା ହିଁ ମୁଗୁର ଅଛି ।

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହାର କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱାତ୍ମକ ଅନ୍ତଃଜୀବୀୟ ଜଡ଼ିତ । କବିଙ୍କ ଚେତନ ଓ ଅବଚେତନ ମନର 'କାଥାସିନ୍ଧୁ' ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରକୃତକୁ ଯେଥିରେ ନିଆ ଯାଇଛି । ସେ ପ୍ରକୃତ ହେଲା: ଉଷର ବିଜନ ବାଲୁଚର ଯେଉଁଠି ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମ ନଏ, ହେନ ରାତିର ଅସୁ ସମେ ସପ୍ନ ହୋଇ ଆସେ, ନଈ ପଠା ଶେଷଥର ପାଇଁ କଡ଼ ଲାଗିଯାଏ, (ବିଦାୟୀ ଜନ୍ମର ଆଲୁଅରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଣ୍ଠି ଦେଖାଯିବା ?), ଶୀତଗରୁ ବୁଢ଼ା ହେଇ ଆସେ, ନିଶିତ ବାଲି ଚରରେ ପବନ ଗୁମୁରୁଯାଏ, ସେହି ବାଲିରେ ଆଜିକାଲି ବିବର୍ଣ୍ଣ ସଂଧ୍ୟାରେ କବି ବୁଲି ଯାଆନ୍ତି, ଯେଉଁଠି ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ ଜମିଆସେ ଓ ଶୁଭ ଗୁପ୍ତିହୋଇ ଆସେ—ସବୁଛାଡ଼ି ଦୁହିଁ ହୋଇ ଏକାକାର ହୁଏ । ଦୂରର ଝାଉଁଟି ଆଞ୍ଚିର ଶୁଭ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗାତ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ କବି ତାଙ୍କ ବାନ୍ଧବ ପାଖରେ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନୁରର ଦାସ ବାନ୍ଧି ଦସନ୍ତି । କେତେ କେତେନାର ସୀମା ପାରିହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ କେଉଁ ଅଗ୍ନିଗ୍ନି ବନସ୍ତୁତିରେ ନଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥାନର (psycheର ରୂପକ୍ତ, ପ୍ରାଚୀନ ପରା-କାହାଣୀର ରାଜାଦିଅ ରୂପକ୍ତ ମଧ୍ୟ) କବି ତାଙ୍କର ବାନ୍ଧବକୁ ଆବଶ୍ୟକ କରନ୍ତି । କେବେ ଧୂଣି ଶୁଭ କୋଡ଼ ହୋଇ ମିଶିଯାଏ

ବିରାଟ ଶୂନ୍ୟରେ । କବି ଆଶା କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ବାନ୍ଧବୀ ପରିଚିତ ପୁରୁଣା ରେଲ ଲାଇନ୍‌ବାଟରେ ପୁଣି ଫେରିବ, ପୁଣି ଦେଖାଦେବ ନିରୁଚିଆ ବାଲିତରରେ, କେଉଁ ଅସ୍ତନ୍ତ ତଳେ ଅବା କେଉଁ ବିକର୍ଣ୍ଣ ସଂଧ୍ୟାରେ । କବିତାର ଶେଷାଂଶରେ ରୂପ ବାସ୍ତବତା ଓ ସ୍ତେମର ଅପମୃତ୍ୟୁତେଜନା ‘ଆଜିରାତି ଅଣ୍ଟାଦୁଏ, ଜାକି ହୋଇ ଆସେ ଦିଗ୍‌ବଳପୁ’ର ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ।

ବଜନ ବାଲିତରରେ ଉଷର ଅନୁବରଣ, କବି-ଜୀବନର ସାପ୍ତକିକ ନିଃସଙ୍ଗତାର, ଅବସେଦୁତେଜାର ଓ ମୁଲ୍‌ବୋଧର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ-ବୋଧର ସବୋପରି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱନର ପ୍ରତୀକ । ‘ନିଶ୍ଚିନ୍ତ’, ‘ନିଶ୍ଚିନ୍ତ’, ‘ନିଶ୍ଚିନ୍ତ’ ‘ଜନସ୍ଥାନ’ ‘ବଜନ’ ‘ବିଷ୍ଣୁ’ ‘ନିବେଦିତ ବିରାଟ ଶୂନ୍ୟ’ ‘ବିବର୍ଣ୍ଣ’ ଓ ‘ନିରୁଚିଆ’ ଶବ୍ଦର ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କବିଙ୍କର ମାନସିକ ଏକାକୀତ୍ୱ ଓ ନିର୍ଜନତାକୁ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ତେଣୁ ନିର୍ଭରଶୀଳ କବିବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସହିତ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାମୁଦ୍ରିକ ଲଭକରିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକମନ୍ତରେ ଏ ସ୍ତରରେ ପ୍ରତି ମଣିଷ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । କବି ନିଜେ ଯାହା, ପ୍ରକୃତିକୁ ସେ ସେହିପରି ଦେଖନ୍ତି । ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଜନ୍ମ ଓ ରାତିର ବର୍ଣ୍ଣନାପରି ଏକାବେଳେକେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷର ଆତ୍ମା-ସ୍ୱରୂପର ପରିପୂରକ ଓ ପ୍ରତୀକ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତି । ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ କହିଲେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏଠାରେ ପ୍ରକୃତିକୁ ମନେ-ନୟନ କରିଛି ନିଜ ଜୀବନ-ସଂପର୍କିତ କରିବା ପାଇଁ । ମୃତ୍ୟୁ ଓ କ୍ଷୟଶ୍ଚକ୍ତି ସଂଚଳନ କବି ନିଜ ସମୟର ନାୟକ । ନିଜ ପ୍ରେମିକାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକନିଷ୍ଠ ଓ ଚୁପ୍ ହୋଇ ପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଆବେଶନ (ଅବସେସନ୍) ଅଛି । ‘ଭୂମର ଦାନ୍ତରେ ମୋର

ଓଠ ଯିବ ଛୁଇଁଉଛନ୍ତି ହୋଇ' ଯେଉଁକି ଶାସ୍ତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପସୁଖତା (ସେନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପଲତା) ସୁନ୍ଦରୀ, ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ଏକ 'ଆତ୍ମ-ପିତୃନ-ରତ' (ମାତୃକାଜନମ)କୁ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକଥାଏ । ସମସ୍ତ କବିତାରେ କବିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଖୁବ୍ ଦେଖି ପୌରୁଷବ୍ୟଂଜକ ନୁହେଁ, ବରଂ ବାଳସାର ସାନ୍ନିଧ୍ୟାଭାଳାଣୀ । କବିର ଅବଚେତନରେ ନିହିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଲସ୍ତ-ପ୍ରବୃତ୍ତି (ଡେପ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପିରିଟ୍) ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ବାହ୍ୟ ଧ୍ୟାନାତ୍ମକ ନିୟାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଗଢ଼ିଯାଇଥାଏ ତାହାହିଁ କାମ-ସ୍ଥାନ (erogenous) ଜନିତ ଆତ୍ମ-ପିତୃନ-ରତ-ମନୋବୃତ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ (ଫ୍ରାଏଡ୍) । ଫ୍ରେମିକ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଏ ସକଳ ଚେତନା ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାରେ 'ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ' କବିତା ଗଣ୍ଡର ।

ଏହି କବିତାର ଆଜିକି ବା ଗଠନ ସୌସ୍ତବ ହେଉଛି ତାଙ୍କର 'କାଳପୁରୁଷ' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ କବିତାର ଆଜିକି (ଫର୍ମ) । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଲିଅଟ୍‌କ୍ସ ହଜମ କରିବାରେ ସେ ପଥୀକୃତ । ଆଧୁନିକ କବି ଏପରି ଏକ ଆଜିକି ବ୍ୟବହାର କରେ ଯାହା ତା'ର ନିଜସ୍ୱତ୍ୱରେ ଗଢ଼ିତ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦଭିନ୍ନ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରେ, ଅଥଚ ଆଜିକିର ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ନିଜର କଥୁତସ୍ତସ୍ତା, ଉପସ୍ତସ୍ତା (ଡାଏଲେକ୍ଟ) ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିପାରେ । ଏକଦା ସବୁଜ କବିତାର ଓ ତତ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାନସିକ, ଚିତ୍ତନାୟକ ଓ ସର୍ବ ରାଜତରଂଗଙ୍କର ପୁରୁଣା ଆଜିକିର ମନୋଚୋନ ଓ ମହରତାକୁ ପରସ୍ତକରି, ପୁରୁଣା ଓ ନୂଆ—ଉଭୟ ପ୍ରକାର ରୂପକଳାର ସୁସଂଯତ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ସେ ସଫଳ । ଏହା ସହିତ କବିତାରେ ଗତିଶୀଳତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣରଖି ସ୍ପେଷ ନିଜର ଭାବ ଅନୁଯାୟୀ ଉପମା, ଉପମେୟ, ପ୍ରଶଙ୍କ ଓ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ଅନୁପାତକ ଭାରସାମ୍ୟ ସୁରକ୍ଷା କରିବାରେ 'ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ' ସମେତ ସମସ୍ତ କବିତାରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ।

ପରୁଣ ଓ ପାଠ୍ୟ ଦଶକ ରେ ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ ଚେନାମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଆରମ୍ଭ କରେ । ବିଶେଷକରି 'ନୂତନ କବିତା'ର ପ୍ରକାଶ ପରେ ପରେ ସମସାମୟିକ ବହୁ ବୟଃ କଳିଷ୍ଠ କବି ତାଙ୍କୁ ଆଜିକି-ପ୍ରୟୋଗରେ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରବନ୍ଧର

କିଲେବରବୃଦ୍ଧି ଆଶଙ୍କାରେ ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟନାୟକ
ନୟକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଗୋସ୍ଥ ବାଟ ଅବା ଶୂନ୍ୟ ଝରଣା ମଝିରେ
ଅମେ ଦୁହେଁ ଏକା ଏକା ହାତରଖି ନିବିଡ଼ ମୁଠାରେ
ପରସ୍ପରେ ଅନାକଲୁ ପରସ୍ପରେ ଅବା ଦେଖିଥିଲୁ
ସିଂହଲ ନାଟୋର ପୁଣି ଭେଦେନାର ଫଳ ବଢ଼ିଗୁରେ । ୧୭୦
କିଛି ବାଟ ଯିବା ପରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କହଲୁ
ଆଉ ଗୁଲି ହେବ ନାହିଁ ନାଲି ଗୋଡ଼ ଶଗଡ଼ ଗୁଳାରେ
ଏକଠ ବସିବା ଗୁଲି ଆକାଶର ନାଲି ଛାଇ ତଳେ
ଦେଖିବା ରାତ୍ରିର ଦୃଶ୍ୟ ବସି ବସି ଏ କାଠ ପୋଲରେ ।

(‘ଶବ୍ଦସଙ୍ଗମ’-ମହାନଦୀ ପବ୍ଲିକେଶନସ୍, କଟକ ୧୯୭୯)

‘ପ୍ରିୟବାଚକୀ’ କବିତାର ମୁଖ୍ୟଭାବ ହେଉଛି ପ୍ରେମିକମଣିଷ ପାଇଁ
ପ୍ରିୟ ମଣିଷର ଏକ ଚରନ୍ତ୍ର ଅଭାବବୋଧ, ବ୍ୟର୍ଥତାବୋଧ ଓ ତଳୁଳିତ ଆତ୍ମ-ଦହନ ।
ନିଜର ପ୍ରେମନିକଟରେ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ସକଳ ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ଓ ଅନ୍ତରାଳତା
ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରେମିକା ଚରଦିନ ଅନୁପସ୍ଥିତା ଓ ‘ଭିତ୍ତିସ୍ଥାନ’ । ଏକଦା ତା’ସହିତ
ଘଟିଥିବା ଘନ-ସନ୍ନିବିଧ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅନୁସର ସମୟ ହାତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ
କ୍ଷୟିଷ୍ଟ । ତାହାହିଁ ସଚେତନ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ମାନସିକ ସଙ୍କଟ । ସମୟ ଦ୍ୱାରା
ସବୁପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରେମିକା ଅପହୃତ । କେବଳ ‘ପ୍ରିୟବାଚକୀ’ କବିତାମୂର୍ତ୍ତି ।
କାରଣ କେଶ, ଶାଢ଼ୀ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବ୍ୟସ୍ତତା ପ୍ରେମିକାଆତ୍ମରେ ‘ନାୟିକା’
କେବଳ ମଣିଷପ୍ରିୟବାଚକୀ ହୋଇପାରନ୍ତିନାହିଁ — ଭଲିଂ ସମୟ-ନିରପେକ୍ଷ
କବିତାମୟ ରସପ୍ରାପ୍ତ ରୁଦ୍ଧି ଜୀବୀଙ୍କର ପଠନ ଲିପ୍ପିର ପ୍ରିୟବାଚକୀ ହୋଇପାରେ ।

ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ସିଦ୍ଧୁଆ ।

—ଏକ—

ଧାନପିଡ଼ି ନର ସିନା ଏଠି ନାହିଁ, ଏଠି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧୁଆ ନରରେ
ରାତି ଭୋର ଅନ୍ଧାରରେ ତାର ଭାସେ ବବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀମନ୍ତ
ଏଠି ବାଲି ଅପନ୍ନର ଡେଇଁ ଘାସ ଗୁରୁଆ ବଣ
ରାତିରେ ପବନ ଆସେ ଖୋଜି ଖୋଜି ଝରକାରେ ଅଖିପତା
ଡିବର ଅଲୁଅ ।

ଏଠି ମୁର କୋଳଥର କଅଁସରେ ଜହ୍ନ ଆସେ ନିରୁଚିଆ ଅତଡ଼ା ଘୃଷରେ
ଏଠିବି ଅନ୍ଧାର ଆସେ ଘାରି ହୋଇ କୁହୁଡ଼ରେ
ଏଠିବି ବାଦୁଡ଼ି ଖେଣା କାକରି ଝଡ଼ାଇ ଯାଏ ତୋଟାରେ ନିଶ୍ଚୁନ
ରାତି ରସ୍ତା ଗୁପ୍ତ ହେଲେ
ଏଠିବି ଏ ମାଟି କେତେ ଭଲ ପାଏ ମଣିଷକୁ ଅଗଣିତ କାମନାର
କେତେ ଆଶା ନିରାଶା ଭିତରେ ।

ମୋ ଦେହର କାମ୍ୟ କେତେ ଡେୟା ମୋର ଏ ମନର ମୋ
ଆହାର କେତେ ସେ ପିପାସା
ଏହି ଘାସ କାକରି ଓ ଏହି ଧାନ ମହକରେ, ଡାହୁକର
ଏ ଡାକରେ ହୁଏତ ବା ରହୁଛି ନିହତ
ତେଣୁ ଯେବେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଆଲୁଅ ନରମ ହୁଏ ପ୍ରଳ
ଜମେ ଶୁଖିଲା ଛଣରେ
ମୋର କ୍ଳାନ୍ତ ହୃଦା ଘେର ସମୟ ହଠାତ ଆସେ ଅଜ୍ଞାତ
ଏ ଅନ୍ଧାରର ପ୍ରଶ୍ନ ଅନ୍ଧ ବହୁତ ସନ୍ଦେହ ।

—ଦୁଇ—

ଧାନସିଂହ ନର ସିନା ଏଠି କହୁଁ ଏହି ସିଂହଧାନ ଧାର
ତାର କେତେ ଭାସେ ଆଉ ମୋର ଭାସେ ମୋ ଆଖିର ଦର୍ଶନସ୍ଥ ସେଇ
ମୋର ସ୍ମୃତି ତେଜନାର ଦୈନ୍ୟ ସେପାଖେ ଏହି

ପୃଥ୍ବୀର ଗୁରୁତ୍ବ ଧରି

ଧାନର ମହକ ଯେବେ ଫେରିବ ବା କୁହୁଡ଼ରେ ଠକ୍ ଆଜି ପରି—

ସେଦିନ ଯଦି ମୁଁ ଫେରେ ଡୁଇଁ ଡୁଇଁ ଆମ୍ଭଗଛ ବଢ଼ିଲର କ୍ଷିପ୍ତ ଆଉ କହ !
ସେଦିନ ମୁଁ ଫେରିବାର ସାର୍ଥକତା କେଉଁଠି ବା,

ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଏ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ

ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ବାଲିତର ବେଣା ଘାସ ଯେଉଁରେ ବା ନିରର୍ଥକ

ମୋର ଏହି ଆତ୍ମାର ଅନ୍ତତ

ସେଦିନ ମୁଁ ଯଦି ଫେରେ - ସାର୍ଥକତା କେଉଁଠି ବା

ଗାନ୍ଧି କାହିଁ ମୋର ଏହି ଭଲ ପାଇବାରେ ?

ମୋର ଭଲ ପାଇବାରେ ଏ ବାଟର ବିଷୟତା ଆଉ ଏହି ପାଦଚିହ୍ନ ସବୁ
ଖାଲି ପାଦ ଚିହ୍ନ କେତେ ଯୋତା ଓ ଖଡ଼ମ୍ ଦାଗ

ସାଇକେଲ ଚକ ଦାଗ କେତେ

ଗ୍ରେଟ, ଇଷ୍ଟ, ଗୋଲ ଗୋଲ ମୋଟ ସୋଟ ଯେତେ ସବୁ

ଏ ବାଟରେ ଗଲେ ଭାରି ନିଶ ମୋଡ଼ି କାନୁଭସ୍ ଯୋତା ଦାଗ ରଖି
ଟାଟା ଆଉ କଲିକତା ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଜିରା—ତା ପରେ.....

ସୁନ୍ଦରକାରୁଣ୍ୟ ଭାବ ଏ ବାଟର ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ନିରର୍ଥକ ନିଶ୍ଚୟ ବେଦନା !

ଆଜି ଯେବେ ଗୁଲ ଜମେ ସେ ପାଣିର ଅତଡ଼ାରେ - ଏପାଣିର

ଧାନଗଛ କଇଁ ପାଟୁଡ଼ାରେ

ଆଲୁଅ ନରମ ହୁଏ ହଳଦୀ ପାଣିରେ ଗୋଲି ଚରୁର
 କଂଟା ଓ. ଦାସ ଶଙ୍ଖଚଳ ଡେଇ
 ଏହି ଗୁଳ ଅନ୍ଧାରରୁ ସମୟର ସେପାକିରୁ ସେମାନେ
 ଆସିବେ କଣ ଫେରି ଏହି ଧାନ ମହକରେ
 ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଯେତେ ଆଶା କାମନାର ପଛେ ପଛେ
 ଏହି ଭଲ ପାଇବା ଓ ଏ ଗାର ନିଶେ ଦେହକୁ ?

ନିଶର ଏ ବେଦନାର ସ୍ତ୍ରୀ ମିତ ଏ ଅଛନ୍ତି... ସମୟର ସ୍ଥିତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ
 ଅନ୍ଧାରରୁ ମୁଁ ହିଁ ସବୁ ସେମାନେ ଏ ଦିନାନ୍ତର ସୀମାର ସେପାଖେ
 ଆଜି କଣ ହୁତାହୋଇ ଏ ପାଖର ଏହି ବାଲି,
 - ସିନ୍ଦୂର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଦେହର ସୀମାରେ
 ସେମାନେ ଶୁଣନ୍ତି କଣ ଜୀବନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ?
 ଏଠି ଯେତେ ହାରଜିତ କଣିଷ୍ଠ ଓ ଟାଉଟି, ହସ ଲୁହ ସର୍ବା ଭୟ
 ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଫମିକ ଏ ଉପ ଆଉ
 ମୁଖର ଏ ନିଶେ ସଞ୍ଚାର ?

ଗଡ଼ଜାତ କଲିକତା ଟାଟା ଅଞ୍ଚ ସରକାରୀ ଗୁଳି... ତାପରେ...
 ଜୀବନର କ୍ଳାନ୍ତ ବାଟ ମାଜିଲ୍ ମାଜିଲ୍ କେତେ ଚଢ଼ାଣି କୁଠାଣି
 କୋଣ କୋଣ କେତେ ସେନ୍ଦ୍ର କେତେ ରୋଷ ଅହଙ୍କାର
 କେତେ ଭୟ ଆଶା ଓ ବ୍ୟର୍ଥତା

ପାଣିହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେମାନେ ଫେରିଲେ ଦିନ
 ମଣାଣିର ଏହି ନାଲି ପଳାଶ ଫୁଲରେ
 ସେମାନେ ହଠାତ୍ କଣ ଦେଖି ନାଲି ପ୍ରଜାପତି ଅକସ୍ମାତ୍
 ହୁତାହୋଇ କେତୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ
 ଶବ୍ଦରେ ଫେରିବାକୁ ଏହି ଧାନ ମହକରେ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ
 ଆଉ ସିନ୍ଦୂର କୁହୁଡ଼ି ସହଜ ?

ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ନିଃସଙ୍ଗ ବେଦନା ନିଏ ପଛପର ଧୂସର ଦେହରେ
 ଆଜି ଆମ୍ଭ ବଢ଼ିଲରେ ପବନ ଯଦିବା କୁଏଁ ଦୂର ନଇ ଅତଡ଼ା ଉପରେ
 ଝଟିକା ଯଦିବା ତାକେ ଆଉ ଅଭିଳା ପକ୍ଷୀର
 ନିଃସଙ୍ଗ ତାକରେ ମିଶେ ପାଟି ଶୋକ ନ୍ୟାୟ ନିଶାପର
 ଆଜି ଯେବେ ପଛପର ନିପ୍ରବ୍ୟ ଦେହରେ ଯାଏ ଶବ୍ଦ ହୋଇ
 ଏ ଗାଆଁର ଦେହ

ମୁଁ ଫେରି ପଛକୁ ଚାହିଁ
 କେତେ ଖସି କାକର ଭିତରେ
 ଶବ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିବା କେତେଭଲ ପାଇବାର ହୁଏବ
 ନିକାଶ କେତେ ସତ୍ତା କେତେ ନିଶା ସମୟ ।

— ଚିନ୍ତା —

ଧାନସିଂହ ନଇ ସିନା ଏଠି ନାହିଁ ଏଠି ସିଂହାର ସୁଅ
 ଏଠି ଭୋର ପବନରେ ଝଟିଯାଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣପତ୍ର କେତେ
 ଧାନସିଂହ ନଇ ପ୍ରାଣେ କେଉଁ ପ୍ରଭ ଗଛ ଆଡୁଆଲେ
 ବିଦେଶୀ କବିର ଆତ୍ମା ଆଜି ପୁଣି ଫେରୁଛି ଦୃଢ଼
 ଏ ଧାନ ମନ୍ତ୍ରକରେ
 ପରିତ୍ୟକ୍ତ କାମନାର ଦେହ ଖୋଜି...ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ ।
 ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ ଧରି ଏ ପୃଥିବୀ ଦୃଢ଼ ବା
 ଏଡ଼େ ରୂପବତୀ
 ହଲଦୀ ଓ ଅଳତାର ଦାଗ ଗୋଲ ଆକାଶରେ ଫାଲ୍‌ଗୁନର
 ଦିନ ଯେବେ ଫେରେ
 ପଛପର କୁହୁଡ଼ିରେ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଅମୃତୋଟା ଚୁପ୍‌ଚାପ
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତା କାମୁକୋଳି ବଣ

ଦିପଦର ଶ୍ରେୟଶୀ ଜାଲିଦିଏ ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ବଳ, ବାଟ, ନିରୁଚିଆ ଚରା
 ସେତେବେଳେ ମଣିଷର ଚକ୍ରରେ ଜୀବନ୍ତ ହୁଏ ହଠାତ୍ ଅଗତ ତାର
 ପଞ୍ଚଭୂତ କାମନାର ମୁଗା ମୁଗା ସୁଦ୍ଧା କେତେ ଶରୀର

ସୁରୁଷ ସୁରୁଷ

ମୁଁ ତେଣୁ ପଛକୁ ଯେବେ ଫେରି ଚାହିଁ ମୋ ଯତ୍ନର
 କଥା ଓ କୁନ୍ତରେ

ମୋର ସବୁ କାମନାର ନୀରବର ପ୍ରେତାତ୍ମା ଯେବେ ପାଲଟେ
 ଏ ଧୂସର ପତ୍ର

ହୁଏତ ଏ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଭଲପାଏ ଦେହ ମୋର ସୁଦୂର
 ଏ ବେଦନା ଭିତରେ

ତଥାପି ମୋ ଗୁଣପାଶେ ସମୟର ହାହାକାର ମୁଖର
 ଏ ଚରମ ଶୂନ୍ୟତା

ଶୂନ୍ୟ ଏହି ବେଦନାର ବିଷୟ ଏ ଗୋଧୂଳିରେ, ଏ ପୃଥ୍ବୀ
 ଏ ମାନ ଆକାଶ

ଏହି ବେଦନା ବିଷୟ ଏ ଗୋଧୂଳି, ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଏମାନ ଅକାଶ
 ଆଉ ମୋର ସ୍ବାମୀରେ ଏହି ବାଟ ଦିପାଙ୍କର ଏହି ଧଳା

କ୍ଷୀରକୋଳି ଫୁଲ
 ସୁଦୂର ବେଦନା ଅବା ଅଗତର ଅସାରେ ବା ରହି

ଆଉ ଆସନ୍ନ ମୁଖରେ
 ପାଏ ପୁଣି ଅର୍ଥନ୍ୟାସ ଆକାଶ ଓ ଏ ପୃଥ୍ବୀ

ଏହି ମୋର ଦେହ ତଳେ ଏହି ଝଟାପତ୍ର ଆଉ
 ଏହିବାଟ ଦିପାଙ୍କର କଂଟା ଆଉ କ୍ଷୀର କୋଳିଫୁଲ ।

ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘ସିଦ୍ଧିଆ’ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନର ଲିଖିତ । କବିଙ୍କ ଆଗରେ ଏହା ଦୁଇଟି ପୃଥକ ଉନ୍ମୋଚନ କରେ । ଗୋଟିଏ ବାସ୍ତବର, ଅନ୍ୟଟି ସ୍ୱପ୍ନର । ଏ ସ୍ୱପ୍ନର ପୃଥକର ପୁଣି ଦୁଇଟି ଦିଗ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନର, ଅନ୍ୟଟି ଭବିଷ୍ୟତ କାମନାର । ଏ ସବୁ ଚେତନା ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚେତନା ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ । ସେ ଚେତନାଟି ହେଉଛି ସମୟ ଚେତନା । ତେଣୁ ‘ସିଦ୍ଧିଆ’ ଏଇ କାଳ, ଏଇ ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରକାଶ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅତୀତ ଆଉ ଭବିଷ୍ୟତ ଜଗିଆରେ ଏ ଜୀବନର ଏକ ଆବେଗମୟୀ ପ୍ରକାଶ । ତେଣୁ ଏ କବିତାଟିରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଚେତନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି କବିତାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଏହି ଚେତନାକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ।

କବିତାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ‘ଧାନସିଦ୍ଧି’ ନଈର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ । ଧାନସିଦ୍ଧି ନଈର ଉତ୍ତଳିତ ସଳି ରାଉତିକୁ ମନେ ପକାଏ । ତାଙ୍କ କବିତାରୁ ଏ ନଈ ସ୍ୱପ୍ନ, ଶ୍ରାମ୍ୟ ଶୋଷର ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହା ସେମିତି ଏକ ଛୁଟିର ‘ପୃଥକୀ’ । ପ୍ରକୃତର ଶୋଷରେ ଭରପୁର । ସୁଖ ଆନନ୍ଦର ଶିଖରେ ଝଲମଲ । ମାତ୍ର ‘ସିଦ୍ଧିଆ’ ଏମିତି ନଈଟିଏ ନୁହେଁ । ଏହା କବିଙ୍କ ଗାଁର ଅତି ସାଧାରଣ ଶୀର୍ଷି ଧାରଟିଏ । ଏହାର ପାଣିରେ ସ୍ୱପ୍ନର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ । ସଳି ନାହିଁ ନଈ ସହ ଚାଳିନୀର ସୂଚନା ଦ୍ୱାରା କବିଙ୍କର ବାସ୍ତବ ଚେତନା ସୃଷ୍ଟି । ଅର୍ଥାତ ଏକ ବାସ୍ତବ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ନେଇ ସେ ‘ସିଦ୍ଧିଆ’କୁ ଦେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମନର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଏ ନଈର ପାଣି ‘ବିବର୍ଣ୍ଣ’, ‘ଶ୍ରୀହୀନ’ । ଏହାର ‘ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଶା’ ପାର ହୋଇ ପବନ ଆସେ । ଖୋଜି ଖୋଜି ‘ଆଶିପତା’ ଡିବର ଆଲୁଅ । ଏଠାରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି, ମୁଖ, କୋଳଥ କଥା । ‘ନଗ୍ନଟିଆ ପତଙ୍ଗ’ ଉପରେ ଜନ୍ମ ଉଠିବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସ୍ତବ, କୃତ୍ୱତ କାକର ସବୁ ବାସ୍ତବ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏହାର ଭିତରେ ମଣିଷର ‘ଆଶା ଆଉ ନିରାଶା’

ଏ ସବୁ ଭିତରେ ମାଟି ଓ ମଣିଷର ସଂପର୍କ । ଆଦମ, ନବିତ୍ । ଆଉ ଏ ସମ୍ପର୍କର ପ୍ରତୀକ ଏ ସିଂହାସନ ନୁହେଁ ।

ଏଇ ପରିବେଶ, ଏଇ ସମ୍ପର୍କ ସହ ଏକ ହୋଇଛି କବିଙ୍କର ‘କାମ୍ୟ ଆଉ ପ୍ରେୟ’ । ଏହାର ଭିତରେ ଏକ ହୋଇଛି “ମୋ ଆତ୍ମାର କେତେ ଯେ ‘ସିଂହାସନ’ । ଏଇ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶ ଭିତରେ କବିଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଏକ ହୋଇଛି । ‘ସାପ, କାକର ଓ ଧାନର ମହକ ଭିତରେ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ହିଁ କବି ତେଜନା ଉଠିମାରେ । ଏ ତେଜନା ‘ହେଉଛି ସମୟ ତେଜନା । ଏ ତେଜନା ପରିବର୍ତ୍ତନର ତେଜନା । ବୟସ ବଢ଼ି-ଯିବାର ତେଜନା । ଏହି ତେଜନା ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବକୁ ‘କ୍ଳାନ୍ତ’ କରେ । ମନରେ ଅନେକ ଡଗ୍ଗ ଜଗାଏ ; ଅନେକ ‘ସନ୍ଦେହ, ରୁଣେ । ଏହାହିଁ କବିତାର ପ୍ରଥମ ଭାଗର ତେଜନା । ତେଣୁ ‘ସିଂହାସନ’ ଏକ ସାଧାରଣ ନୁହେଁ, ହେଲେ ହେଁ କବିଙ୍କ ପାଖରେ ଏହା ଏକ ଅସିଦ୍ଧ । ସା’ର ସ୍ୱାଦ କବିକୁ ନିଜ ‘ସତ୍ତା’, ‘ଆତ୍ମା’ ବିଷୟରେ ସଚେତନ କରାଏ । ‘ସିଂହାସନ’ ଏଇ କାଳ, ତେଜନାର ପ୍ରତୀକ, ଏଇ ସ୍ୱାଦର ପ୍ରତୀକ ।

ସମୟ ସୁଅରେ କବି ଏ ସିଂହାସନ ପାଖରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ଆଉ ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ସବୁ ପୁଣି ସେ ଏ ନଇର କୋଳକୁ କେବେ ଫେରିବ । ଏ ଫେରିବାର ‘ସାର୍ଥକତା’ କେଉଁଠିବା ରହିବ । କାରଣ ସେ କ’ଣ କେବେ ସେଇ ପୁରୁଣା ଲୋକ ହୋଇ ସେ ପୁରୁଣା ପୃଥିବୀକୁ ଫେରି ପାରିବେ ? ତାଙ୍କ ‘ଆତ୍ମାର ଅନ୍ତତ’ କୁ ଫେରି ପାଇବେନି । ତାଙ୍କ ପରିଚିତ ପୃଥିବୀ ବଦଳି ଯାଇଥିବ । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଖାଲି ପଡ଼ି ରହିଥିବ ଅସଂଖ୍ୟ ପାଦଚିହ୍ନ, ସାଇକ୍ଲ ଚକ ଦାଗ । ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଳ୍ପ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । ଏହା ଏକାମ୍ରାରେ ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୂଚୁଛି । ଏବାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଏକ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ । ଆମ ଗାଁ ଭିତରକୁ ପଶିଆସେ ଟାଟା, କଲିକତା ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଗୁଳିଘାଁ । ‘ସିଂହାସନ’ କୋଳରେ, ତାର

ଅପରିବର୍ତ୍ତନ ଭିତରେ ବିରାଟ ନାଟକ ଘଟିଯାଏ । ଆଉ କବିଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଲି ଗୁଡ଼ି ଯାଇଛି “ସୁନ୍ଦର କାରୁଣ୍ୟ ଭରା ଏ ବାଟର ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ନିର୍ବର୍ଥକ ନିଶର ବେଦନା । ” କବିଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି—

“ଏହି ଛାଇ ଅନ୍ଧାରରୁ ସମୟର ସେ ପାଖରୁ ସେମାନେ ଆସିବେ
କଣ ଫେରି ଏହି ଧାନ ମହଲରେ

ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଯେତେ ଆଶା କାମନାର ପଛେ ପଛେ
ଏହି ଭଲ ପାଇବା ଓ ଏ ଗାଁଆଁର ନିଶର ଦେହକୁ ? ”

ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ନା । କାରଣ ଅଗତ କେବେ ଫେରେନା । ଗାଁକୁ ଅଗତ ଆଉ ଫେରିବନି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅଗତ ସେ ଦିନକୁ ଆଉ ପାଇବେନି ।

ତେଣୁ କବିତାର ମଧୁ ଭାଗ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସୁନ୍ଦର ଯନ୍ତ୍ରଣା । କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କିଛି ହଜେଇ ଦେଇଥିବାର ଅବଶୋଷ । ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭଲ ପାଇବାର ଯା'କୁ ଭଲ ପାଇଥିଲେ, ଯା' ସାଥରେ ଖେଳିଥିଲେ ସେ ହଜିଯାଇଛି । ଆଉ ଆସିବେନି । ସେମାନେ ଆଜି ସବୁ ସୁନ୍ଦର । କିନ୍ତୁ ମାନ୍ୟତାରେ କାରୁଣ୍ୟର ହଲ୍ଲୋଲ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଜି ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହନ୍ତି— ‘ଜୀବନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି’ ଶୁଣାନ୍ତିନା । ସେମାନେ ଆଜି ଅଗତ । କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ସେଦିନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ତୋଳନ୍ତି । ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ହାହାକାରମୟ କରନ୍ତି ।

“ନିଶର ଏ ବେଦନାର ପ୍ରିମିତ ..ଏ ଅଛନ୍ତିତା ସମୟର ପ୍ରିତିତ ମୁହଁ
ଅଗତର ମୁହଁ ସବୁ ସେମାନେ ଏ ଦିନାନ୍ତର ସାମାର ସେପାଖ
ଆଜି କଣ ହୁଡ଼ା ହୋଇ ଏ ପାଖର ଏହି ବାଲି, ସିଂହ ଆଉ ଶୀର୍ଷ ଏହି
ଦେହର ସୀମାରେ

ସେମାନେ ଶୁଣନ୍ତି କଣ ଜୀବନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ?

ଅଜାତର ସ୍ମୃତି ମନକୁ ବେଦନା ବିଧୁର କରେ । ଅଜାତର ଅଶ୍ରୁକୁ ମୁରଗୀ ମନକୁ ଆହୁନ କରେ । ମାତ୍ର ଏଇଠାରୁ ଏ ଚେତନା ମାମି ନୁହେଁ । ଏହା କେବଳ ଆବେଗପ୍ରବଣତା ନୁହେଁ । ଯା, ଆମେ ଗୋଲ୍‌ଡ୍ରମ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ “ଡେଜାସଟିର୍ଡ୍ ଭଲେଜ୍” କବିତାର ଅନେକ ଅଙ୍ଗରେ ପାଉଁ । ଏଠାରେ ଶ୍ରେୟ ଶ୍ରବଣଶ୍ରୀର ଆବେଗର ସୂଚନା ମିଳେ । ମାତ୍ର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି ଏହି ଆବେଗପ୍ରବଣତାରେ କିଛି ନ ହୋଇ ଆମକୁ ସମୟର ଚରନ୍ତନତା ବିଷୟରେ ଧୂଳି ନା ଦିଏ ।

କେଶୁ ଅଜାତର ସ୍ମୃତି, ଗାର ସ୍ମୃତି ବୃହତ୍ତର ପ୍ରଶ୍ନ ତୋଳେ । ଜୀବନର ପାର୍ଥକ୍ୟ ରୂପ କବିଙ୍କ ଆଗରେ ଦେଖାଦିଏ । ଜୀବନର ହାରଜିତ, ଆଶା, ବ୍ୟର୍ଥତା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଇ ଅନ୍ତମ ପ୍ରହର ଯୋଡ଼ି ଆସେ ସେତେବେଳେ ଏଇ ଗାର ପରିଚିତ ମାଟି, ତାର ସ୍ନେହ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କୋଳରେ ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ ବେଳେ ଏ ନୟନ ଭଲପାଇବା, ଏ କୁହୁଡ଼ି, ଓ ହଲଦି ବସନ୍ତର ରୂପ ଚହଟି ଉଠେ । ମଣିଷ ତା ଗାଁ ସହ ଏକ ହୁଏ । ଦୂର ବିଦେଶ ହୁଏତ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଦିଏ, ଅର୍ଥଦିଅ ମାତ୍ର ଏ ମମତାକୁ ଛୁଡ଼ାଇ ପାରେନା । ମନ ଗୁମୁରୁ ଗୁମୁରୁ ତା’ର କୋଳକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ଯାହେଁ । ଯେମିତି ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘ନାରଙ୍ଗ ଆକାଶ’ର ନାୟକ ତା ଗାଁକୁ ଫେରି ଯାଇଥିଲା । ‘ସିଡୁଆ’ ଏଇ ମମତାର ଛବି । ଆଶ ବହୁଦଳ ପରେ ସମୟର ଏତେ ଶରବର୍ଦ୍ଧନ ପରେ କି ଏଇ ମାଟିର ଡାକ, ବିଜ୍ଞାପର ଡାକ ହୋଇ ଶୁଭେ । କୁହୁଡ଼ି ହୋଇ ଆଖିକୁ ଧୁଆଁ କିଆଁ କରିଦିଏ । କଳଙ୍କି ପରି କାଳ ଗାଁକୁ ମନକୁ ଖାଇଗଲେନା ପଛକୁ ଚାହିଁବାକୁ ପଡ଼େ । ଭଲ ପାଇବାର ହସାବ ନିକାଶ କରିବାକୁ, ସୁଖି ତାର ଉନ୍ମତ୍ତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବାପାଇଁ — ଯେମିତି —

“ମୁଁ ଫେରି ପଛକୁ ଚାହିଁ
କେତେ ଖସି କାକର ଭିତରେ

କ୍ଷୟ ହୋଇ ଯାଇଥିବା କେତେ ଭଲ ପାଇବାର ହସାବ
ନିକାଶ କେତେ ସଭା କେତେ ନିଶର ସମୟ ।”

ଏଠାରେ ସ୍ମୃତି, ପ୍ରକୃତି ଆଉ ସମୟ ସବୁ ଏକାକାର ହୋଇ କବିଙ୍କ
ମନକୁ ଭଲ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ମିଶ୍ର ଚେତନା ଯାହା ଜୀବନର ଅନ୍ୟ
ଏକ ଛବି ତାରି ପ୍ରତୀକ ଏଇ ସିଦ୍ଧିଆ ।

କବିଙ୍କ ମନ ‘ବିଦେଶୀ କବିର ଆତ୍ମା’ । ଧାନ ମହଳରେ ସେ
ଫେରୁଥିବା ଖୋଜି ଖୋଜି ‘କାମିନୀର ଦେହ’, ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ’ ।
ଆଉ ଏଇ ଭଲପାଇବା ହିଁ ଜୀବନର ମୂଳ । ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳ । ଏହାରି
ପାଇଁ ଏ ପୃଥିବୀ ‘ଏତେ ରୂପବତୀ’ । ପରସ୍ପର କୁହୁଡ଼ି ବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠର
ଦ୍ଵିପ୍ରହର ଭିତରେ ହିଁ ସ୍ମୃତି ହୋଇ ଏ ଭଲ ପାଇବା ଜଳିଉଠେ
“ପୁଞ୍ଜିଭୂତ କାମିନୀର ମୁଗ ମୁଗ ସ୍ମୃତି କେତେ ଏ ଗାଆଁର ପୁରୁଷ
ପୁରୁଷ” ।

କବିଙ୍କ ଆଗରେ ତେଣୁ ଦୁଇଟି ପୃଥିବୀ । ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିର, ଗୋଟିଏ
ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର । ସ୍ମୃତିର ପୃଥିବୀ ଭଲପାଇବାର ଚରଣ । ଏହା ଏକ
ସମ୍ବନ୍ଧର, କାମନାର ପୃଥିବୀ । ମାତ୍ର ଏହାକୁ ଘେରି ରହିଛି ବାସ୍ତବ
ପୃଥିବୀଟିଏ । ଏହା ସମୟର ଡର କୋଳରେ ଛିଣ୍ଡିଷ୍ଟ । ଏହା ମୃତ୍ୟୁ
ଶୀତଳ । ଏହି ସମୟର ଶିକାର ସମସ୍ତେ; କବି ନିଜେ ମଧ୍ୟ । ତଥାପି
ଏ କ୍ଷୟ ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି ତାଙ୍କ ଭଲପାଇବା । ତାଙ୍କ ‘ସ୍ମୃତିର
ବେଦନା’ ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଘେରି ନାରୁଛି “ସମୟର ହାହାକାର ମୃତ୍ୟୁର ଏ
ଚରମ ଶୂନ୍ୟତା”

ଏହି ଦୁଇ ପୃଥିବୀର ସଂଘର୍ଷ ହେଉଛି ଏ ସିଦ୍ଧିଆ । ଏକଦିଗରେ
ସେ ପ୍ରକୃତିର ସବୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଧାରଣିଏ, ଅନ୍ୟଦିଗରେ ସେ କାଳର
ପ୍ରତୀକ । ଉପସ୍ଥେତି ଦୁଇ ପୃଥିବୀ ପୁଣି ମନ ଆଉ ବାହ୍ୟତାର ଚବ୍ଦବ

ଯୋଗସୂତ୍ରଟିଏ । ମାତ୍ର ଏହା ଚରମ ପରିଣତି ନୁହେଁ । ଏହା ଅଭିଜ୍ଞତା । ମାତ୍ର ପରିଣତ ପଦ୍ଧତୀ ନୁହେଁ । ଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ହୁଏ ତ କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ହତାଶା ଭରିଛି । ଭରିଛି ଶୂନ୍ୟତା, ବିଷମ୍ଭୂତି, ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଅକାଶ ବିଷମ୍ଭୂତି ହୋଇଛି, ମାତ୍ର ଏହି ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ଯେମିତି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୃଥ୍ବୀର ଉଦୟ ହେଉଛି । ସ୍ମୃତିଦବ୍ୟ, ମୃତ୍ୟୁ-କ୍ଷୟ, କ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ମନ ଏକ ନୂଆ ହତ୍ୟର ସନ୍ତାନ ପାଏ । ଏ ସମସ୍ତ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନତା ‘ଅର୍ଥନ୍ୟାସ’ ପାଏ । ଯଦି ‘ଦି ପାଝର ଧଳା ଶୀର କୋଳି ଫୁଲ’ ନୂଆ ଦିଗନ୍ତର ସୂଚନା ଦିଏ ଏହା ଯେମିତି ଏହି ପୃଥ୍ବୀ ଭିତରେ ହିଁ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଉତ୍ତର ସିବାର ତେଜନା ।

“ଶୂନ୍ୟ ଏହି ବେଦନାର ବିଷମ୍ଭୂତି ଏ ଗୋଧୂଳିରେ, ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଏ ମ୍ଳାନ
ଆକାଶ

ଆଉ ମୋର ସାମ୍ନାରେ ଏହିବାଟ ଦିପାଙ୍କର ଏହି ଧଳା ଶୀରକୋଳି ଫୁଲ
ସ୍ମୃତିର ବେଦନା ଅବା ଅଜ୍ଞତର ଆତ୍ମାରେ ବା ରାତି ଆଉ ଆତ୍ମ
ମୃତ୍ୟୁରେ

ପାଏ ପୁଣି ଅର୍ଥନ୍ୟାସ ଆକାଶ ଓ ଏ ପୃଥ୍ବୀ

ଏହି ମୋର ଦେହ ତଳେ ଏହି ଝଡ଼ା ପତ୍ର ଆଉ

ଏହି ବାଟ ଦିପାଙ୍କର କଂଟା ଆଉ ଶୀର କୋଳି ଫୁଲ ।”

ତାଙ୍କ ଦେହ ତଳେ ‘ଝଡ଼ା ପତ୍ର’ ପୁଣି ‘ଶୀର କୋଳି ଫୁଲ’ ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଏ । ଅଜ୍ଞତ, ସ୍ମୃତି କାଳ ଭିତରେ କାଳୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହାହିଁ ଜ୍ଞାନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର । ଏଥିରେ ସମସ୍ତ ସ୍ମୃତି ପରେ ସବୁକୁ ଟପିଯିବାର ସୂଚନା । ଏକ ମହାସତ୍ୟର ସମ୍ଭାବନା ।

ଏହାହିଁ ମୋଟାମୋଟି କବିତାର ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର ଏହା ଦିନୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏବଂ ସମସ୍ତ ‘ସ୍ମୃତି’କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହା ଏକ ସ୍ଥିତି । ବୈଚିତ୍ର୍ୟସ୍ଥାନ ସାଧାରଣ ନୟନଟିଏ ମାତ୍ର କବିଙ୍କ ସହ ଏକାନ୍ତ । ମଧ୍ୟ ସ୍ତରରେ ଏହା ଅଜ୍ଞତ ଓ ସ୍ମୃତି, ଏବଂ ଶୂନ୍ୟରେ ଏହା

ଜୀବନାନୁଭୂତିର ନିର୍ମାୟ । ତେଣୁ ଅନୁଭୂତି ଆଉ ଆବେଗର ସେଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସର ଏଥିରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୁଏ ତାହାହିଁ ଏ କବିତାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସିଦ୍ଧିଆ କେବଳ ଅଜ୍ଞତର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୁହେଁ, ଛବିଳ ପ୍ରକୃତି ନୁହେଁ, ପଳାଇଯିବାର ମାଧ୍ୟମଟିଏ ନୁହେଁ । ଏହା ହୋଇଥିଲେ ଏହା ସାଧାରଣ ସେଠିମେଠାଲ୍ ସୋମାଠିକ କବିତାଟିଏ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଏ ଅନୁଭୂତି ସହ କାଳ/ମୃତ୍ୟୁ ଚେତନା ଜଡ଼ିତ ହୋଇ-ଗୋଟିଏ ଚରନ୍ତନତା ଆଡ଼କୁ ବୋଣିତ ହେଉଥିବାକୁ ଜୀବନର ଏକ ଗଭୀର ଅର୍ଥ ଭରେ । ଏହା ଜୀବନର ସନ୍ତୋଷ ଓ ରହସ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ, ତାର ସାମଗ୍ରିକତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ‘ଧାନର ମହକ’, ‘କୁହୁଡ଼ି, ଅନ୍ଧାର’ ଏହି ସବୁର ସୂଚକ । ଏହା ଯେମିତି ମାଟି ଓ ମଣିଷର ସମ୍ବନ୍ଧ । କାଳର କୋଳରେ ଚିର ଷଡ଼ିଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିତା ।

ଏ କବିତା ତେଣୁ ଆବେଗର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସରକୁ ଛୁଇଁଯାଏ । ଏହାର ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଖାଲି ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେନା । ଏହା କବିତାର ଚେତନା ସହ ଅଜାଣା ହୋଇ ପ୍ରତୀକଧର୍ମୀ ହୋଇଯାଏ । ତିନୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଏ କବିତା ସ୍ଥିତି, ସ୍ମୃତି ଓ ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ/ ଓ ଜୀବନର ଏକ ମାର୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ତୋଳେ । ଏହାର ଭିତରେ ଫୁଟି ଉଠେ ନୈରାଶ୍ୟ, ଶୂନ୍ୟତା ଓ ନିଃସଙ୍ଗତାବୋଧ । ଏବଂ ଶେଷରେ ଏ ସବୁର ମିଶ୍ରଣ ଜୀବନର ଗ୍ରହଣ ।

ଏହା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଏକ ସଫଳ ପୃଷ୍ଠି । କୌଣସି ପଦାଙ୍କ ଅନୁକରଣ ନ କରି ଏହା ତାଙ୍କ ଆବେଗର ବିଶୁଦ୍ଧ ଉତ୍ସରଣ । ଏହାର ଭାଷା, ଛନ୍ଦ ନିଜସ୍ୱତ୍ତ୍ୱବେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ, ଏକ ପ୍ରକାରସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ, ଏଇ ସିଦ୍ଧିଆର ଧାର ପରି-ଭାଷାରେ ଅନୁରଣିତ । ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାବୋଧ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଏଥିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ଯେମିତି ଏକ ନିଃସଙ୍ଗ ଅହଂର ଷଡ଼ିଷ୍ଠ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା । ସନ୍ତୋଷ, ନିଃସଙ୍ଗତା ଭିତରେ ଢଳ ଢଳ ଜଳି ଶେଷରେ ଏହି ଜ୍ୱଳନକୁ ଜୀବନ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି ସତ୍ୟକୁ ଅନୁଭବି ଯିବା । ● ସୌମ୍ୟ ବାରିକ

ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ‘ଚୈତ୍ର’ ହାତ ପାଆନ୍ତାରୁ ଖସିଯାଏ, ସେମାଂଟିକ୍ ଚେତନାଟି ପାଣି ଓ ମାଟି ଖୋଳି ଖୋଳି “ବାଲିର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ” ହଜିଯାଏ । ବିକଳିତ ଅପନ୍ନସ୍ ବାଲିସ୍ତପ ଭିତରେ “ନାଳିମା” ବନ୍ଧବଂଧନା ଖୋଳି ଯେମିତି ନାଚିଉଠେ । ସମୟ ପ୍ରତି ସଚେତନ ହୋଇ କବି ଭାବନିଏ ବୋଧହୁଏ “ନାଳିମା” ଏକ ସାମୟିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ନିର୍ଜନ ବୈଶାଖୀ ରାସ୍ତାର ଖଣ୍ଡେ ଧଳା ମେଘ ଯାହା ଭିତରେ ଆଶା, ପ୍ରାପ୍ତି ଓ ଶୂନ୍ୟତାର ଭେଳିକବାଳି, ସଖାଡ଼ୁ, ରଜନୀତି ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଜାଗରଣର ଆୟୋଜନ । ଏ ସମସ୍ତ ଭେଳିକ ସାମ୍ନାରେ ମୁଖାପିଂଧା ନାୟକର ପଦଯାତ୍ରା । ସେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରବର, ଗହଳିଗସ୍ତାରେ ପାଦଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅଥବା, ଶକ୍ତି ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଉଦାସ ଅଂଧାର ବିଫଳତାର ମଝିଛବରେ ସେ ହଜିବାକ୍ । ସବୁ ସମ୍ଭାବନା ଯେମିତି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଗଜରା ସ୍ବପ୍ନ । ସେ ସ୍ବପ୍ନରେ ପତ୍ରଝଡ଼ା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମିଳେଇଯାଏ ମହାଶୂନ୍ୟରେ । ପତ୍ରଝଡ଼ାମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ଦେହ ଖୋଜିଯାଏ ଦେହ, ପ୍ରାଣ ବି ଖୋଜିଯାଏ ଦେହ । ପ୍ରାଣ ଓ ଦେହର ଅନ୍ଦେଷା ଭିତରେ ହମଶଃ ଅବକ୍ଷୟ ଘାରିଯାଏ । ସେ ଯେମିତି ବି ଏକ ନାଟର ଦୂତ । ଏଂଟିରୋମାଂଟିକ୍ ଚେତନାରେ ଶରବ୍ୟ ହୋଇଲକ୍ଷ୍ୟକରେ ନାୟିକା ମନରେ ଫମ୍ପି । ମେଘର ଭେଳିକ । ଯେଠି ଶାମୁକା ଭିତରେ ନାହିଁ ସ୍ବପ୍ନ ବାଲୁଚର ପାଏ ନାହିଁ ଦୂର ନୀଳ ସାଗରର ସ୍ପର୍ଶ । ଯୌନ ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ସମ୍ବୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ସାମ୍ନାରେ ହଜମନା ଓ ପରାସ୍ତ କ୍ଳାବହୃର ମର୍ମରତ ଦେହଜ ଯାତନା । ସେ ଗୋପନୀୟ ବ୍ୟଭିଚାରର ଦ୍ରଷ୍ଟା, ଓ କାମନା ଜର୍ଜରିତ କ୍ଳାବହୃର ଏଂଟିହରୋ ।

ନିହତ ଗୋଧୂଳିରେ କାବ୍ୟନାୟକ ପୁଂଲଭୂତ ଅପମାନ ଓ ପ୍ରାଣର ବେଦନାରେ ନଷ୍ଟ ସ୍ଥିତିକୁ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରିଛୁ । ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ତଳେଇ ଯାଇଛି । ସବୁ ଅସାରତା ଭିତରେ ନାୟିକା ପ୍ରତି ତାର ଉଦଗ୍ର ଅଭିଳାଷମୟ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷଟି ବେଦନାଦଗ୍ଧ କାରୁଣ୍ୟର ଝଂକାର,

ସଂପ୍ରାପ୍ତ-ନିଷ୍ପତ୍ତି-ଉଦାସ ଯେବା ଅବସ୍ଥା ଖବର ଖବର ଦ୍ରଷ୍ଟା ।
 କାବ୍ୟ ନାୟକଟି ଅନାବୃତ ହେବାଲଗି କରୁଣ କାମନାରେ ପାଠକର
 ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ନୂନ ଭବ୍ୟତା ଯୁଗ ସଂପ୍ରାପ୍ତର ଶୂନ୍ୟ, ଅନେଷା,
 ଅସମର୍ଥତାର ଆହ୍ୱାନ ଭିତରେ ନାୟକ ଆମ ଗୃହ ପାଖରେ ଜଡ଼ିତ
 ରୁଣ୍ଡିଏ । ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷର ସ୍ୱର ମୁନ
 ବରଂ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ନିଷ୍ପତ୍ତିରୁଣ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ନିକଟରେ ଦୟନୀୟ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ।
 ସେଇଥି ପାଇଁ ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ବେଦନା ବୋଧରେ ସେ ଚରନ୍ତନ ଶରଣ୍ୟ
 ଯଦି ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଯତ ବିଷୟ କାବ୍ୟନାୟକ ଦୈହିକ କାମନାର
 ଉଦଗ ଅଭିଳାଷକୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ପ୍ରଣୟାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ
 କରି ପାରିଥାଆନ୍ତା ହୁଏତ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ଗଣ୍ଡି ଓ ଚିତ୍କାଳିନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ
 ନିକଟରେ ପାଲିସନ୍ତନ ଜୟଯାତ୍ରାରେ ଦେହରୁ ଅଦେହ ହୋଇ ଅମ
 ପରମ୍ପରା ଏକ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ରୂପ ଗଢ଼ି ତୋଳି ଥାଆନ୍ତା ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରତିଭାରୁ ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ଫୁଲଟିଏ ଆଉ ଏବେ
 ଖୋଜିଲେ ମିଳେନା । ସେ ଡେଣାଭଂଗା ଚଢ଼େଇ ସ୍ୱରରୁ ଭିନ୍ନ ଗୁରୁରେ
 ଭିନ୍ନସ୍ୱରର ଗୀତଟିଏ ଏ ମାଟିରେ ଭସିଯାଉ ।

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି

ଚଂପାଫୁଲ

ଚଂପାଫୁଲ ମହକରେ ବାଟ ଭୁଲ ସମୁଦ୍ର ତେଜ
ଅସିଥିଲ କୁଳ ଡେଇଁ ଶୁଣିଥିଲ ରବନର ଛତି
ପଥର ତରଳଥିଲ ମଣାଣିର ଭୂତ ପ୍ରେତ ଛଡ଼ା
ଭଜବତୀ ବନ୍ୟା ଲାଗି ଯୋଗୀଥିଲ ମଦନରେ ମାତ ।

ଚଂପାଫୁଲ ହାତେ ଧରି ମନାସିଲ ଯାହକର ଧରେ
ପଥର ପାଲଟି ହେଲ ରଜାପୁଅ, ହାତ ସବୁ ହେଲ ମୁକ୍ତାଫୁଲ
ରଜାର୍ଣ୍ଣି ଅ ବେଶୀଥିଲ ଖସିଗଲା ଧୁସ ଧୁସ ଗୁସି
ଗୋଟିଏ ଫୁଲରେ ପୁଣି ହେଲା କୋଟି ମଣିଷର ମୂଲ ।

ଚଂପାଫୁଲ ମହକରେ ଏଡ଼େ ସେ ଯେ ଦାରୁଣ କୁହୁକ
ରକ୍ତେ ଯାଏ ନିଆଁଲାଗି ଛତି ଅର ନିଆଁସରେ ନିଆଁ
ଛତି ଅର ନିଆଁସରେ ନିଆଁ ସେ ଯେ ଦେହେ ଦେହେ ବଜୁକ ତମକ
ବଜୁକ ତମକ ସେ ପେ ବଣ ନିଆଁ, ସବୁ ଯାଏ ଛିନ୍ନ ଛିନ୍ନ ହୋଇ,
ପୃଥ୍ବୀ ଛତରେ ଭେଟି ପୋଡ଼ିଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସବୁ
ମାଂସପୁଟେ ଫୁଲ ହୋଇ ମନ ପଡ଼େ ରୋମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ।

ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ‘ଚଂପାଫୁଲ’କୁ ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ ଚେତନା,
ସ୍ଥାପୁତ୍ତଭେଜକ (ସେନସୁଆଲ) ଶକ୍ତି କିମ୍ବା ଦେହ ବା କାମନାର
ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ‘ଚଂପାଫୁଲ’
ଦେହ,ମନ ଆଉ ନିଶ୍ୱାସରେ ନିଆଁ ଜାଳିଦିଏ,ବଜୁକତମକ ଖେଳାଇ
ଦିଏ । ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ କବିତାଟିର ଶେଷଛଅଧାଡ଼ି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ
ପାରେ ।

କେବଳ ନଗ୍ନର ମାନବ କାହିଁକି, ଚଂପାଫୁଲ ‘ମହକ’ରେ
ସମୁଦ୍ର ଡେଇଁ ବାଟ ଭୁଲ ଆସେ, ଦୁର୍ଘ୍ଟିଗର୍ଭା ନଦୀ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଏ ।
ପଥର ତରଳ ଯାଏ, ଯୋଗୀ ନିଜର ମୌଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ

କରି ରଜବନ୍ଧା କ'ଣ ସହ ରଚିବି ଧ୍ବରେ ମଜ୍ଜିରନ୍ତୁ । 'ପଥର'କୁ
ଏଠାରେ ଶୃଙ୍ଗାନବାସୀ ଯୋଗୀର ହୃଦୟ ବା ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତପ୍ତ ଭୁଜନା
କରି ବିଶ୍ୱର କରେ ଅର୍ଥ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଯୋଗୀ-
ପୁରୁଷର କାମନା ଦେଖିଲୁ ଭୁଜପ୍ରୋତବଜ୍ରତ ସ୍ଥାନରେ ଯୋଗ
ପାଥନା, ସେ 'ଚମ୍ପାଫୁଲ ମନ୍ଦିର'ରେ, କାମନାର ଶାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନରେ
ବା ଦେହ ବାମନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ (ରଜବନ୍ଧାକନ୍ୟା ପାଇଁ)
ସବୁ କିଛି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରଚିବି ଧ୍ବରେ ନିମଗ୍ନ ରହିବାକୁ କୁଣ୍ଠା
ପ୍ରକାଶ କରୁନାହିଁ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମର ଧୂରଣ ହୁଅନ୍ତୁ ଜରତା
ବେଶ୍ୟା ଓ ଋଣ୍ୟବେଶ ମୁନ ।

କବିତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆମେ ଭେଟୁ ଅନ୍ୟ ଏକ
ଲୋକକଥାକୁ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେହନ ପ୍ରେମକୁ ନେଇ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ।
ଲୋକକଥାଟି ହେଲା — କାଉଁରୀ କାମାକ୍ଷୀ ଦେଶର ରୁପସୀମାନ
ସୁନ୍ଦର ସୁବଳମାନଙ୍କୁ ଯାହୁବଦ୍ୟା ବଳରେ ଦିବସରେ 'ମେଣ୍ଟା'ରେ
ଏବଂ ରଜନୀରେ 'ଭେଣ୍ଟା'ରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ଦେହନ
କ୍ଷୁଧାକୁ ତୃପ୍ତି କରାଇଥାଆନ୍ତୁ । ଏଇ କଥାକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ପବେଷ୍ଟ-
ଭାବେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଯାହୁବଦ୍ୟା ବା ନାଶ ସେଇ ଉତ୍ତେଜନାମୟ
ବା ଦାହଜନା ଶକ୍ତିଟି ପ୍ରୟୋଗକରେ 'ପଥର' ରଜସୁତରେ ଏବଂ ହାତ
ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତାଫୁଲରେ ପରିଣତହୋଇଯାଏ । ଆଉ ଏକ ଅତି ପରିଚିତ
ଲୋକକଥାଧାରରେ, ରଜସୁତର ବେଶୀରୁ ଲେବଳ ଗୋଟିଏ
ମାତ୍ର 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' ଖସିପଡ଼ି ସ୍ତ୍ରୋତରେ ଭାସିଗଲେ ତାହା କୋଟି
କୋଟି ମଣିଷଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।

ସୌରାନ୍ତ ବାରିକ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ
ଯାଇ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦ 'ଦେହ ଓ ଅଦେହ'ର କବି, ଏବଂ

‘ଚଂପାଫୁଲ’ ଓ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କେତେକ କବିତାରେ ଏହିଦେହ ଓ ଅଦେହର କଥା କୁହା ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ କବିତାଟିକୁ ଆଉ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରାଯାଇ ପାରେ । ‘ଚଂପାଫୁଲ’ କବି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ ଅଜ୍ଞତ, ଅପହଞ୍ଚ ଓ ଆକର୍ଷଣୀୟ ସ୍ୱର୍ଗାର୍ଥ (Lure of the unknown, unreachable or the impossible) । କବିତାର କେତେକ ‘ଶବ୍ଦ’ ଏବଂ ‘ପାଦ’ରୁ ଏହାର ସ୍ୱର୍ଗାର୍ଥତା ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

‘ଚଂପାଫୁଲ ମଞ୍ଚକ’ ଏତେ ଖବୁ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯେ ସମୁଦ୍ରର ଦେଉଳ ଲଳ ଲଙ୍ଘନ କରି ଆସୁଛି । ସମୁଦ୍ରର ଦେଉଳ ଦାହିକା ଶକ୍ତିର ଉତ୍ତେଜ ନାରେ ଯଦି ଲଳ ଲଙ୍ଘନ କରି ଆସିଥାଏ ତେବେ ଏହାର ବ୍ୟାପ୍ତି ଖୁବ୍ ମୀମିକ ଓ ସଂକୁଚିତ । ସମୁଦ୍ର ସବୁଶକ୍ତିର ଆଧାର, ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର ପ୍ରତୀକ । ଏଣୁ ଦେହଜ ପ୍ରେମର ଆକର୍ଷଣରେ ସେ କଦାପି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ନପାରେ । ସେଇପରି ‘ହାତସବୁ ହେଲ ମୁକ୍ତାଫୁଲ’, ‘ଦାରୁଣ କୁହୁକ’, ‘ବଜୁଲ ଚମକ’, ‘ବଶନ୍ତୀ’, ‘ସବୁ ଯାଏ ଛୁନୁହୋଇ’, ‘ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗୁଣରେ ଲେଟି’, ‘ପୋଡ଼ି ଯାଏ ଲଳିଯାଏ ସବୁ’, ‘ମାଂସ ପୁଟେ ପୁଲୁ ହୋଇ, ମନପଡ଼େ ରୋମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ’— ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକମାନଙ୍କରୁ କେବଳ ଦାହିକା ଶକ୍ତିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଯି ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ, ଆଉକିଛି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହା କହିଲେ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ି ପ୍ରଥମସ୍ଥରର ଅର୍ଥାଗମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେଇ ସବୁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ତରର ଅର୍ଥାଗମର ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ରଖିପାରିଥାନ୍ତି । ‘କୁହୁକ’ କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ

‘ଦାରୁଣ କୁହକ’ କହିଲେ ତହିଁର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭର କଥାହିଁ ପୂରଣକୁ ଆସେ । ‘ବହୁକ’ କହିଲେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ‘ଚମକ’ ବା ‘ଶୁଳକ’ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ କବି ମହାନ୍ତି ‘ବହୁକ ଚମକ’ କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଟି କ’ଣ ? ସେଇପରି ‘ନିଆଁ’ କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ ‘ବଣ ନିଆଁ’ କହିଲେ କଣ ଏକା ଅର୍ଥ ଜଣାପଡ଼େ କି ? ଏଇଠାରେ ହିଁ ଜଣେ ସଚେତନ ପାଠକ ଦେହ ଓ ଅଦେହର କଥାଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଭର କଥା ଚିନ୍ତାକରି ଥାଏ । ସେ ପ୍ରଭଟି ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ ନାହିଁ କି, କଳ୍ପନା ବି କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଭଟି ହେଉଛି ଅସଫଳ (unreachable), ଅଜ୍ଞାତ (unknown) ପାଇଁ ଆକାଂକ୍ଷା । ଯାହାକି ବୁଝି ବୁଝାଇ ହୁଏନାହିଁ । କବିତାଟିର ଅନ୍ତଃସ୍ୱରରେ ଏଇ କଥାଟି ଲୁଚିଯାଇ ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଳି ଅନୁଭବ କରିହୁଏ ।

କବି ଏପରି ଏକ ଅବସ୍ଥା କଥା ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ କି ପୃଥିବୀ ପ୍ରତିରେ ସବୁ କିଛି ପୋଡ଼ି ଜଳି ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ପୋଡ଼ି ଜଳି ଯାଇଥିବା ସବୁ ମଧ୍ୟରୁ ମାଂସ ଫୁଲ ହୋଇ ଫୁଟି ଉଠୁଛି ଏବଂ ମନ ସେମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ସେଇ ଅଜ୍ଞାତ ବସ୍ତୁ/ପୁରୁଷର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଆଶାରେ ଦେହରେ ଶୀଘ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ଏବଂ ଦେହ ମନ ପରିସର/ସାଧନାର ଶୀର୍ଷପ୍ରଭରେ ପହଞ୍ଚିପାରୁନାହିଁ । ଆଲୋଚକ ଅଧ୍ୟାପକ ବାରିକଙ୍କ ମତରେ ‘ଚମୋଫ୍ରଲ’ ଯଦି କେବଳ ଦାହିକା ଶକ୍ତିର କଥା କହୁଥାଏ, ତେବେ ରବିକାନ୍ତ ପୁରୁଷର ମନ ରଚିବିୟା ପରେ ସେମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ କିପରି ? ଏବଂ ମାଂସ ପୁଣି ଫୁଲ ହୁଅନ୍ତା କିପରି ? ଏଠାରେ ଏତିକି ପୂରଣ କରାଯାଇ-

ପାରେ କବି ମହାନୁ 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' କବିତାରେ କେବଳ 'ଦେହ' କବିତା ଅଦେହର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି କି ଦାହିକା ଶକ୍ତିର ଜଳିତା କଥା କହିବାରେ ପଞ୍ଚମୁଖ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ 'ଚମ୍ପାଫୁଲ'ରେ ଯେଉଁ ଅଜ୍ଞେୟ ବସ୍ତୁ/ସ୍ୱରୂପଙ୍କ ଝରି ଅନୁଭବକରିଛନ୍ତି ସେଇ ଝରିକୁ ହୃଦୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିବା ସଂଭବ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ପରିକଳ୍ପନା ଦେହ ଓ ଅଦେହର ସୀମାକୁ ଅବହେଳା କରି ଯାଆନ୍ତି । ସେଇଥିପାଇଁ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' କବିତାଟିକୁ 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' କବିତା ସଂକଳନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସ୍ଥାନିତ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେ କରିଛନ୍ତି । 'ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ' ପୁସ୍ତକରେ ଯେଉଁ କାବ୍ୟକୃତି ସେ ସ୍ଥିତିକୁ କରିଛନ୍ତି 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' କବିତାରେ ହିଁ ତହିଁର ପ୍ରଥମ ପଦ୍ୟୁକ୍ତି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଛି । ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା 'ସିନ୍ଧୁଆ'ରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ ।

'ଚମ୍ପାଫୁଲ' କବିତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି, ଯେଉଁଠାରେ କବିତା ଶେଷ ହୋଇଛି ହୋଇପାଠକେ ମନେକରନ୍ତି, ତିକ୍ ସେଇଠାରୁ ହିଁ କବିତାଟି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ଏହାକୁ ଏକ ପ୍ରତୀକ୍ଷାକ୍ରମେ କବିତା ରୂପେ ବିବେଚିତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯଦିଓ କେତେକ ଏହାକୁ ରୂପକଲ୍ୟାଣୀ କବିତାଭାବେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ●

ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ

ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର

[ବହୁତ “Do you think it's worth it” ହେଉ, ମୋତେ ଗୋଟାଏ ଇଞ୍ଜରଭିନ୍ନ କ'ଣ କରିବେ ? ଯଦିକର କ'ଣ ତା' ଏତେ ଦରକାର ?” ଇତ୍ୟାଦି କହି ଆମକୁ ଦୁଃଖର ଦେବାର ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ପରିଶେଷରେ ଶକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ, ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ତରଫରୁ ଏଇ ସାକ୍ଷାତକାର ପାଇଁ କିଛି ସମୟ ଦେବକୁ । ଏବଂ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲୁ ବି. ନେ. ବି. କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ-ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ତା ୧୯।୯।୧୯୭୯ର ‘ବିବର୍ଣ୍ଣ ସଂଧ୍ୟା’ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ପରେ ପରେ । ପରିସ୍ଥିତି ଓ ସମୟ— (ସେ ସଂଧ୍ୟାରେ ସାଂଘ କଲେଜରେ ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା) —ଏଭଳି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପାଇଁ ଆମର ଆନୁକୁଳ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ-ଦଶରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ସମୟ ଧରି ସାକ୍ଷାତକାର ଚାଲିଥିଲା । ଉପର ମହଲାରେ ଶେଷ ଗଣତି କରାଯାଉଥିବା ପ୍ରକାଶର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଝରକାର କାଚ କେତେକ ଅତି-ଉତ୍ସାହୀ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭଙ୍ଗାଯିବା ଇତ୍ୟାଦି ଖବର ବହୁତ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଉଥିଲେ । ସବୁ ଖବର ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଗ୍ରହଣ କରୁଥାନ୍ତି ସ୍ଥିର, ଅବଚଳିତ ଭାବରେ ଯେମିତିକି କିଛି ସବୁ ଯାହା ଘଟିଯାଉଛି ଏଥିରେ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ବହୁତ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ, ଏ ସବୁ ଅତି ସାଧାରଣ, ଗତାନୁଗତିକ ଘଟଣା । ବଡ଼ ନିର୍ବିକଳ ଭାବ ତାଙ୍କର, ସ୍ଥିତି ହସ, ସ୍ଥିର କଥା, ଟେବୁଲ୍‌ର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଗୋଡ଼ ରଖି ବେଶ୍ ଅବଚଳିତ ଭାବରେ ବସିଥାନ୍ତି ସେ । ଘନ କପି ରଙ୍ଗର ସାର୍ଟର ଉପର ବୋତାମ

ମୋଲ, ଚନ୍ଦ୍ରତା କପାଳ ଉପରେ ବେଶ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଖି, ମୁଣ୍ଡର
 ପତଳା ନେଶରୁକି ମଞ୍ଜିତ । ପୂର୍ବଦିନ ତାଙ୍କୁ ଆମର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ
 ବିଆସିବାବେଳେ ସେତକ ଚଟାପଟ୍ ପଢ଼ିନେଇ ଟିକିଏ ଗନ୍ଧାର
 ନୋଇସାଲ ସେ କହିଥିଲେ, ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
 ଜୀବନର ସୀମାସରଦିତ ଭିତରକୁ ପଶିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ସେଥିରୁ
 କେତେକର ଉତ୍ତର ସେ ନ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେ
 ଲକ୍ଷ୍ୟକଲୁ, ସାକ୍ଷାତକାର ବେଳକୁ ଏ ପ୍ରକାର ସନ୍କୋଚ ବା ଦ୍ୱିଧା
 ତାଙ୍କର ଆଦୌ ନଥିଲା; ଅତି ଖୋଲଖୋଲ ଭାବରେ ଏକ
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତାତର ମନ ନେଇ ସେ ଆମର ସମସ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର
 ଦେଇ ଚାଲିଲେ । ସାଧକଲେକ ଅଫିସର କଟାକ କର୍ମରୁ କିଛି
 ପାଇଲ୍‌ଧରି ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ କହିଲେ—“ବାରୁ,
 ଏଜନେ ଆଉ, ଦେହୁନାହାନ୍ତି — I am facing an interview ?”
 ସାକ୍ଷାତକାର ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପରିତ୍ରାସପ୍ରିୟତା, ସବୁ
 ଅନୁଭୂତିକୁ ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତରେ ଗଢ଼ିସ୍ଥ କରିନେବାର ସମତା,
 ନିଜ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ଖେଳୁଆଡ଼୍‌ସୁଲର (ପ୍ଲେଫୁଲ୍)
 ନିର୍ଲିପ୍ତତା ଆମକୁ ମୁଗ୍ଧକରିଥିଲା । ଏସବୁମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କର ଗଣ୍ଡର
 ବେଦନା ଓ ଏକାକୀର ଆତଠାରୁ ଲୁଚିପାରି ନଥିଲା, କାରଣ ଦୁଇ ଥର
 ସେ କହି ଉଠିଥିଲେ—“When I am alone, really alone
 with no one around me, I have a strange feeling. I don't
 know if one day I may pull a gun and shoot myself
 or hang myself from the fan-hook.”

ଏଠାରେ ଏହା ବୋଧହୁଏ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଓ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ,
 ‘ମୁକ୍ତାୟନ’ ଚଉପଞ୍ଚ ଏ ସାକ୍ଷାତକାର ତାଙ୍କ କବି-ଜୀବନର
 ପ୍ରଥମ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସାକ୍ଷାତକାର । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପତ୍ରିକା, ବେତାର ବା ସେପରି କୌଣସି ସମ୍ବାଦ

କରପତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ 'ସାକ୍ଷୀକାର'ରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥିଲେ, ଯଦିଓ ସେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା କବିତା ପାଇଁ ପୁରସ୍କୃତ ଓ ସ୍ଵାଧୀନଚୋଡ଼ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଭାବାନ, ଶକ୍ତିମାନ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କବିରୂପେ ସ୍ଵୀକୃତ ।]

‘ଲ୍ଲୋପୁନ’ : ଆପଣଙ୍କ କବିତା ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ କବିତା ଦ୍ଵାରା ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରରେ ପ୍ରଭାବିତ ବୋଲି ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କର ମତ । ଏହି ପ୍ରଭାବ ଭବ, ଶାଶ, ପ୍ରକାଶଭାବୀ, ଏପରିକି ରୂପକଲ୍ପ ପ୍ରଭରେ ମଧ୍ୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ ‘ପ୍ର. ପ୍ରକ୍’, ‘ଦି ଥେଷ୍ଟିଫୁଲ୍ଲାଣ୍ଡି’ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆରେ (ସଂସ୍କୃତରେ) ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’, ‘କାଳପୁରୁଷ’ ପାଳଟିଗଲଭଳି ମନେହୁଏ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର ନିଜ ମତ କ’ଣ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ହଁ, ମୁଁ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ । ଶେଷେ ମୁଁ ବି ତାଙ୍କଦ୍ଵାରା ନିଶ୍ଚୟ ଗଭୀରଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ । ଏବଂ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ ଉପରେ ‘ପ୍ର. ପ୍ରକ୍’ର ଗୁଣ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ସେଭଳି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିତା ଉପରେ ବୋଧହୁଏ ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତ ନାହିଁ । ଆଉ, ‘କାଳପୁରୁଷ’ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖା ହେବାର ଏକ ମିତ୍ର (ମାନେ ‘ଇଣ୍ଡିଆନ୍’) ଇତିହାସ ଅଛି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପୁଣ୍ୟରେ ଥାଏ । ପୁଣ୍ୟ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଦିନେ ସଞ୍ଚାରେ ଗ୍ୟାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ଓ ମୁଁ ବୁଲୁଥିଲାବେଳେ କ’ଣ ଏମିତି ‘ଦି ଥେଷ୍ଟିଫୁଲ୍ଲାଣ୍ଡି’ କଥା ପଡ଼ିଲା । ଗଡ଼ନାୟକ କହିଲେ, “କାହିଁ, ଓଡ଼ିଆରେ ସେଭଳି ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖାଯାଇ ପାରୁଛି ?” ମୁଁ ମଜାରେ କହିଲି, “ହେବନାହିଁ କାହିଁକି ? ଚେଷ୍ଟାକରାଗଲେ,

ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ।” ସେଦିନ ସମୁଦ୍ର କ୍ଳରୁ ଫେରି ଘରେ ‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲ୍‌ଗ୍ସ’ ଖୋଲି ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ଲେଖିଲେ ଓ ପରଦିନ ଗଢ଼ନାୟକଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ଭାରି ପସନ୍ଦ କଲେ । ତା’ପରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଲେଖି ବୋଧହୁଏ ବର୍ଷ ଦି ବର୍ଷରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ସାରିଲେ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଗଢ଼ନାୟକ ଆପଣଙ୍କୁ ଏକ ପ୍ରକାର ‘ରୁଲେଟ୍ଟି’ କରେବାରୁ ଆପଣ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖିଲେ, ନା ସେଭଳି ଏକ କବିତା ଲେଖିବା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ‘ଯୋଜନା’ ଥିଲା ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲ୍‌ଗ୍ସ’ ଭଳି କବିତାଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନ ଓ ସାମ୍ବନ୍ଧ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଚିନ୍ତାକରୁଥିଲି । ଗଢ଼ନାୟକ ଓ ମୋ’ଭିତରେ ସେଦିନର ସେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମୋ’ର ଏ ଚିନ୍ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନ ଓ ସାମ୍ବନ୍ଧର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲ୍‌ଗ୍ସ’ ଭଳି କବିତାଟିଏ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ବହୁଦିନଧରି ଚିନ୍ତାକରୁଥିଲେ ବୋଲି ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସମାଜର ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଗଭୀର ନୈରାଶ୍ୟ, ବିତ୍ତମ୍ଭନା, ମୂଲ୍ୟବୋଧଗତ ଅନିଶ୍ଚିତତା ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁଭୂତ ‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲ୍‌ଗ୍ସ’ର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ରହିଛି, ଆପଣ କଣ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଯେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖାହେବା ସମୟର ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନ ଓ ସାମ୍ବନ୍ଧରେ ତଦନୁରୂପ ଅନୁଭୂତିମାନ ଥିଲା ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ମୁଁ ଭାବୁଛି, ହୁଏତ ଥିଲା—ଯଦିଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ତ କିଛି ନିଶ୍ଚୟ ରହିବ । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ ପରର ଓଡ଼ିଆ

ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ ‘ମିଲିଉ’(Milieu) କୁ ତ ମୁଁ ‘କାଳସୁରୁଷ’-
ରେ ରୂପଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ‘ଦି ଓପ୍ଟେଲ୍ୟାଣ୍ଟ’ର ଲଣ୍ଡନସ୍ଥିତ
ଉପରେ ସେ ‘କ୍ରାଉଡ୍’(Crowd) ଓ ‘କାଳସୁରୁଷ’ ର ଶାଣିତାଟ
ପୋଲରେ ‘ନିରନ୍ତର ଜନତା’ ର ସାତାପୁତ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି
ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ମୁଁ ନେତେ
ଥର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁର ସେ ‘କ୍ରାଉଡ୍’ କଥା ମନେ
ପକାଇଦେଇଛି । ଏବଂ ‘ଦି ଓପ୍ଟେଲ୍ୟାଣ୍ଟ’ ର ସେ ‘ଟାଇପିଷ୍ଟରାଲ୍’
ଘଟଣା ଭଳି ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ‘କାଳସୁରୁଷ’ର ବୋଧବାବୁ
ସହରର ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ସେ ଶିକ୍ଷ (ସେ କହୁଛି ‘ବାପା ଥିଲେ
କଟକରେ ବୋଉ ଗଲା ଧାର ମାଗି’) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସପକ୍ ମଧ୍ୟ
ଶୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ମୁଁ ତ ଭାବୁଛି ଏହା ବୋଧହୁଏ ଆମ ସମାଜର
ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଘଟଣା ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : —ଆପଣ ଅନେକ ଦିନ ଧରି କବିତା ଲେଖୁ-
ଥିଲେ ବି, ୧୯୫୫ରେ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ପ୍ରକାଶ ଓ ତା’ର ‘ଭୂମିକା’ରେ
ଇଲିପ୍ସଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ସମାଲୋଚକଙ୍କ କାବ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱ
ପରିପ୍ରେଷ୍ଟିରୁ ଉକ୍ତ କବିତା ସଂକଳନର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଯଥାର୍ଥମୋଦନ
ମହାନ୍ତ କରିସାରିବା ପରେ ଆପଣଙ୍କ କବିତା ବେଶୀ ଆଲୋଚିତ
ହେଲା । କେହି କେହି ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ସେ
‘ଭୂମିକା’ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆପଣ କବିତାବଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭକଲେ । ଏ
ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କ ମତାମତ ? ଆଉ, ଆପଣଙ୍କ କବିତା ଓ
ଭାବନା ରଚିତ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଦୁହଁଙ୍କି
ଏକାଠି କରି ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କ’ଣ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଯଶାନ୍ ବାବୁ କଲେଜରେ ମୋ'ଠାରୁ ବୋଧ-
ହୁଏ ପାଞ୍ଚ ର୍ ବର୍ଷ ଜୁନିଅର । ମୋର ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ
କବିତା ସେ ପଢ଼ିଥିଲେ । ତା'ପରେ ପୁଣ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର
ଦେଖା ହେଲା ଓ ମୋର କବିତା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଅନୁଗମ
ବିଷୟ ସେ କହିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆମର ସଂପର୍କ ଅତି ଗଭୀର
ବ୍ୟପ୍ତତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । He has great love for me.
ଶୁଣିଛି, 'ନୂତନ କବିତା'ର ସେ 'ଭୂମିକା' ଛଡ଼ା ମୋର ଅନ୍ୟ କବିତା-
ଗୁଡ଼ିକ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି । 'କାଳପୁରୁଷ' ଉପରେ ବି
ତାଙ୍କର କୁଆଡ଼େ ଝୁବ୍ ବଡ଼ ପ୍ରବ୍ୟବର୍ତ୍ତିତ ଗୋଟିଏ ପୂଜା ପର୍ବିକାରେ
ବାହାରି ଥିଲା ଏଇ ଦି' ତିନି ବର୍ଷ ତଳେ... । ଶ୍ରୀମୁଖୀ ବାବୁଙ୍କ
କବିତା ଓ ମୋ' କବିତା ଅନେକ ପରସ୍ପର, ତଥାପି, ସେଗୁଡ଼ିକ ବି
'ନୂତନ', ମାନେ new and refreshing....
ସେଥିଯୋଗୁଁ ବୋଧେ ଯଶାନ୍ ବାବୁ ଆମ ଦୁହଁଙ୍କ କବିତାକୁ ଏକାଠି
କରିଥିଲେ ।

'ମୂଲ୍ୟାୟନ' : ଆପଣଙ୍କ କବିତାକୁ ଡଃ ମାନସିଂହ ଅତି
ଜଠୋର ଓ ଅନୁଦାର ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ
କବିତାକୁ ଯେତେ ନୁହେଁ, ଯଶାନ୍ ମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଭୂମିକା'କୁ
ତା'ଠାରୁ ଅନେକ ବେଶୀ । କ'ଣ ତା'ର କାରଣ ହୋଇପାରେ ?
ଅସହଜତା ? ଉପଯୁକ୍ତ ରୁଚିର ଅଭାବ ? ନା, ଆଉ କିଛି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଠିକ୍ କ'ଣ କହିପାରିବି ନାହିଁ । ଡଃ ମାନସିଂହଙ୍କ
ପ୍ରତି ମୋର ସବୁବେଳେ ଗଭୀର ସମ୍ମାନ । ମୁଁ ଶ୍ରୀମୁଖୀ ତାଙ୍କର
ମଧ୍ୟ ମୋ' ପ୍ରତି .କିଛି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିଶ୍ଚୟ ଥିଲା, କାରଣ ଆମେ ଯେତେ
ଥର ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିଛୁଁ, ଝୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା

ହୋଇଛି । ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେପଡୁଛି, ଥରେ ବୋଧହୁଏ ମୋର ଗୋଟିଏ କବିତାକୁ ମୋ' ମୁହଁରେ ପ୍ରଶଂସା ବି କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଅତି ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଘଟଣା କହିବି । ମୁଁ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଥିଲାବେଳେ ମୋର ଜଣେ ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମ Col. Jog ଦିନେ ହଠାତ୍ ପଚାରିଲେ, "G. P., I'm told you write excellent poetry, I didn't know that." ମୁଁ କହିଲି, "But, Sir, who told you that I commit that kind of sin ?" ସେଇଠୁଁ ସେ ନିକଟରେ ଡଃ ମାନସିଂହଙ୍କ ସହ ଏକା କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଯାତ୍ରା କରିଥିବା କଥା କହି କହିଲେ : 'Dr. Mansingh spoke very highly of your poetry' ଆମ ଦୁହଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରରେ କିଛି ଅଣ୍ଡା ବା ଅସୁନ୍ଦା ଆଦୌ ନ ଥିଲା ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଆମେ ଭାବୁଛୁ, ଆପଣ ଓ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ‘ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ର ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏପରି ଘଟିଲା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ହଁ, ତା’ ହୋଇପାରେ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଇଲିପ୍ଟିକ୍ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟକେଉଁ କବି ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ରେଖାପାତ କରିଛନ୍ତି, ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିଙ୍କ ଲେଖା-ଦ୍ଵାରା ଆପଣ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଇଂଜଳ କାବ୍ୟରୁ କିଛି ପଡ଼ିଛି । ତା’ ପରେ, ରାଧାନାଥ, ସଚ୍ଚିଦ୍ରତ୍ନ, ବିଶେଷ କରି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ‘ଭାଗବତ’କୁ ବି ଅନେକ ଥର ପଢ଼ିଛି , ‘ଭାଗବତ’ର ସେଇ ସେଇ Cosmic Themes, and that timeless quality about its poetry ମୋତେ ଗଭୀର ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ।

ମାରି ଶତବସୁଙ୍କ କବିତାକୁ ମନଦେଇ ପଢ଼ିଛି ।... ଅନେକ ସେଥିରୁ
ଭଲ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ରିଆକ୍ଟ (React) କରୁଛି । ସେତେ-
ବେଳେ ସଚ୍ଚିବାବୁଙ୍କ ‘ଅଲକାସାନ୍ୟାଲ’ କବିତାଟି ଶୁଣି ନାଁ କରିଥାଏ ।
ଆଜିର ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁମାନ କୋଠି ସେତେବେଳେ ସେଠି ‘ନୟାଗଡ଼
ମେଞ୍’ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ମେସ୍ ଥାଏ । ଜଣେ ଭଦ୍ରମହଲା
ମେଇବାଟେ ଗଲା ବେଳେ ଆମଭିତରୁ ଜଣେ କିଏ
ତାଙ୍କ ଉପରେ ହଠାତ୍ କମେଣ୍ଟ କରିଦେଲେ ‘ଏଇ ଯାଉଛି ଅଲକା
ସାନ୍ୟାଲ’ । ସେଇ ‘କମେଣ୍ଟ’ ଟି କାହିଁକି କେଜାଣି ମୋ’ ମନରେ
ରହିଯାଇଥିଲା । ଏଠଟଣାର କିଛି ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ମୋର ‘ଅଲକା
ସାନ୍ୟାଲ’ ଜଣେଟାଟି ଲେଖିଲି ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’: ‘ସମୁଦ୍ରସାନ୍ନ’ ସଙ୍କଳନରେ ଥିବା କବିତା
ଗୁଡ଼ିକ ଉଡ଼ା ଆପଣ ଆଉ କିଛି କେବେ ଲେଖିଥିଲେ କି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ . ଦ., ବଦଲେପୁରଙ୍କ ପ୍ରାୟ ପରୁଣ ହେବ
କବିତା ମୁଁ ୨୩:ର ଯନ୍ତ୍ରାଦ କରୁଥିଲି । ଗୋଟିଏ କଳା
ଶାଳାରେ ସେତେ ୨ ମୋ’ ନିଜର ଆଉକେତେକ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା
ଥିଲା । ବଦଲେପୁରଙ୍କ କବିତା ଶୁଣି ଭଲ ଲାଗିଥିଲା, ତେଣୁ ଅନୁବାଦ
କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବଦଲେପୁରଙ୍କ ହାସ ମୁଁ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି
ବୋଲି ଭାବୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଭାଷା ବିଭାଗରେ
ଯୋଗ ଦେଲି, ସେ ଚାକିରିରେ ବହୁତ ବଦଳି ତ... ସେଇ ବଦଳି
ବେଳେ ମୋର ସେ କଳାଖାତାଟି ନେଉଁଠି ଦଳିଗଲା.....
I have always deeply felt that loss... । ସେକ୍ସ-
ପୀଡ଼ାରୁ ସନେଟରୁ କେତୋଟି ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି-
ଥିଲି କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କେତୋଟି ‘ଫ୍ରେଜ୍’ (Phrase) ପାଖରେ

ବାଇମ୍ବାର ଅଟକିଲି - ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ମୋତେ ଅନୁବାଦ କରି ଦେଇ-
ନାହିଁ । ଏଇ ଧରଣ 'Love's increase'... କ'ଣ ହଜି ନାହିଁ,
ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ? ତେଣୁ ସେ ଲେଖିକା ଜାଣିଲି । ଅନେକ ଦିନ
ପରେ ଏବେ 'ପ୍ରଜ୍ଞା', ଓ 'ସୁଚିତ୍ରା'ର ନୋଟେ କ'ଣ ବିଶେଷାଂକ
ରେ ଆଉ ଗୋଟି ଯୋଗୁ କବିତା କ'ଣ ବଢ଼ାଗିଛି । ଦେଖିଥିବି...
ବାସ୍ ସେତିକି ତ ପ୍ରକାଶିତ ।

'ମୂଲ୍ୟାୟନ' : ଆଗଣି ଅଜିକାଲି ଆଉ କବିତା ଲେଖୁ
ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଅନେକ ଦିନ ତଳେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ବାବୁଙ୍କ
* ଏଭଳି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଯଦା କହିଥିଲି ଟିକ୍ ମୋଦା
ଆପଣମାନଙ୍କୁ କହିବି କି ନାହିଁ, ଭାବୁଛି । କ'ଣ ଦିନେ ଏମିତି
ସର୍ବୋତ୍ତମ ବାବୁ ମୋତେ ମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଲେ-- 'କଣ' କବି !
ଯା ଭିତରେ ଆଉ କ'ଣ ସବୁ କବିତା ଲେଖା ହୋଇଛି ?' ମଙ୍ଗରେ
ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି : 'କବିତା ! Why that adolescent
Pursuit ?' ଟିକିଏ ରହିଯାଇ ସେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, 'ତା' ମେଲେ
କବି, କ'ଣ ସବୁ ତମ ମତରେ adult pursuit ? ମୁଁ କହିଲି :
'Why women, money, etc, etc. I think this was too
much for him....' ତେବେ, ମୁଁ ଲେଖା ବନ୍ଦ କରି ନାହିଁ ।
ପ୍ରତିଭାଶା ବିଭାଗରେ ଯୋଗ ଦେଲି ପରେ ଆଉ ପରିବେଶ ମିଳିଲା
ନାହିଁ । ଲେଖିବା ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

* ସଂପ୍ରତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଦାସ ଖଲିକୋଟ କଲେଜ, ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ
ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ - ସଂପାଦକ ।

ଏବେ ଏମିତି କୁଆଡ଼େ ବାହାରକୁ ଗଲେବଳେ ମୋର କାନ୍ଦୁ
ଭିତରେ କବିତା ଧାଡ଼ିଏ ଦି' ଧାଡ଼ି ମନକୁ ଆସେ । ତାଳଗୁଣେ
ତାକୁ ଲେଖି ରଖେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଅଳ୍ପ
ଅଳ୍ପ ବର୍ଷେ ବା ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗିଛି । ଏଇନେ ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରାପି-
ବାକୁ ଦେବାମାନେ କିଛି finished poems ନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ,
Retire କଲ ପରେ କିଛି ଲେଖି ପାରିବ । ଯାହାସବୁ ଏବେ-
ବେଳେ ପଡ଼ିଛି ତାକୁ final shape ଦେବ । ଏଇନେ ସମୟ
ବେଳ ନାହିଁ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ‘ଦି ଷ୍ଟେଣ୍ଡୁଲ୍ୟାଣ୍ଡ’ ପରେ ଇଲପୁଟଙ୍କ
କାବ୍ୟ-ବିବର୍ତ୍ତନର ପରିଣତି ‘ଏରିଏଲ୍ ପୋଏମସ୍’ ଓ ‘ମୋର
କାର୍ଟେଟ୍ସ’ । ଆପଣଙ୍କ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା (ଯଥା
‘ଅନ୍ଧର ଉଦାତ’, ‘ସିନ୍ଧୁଆ’) ଗୁଡ଼ିକୁ ଅତି ବେଶୀ ହେଲେ ‘ଏରିଏଲ୍
ପୋଏମସ୍’ କୁହାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ‘ମୋର-
କାର୍ଟେଟ୍ସ’ କାହିଁ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଯେ ଭଳି ଏକ କବିତା ଲେଖିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ
ପ୍ରକାର faith ଦରକାର, ତାହାମୋର ଆସୁନାହିଁ । I think
I am basically a good person..... କିନ୍ତୁ ବେଳେ ବେଳେ
ଏମିତି ଗୋଟିଏ feeling ଆସୁଛି.....(୧୫) The agony is
terrible..... When I am alone, really alone, with no
one around me, I have a strange feeling. I don't know
if one day I may pull a gun and shoot myself or
hang myself from the fan-hook." [ଏକା ନିଶ୍ଚାସକେ
ଏତକ କହି ସାରିଲା ପରେ ଏକ ଖୁବ୍ ବେଦନାଦୋଧ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ

ମୁଁ ଶୂନ୍ୟକୁ ଅନ୍ଧାର କରି ପାରିଥିଲି । ଦୁଇ ତିନି ମିନିଟ୍ ପାଇଁ ଆଉ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ନ ପଚାରି ଆମେ ତାଙ୍କୁ ସମୟ ଦେଲୁ ନିଜକୁ ପୁଣି ଆମସ୍ଥ କରି ନେବାକୁ ।]

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଆପଣଙ୍କ ନିଜ କବିତାମାନଙ୍କରୁ କେଉଁ କବିତାଟି ବା କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଆପଣଙ୍କର ବେଶୀ ପ୍ରିୟ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ଏବେ ଥରେ ଥରେ ଯେବେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ I find I can really go back to only two poems — ‘ଅନ୍ଧର ଉଦାର’ ଓ ‘ସିନ୍ଧୁଆ’ । ଏକ ପ୍ରକାର larger experience ମୁଁ ପାଏ ସେ ଦୁଇଟିରୁ । I think I have tried to do something very original there. ଅନ୍ୟ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷତଃ, the early poems କେମିତି adolescent ଲାଗନ୍ତି । ‘କାଳପୁରୁଷ’ କଥା ତ କହିଛି, patches of it are still good. ଏବେ ବି ଭଲ ଲାଗେ... But I cannot go back to the entire poem any more ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ ସେତେବେଳେ ସେହିମାନେ କହୁଥିଲେ ‘It’s a Cuttacki edition of ‘The Waste Land’ ସେମାନେ ବିଶେଷ କିଛି ଭୁଲ କହୁ ନ ଥିଲେ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଆପଣଙ୍କ କବିତା ସଂକଳନକୁ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବୋଲି କାହିଁକି ନା ଦେଇଛନ୍ତି, ଯଦିଓ ସେଇ ନାମରେ ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି କବିତା ସେ ସଂକଳନରେ ନାହିଁ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଅନେକ ଦିନ ଧରି ମୁଁ ପୁଷ୍ପରେ ଥିଲି । ପୁଷ୍ପରେ ଥିଲା ବେଳେ ଇ ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଲେଖି

ଯାଇଥିଲା । ତାପରେ ବି ସମୁଦ୍ର purification ର ପ୍ରସଙ୍ଗ...Contact with the Cosmic from which we have come and to which we ultimately return ଏ ସବୁ ବୋଧ ବି ଅଛି । ନାଁଟି actually ଯଥାନ୍ ବାବୁ suggest କରିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଯେତେ ଭଲ ଗୋଟିଏ କ'ଣ ନାଁ କଥା ଭାବୁଥିଲି ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବାବେଳେ ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମ ଶୁଣିଲେ, ଅପେକ୍ଷା କେମିତି ଲାଗିଲା ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ସାର୍ (ଆଜ ମିନ, ପ୍ରଫେସର ବି: ଦାସ) ମୋତେ ଟେଲିଫୋନ୍ କରି ପ୍ରଥମେ ଖବରଟି ଦେଇଥିଲେ । Naturally, I just felt happy, but I must say I was more interested in the money part of it.

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲି, ଏବଂ ଏ ସାକ୍ଷାତକାର ସମୟରେ ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛି, ନିଜ କବିତା ସଂପର୍କରେ ଆପଣ ଭାଷଣ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଓ ଉଦାସୀନ । ଏ ନିର୍ଲିପ୍ତତା ଗୋଟାଏ ‘ପୋଇ’ ନା ସେଥିରେ ଆନ୍ତରିକତା ଅଛି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ନା, ‘ପୋଇ’ ଆଦୌ ନୁହେଁ । କାରଣ I have seen the wide world, and living is surely more interesting than poetry. କେତେବେଳେ ମନ ହୋଇଥିଲା, ଏମିତି କିଛି କବିତା ଲେଖି ଦେଇଥିଲି, ତା’ ନେଇ ମୁଣ୍ଡ ଖେଲେଇବା କ’ଣ ଦରକାର ? ମୁଁ କହୁନାହିଁ, Poetry does not matter, but it matters for the initiated. ଜଣେ ଡାକ୍ତର, ଜେନେରାଲ, ଜଣେ soldier, how does he need to bother about poetry ? Lots of people go on living without reading a line of poetry.

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ମନେ ହୁଏ, ଅପେକ୍ଷା କବିତାରେ ଅନୁଭୂତିର କ୍ୟାନ୍‌ସ୍‌ସ୍ ବେଗ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଗଭୀର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିସର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦୈନନ୍ଦିନୀୟ । ଆପଣଙ୍କ ‘ଉଦୟନ’ ଓ ‘ଭୋକାବୁଲ୍‌ସ୍’ର ପରିସର ମଧ୍ୟ ସେତେ ବିସ୍ତୃତ ନୁହେଁ, ଅନେକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ଲଗ୍ ଲଗ୍ ଦୁଇଥର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଅପଣ ଏକ ପ୍ରକାର ଛାଦ୍‌ସ୍‌ସ୍ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି, ଏଇ ଧରଣକୁ “ଅଲ୍ ଅଲ୍

ହସି ହସି, ('କାଳସୁରୁଷ') ବା 'ଛାଇ ଯାଏ ଛପି ଛପି' ('ପ୍ରିୟ ବାବୁ') ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆପଣଙ୍କ କବିତାର ଆବେଦନ ପ୍ରଚୁର । କିପରି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ତା'ର ଚରଣ ଆପଣମାନେ କରିବେ । ମୁଁ ଖାଲି ଏତକ କହିବି, ମୋର limited vocabulary ସତ୍ତ୍ୱେ ଲେଖିଲାବେଳେ ମୋର କେବେ ଅସୁବିଧା ହୋଇନାହିଁ, ମୁଁ ଯାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି, ପାରିଛି । ଆଉ, ଯେଉଁ ଛନ୍ଦ ମୁଁ ମୂର୍ଖି କରିବାକୁ 'ଚେଷ୍ଟା' କରିଛି ବୋଲି ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର 'ଚେଷ୍ଟା' କରିନାହିଁ । It has come naturally to me.

'ମୂଲ୍ୟାୟନ' : ନିର୍ଜନତା ଓ କ୍ଷୟ ସମ୍ପର୍କିତ ରୂପକକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଆପଣ ସ୍ଥିରହସ୍ୟ ମନେ ହୁଅନ୍ତି । କିଛି ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବେ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ମୋ କବିତାର ନିର୍ଜନତା might have something to do with my own sense of loneliness. ଏବଂ sense of decay ବ୍ୟୟରେ ବହୁତ, it perhaps comes from my awareness of Time, the cosmic perspective, man's place in the universe etc. etc.

'ମୂଲ୍ୟାୟନ' : ଆପଣଙ୍କ କବିତାର ଆବେଦନ ଯେ ପ୍ରଚୁର, ତା'ର ଅନ୍ୟତଃ ଗୋଟିଏ ପ୍ରମାଣ ହେଉଛି ଯେ ସାତ ଆଠ ବର୍ଷ ଭିତରେ 'ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ'ର ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍କରଣ ହୋଇ ସାରିଲାଣି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : 'ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ'ର ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍କରଣ ହୋଇ ସାରିଲାଣି ?

'ମୂଲ୍ୟାୟନ' : ଆପଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଜାଣି ନାହିଁ, କି ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ମୋ' ପ୍ରକାଶକ ଯେତେବେଳେ ମୋ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଏକ ସଙ୍କଳନ କରି ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ମୋତେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ, ମୁଁ

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲା । କବିତା, ପୁଣି ମୋ' କବିତାର ଫଳନ ! କିନ୍ତୁ ସେ ଜନ୍ମ କରିବରୁ ମ୍ୟାନୁସ୍କ୍ରିପ୍ଟଟି ତାଙ୍କୁ ଦେଇ କହିଲା : “ସବୁ ବୁଝନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ପ୍ରପନ୍ନ । କିନ୍ତୁ ଲଭି ସତ କଥା ମୋତେ କହି କହିବେ ନାହିଁ । ଧୃତି ତ ଆପଣଙ୍କର, ଲଭ ହେଲେ ବି ଆପଣଙ୍କର ।”

‘ମୁଲ୍ୟାୟନ’ : ଏତେ କମ୍ କବିତା ଲେଖି ଟୁବ୍ କମ୍ କବି ଆପଣଙ୍କର ଏତେପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି । କାରଣ କ’ଣ ହୋଇପାରେ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ମୋ' ସମ୍ପର୍କରେ ତ ଅନେକ Scandal. ମୁଁ ଭାବୁଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ପାଠକ ମୋ' କବିତା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବେ । [ଏତକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଅତି ଲଘୁ ସ୍ୱରରେ କହିଥିଲେ ।]

‘ମୁଲ୍ୟାୟନ’ : ଆମେ ଭାବୁଛୁ, ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ (ମାନେ Vacuum) ଥିଲା ଯାହାକି ଆପଣଙ୍କ କବିତା ବୋଧହୁଏ ପୂରଣ କରିପାରିଲା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ତା' ବି ହୋଇପାରେ । ●

—ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗନ୍ନେବ

॥ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ସରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ॥

ବାବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କବିତା

ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ତୋର ବୁଢ଼ୀ ମାଆ ପରି
ତା' ଆଖିର ଫିକା ପେଜ, ତା ମୁଣ୍ଡର ଧଳା ଝୋଟ ପରି
ଆଜି ତାର ଗୁହାଣୀର ଝାସ୍‌ସା ଆକାଶ ସବୁ
ମରିଥିବା ପୃଥିବୀର ସ୍ମୃତିର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନେଇ
ପାହାଡ଼ରେ ଏ ଶୀତର ଛଉ ଛଉ ଧଳା ଦାଗ ପରି ।

ସେ ଆସେ ସେମିତି ଠିକ୍ ଧଳା ଶାଲ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ
 ବାଡ଼ି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ
 ତା' ପଛରେ କେତେ ନଈ, କେତେ ଡେଉଁ, କେତେ ସୁଅ
 କେତେ ବାଟ ଅପନ୍ତର ଘୋଷ ଆଉ କେତେ ଅକା ମୁହଁ
 ତା' ଧଳା ଗୁଦର ତଳେ ଶୁଖିଥିବା ଶୀର କେତେ
 ଅଶ୍ରୁ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ଉପ୍ତର କେତେ ନାହିଁ—
 କେତେ ସେ ସେ ଅନନ୍ତ ସମୟ ।

ତୋ' ଆଖିର ଏହି ଚରଣ
 ମୋ ଆଖି ଚରଣ ନିଏ ନୁହେଁ କେଳଣା କେତେ
 କେତେ ଭଙ୍ଗା କରୁଥିବାର ହାତ ଗୋଡ଼ ଭଙ୍ଗା ଚକ
 କେତେ ଶ୍ରୁତି ପୌକଳ, ପୁଣି କେତେ ରଙ୍ଗର ଆଲୁଅ
 ତୋ' ବୁଢ଼ୀ ମାଆର ଆଖିଚରଣ ବ ଆଖି ମୋର
 ଏମିତି ଛଡ଼ାଇ ଦିନେ ଆଖିଥିଲା କେତେ ଗପ କେତେ ଗୀତ
 କେତେ ସେ ଆକାଶ ଡେଇଁ କେତେ ଭୂମି ବେଲୁନରେ
 କେତେ ଲୁହ କେତେ ଡର କେତେ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ ମୁହଁ,

ମୋ ବୋଉର ଆଖି ପରି ତୋ' ଆଖିର ଏ ଆକାଶ
 ତୋ ଆଖିର କଳାତେଜ, କଳା ନେତ୍ର, ନେଳ ପ୍ରଜାପତି
 ଶର ମେଘ ବସନ୍ତର ମନ୍ଦ୍ର ସବୁ ପିଇ ପିଇ
 ପାରି ହୋଇ ପାଠପଢ଼ା, ହଳ ଆଉ ପୁଟବଳ
 ପ୍ରେମ ଆଉ ଚିଠି ଲେଖା, ସେଇ ଆଉ ଦାଗିଦ୍ୱାର ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ
 ତୋ ଆଖି ଆକାଶ ଯାଉ ମୋ ବୋଉ ଆକାଶ ପରି
 ପାରି ହୋଇ ମହାକାଶ, ମହାକାଳ, ସେ ମୃତ୍ୟୁର ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ଗତି

ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ବାଡ଼ି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ
 ପାହାଡ଼ ଉଠାଣି ଚଢ଼େ
 ତା' ଧଳା ଚାଦର ତଳେ, କେତେ ଗଛ କଣ୍ଟା କେତେ
 କେତେ ବଞ୍ଚିଗଲର ଫୁଲ
 ଶିଳା ଶା ବାଧର ନଗ କାପ୍ରାର ଡେଶାସବୁ
 ତା' ଧଳା ଚାଦର ତଳେ ପାତଳ ଧାନର ବାସ୍ନା
 ଝୁଙ୍କାରେ ଝୁଁ ଝୁଁ
 ବାଦୁଡ଼ି ଡେଶାର ଛୁଇଁ
 ଚିକ୍ ଚିକ୍ ତାର କେତେ ତା ହାଡ଼ର ଛାକିଥିବା କାତ ଗୁଣ୍ଡ ପରି,
 ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ପାହାଡ଼ ଉଠାଣି ଚଢ଼ି, ଚାଲିଯିବ
 ତୋ' ଆଖିର ଆକାଶ ସେପାରି
 ମୋ ଆଖିର ମେଘ ଡେଇଁ ତୋ'ର ବୁଢ଼ୀମା ଯାଏ
 ତୋ' ଆଖି ତରଫୁ ଖସି
 ଆଦରନ୍ତ ଆସନୁ ଶୁ ଆନନ୍ଦର ସମୟ ସେପାର,
 ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ମୋ ବୋଉ ତୋ' ବୁଢ଼ୀମାଆ —
 ମୋ' ବୁଢ଼ୀମାଆର ଚମ
 ଧଳା ଶାଲ ଚାଦରର ଅପରନ୍ତି ଆକାଶ ଆକାଶ
 ଆଜିକେଣୁ ତୋ' ଆଖିର ତାରରେ ମୋହୁଁ ହୁଏ, ମୋର ଜନ୍ମଜନ୍ମାନର
 ବହୁ ଲୟ ବଳୟର ଇତିହାସ । ●

ବାବା ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କବିତା

ଆଜିଠାରୁ ତା ବାଟରେ ଫୁଲ ଫୁଲ ଖଇ ଫୁଲ
 ଚନ୍ଦନ ଓ ଝୁଣାର ବାସ୍ନାରେ

ତା' ବାଟରେ ମୁହଁସବୁ ଘୋଇଯାଉ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମାରବ
 ପଛରେ ତ ବାଟ ତାର ନନ୍ଦିମାଳା ଆବର୍ଜନାମୟ
 ତା' ପାଦର ଚନ୍ଦ୍ର ସେଠି ନାହିଁ ମୋଟେ ଆଜି ଆଉ ନାହିଁ,
 ତା' ଯିବାର ମୁହଁରେ ବର୍ଷା ଆଉ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା
 ଚନ୍ଦ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ତା ମୁହଁର ବିକୃତିର ନିଃସଙ୍ଗତା ନେଇ
 ଆଖି ବୁଜି ତା' ଦୃଷ୍ଟିର ସେ ବା କଣ ଦେଖୁଥିଲା ?
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ବହୁ ମୁହଁର ବିକୃତି ଅବା ?
 କ୍ଳାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ଖାଲି — ବିରକ୍ତ ବା ପରିସମାପ୍ତିର ?
 ଅବା ମୋ ଜେଜେର ମୁହଁ କଳାଧଳା ବାଙ୍କ ନିଶି
 ଅକର ଓ ଗୁଣ୍ଡ ପାନ ବଙ୍କା ବାଡ଼ି, ରୂପା ପାନଡ଼ିବାର ସଉକ ?
 ଅବା ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଥିଲା ଦିଗନ୍ତ ଦିଗନ୍ତ ଖାଲି ?
 ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟତା ଦେଇ ହାତାକାର ?
 ଅବା ମହାସୁପ୍ତିର ନିସ୍ତାର ?
 ତୋ ଆଖିର ଡୋଳା ତଳେ ତା ମୁହଁର ଚମ ଆଉ ହାଡ଼
 ତା ହସର ପାନବୋଲ, ତା ବାଳର ଧଳା ଝୋଟ ସବୁ
 କେବେହେଲେ ପାଇନାହିଁ ଜୀବନ୍ୟାସ
 ତେଣୁ ତୋର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ମୃତିରେ
 ସାମ୍ରାଟ ସମୟ କେବେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବ ନାହିଁ
 ରକ୍ତିର କାକର ଅବା ଜିହ୍ୱାରେ ତୋ ଲୁହ ଭିତରେ
 ସେ ବୁଡ଼ୀର ଚମ ହାଡ଼ ଶୀତ ଆଉ କୁହୁଡ଼ି ସ୍ମୃତିରେ
 କେବେ ତ ଫେରିବ ନାହିଁ ତୋ ଫେରିବା ବାଟର କ୍ଳାନ୍ତରେ ।
 ତା ଆଖିର କୁହୁଡ଼ିର ଚୁପ୍ଟି ଆସୁ ତୋର ମନ ଘେରି

ତା ହସର ସ୍ନେହ ଆସୁ ତୋ ଦେହରେ ତାର ସବୁ ଆଶା ବାଦ ନେଇ
 ମେ ଆଜି ଗଲଣି ଫେରି କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲି ଭିତରକୁ
 ସେ ଆଜି ଗଲଣି ଫେରି ସମୟକୁ ଏକ ମହା ପରମମାତ୍ରୀକୁ,
 ତା ବାଟରେ ଫୁଲ ପଡ଼ୁ ବର୍ଷା ହେଉ ତନ୍ମନ ଓ ଝୁଣା
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଯେତେ ମୁହଁ ସବୁ ବିରକ୍ତର

ଲେପ ପାଉ ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶରେ

ସାଯାବର ତା ଆସାର ଗତି ହେଉ ତୋର ଗୀତ ପରି
 ଅର୍ଥହୀନ ଉଲ୍ଲାସର ସାନ ସାନ ଅସରନ୍ତ ଭେଦ । ●

ମୃତ୍ୟୁ

ମହାଶୟ,

କୌତୁହଳ ଠିକ୍ ନୁହେଁ...

ଏ ଦେହ ଓ ଦେହାନ୍ତର ସୀମା ଅବା

ଚେତନାର ପାତେର ସେପାଖେ

ଛୋଟ ସ୍କୁଲ ପିଲାପରି ଫାଟକ ସେପାଖେ ଡେଇଁ

ଦେଖିବାର କୌତୁହଳ ନୁହେଁ ।

ଯେହେତୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ଫେରିବାର ବାଟ ଏତି ନାହିଁ

ଫେରିବାର ଏ ବାଟରେ ଅନ୍ଧାର କେବଳ ଫେରେ

ଯେହେତୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ଫେରିବାର ଏ ବାଟରେ ଛାଇ ଅବା

ସ୍ମୃତି ଫେରେ ନାହିଁ

ଯେହେତୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ଛାଇର ଦେହାନ୍ତ ନାହିଁ

ସମୟର ଛୁଆପାତ ନାହିଁ

ମହାଶୟ,

ସେ ମୃତ୍ୟୁରେ ଶୋଭାଥିଲା ସେଦିନ ବର୍ଷାର

ଲୁହରେ ଶିଥିଳ ସିନ୍ଦୂ ଶାଳ ବଣ

କଜଳପାତର ପର ଆକାଶର ତୁହା ତୁହା ଅସର ଅସର

ବିଶେଷ ଘୋଷଣା

● ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ — ୧ ଓ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ — ୨ ଠାରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ‘ସ୍ୱାଧୀନ-
ତେ ଭର ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ବିଶେଷାଙ୍କ’ ଓ ‘ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ
ବିଶେଷାଙ୍କ’ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଉଅଛି । ଏଥିରେ
ସାଧାରଣ ମୂଲ୍ୟାୟନାୟକ ଓ ପୁନର୍ମୂଲ୍ୟାୟନାୟକ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଛଡ଼ା ପ୍ରଧାନ
ପ୍ରଧାନ ଉପନ୍ୟାସକ ଓ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କ କୃତ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଲେଚନାମାନ
ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କରାହେବ । ଆଗ୍ରହ ସୂଧା ସମାଲୋଚକବୃନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷାଙ୍କଦ୍ୱାରା
ସମ୍ପର୍କରେ ସମୀକ୍ଷକଙ୍କ ସହ ପତ୍ରାଳାପ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ । ପତ୍ରାଳାପର
ଠିକଣା : ସମୀକ୍ଷକ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’, ପ୍ରୟାଗ-ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗ,
ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭୫୧୦୦୪ ।

● ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ପ୍ରକାଶିତ ପାଞ୍ଚୋଟି ସଂକଳନର ଏକତ୍ର
ସମାବେଶକରାଯାଇ ବୋର୍ଡ଼ବକ୍ତାବଳୀସହ ତାର ମୂଲ୍ୟ ଚରିତଟଙ୍କା ରଖାଯାଇଛି ।
ଏହାର ସଂଗ୍ରହଭଳାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ
ଉତ୍ତର ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରୀମ ପଠାଇଲେ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି ପାର୍ସଲ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ
ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଠିକଣା : ପରିଚାଳନା ସମୀକ୍ଷକ, ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’

ପୁଟ ନଂ-ବ-୧, ଶହଦ ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭

Edited by Prafulla Kumar Jagadeb. Published for
Mahanadi Books, Bhubaneswar by Sri S. N. Jagadeb and
printed by him at Mulyayan Press, Plot No. B-1. Sahid
Nagar, Bhubaneswar-7, India. ‘The Mulyayan’-7

January, 1979—February, 1980